

Τ.Ε.Ι. Κρήτης
Σχολή Σ.Ε.Υ.Π.
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Πτυχιακή εργασία με θέμα:
«Εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση των Κωφών στην Αθήνα»

Σπουδαστής : Καμπουράκος Κωνσταντίνος
Εποπτεύων καθηγητής: Μάνια Περάκη Μακρή

Ηράκλειο Οκτώβριος 2003

Αφιερωμένο στην μνήμη του πατέρα μου,
και στην μητέρα μου που είναι πάντα εκεί για εμάς

Α' ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.	Εισαγωγή.....	6
2.	Διάγνωση κώφωσης – βαρηκοΐας.....	9
2.1.	Κλινική εικόνα.....	9
2.2.	Διάγνωση κώφωσης- βαρηκοΐας.....	11
2.3.	Κώφωση και ψυχική υγεία.....	16
3.	Κώφωση και περιβάλλον.....	19
3.1.	Κουλτούρα, χαρακτηριστικά της κοινότητας των κωφών.....	19
3.2.	Οι «φάσεις» του θρήνου στη Διάγνωση της Κώφωσης- Βαρηκοΐας.....	24
3.3.	Ανάγκες του κωφού βρέφους παιδιού	27
3.4.	Βρεφική, Παιδική ηλικία και είσοδος στην εκπαίδευση.....	27
3.5.	Εφηβεία και ενηλικίωση	28
3.6.	Τα άλλα μέλη της οικογένειας	28
3.7.	Προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης.....	29
4.	Εκπαίδευση.....	32
4.1.	Ιστορική αναδρομή στην εκπαίδευση των κωφών.....	32
4.2.	Η εκπαίδευση των Κωφών στην Ελλάδα.....	37
4.3.	Η ανάπτυξη των πρώτων σχολείων στην Ελλάδα.....	39
4.4.	Νεώτερες εξελίξεις.....	42
4.5.	Συστήματα επικοινωνίας στην εκπαίδευση το Κωφού παιδιού.....	55
4.6.	Εκπαίδευση- Κατάρτιση κι Απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α.....	55
4.7.	Η εκπαίδευση των Κωφών σε διάφορα εκπαιδευτικά πλαίσια.....	57
4.8.	Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην εκπαίδευση των Κωφών.....	60
5.	Απασχόληση και Α.Μ.Ε.Α.....	63
5.1.	Εργασιακός αποκλεισμός	63
5.2.	Πολιτικές απασχόλησης	66
5.3.	Νέες τεχνολογίες και εργασιακή ένταξη.....	67
5.4.	Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης.....	69
5.5.	Προσαρμογές εργασιακού περιβάλλοντος για Α.Μ.Ε.Α.....	72
5.6.	Πολιτική και μέτρα απασχόλησης των Α.Μ.Ε.Α.....	73
6.	Νομικό πλαίσιο προστασίας των Α.Μ.Ε.Α.....	75
6.1.	Πρότυποι κανόνες του Ο.Η.Ε. σχετικά με την ισότητα των ευκαιριών για τα Α.Μ.Ε.Α.....	75
6.2.	Τα δικαιώματα των κωφών στην Ελλάδα.....	77

Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.	Μεθοδολογία Έρευνας.....	84
1.1.	Εισαγωγή.....	84
1.2.	Σκοπός Έρευνας.....	84
1.3.	Είδος Έρευνας.....	85
1.4.	Επιλογή Δείγματος.....	85
1.5.	Ερωτηματολόγιο.....	85
1.6.	Σχεδιασμός Έρευνας.....	86
1.7.	Επεξεργασία- Στατιστική Ανάλυση.....	86
1.8.	Περιορισμός Δυσκολίες Έρευνας.....	86
2.	Ανάλυση έρευνας.....	87
3.	Συμπεράσματα- Προτάσεις.....	102
4.	Επίλογος.....	105
	Παράρτημα.....	106
	Βιβλιογραφία.....	126

Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρώτη επαφή με την Ειδική Αγωγή είτε σαν εκπαιδευόμενος σε μια ανθρωπιστική επιστήμη είτε ως ερευνητής δεν είναι σχεδόν ποτέ ευχάριστη και αυτό οφείλεται στο ό,τι άνθρωποι που πολλές φορές το παρουσιαστικό τους παραπέμπει σε ένα «φυσιολογικό» άτομο έχουν ιδιαιτερότητες που οι περισσότεροι από εμάς δεν θέλουμε ούτε να σκεφτούμε ότι θα είχαμε.

Ωστόσο τα άτομα με ειδικές ικανότητες, ζουν ανάμεσά μας και προσπαθούν να είναι ενεργά μέλη της κοινωνίας μας. Υπάρχουν όμως, πολλά αναπάντητα ερωτήματα που χρήζουν απάντησης γύρω από αυτό το θέμα. Στην πτυχιακή μας περιοριστήκαμε μόνο σε ένα μικρό κομμάτι αυτού του τεράστιου θέματος το οποίο είναι «η εκπαίδευση και η επαγγελματική αποκατάσταση των κωφών στην Ελλάδα». Το θέμα αυτό έχει πολύ μεγάλη ανάπτυξη διότι υπάρχουν πάρα πολλές πηγές για να αντλήσουμε πληροφορίες, και άρα πολλές παραμέτρους που πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν.

Τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργηθεί ένας προβληματισμός γύρω από την ειδική αγωγή. Ενώ το σύνολο των ατόμων με ειδικές ανάγκες αντιπροσωπεύει το 10% περίπου του πληθυσμού, λίγες αλλαγές και ακόμη λιγότερες εξελίξεις έχουν συμβεί τις τελευταίες δεκαετίες. Υπάρχουν πολλά προβλήματα που είναι γνωστά εδώ και χρόνια όπως η έλλειψη ειδικών τάξεων, η απουσία ειδικευμένων δασκάλων και καθηγητών, οι ελλείψεις στον τομέα της πρόληψης, της έγκαιρης διάγνωσης και προετοιμασίας τόσο του ίδιου του παιδιού όσο και των γονέων του για την καλύτερη ενημέρωση, εκπαίδευση και ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο.

Το σημαντικότερο σημείο που θέλουμε να ερευνήσουμε στην πτυχιακή αυτή, είναι η λειτουργία της εκπαίδευσης, κατάρτισης, κοινωνικής ενσωμάτωσης και επαγγελματικής αποκατάστασης των κωφών.

Ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στο θεωρητικό μέρος σχετικά με την κώφωση είναι τα παρακάτω: Πώς προκαλείται; Είναι κληρονομική ή επίκτητη; Πότε μπορεί να χάσει κανείς την ακοή του; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την παθολογία της κώφωσης και σε αυτά παρέχονται μερικές απαντήσεις τόσες όσες χρειάζονται να γνωρίζουμε προσπαθώντας να μην εμβαθύνουμε με ατελείωτους ιατρικούς όρους αν και μερικές φορές αυτό είναι αναπόφευκτο. Θα δούμε ακόμα ποια είναι η κλινική εικόνα της κώφωσης (δηλαδή η συμπτωματολογία που εμφανίζει αυτός που έχει κώφωση). Επίσης αναφέρονται τα αίτια που μπορεί να συμβάλουν στην απώλεια της ακοής. Άλλωστε ο τρόπος απώλειας της ακοής σε συνδυασμό με την χρονική στιγμή της απώλειας μπορούν να διαφοροποιήσουν πολλά από τα δεδομένα που έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του κωφού και κατ' επέκταση τον βαθμό ένταξής του στην κοινωνία αλλά και της εκπαίδευσής του.

Επίσης γίνεται αναφορά στη ψυχική υγεία του κωφού και πως η πάθησή του την επηρεάζει. Εδώ παρουσιάζονται απόψεις από ειδικούς οι οποίοι διεξήγαγαν τις έρευνες τους σε διαφορετικές χρονικές περιόδους με διαφορετικές αντιλήψεις για την κώφωση και τον τρόπο που αυτή επηρεάζει την πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου.

Η ιδιαιτερότητα της κώφωσης ως χρόνια πάθηση επιφέρει μια ιδιαιτερότητα: την γλώσσα που χρησιμοποιούν για να επικοινωνούν μεταξύ τους και με τους υπολοίπους ανθρώπους: την Νοηματική Γλώσσα. Μέσω αυτής οι Κωφοί κατάφεραν να δημιουργήσουν μια δική τους κουλτούρα, με δικά της χαρακτηριστικά. Θα δούμε στην πτυχιακή μας πόσο ιδιαίτερα νιώθουν και πως οργανώνονται με σκοπό να διεκδικήσουν καλύτερα τα δικαιώματά τους διαφοροποιούμενοι από αυτούς που έχασαν την ακοή τους αργότερα και για διάφορους λόγους δεν είναι μέλη της κοινότητάς τους («Κωφοί» και «κωφοί»).

Ακόμα θα αναφερθούμε στην οικογένεια των κωφών και στα στάδια έως την αποδοχή της ύπαρξης του κωφού μέλους της οικογένειας και στην προσπάθειά της να ξεπεράσει το σοκ αλλά και να στηρίξει το κωφό μέλος.

Έχοντας πλέον μια γενική εικόνα της κώφωσης συνεχίζουμε στον τομέα της εκπαίδευσης των κωφών το καλύτερο εργαλείο για να θέσει το άτομο τις βάσεις του, για μια υγιή, κατά το δυνατόν, ένταξη στην κοινωνία και μια προοπτική για επαγγελματική αποκατάσταση. Η ιστορική αναδρομή είναι απαραίτητη για να μπορέσουμε να δούμε την εξελικτική πορεία της εκπαίδευσης μέσα στο χρόνο, από την αρχαία Ελλάδα, στην περίοδο του διαφωτισμού και τις τάσεις που δημιουργήθηκαν σε ξένες χώρες μέχρι πρόσφατα, ώστε να φτάσουμε στο συγκεκριμένο επίπεδο με τα σημερινά δεδομένα εκπαίδευσης των κωφών.

Φτάνοντας χρονικά στα πρόσφατα έτη δεν μπορεί να μην γίνει αναφορά και στα συστήματα επικοινωνίας στην επικοινωνία των Κωφών. Όσον αφορά την κατάρτιση των Κωφών και των ατόμων με ειδικές ανάγκες γενικότερα γίνονται αναφορές από τη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανεργία αλλά και προγράμματα κατάρτισης που προωθήθηκαν μέχρι σήμερα για την καταπολέμηση της ανεργίας στην ομάδα των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Τα πλαίσια στα οποία παρέχεται εκπαίδευση σε Κωφούς στην Ελλάδα δίνονται αναλυτικά ώστε να μπορεί να υπάρχει μια σφαιρική εικόνα όσον αφορά την γεωγραφική τους κατανομή στην Ελλάδα αλλά και τις διαφορετικές υπηρεσίες που προσφέρουν. Με αυτό το τρόπο μπορούμε να σχηματίσουμε μια γενική άποψη για το αν υπάρχουν διαφορές στην εκπαίδευση των κωφών ανά σχολείο και ως ένα βαθμό να προσδιορίσουμε πώς επηρεάζεται η επαγγελματική τους αποκατάσταση από αυτό το γεγονός.

Ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια αυτής της έρευνας είναι ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού. Μέσα στην εκπαίδευση των Κωφών, ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να δουλέψει με όλες τις μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας (Κ.Ε.Α., Κ.Ε.Ο., Κ.Ε.Κ., Κ.Ε. με οικογένεια) αλλά και να διαχειριστεί μια ολόκληρη κοινωνική υπηρεσία μέσα στο σχολείο όπου θα μπορεί εκτός των άλλων να επιβλέπει την πρόοδο που έχει κάνει στον τομέα του και να προωθή την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων. Επίσης γίνεται αναφορά στα Κ.Δ.Α.Υ. ένα νέο θεσμό του Υπουργείου Παιδείας που λειτουργεί ως κέντρο διάγνωσης και αξιολόγησης συγκεντρώνοντας σ' αυτό υπηρεσίες οι οποίες έως τώρα ήταν διεσπαρμένες.

Η απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες τίθεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο διότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι γίνονται αντικείμενα εργασιακού αποκλεισμού λόγω της ρατσιστικής συμπεριφοράς της σύγχρονης κοινωνίας μας. Στις πολιτικές απασχόλησης θα δούμε ότι στην χώρα μας δεν υπάρχει επαρκή μέριμνα για την απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α. Ωστόσο το επιθυμητό έρχεται από την ίδια την εξέλιξη και αποδεικνύεται ότι οι νέες τεχνολογίες μπορούν να προσφέρουν θέσεις εργασίας όπως επίσης και εναλλακτικές μορφές απασχόλησης. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τις προσαρμογές που μπορούν να γίνουν στο εργασιακό περιβάλλον ώστε να υπερκαλύπτονται οι όποιες αδυναμίες δίνουν μια αισιόδοξη νότα για το τι μπορεί να συμβεί σύντομα.

Η έρευνα μας σε σχολείο Κωφών της Αθήνας έγινε με σκοπό να διαπιστώσουμε τα εξής:

- Την επάρκεια και την καταλληλότητα της παρεχόμενης δημόσιας εκπαίδευσης στο σχολείο Κωφών
- Την έκταση της επαγγελματικής κατάρτισης και αποκατάστασης
- Τις επιπτώσεις που έχει η εκπαίδευση και η επαγγελματική τους κατάρτιση στις επιλογές που κάνουν για το μέλλον και
- Προτάσεις για την βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης, για προώθηση της επαγγελματικής τους αποκατάστασης.

Σίγουρα η έρευνα αυτή είναι το πρώτο σκαλοπάτι για να ακολουθήσουν περισσότερες και πιο ολοκληρωμένες από αυτή ώστε να κλείσει αυτό το κενό που υπάρχει όσον αφορά την Κοινωνική Εργασία και τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και ιδιαίτερα τους Κωφούς.

2.ΔΙΑΓΝΩΣΗ –ΚΛΙΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ

2.1. Κλινική Εικόνα.

Οι λειτουργικές βλάβες του ενός ή και των δύο αυτιών είναι τα αίτια των ακουστικών αδυναμιών που έχουν συνήθως παιδιά δυσκολεύονται να ακούσουν.

Οι αισθητηριακές δυσλειτουργίες που αλλοιώνουν την ποιότητα και την ένταση της ηχητικής αντίληψης είναι η βαρηκοΐα¹, δηλαδή η μείωση, η εξασθένηση της ακουστικής οξύτητας, και η κώφωση². Έτσι, γίνονται εμπόδιο στο παιδί σε όλους τους τομείς, όπου η ακοή διαδραματίζει κάποιο σημαντικό ρόλο, και κυρίως στον τομέα των διαπροσωπικών σχέσεων, ιδιαίτερα δε στην ευαίσθητη περιοχή της προφορικής επικοινωνίας³.

Κώφωση είναι η αδυναμία του ανθρώπου να συλλάβει ακουστικά ερεθίσματα. Τα κωφά παιδιά έχουν απολέσει εντελώς την ακοή τους ή διατηρούν ελάχιστα υπολείμματα της και όπως είναι φυσικό δεν είναι σε θέση να μάθουν την ομιλούμενη γλώσσα, παρά μόνο με ειδική ψυχολογική υποστήριξη και παιδαγωγική βοήθεια.

Οι συνέπειες της κώφωσης, όπως π.χ. η επιβράδυνση της πνευματικής ανάπτυξης, της συναισθηματικής ωρίμανσης και της ανάπτυξης του λόγου, συνδέονται με το χρόνο εκδήλωσης της ακουστικής ανεπάρκειας. Έτσι, παρατηρούμε πως οι συνέπειες σε περίπτωση κώφωσης, που παρουσιάστηκε μετά τη γέννηση, είναι συνήθως ελαφρότερες. Έτσι, εάν η κώφωση εμφανιστεί μετά τη νεανική ή την ώριμη ηλικία, οι δυσκολίες στην προφορική επικοινωνία είναι σχετικά περιορισμένες.

Διεθνώς έχει καθιερωθεί η ακόλουθη ταξινόμηση των διαφόρων μορφών κώφωσης:

i) Κωφοί.

Είναι τα άτομα εκείνα, των οποίων δεν λειτουργεί η αίσθηση της ακοής. Γεννήθηκαν με ελάχιστη ακοή ή με παντελή απουσία της ακουστικής αίσθησης ή απώλεσαν αυτήν κατά τη βρεφική ηλικία (ως το 2^ο έτος), πριν δηλαδή εσωτερικεύσουν τα γλωσσικά τους πρότυπα. Ορισμένα παιδιά που παρουσιάζουν εγγενή ακουστική δυσλειτουργία χαρακτηρίζονται ως εκ γενετής κωφοί, δηλαδή ως άτομα που γεννήθηκαν με κώφωση. Άλλα πάλι είναι άτομα με επίκτητη κώφωση. Πρόκειται για παιδιά που γεννήθηκαν με φυσιολογική ακοή. Τα παιδιά αυτά έφτασαν σε μια ηλικία, κατά την οποία είχαν μάθει να μιλούν και κατανοούν την ομιλία των άλλων, αλλά λίγο αργότερα απώλεσαν την ακοή τους, λόγω ατυχήματος ή ασθένειας.

ii) Βαρήκοοι ή άτομα με μειωμένη ακουστική αίσθηση:

Είναι άτομα με ασθενή ακουστική οξύτητα, πολλές φορές εκ γενετής βαρήκοοι, των οποίων η αισθητηριακή δυσλειτουργία μειώνεται συνήθως με τη βοήθεια ακουστικού.

Η έκταση της ανεπάρκειας ή υπολειτουργίας της ακοής προσδιορίζεται συνήθως με το ακουόμετρο και σύμφωνα με το διεθνώς καθιερωμένο κριτήριο ISO⁴. Το σύστημα αυτό αναφέρεται στο βαθμό ακουστικής απώλειας. Η απώλεια όμως ή η ανεπάρκεια της ακοής είναι δυνατό να ταξινομηθεί ακόμα ανάλογα με το χρόνο, κατά τον οποίο επήλθε ή κώφωση. Μια ταξινόμηση, για να είναι ολοκληρωμένη, πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες που ενεργοποιούνται και προσδιορίζουν την κατάσταση αυτή. Κυρίως πρέπει να περιλαμβάνει : το βαθμό και τον τύπο της ακουστικής απώλειας, όπως επίσης και την ηλικία έναρξης της απώλειας αυτής.

Συμπτωματολογία

Η αισθητηριακή δυσλειτουργία και η κοινωνική απομόνωση του κωφού παιδιού και του εφήβου επιβαρύνονται σημαντικά από την αδυναμία να οργανώσουν και τη δυσχέρεια να εκφράσουν το λόγο τους, ο οποίος δεν αποτελεί μόνο το κυρίαρχο όργανο στην επικοινωνία, αλλά ταυτόχρονα και το υπόβαθρο της ανθρώπινης διανόησης. Το παιδί αυτό,

¹ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ, 1999 σελ. 145

² Ο.Π. σελ 145

³ Ο.Π. σελ 145

⁴ International Standard Organization 1964

όταν μάλιστα παρουσιάζει σοβαρής μορφής κώφωση, που προξενήθηκε κατά τη γέννηση ή λίγο αργότερα, θα παρουσιάσει συγχρόνως και σοβαρά προβλήματα στον τομέα της εκπαίδευσης του. Η απώλεια λοιπόν της ακοής εμποδίζει την κοινωνική ένταξη και την εκπαιδευτική πρόοδο του παιδιού, ιδιαίτερα δε στους τομείς που σχετίζονται με τη γλωσσική του ανάπτυξη.

Το μέγεθος των δυσχερειών αυτών εξαρτάται από την έκταση της ακουστικής δυσλειτουργίας, το επίπεδο της νοητικής ανάπτυξης του παιδιού, τη συναισθηματική του ωριμότητα και τη νευρολογική του αρτιότητα.

Το εύρος της ακουστικής ανεπάρκειας επηρεάζει καίρια την ανάπτυξη του προφορικού λόγου του παιδιού. Προξενεί δυσκολίες στη λειτουργία και την κατανόηση της ομιλίας. Συνήθως παρατηρούμε σε περιπτώσεις κωφών παιδιών διαταραχές στην άρθρωση, αποκλίσεις στη γλωσσική χροιά και μελωδία, καθώς και στον ρυθμό και την ένταση της φωνής. Επίσης παρατηρείται αδυναμία κατανόησης και σχηματισμού σύνθετων προτάσεων.

Άλλο χαρακτηριστικό σύμπτωμα της κωφότητας είναι ο περιορισμός του γνωστικού ορίζοντα των κωφών παιδιών, ο οποίος οφείλεται στην φτωχή γλωσσική επικοινωνία και την αδυναμία τους να εσωτερικεύσουν ακουστικούς ερεθισμούς του περιβάλλοντος.

Αντίθετα, παρατηρείται στο κωφό παιδί μια υπερλειτουργία και διεύρυνση της οπτικής αντιληπτικότητας και συγχρόνως εξάσκηση της οπτικής του μνήμης. Τα κωφά παιδιά με τις ικανότητες αυτές μπορούν εύκολα να κατανοούν την χειλεανάγνωση⁵. Χρησιμοποιούν επίσης συνεχώς ένα μη λεκτικό επικοινωνιακό κώδικα (δακτυλικό αλφάβητο, δηλαδή τη νοηματική γλώσσα), ως εκφραστικό βοηθητικό μέσο που εξυπηρετεί τη διαπροσωπική επικοινωνία τους.

Κλινικές παρατηρήσεις.

Οι διάφορες μορφές κώφωσης και βαρηκοΐας ταξινομούνται συνήθως σύμφωνα με την ασθένεια, από την οποία προέρχονται και η οποία έχει προσβάλει το εξωτερικό αυτί ή το μέσο αυτί⁶, ή το εσωτερικό αυτί⁷, έδρα του αισθητηριακού αναλυτή.

Τις παθήσεις των δύο πρώτων περιπτώσεων, δηλαδή του εξωτερικού και μέσου αυτιού, τις ονομάζουμε κώφωση μεταβίβασης ή αγωγιμότητας. Σε αυτές, η αγωγιμότητα του ηχητικού κύματος, του αέρος, έχει ελαττωθεί ή εντελώς παύσει, έστω και αν η οστέινη μεταβίβαση έχει περισωθεί.

Οι παθήσεις αυτές οφείλονται κυρίως σε δυσπλασία του εξωτερικού ή του μέσου αυτιού και συσχετίζονται με διάφορες χρόνιας μορφής ωτίτιδες. Οι περιπτώσεις αυτές δεν επηρεάζουν σημαντικά την γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού.

Οι παθήσεις της τελευταίας περίπτωσης, του εσωτερικού αυτιού, αποτελούν την αντιληπτική κώφωση. Το αίτιο της αισθητηριακής αυτής ανεπάρκειας δεν βρίσκεται στο φλοιό του εγκεφάλου, αλλά συνήθως στο δέκτη, σε κακή κατασκευή ή βλάβη του κοχλία, και κυρίως στις ακουστικές οδούς. Πρόκειται συνήθως για συγγενή διαταραχή, που παρεμποδίζει σημαντικά τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού.

⁵ ομιλία των άλλων προσώπων από τις χαρακτηριστικές κινήσεις των χειλιών.

⁶ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ.

⁷ Ο.Π.

2.2. Διάγνωση Βαρηκοΐας – Κώφωσης

Χρόνος έναρξης της απώλειας ακοής

Βαρηκοΐα / κώφωση εκ γενετής: Η βαρηκοΐα / κώφωση υπάρχει εκ γενετής και προκλήθηκε από βλάβες των οργάνων ακοής κατά την ενδομήτρια ζωή του νεογνού (προγεννητική αιτία) ή κατά τον τοκετό (περιγεννητική αιτία).

Επίκτητη βαρηκοΐα / κώφωση: Η βαρηκοΐα / κώφωση δεν οφείλεται σε γενετικούς (κληρονομικότητα) αλλά σε περιβαλλοντολογικούς παράγοντες και εμφανίστηκε κατά την ενδομήτριο ζωή του νεογνού ή κατά τον τοκετό ή σε οποιοδήποτε διάστημα μετά την γέννηση του παιδιού.

Ο διαχωρισμός στις κατηγορίες αυτές είναι πολλές φορές αδύνατος, μια και είναι δύσκολο να διαπιστωθούν τα αίτια που μπορεί να προκάλεσαν την απώλεια ακοής στην προγεννητική και περιγεννητική περίοδο ή ο χρόνος κατά τον οποίον δημιουργήθηκε η απώλεια ακοής.

Κληρονομικότητα: Αν η βαρηκοΐα / κώφωση προκλήθηκε από κληρονομικούς, γενετικούς παράγοντες ονομάζεται κληρονομική. Η κληρονομική κώφωση είναι αμφοτερόπλευρη, πολύ σοβαρή νευροαισθητηριακή απώλεια ακοής, μη αναστρέψιμη και εμφανίζεται στα πρώτα στάδια της ζωής. Η κληρονομική κώφωση μπορεί να προκληθεί από αυτοσωμικές παθήσεις επικρατούμενου γονιδίου (π.χ. Σύνδρομο Treacher Collins, Σύνδρομο Goldenhar, Σύνδρομο Waardenburg, Βρογχο-ωτο-ρινικό Σύνδρομο), από αυτοσωμικές παθήσεις υπολειπόμενου γονιδίου (π.χ. Σύνδρομο Usher, Σύνδρομο Pendred, Σύνδρομο Jervell και Lange-Nielsen, Σύνδρομο Alport), καθώς και από φυλογεννητικές παθήσεις υπολειπόμενου γονιδίου.

Γλωσσική ανάπτυξη

Αν η βαρηκοΐα / κώφωση εμφανίστηκε πριν από την κρίσιμη περίοδο ανάπτυξης της γλώσσας την ονομάζουμε προγλωσσική (prelingual), ενώ αν εμφανίστηκε μετά από την περίοδο ανάπτυξης της γλώσσας την ονομάζουμε μεταγλωσσική (postlingual or adventitious). Η προγλωσσική βαρηκοΐα έχει οριστεί ως απώλεια ακοής εμφανιζόμενη πριν από το τρίτο έτος της ηλικίας.

Αν οι καταστάσεις που αναφέραμε προηγουμένως διαμορφωθούν και επηρεάσουν την ακουστική του λειτουργία κατά τρόπο καταλυτικό, τότε η εκπαίδευσή του είναι ίδια με εκείνη του εκ γενετής κωφού παιδιού.

Αίτια της βαρηκοΐας – κώφωσης.

Προγεννητικά αίτια. Προγεννητικές μολύνσεις ή διάφορες τοξικές συνθήκες της μητέρας. Οι ιοί της παρωτίτιδας και της γρίπης κυρίως στους πρώτους μήνες της κύησης είναι δυνατό να προκαλέσουν εκφυλισμό σημαντικού αριθμού νευρικών κυττάρων με αποτέλεσμα την κώφωση.

Η ερυθρά που μπορεί να προσβάλει την μητέρα κατά τους τρεις πρώτους μήνες της κύησης έχει σοβαρά αποτελέσματα. Αναφέρουμε ως παράδειγμα την επιδημία της ερυθράς στις Η.Π.Α. το 1964-1965, η οποία προκάλεσε κώφωση σε 8000 περίπου παιδιά. Ο ιός της ιλαράς επίσης μπορεί να επιφέρει κώφωση. Διάφορες μορφές εμβρυοπάθειας, που προκλήθηκαν από τη χρήση ορισμένων φαρμάκων (π.χ. θαλιδομίδη, κινίνη κ.α.), από το κάπνισμα, τη χρήση οινόπνευματος, ναρκωτικών, είναι δυνατό να δημιουργήσουν καταστάσεις ακουστικής ανεπάρκειας.

Περιγεννητικά αίτια.

Κατά την ώρα του τοκετού, τραυματισμοί και κακώσεις, ενδοκρανιακές αιμορραγίες, βλάβες του νευρικού συστήματος, που ενδεχομένως προξένησε στο νεογνό η ιατρική

παρέμβαση που αποσκοπούσε στην υποβοήθηση με διάφορα όργανα (π.χ. με εμβρυουλκούς) της εξόδου του από το γεννητικό σύστημα, είναι δυνατό να επηρεάσουν την ακουστική του λειτουργία.

Η αδυναμία οξυγόνωσης των εγκεφαλικών κυττάρων (ανοξία ή υποξία) του νεογνού σε ένα εργώδη και παρατεταμένο τοκετό ή σε ένα πρόωρο τοκετό, η υπερβολική νάρκωση που μπορεί να επιφέρει εκφυλισμό των νευρικών μηχανισμών, είναι επικίνδυνες καταστάσεις που συνήθως προξενούν κώφωση ή αλλοιώσεις στην ακουστική οξύτητα. Βλαβερές επίσης μπορεί να είναι οι επιδράσεις στον τομέα της ακουστικής λειτουργικότητας του παιδιού του παράγοντα της ασυμβατότητας μεταξύ του αίματος της μητέρας και του βρέφους (παράγοντας Rhesus – αιμολυτική νόσος του νεογνού).

Μεταγεννητικά αίτια Επίκτητες μορφές βαρηκοΐας ή κώφωσης μετά τη γέννηση, οι οποίες συνήθως προέρχονται: α) Από λοιμώξεις: οστρακιά, παρωτίτιδα, διφθερίτιδα, ιλαρά, πνευμονία, γρίπη, μηνιγγίτιδα, μέση ωτίτιδα κ.α. Σήμερα οι ασθένειες αυτές έχουν αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά με τη βοήθεια της προϊούσας ανοσοποίησης και την χρήση των αντιβιοτικών. Έτσι, έμμεσα έχουν περιορισθεί και τα αίτια της βαρηκοΐας και της επίκτητης κώφωσης. β) Από κληρονομικές ασθένειες, όπως η ωτοσκλήρυνση, η οποία επηρεάζει την ακοή σε οποιαδήποτε ηλικία και επιφέρει εκφυλισμό του ακουστικού νεύρου. Από τη χρήση φαρμάκων, όπως η στρεπτομυκίνη, η νεομυκίνη, άλλα φάρμακα κυτταροστατικά, διουρητικά κ.α. γ) Από τραυματικές βλάβες: μηχανικές κακώσεις του κροταφικού, κατάγματα του λιθοειδούς, χειρουργικά λάθη, διασεισεις, έντονους θορύβους από ήχους υψηλής συχνότητας. δ) Από φλεγμονές του μέσου αυτιού, ωτίτιδες, λαβυρινθίτιδα κ.λ.π. ε) Από ψυχολογικούς, συναισθηματικούς παράγοντες, οι οποίοι ενεργοποιούνται συνήθως σε επίπεδο ασυνείδητων διεργασιών και δημιουργούν καταστάσεις, όπως η υστερική κώφωση.

Εκ γενετής παθήσεις που προκαλούν βαρηκοΐα ή κώφωση δευτερογενώς, π.χ. λυκόστομα, σύνδρομο Down.

Προσδιορισμός του βαθμού βαρηκοΐας

Σήμερα ο προσδιορισμός του βαθμού βαρηκοΐας ενός παιδιού επιτυγχάνεται με βάση την ποσοστιαία απώλεια της ακοής σε συσχέτισμό προς το επίπεδο εξέλιξης της ομιλίας του. Έτσι, μέσω της ακουομετρίας, επιτυγχάνεται κάποια αντιστοιχία μεταξύ ακουστικής έντασης και γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού.

Σε κάθε περίπτωση εξεταζόμενου παιδιού ελέγχονται και προσδιορίζονται:

- Ο μέσος όρος συχνοτήτων ομιλίας του παιδιού ή η μέση *ακουστική απώλεια* στο αντί που διαθέτει την ισχυρότερη ακοή. Τα αποτελέσματα της απώλειας ακοής σε επίπεδο κατανόησης της ομιλίας.

Κατηγορίες ακοής και κώφωσης.

Σήμερα με τη διαδικασία της ακουομετρίας είναι δυνατόν να προσδιορίσουμε και να περιγράψουμε όλες τις κατηγορίες της ακουστικής οξύτητας και λειτουργίας των παιδιών, ώστε να τις συσχετίσουμε προς τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Οι κατηγορίες αυτές συναπαρτίζουν ένα ευρύ φάσμα ακουστικής λειτουργικότητας, το οποίο αρχίζει με τη «φυσιολογική» ακοή και καταλήγει στην κώφωση.

1. Η φ υ σ ι ο λ ο γ ι κ ή α κ ο ή. Εάν η ακουστική οξύτητα βρίσκεται μεταξύ 0-20 db κάτω από το κατώφλι του φυσιολογικού, η ακοή θεωρείται φυσιολογική. Ποσοστιαία απώλεια ακοής σύμφωνα με ακουόγραμμα 0-20 db: μέση ακουστική απώλεια. Κατανόηση της ομιλούμενης γλώσσας από απόσταση άνω των 6μ.

2. Η ελαφρά βαρηκοΐα. Εάν υπάρχει ελαφρά απώλεια ακοής 21-40 db ή 21-40% του ακουογράμματος, η ακουστική αυτή εξασθένηση δεν έχει καμία επιβλαβή συνέπεια για ένα κανονικό από διανοητικής απόψεως παιδί. Δεν έχει επίσης σχεδόν καμία επίπτωση στη γλωσσική του ανάπτυξη. Επισημαίνεται ενδεχομένως κάποια δυσκολία ακοής της μακρινής

ομιλίας. Κατανόηση της ομιλίας στα 4-6 μέτρα. Η περίπτωση αυτή ακουστικής δυσλειτουργίας πρέπει να επισημανθεί το ταχύτερο δυνατό μέσα από μια επιτυχή διάγνωση. Πιθανή βελτίωση της ακουστικής οξύτητας με χρήση ακουστικού, εάν η απώλεια πλησιάζει τα 40 db. Η αγωγή θα πρέπει να αφορά κυρίως στη διεύρυνση του λεξιλογίου του παιδιού. Είναι απαραίτητο επίσης να ορισθεί στο παιδί ιδιαίτερη προνομιάς θέση με τον κατάλληλο για την περίπτωση του φωτισμό. Θα υπάρξουν ενδεχομένως δυσκολίες στα γλωσσικά μαθήματα. Για το λόγο αυτό θα είναι αναγκαία μάλλον η εφαρμογή κάποιου προγράμματος αγωγής λόγου και διδασκαλίας κυρίως με χειλεανάγνωση.

3. Μέση βαρηκοΐα, 41-70 db. Στην περίπτωση αυτή μόνο η ισχυρή έντασης φωνή γίνεται αντιληπτή από το παιδί. Υπάρχει όμως δυνατότητα αυθόρμητης ανάπτυξης της γλώσσας. Επισημαίνεται ελαττωματική άρθρωση (δυσαρθρία).

Τη μέση βαρηκοΐα είναι δυνατό να διακρίνουμε: α) Σε ήπια βαρηκοΐα (41-55 db). Ένα παιδί με την ακουστική αυτή ανεπάρκεια αντιλαμβάνεται το συνομιλητή του, εάν αυτός δεν απέχει περισσότερο από 1-2 μέτρα. Σε περίπτωση διαλογικής συζήτησης, πρόσωπο με πρόσωπο, μέσα στη σχολική τάξη το βαρήκοο παιδί έχει απώλεια 50% των λεγομένων, εάν οι φωνές των συνομιλητών του είναι αμυδρές, οι δε ομιλητές βρίσκονται έξω από το πεδίο της ορατότητάς του. Το παιδί αυτό ενδεχομένως θα διαμορφώσει περιορισμένο λεξιλόγιο, η δε ομιλία του θα χαρακτηρίζεται από ορισμένες ατέλειες. Από απόψεως εκπαιδευτικής, απαιτείται ειδική παιδαγωγική μεθοδολογία, υποβοήθηση της υπολειμματικής ακοής του παιδιού με ακουστικό, ειδικά επιλεγμένη θέση στο χώρο της σχολικής τάξης. Με ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να αντιμετωπισθεί το θέμα της εκμάθησης του προφορικού και του γραπτού λόγου από το βαρήκοο παιδί: το πρόβλημα της ανάγνωσης, η χειλεανάγνωση, η διόρθωση της ομιλίας (ορθοφωνική αναπαιδαγώγηση).

4. Σε έντονη βαρηκοΐα (56-70 db). Στην περίπτωση αυτή η προφορική επικοινωνία, η διδασκαλία αλλά και η κάθε μορφής συζήτηση θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερο τρόπο, εφόσον παρατηρούνται χαρακτηριστικές δυσκολίες σε όλες αυτές τις μορφές επικοινωνίας. Ένα παιδί με έντονη βαρηκοΐα διαμορφώνει συνήθως ελαττωματική ομιλία και περιορισμένο λεξιλόγιο. Θα πρέπει επομένως να παρακολουθεί πρόγραμμα ειδικής αγωγής, σε ειδική τάξη, υποβοηθούμενο με το κατάλληλο ακουστικό. Το πρόγραμμα αυτό θα αφορά στην αγωγή του λόγου του παιδιού και θα επιδιώκει κυρίως την διεύρυνση του λεξιλογίου του, την εκμάθηση ανάγνωσης, γραφής και γραμματικής, όπως επίσης και ορθοφωνικές ασκήσεις.

5. Υψηλή βαρηκοΐα, 71-90 db. Ένα παιδί με υψηλή βαρηκοΐα πιθανόν να ακούσει μόνο δυνατή φωνή, που δεν απέχει απ' αυτό περισσότερο από 0,25 μ. Μπορεί επίσης να αναγνωρίζει ήχους του περιβάλλοντος, να διακρίνει τα φωνήεντα, όχι όμως και τα σύμφωνα. Στην περίπτωση αυτή επισημαίνουμε την ανικανότητα του παιδιού να δομήσει αυθόρμητα τον λόγο του. Η ειδική εκπαίδευση είναι δυνατό να επιφέρει μελλοντικά ορισμένες βελτιώσεις. Είναι απαραίτητη η εφαρμογή ενός πλήρους προγράμματος αγωγής λόγου για κωφά παιδιά. Η χρήση ατομικού ακουστικού είναι επιβεβλημένη. Το παιδί μπορεί να παραμένει στην κανονική τάξη μόνο μερικές ώρες, εάν τούτο αποδειχθεί ωφέλιμο.

6. Κώφωση, 91-100 db. Το παιδί που παρουσιάζει αυτή τη μορφή ακουστικής ανεπάρκειας πιθανόν να ακούσει μόνο μερικούς ήχους δυνατούς. Αισθάνεται μάλλον κάποιες ελαφρές ηχητικές δονήσεις, κάποιες αναρριπίσεις. Χρησιμοποιεί ως κύριο μέσο επικοινωνίας τον οπτικό κώδικα. Ομιλία και γλώσσα στο κωφό παιδί είναι ατελείς. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται ειδικά προγράμματα αγωγής λόγου, ορθολογικά οργανωμένα.

Φύση της παθολογίας του αυτιού.

Ανάλογα με το μέρος του αυτιού στο οποίο εντοπίζεται η οργανική βλάβη που προκαλεί την απώλεια της ακοής διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες:

I. Νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα / κώφωση

Η απώλεια ακοής έχει προκληθεί είτε από αισθητηριακή βλάβη του οργάνου της ακοής, δηλαδή του οργάνου Corti που βρίσκεται στον κοχλία είτε από νευρολογική βλάβη, δηλαδή δυσλειτουργία του ακουστικού νεύρου στην περιοχή που βρίσκεται ανατομικά αμέσως μετά τον κοχλία (βλ. εικόνα 1). Μέχρι σήμερα, η νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα / κώφωση δεν είναι ιάσιμη.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές συνήθεις παθήσεις που προκαλούν νευροαισθητηριακή απώλεια ακοής.

- Κληρονομικά σύνδρομα, π.χ. Waardenburg, Treacher-Collins, Pendred's.
- Εμβρυοπάθειες, π.χ. πυρηνικός ίκτερος, ερυθρά, σύφιλη, τοξοπλάσμωση, μηνιγγίτιδα, νόσος των μεγαλοκυτταρικών εγκλειστών.
- Μεταβολικά νοσήματα της μητέρας, π.χ. διαβήτης, νεφρίτιδα, υποθυρεοειδισμός.
- Χρήση ωτοτοξικών φαρμάκων.
- Περιγεννητικές παθήσεις, π.χ. ανοξία, υπερχολερυθριναιμία, προωρότητα / χαμηλό βάρος, παράταση τοκετού, τραυματισμοί νεογνού.
- Εκ γενετής παθήσεις που προκαλούν βαρηκοΐα ή κώφωση δευτερογενώς, π.χ. λυκόστομα, σύνδρομο Down.

II. Βαρηκοΐα αγωγιμότητας

Η απώλεια ακοής οφείλεται σε διακοπή της μεταφοράς του ήχου από τον έξω ακουστικό πόρο στο έσω αυτί (βλ. εικόνα 1). Η βλάβη είναι μηχανικής φύσης και εντοπίζεται σε όργανα του έξω και κυρίως του μέσου αυτιού, που δρουν ως αγωγοί για την μετάδοση του ήχου στο έσω αυτί. Το έσω αυτί δεν έχει υποστεί οργανική βλάβη, δηλαδή η λειτουργία του είναι ανέπαφη και συνεπώς η ένταση του ήχου που φτάνει τελικά στο έσω αυτί είναι απλώς μειωμένη σε σχέση με την αρχική. Επίσης, η πρόσβαση του ακουστικού σήματος στον κοχλία μέσω άλλων διόδων, δηλαδή της οστέινης αγωγής, είναι απολύτως εφικτή. Η βαρηκοΐα αγωγιμότητας είναι συνήθως ιατρικά αναστρέψιμη (εγχείρηση, φάρμακα, καθαρισμός αυτιού) και προκαλεί απώλεια ακοής μέχρι και 60 dB HL, δηλαδή ελαφρού έως μέτριου προς σοβαρού βαθμού. Μερικές φορές, σε περιπτώσεις χρόνιας ωτίτιδας με ωτόρροια, μπορεί να υπάρξει μόνιμη επιδείνωση στην λειτουργία του αυτιού και να προκληθεί επιπλέον και νευροαισθητηριακή απώλεια της ακοής έως και πολύ σοβαρού βαθμού (μικτή βαρηκοΐα / κώφωση).

Μερικές παθήσεις που προκαλούν βαρηκοΐα αγωγιμότητας είναι η ατρησία, η περιχοντρίτιδα, η εξωτερική ωτίτιδα, η διάτρηση τυμπανικής μεμβράνης, το εξωτερικό τραύμα (ανωμαλίες του έξω αυτιού), η οξεία μέση ωτίτιδα, η χρόνια μέση πυώδης ωτίτιδα, η εκκριτική ωτίτιδα, η ωτίτιδα χωρίς ωτόρροια, η ωτοσκλήρυνση, το χολοστεάτωμα, κάποιο τραύμα (παθήσεις μέσου αυτιού).

III. Μικτή βαρηκοΐα / κώφωση

Η απώλεια ακοής μπορεί να οφείλεται σε συνδυασμό νευροαισθητηριακής βλάβης και σε προβλήματα αγωγιμότητας του ήχου. Η συνύπαρξη νευροαισθητηριακής βαρηκοΐας και βαρηκοΐας αγωγιμότητας ονομάζεται μικτή βαρηκοΐα. Η περίπτωση της μικτής βαρηκοΐας / κώφωσης είναι ιατρικά βελτιώσιμη, λόγω της θεραπείας των προβλημάτων αγωγιμότητας, αλλά δεν είναι ανατρέψιμη. Πολλές φορές, παιδιά με νευροαισθητηριακή βαρηκοΐα / κώφωση έχουν συχνές ωτίτιδες, ή έχουν ανατομικές ανωμαλίες ή ευαισθησία σε παθήσεις του έξω και μέσου αυτιού. Γι αυτό τον λόγο οι εκπαιδευτικοί και οι άλλοι ειδικοί πρέπει να ζητούν περιοδικούς ελέγχους της οργανικής και ακουστικής κατάστασης των παιδιών.

IV. Κεντρική ακουστική δυσλειτουργία-(Ακουστική Αγνωσία κτλ.)

Η διαταραχή δεν προέρχεται από βλάβη στα περιφερειακά όργανα της ακοής και γι αυτό δεν μειώνει την ακουστική ικανότητα αλλά δημιουργεί προβλήματα στην ακουστική κατανόηση της ομιλίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις το τονικό ακουόγραμμα του παιδιού είναι φυσιολογικό, αλλά οι δυσκολίες εμφανίζονται στην *αναγνώριση των στοιχείων της ομιλίας* και στην *ερμηνεία του μηνύματος*. Αυτή η κατηγορία είναι εντελώς ξεχωριστή και δεν θα εξεταστεί περαιτέρω. Τα παιδιά που αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους πρόβλημα δεν εντάσσονται σε ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα βαρήκοων / κωφών παιδιών επειδή δεν υπάρχει εντοπισμένη οργανική βλάβη και απαιτούν διαφορετική εκπαιδευτική παρέμβαση. Η διάγνωση της κεντρικής ακουστικής δυσλειτουργίας είναι πολύ δύσκολη και απαιτεί ιδιαίτερα εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό. Οι δυσκολίες στην διάγνωση έχουν ως αποτέλεσμα τα παιδιά αυτά να παραμένουν πολλές φορές χωρίς συγκεκριμένη διάγνωση και να εντάσσονται στην γενική κατηγορία των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες.

2.3. Κώφωση και Ψυχική Υγεία

Όπως είναι αναμενόμενο, η εργασία στους τομείς ψυχικής υγείας και κώφωσης, παραλληλίζεται σε ένα μεγάλο ποσοστό με την εργασία στο γνωστικό τομέα και στον τομέα της κώφωσης. Δύο βασικές προσεγγίσεις έχουν ακολουθηθεί και αφορούν την κοινωνικο-συναισθηματική ή «ψυχολογική» προσαρμογή των κωφών ατόμων. Η πρώτη και πιο διαδεδομένη υιοθετεί αυτό που ονομάζουμε «αποκλίνον μοντέλο». Μέσα σ' αυτό το μοντέλο δίνεται έμφαση στον εντοπισμό τρόπων με τους οποίους τα κωφά άτομα είναι διαφορετικά από μία νόρμα ή ένα πρότυπο που ισχύει για τον ακούοντα πληθυσμό. Η διαφορετικότητα εξισώνεται με την απόκλιση με όλες τις αρνητικές της αποχρώσεις και η απόκλιση χρησιμοποιείται εναλλάξ με την έλλειψη-καθυστέρηση. Το «αποκλίνον μοντέλο» υπήρξε η βάση για διάφορες «ψυχολογίες της κώφωσης» που έχουν διακηρύξει οι τελευταίες γενιές, για το οποίο ο αντίκτυπος της κώφωσης είναι τόσο συντριπτικός, ώστε οι γενικές ψυχολογικές αρχές να μην επαρκούν για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Μια δεύτερη προσέγγιση πιο υγιής και ρεαλιστική αρχίζει να προσελκύει την υποστήριξη των επαγγελματιών που ασχολούνται με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των κωφών ατόμων.

Αντί να ψάχνουμε για αυτό που είναι διαφορετικό, αποκλίνον ή ελλιπές, δίνουμε έμφαση στις συνθήκες που είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη ενός υγιούς, ολοκληρωμένου, σωστά ενταγμένου ατόμου. Στην προσέγγιση αυτή υποθέτουμε ότι οι βασικές ανάγκες όλων των ανθρώπινων όντων, ακουόντων και κωφών, είναι ουσιαστικά όμοιες και ότι η ανάπτυξη μιας υγιούς προσωπικότητας βασίζεται στο να ικανοποιηθούν αυτές οι ανάγκες.

Η τάση προς ένα πιο θετικό μοντέλο ανθρώπινης φύσης που υποστηρίζεται από όσους ασχολούνται με τον αντίκτυπο της κώφωσης στην ανάπτυξη, αντανακλά ένα γενικό κίνημα μακριά από τα μοντέλα απόκλισης ειδικά εκείνων που βασίζονται σε φροϋδικές αρχές, οι οποίες κυριαρχούσαν το 19^ο αιώνα και σχεδόν όλο τον 20^ο αιώνα στην ψυχολογία

Οι αναπτυξιακές θεωρίες των Maslow⁸ και Erikson⁹ επηρέασαν ιδιαίτερα την τοποθέτηση των θεμελίων σύμφωνα με τα οποία μπορεί να γίνεται αισθητή η ανάπτυξη του ατόμου μέσα από ένα πιο ισορροπημένο πλαίσιο.

Οι Schlesinger και Mealow τοποθέτησαν το θέμα στην παρακάτω προοπτική:

«Μήπως η απουσία έγκαιρου ακουστικού ερεθίσματος, υποβάθρου και επικοινωνίας από μόνο του δημιούργησε μία τάση προς ένα ιδιαίτερο πρότυπο προσαρμογής; Ή εναλλακτικά μήπως η πρόωμη βαθιά κώφωση δημιουργεί συγκεκριμένες αντιδράσεις από γονείς, δασκάλους, αδέρφια και συνομηλίκους οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο συμβάλλουν στα αναπτυξιακά προβλήματα που αναφέραμε πιο πάνω»¹⁰; Αυτά είναι ερωτήματα που είναι δύσκολο να απαντηθούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μια που τα συνακόλουθα της οργανικής κώφωσης και των κοινωνικών προσδοκιών που δημιουργεί είναι συνυφασμένα από την αρχή. Αντί να επεξεργαζόμαστε την αντίφαση φύσης ανατροφής, είναι πιο αποδοτικό να κοιτάξουμε αντίθετα ολόκληρο τον κύκλο της ζωής, παρατηρώντας περιστατικά μεγαλύτερης και μικρότερης προσαρμογής και αναζητώντας προηγούμενα, συσχετισμούς και συνέπειες αυτών των προσώπων.

Με σκοπό να δώσουμε ένα πλαίσιο στο οποίο οι οικογένειες και τα μέλη τους μπορούν να μελετηθούν, έχουν γίνει οι ακόλουθες υποθέσεις:

1. Η οικογενειακή συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα προηγούμενης πείρας των μελών της οικογένειας όπως ενσωματώνεται στο παρόν μαζί με τους στόχους και τις προσδοκίες για το μέλλον.

⁸ Motivation and personality, 1954

⁹ Childhood and society, 1963

¹⁰ Development of Maturity in deaf children, 1972

2. Οι οικογένειες αναπτύσσονται και αλλάζουν μέσα στο χρόνο με τρόπο ομοιόμορφο και σταθερό.

3. Οι οικογένεια και τα μέλη της πρέπει να εκτελούν καθήκοντα συγκεκριμένου χρόνου που τίθενται από σχέσεις με την ευρύτερη κοινωνία και με τον εαυτό τους.

4. Το άτομο σε ένα κοινωνικό πλαίσιο είναι η βασική αυτόνομη μονάδα .

Παρόλο που όλες οι παραπάνω υποθέσεις είναι σημαντικές, δύο σημεία σχετικά με την υπόθεση 1 είναι πρωταρχικού ενδιαφέροντος και θα πρέπει συνεχώς να λαμβάνονται υπ' όψιν.

Πρώτον, εάν η οικογενειακή συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα παρελθοντικής πείρας των μελών της οικογένειας, τότε η παρουσία ενός κωφού παιδιού μπορεί να συνοδεύεται από έντονο «τραύμα», διότι οι περισσότεροι γονείς κωφών παιδιών έχουν ελάχιστη γνώση για την κώφωση. Δεύτερον, η παρουσία ενός κωφού παιδιού αυξάνει την ανασφάλεια και θέτει στόχους ερωτήματα και προσδοκίες για το μέλλον, όχι μόνο για το κωφό παιδί αλλά επίσης για τη μητέρα, τον πατέρα και τα αδέρφια.

Ο Schlesinger αντλώντας από τη δουλειά του Erikson, δήλωσε ότι ολόκληρος ο κύκλος ζωής¹¹ μπορεί να παρατηρηθεί σαν μια ολοκληρωμένη ψυχολογική εξέλιξη σε μια σειρά κρίσιμων σταδίων.

Η επιτυχής διαπραγμάτευση καθενός σταδίου ενθαρρύνει το άτομο να αναπτυχθεί ψυχολογικά και να προετοιμαστεί για το επόμενο στάδιο. Η αποτυχία σε οποιοδήποτε επίπεδο εμποδίζει την ανάπτυξη ενός υγιούς ατόμου για όλα τα επακόλουθα στάδια. Ο Schlesinger ισχυρίστηκε ότι οι επαγγελματίες επικεντρώνονται στην ανάπτυξη μηχανισμών με τους οποίους τα κωφά παιδιά μπορούν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις για να αναπτυχθούν επιτυχώς μέσα από όλα τα κρίσιμα στάδια του κύκλου ζωής.

Όπως επισήμανε ο Moores «είναι αναγκαίο οι επαγγελματίες να μελετούν τον αντίκτυπο της κώφωσης τόσο στην οικογένεια όσο και στο παιδί¹²». Εδώ εμπλέκονται περισσότερα πράγματα εκτός από την απώλεια ακοής. Ολόκληρος ο κόσμος της οικογένειας αλλάζει και τα αισθήματα ενοχής, σύγχυσης, και απελπισίας είναι κοινά και φυσικά.

Οι επαγγελματίες πρέπει να αναπτύξουν τρόπους για να χειριστούν αποτελεσματικά αυτά τα αισθήματα προκειμένου να βοηθηθεί ολόκληρη η οικογένεια.

Σ' αυτό το πλαίσιο, δεν ωφελεί ιδιαίτερα να θεωρήσουμε είτε το κωφό παιδί είτε την οικογένεια σαν μια ξεχωριστή οντότητα. Η αμοιβαία φύση των αλληλεπιδράσεων γονιού-παιδιού και παιδιού-παιδιού δεν πρέπει να λαμβάνει περισσότερη έμφαση απ' ότι πρέπει. Το κωφό παιδί είναι μέλος μιας κοινωνικής ομάδας και με αυτήν την ιδιότητα ασκεί σημαντική επιρροή στον ρόλο και τη λειτουργία κάθε μέλους της ομάδας. Με τη σειρά του, σαν ενεργό μέλος, το κωφό παιδί επηρεάζεται από την ομάδα ως σύνολο και ατομικά από τα μέλη της. Οι σύνθετες αλληλεπιδράσεις που λειτουργούν γενικά μέσα στην οικογένεια δεν μπορούν να αγνοηθούν αν θέλουμε να κατανοήσουμε την διαδικασία εξέλιξης για τα κωφά παιδιά και τις οικογένειες τους.

¹¹ The Effects of Deafness on Childhood Development, 1978 και Childhood and society, 1963

¹² Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

3.ΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

3.1. Κουλτούρα, χαρακτηριστικά της κοινότητας των Κωφών.

Η Κοινότητα των Κωφών - Η Κοινωνία και οι Κωφοί

Συχνά οι ακούοντες, ακόμα και αυτοί που ασχολούνται με τους Κωφούς ή έχουν Κωφούς συγγενείς, αντιμετωπίζουν τους Κωφούς ως ιατρικά περιστατικά και απομονωμένες υπάρξεις. Σπάνια τους βλέπουν ως πολιτισμική ομάδα και οντότητα. Ακόμα θεωρούν τη νοηματική γλώσσα περιορισμένη, φτωχή και όχι ισότιμη με τις ομιλούμενες. Ερωτήσεις του τύπου «είναι η νοηματική διεθνής», «εκφράζει αφηρημένες έννοιες», «είναι εικονική», «έχει τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν να πούμε ότι είναι φορέας πολιτισμού», είναι χαρακτηριστικές, όχι μόνο της άγνοιας που έχει ο κόσμος για τους Κωφούς αλλά και της προκατάληψης που υπάρχει για «αυτά τα άτομα», όπως αποκαλούνται συχνά οι Κωφοί. Η εκπαίδευση δηλαδή των κωφών παιδιών, μέχρι πρόσφατα σε αρκετά σχολεία ήταν τόσο πολύ επηρεασμένη από την ιατροπαθολογία της κώφωσης, ώστε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ακουοκεντρική. Κύριος στόχος των εκπαιδευτικών ήταν να βοηθήσουν τα κωφά παιδιά να ενταχθούν «στον κόσμο των ακουόντων», να μάθουν να μιλάνε με οποιοδήποτε κόστος, ακόμα και σε βάρος της γενικότερης σχολικής τους επίδοσης. Στο παρελθόν, βιβλία, άρθρα και βοηθήματα για δασκάλους επικεντρώνονταν στη διάγνωση, μέτρηση και αποκατάσταση της ακουστικής απώλειας (ακουστικά βοηθήματα κτλ). Καμία αναφορά στη βιβλιογραφία δεν υπήρχε για την ιστορία και την κουλτούρα της ομάδας που τα κωφά παιδιά θα ακολουθούσαν με την ενηλικίωσή τους¹³ (Woodward). Σπάνια οι ειδικοί παρατηρούσαν ένα σπουδαίο παράγοντα που αφορά τους Κωφούς, το γεγονός δηλαδή ότι οι ίδιοι δημιουργούν ομάδες στις οποίες δεν αισθάνονται «μειονεκτικοί» και στις οποίες ικανοποιούνται οι ανάγκες τους, όπως συμβαίνει με άλλες πολιτισμικές ομάδες.

Τις δεκαετίες του 1960 και 1970 έγιναν πολύ σημαντικές γλωσσολογικές έρευνες¹⁴ (Stokoe, Casterline and Croneberg, 1965, Lawson, 1981) σε διάφορες νοηματικές γλώσσες στις οποίες φάνηκε ότι κάθε νοηματική γλώσσα έχει δομή και ανταποκρίνεται στα παγκόσμια (universals) κριτήρια των ανθρωπίνων γλωσσών. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις και τη στάση της κοινωνίας για τους Κωφούς.

Οι μεγάλες αλλαγές στη νοοτροπία για τους Κωφούς –παγκόσμια- επηρέασαν και τη χώρα μας. Η παρουσία διερμηνέων Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας (ΕΝΓ) στην τηλεόραση, η συμμετοχή εκπροσώπου της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος (ΟΜΚΕ) στο Δ.Σ. του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών (ΕΙΠΚ) καθώς και το ενδιαφέρον του κόσμου για την εκμάθηση της ΕΝΓ και η χρήση της στα σχολεία είναι δείγματα αλλαγής στη νοοτροπία και φυσικά αποτελεί αναγνώριση της ύπαρξης της Ελληνικής κοινότητας των Κωφών.

Ποιοι είναι οι Κωφοί και ποιοι οι κωφοί;

Μερικές φορές αναφερόμαστε στους Κωφούς με μικρό το πρώτο γράμμα και άλλες φορές με κεφαλαίο. Τούτο γιατί υιοθετώντας τον ορισμό του Woodward¹⁵ θα θέλαμε να ξεχωρίσουμε από όλους τους ακουομετρικά κωφούς αυτούς τους Κωφούς (με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα) που ταυτίζονται με την κώφωσή τους και ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών.

Ακουομετρικά κωφοί και βαρήκοοι όμως είναι μια μεγάλη μερίδα πληθυσμού που για διάφορους λόγους έχουν χάσει την ακοή τους, οι περισσότεροι σε μεγάλη ηλικία (η

¹³ Implications for sociolinguistic research among the deaf. Sign language studies, 1972, σελ 1-7

¹⁴ A dictionary of American sign Language on linguistic principles, 1965

The role of sign in the structure of the deaf community, 1981

¹⁵ Implications for sociolinguistic research among the deaf. Sign language studies, 1972, σελ 1-7

πλειοψηφία από αυτούς σε γεροντική ηλικία). Αυτοί στην πλειοψηφία τους επικοινωνούν με την ομιλούμενη γλώσσα, έχουν εκπαιδευτεί κυρίως σε σχολεία ακουόντων, έχουν ταυτότητα ακούοντος ανθρώπου και είναι ενταγμένοι στην κοινωνία των ακουόντων. Δεν ταυτίζονται με άλλους Κωφούς, δε γνωρίζουν ούτε χρησιμοποιούν τη νοηματική γλώσσα και δεν ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών. Η ομάδα αυτή των ακουομετρικά κωφών δεν θα μας απασχολήσει .

Εδώ θα ασχοληθούμε κυρίως με τους προγλωσσικά κωφούς, αυτούς δηλαδή που έχασαν την ακοή τους σε μικρή ηλικία πριν την απόκτηση της γλώσσας. Σύμφωνα με διεθνή στατιστικά στοιχεία, στα 1000 νεογέννητα παιδιά, το ένα γεννιέται κωφό. Δηλαδή, στην Ελλάδα, σε σύνολο 120.000 γεννήσεων το χρόνο, σύμφωνα με εκθέσεις του Ιατρικού Συλλόγου, γεννιούνται γύρω στα 120 κωφά παιδιά. Επίσης ένα μικρό ποσοστό από τα παιδιά που γεννιούνται ακούοντα, χάνουν την ακοή τους στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, πριν αποκτήσουν ομιλία .

Η Κοινότητα των Κωφών

Τα τελευταία χρόνια, όπως τονίσαμε παραπάνω, έχουν εκπονηθεί αρκετές μελέτες για την κοινότητα των Κωφών και έχουν γραφτεί πολλά άρθρα και τόμοι βιβλίων που προσφέρουν πολύτιμο υλικό για μελέτη και πληροφόρηση. Ο όρος «Κοινότητα Κωφών» έχει δημογραφικές, πολιτισμικές, γλωσσολογικές και πολιτικοκοινωνικές διαστάσεις. Τι εννοούμε με τον όρο «κοινότητα Κωφών»; Ποιοι είναι μέλη αυτής της κοινότητας και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της; Ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες των Κωφών που αντίθετα από άλλες ομάδες ανθρώπων με ειδικές ανάγκες έχουν κοινότητα και κουλτούρα διαφορετική από εκείνη της κοινωνίας των ακουόντων στην οποία ζουν;

Βλέπουμε ότι ο πολιτισμός ως μηχανισμός επιβίωσης των ανθρώπων βοηθά στην προσαρμογή μας στο αντίστοιχο περιβάλλον που ζούμε. Ως περιβάλλον ορίζονται «όλες οι καταστάσεις ή το σύνολο των περιστάσεων που καλείται να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος»¹⁶. Ο Κωφός ζώντας σε ένα περιβάλλον χωρίς ήχους και κυρίως χωρίς τους ήχους της ομιλίας έχει προσαρμοστεί στο περιβάλλον αυτό και χρησιμοποιεί μια άλλη γλώσσα, οπτική. Μια γλώσσα δηλαδή που δεν βασίζεται σε ήχους. **Η ανάγκη των Κωφών για μια γλώσσα προσαρμοσμένη στις δικές τους οπτικές ανάγκες είναι αυτή που τους καθιστά πολιτισμική ομάδα και όχι η απώλεια της ακοής τους.**

Η χρήση μάλιστα αυτής της κοινής (οπτικής) γλώσσας είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί τους Κωφούς από άλλες ομάδες αναπήρων (ή ανθρώπων με ειδικές ανάγκες). Οι ομάδες αυτές, ενώ έχουν κάποιες κοινές εμπειρίες που απορρέουν από τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, όπως για παράδειγμα την απώλεια της όρασης για τους τυφλούς, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν πολιτισμικές ομάδες, γιατί χρησιμοποιούν τη γλώσσα της ευρύτερης κοινωνίας και έχουν την κουλτούρα της κοινωνίας αυτής.

Οι ίδιοι οι Κωφοί δεν βλέπουν τους εαυτούς τους ως άτομα με ακουστική απώλεια, δε θέλουν να αναγνωρίζονται αποκλειστικά από αυτό το γεγονός και δεν επιδιώκουν (όπως κάνουν οι ακούοντες γι' αυτούς) να ερμηνεύουν τις υπόλοιπες πλευρές της ζωής τους ως συνέπεια αυτού του γεγονότος¹⁷(Padden & Humphries). Επίσης, ως ομάδα, παρόλο τον αποκλεισμό τους από την ευρύτερη κοινωνία έχουν συγκεντρώσει έναν σημαντικό αριθμό πληροφοριών και έχουν ανακαλύψει τρόπους να ορίζουν και να εκφράσουν τους εαυτούς τους μέσα από παραδόσεις, ιστορίες, εκδηλώσεις και καθημερινές κοινωνικές συναντήσεις. Οι Κωφοί είναι μέλη της δικής τους κοινότητας, αλλά ταυτόχρονα ανήκουν και επηρεάζονται και από την ευρύτερη κοινωνία. Η συμμετοχή τους όμως στην ευρύτερη κοινωνία προϋποθέτει ευαισθητοποίηση και αποδοχή της διαφορετικότητάς τους από τους ακούοντες. Όσπου να τηρηθεί όμως αυτή η προϋπόθεση, οι Κωφοί θα αντιμετωπίζονται ως

¹⁶ Λεξικό εννοιών, Γκίκας Σωκράτης, 1995

¹⁷ Deaf in America. Voices from a culture, 1988

ξένοι στον τόπο τους και θα ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας. Σε καθημερινές συναλλαγές βιώνουν διακρίσεις και προκαταλήψεις είτε με υποτιμητικά σχόλια είτε με την άρνηση μιας θέσης εργασίας είτε μέσα από μια αρνητική αντιμετώπιση¹⁸ (Higgins).

Οι Κωφοί για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες αυτές οργανώνονται και συμμετέχουν ενεργά στην κοινότητά τους. Μέσα στην κοινότητά τους δεν αισθάνονται ότι είναι ανάπηροι, αντίθετα δημιουργούν σχέσεις και απολαμβάνουν μια ευχάριστη κοινωνική ζωή.

Ο όρος **Κοινότητα**, αναφέρεται στο κοινωνικό σύστημα σύμφωνα με το οποίο μια ομάδα ανθρώπων μένουν μαζί, έχουν κοινούς στόχους και μοιράζονται διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και υπευθυνότητες. Αντίθετα ο όρος **Πολιτισμός ή Κουλτούρα**¹⁹ (Padden) αναφέρεται σε μια σειρά από τρόπους συμπεριφοράς και κανόνες μιας ομάδας ατόμων που έχουν κοινή γλώσσα, κοινές αξίες και παραδόσεις. Για την **κοινότητα των Κωφών**²⁰ η Padden έχει δώσει τον παρακάτω ορισμό: «η κοινότητα των Κωφών αποτελείται από μια ομάδα ατόμων που κατοικούν σε κάποια περιοχή, έχει κοινούς στόχους που καθορίζονται από τα μέλη της και παλεύει για να πετύχει αυτούς τους στόχους. Ο Higgins αναφέρει²¹ ότι οι δεσμοί που ενώνουν τα μέλη της κοινότητας των Κωφών είναι αυτοί που δημιουργήθηκαν μέσα από κοινές εμπειρίες στην εκπαίδευση, στη δουλειά, από φιλίες, γάμους, οργανώσεις, δραστηριότητες, αγώνες, δημοσιεύσεις, τη νοηματική γλώσσα, κ.λ.π. Αυτοί οι δεσμοί βοηθούν να δημιουργηθεί αλλά και να διατηρηθεί η κοινότητα. Η κοινότητα των Κωφών εκπληρώνει όλες αυτές τις προϋποθέσεις.

Οι Baker και Padden έχουν δώσει έναν από τους πιο απλούς και πιο αποτελεσματικούς ορισμούς²². Υποστηρίζουν ότι η κοινότητα των Κωφών περιλαμβάνει τους Κωφούς και τους βαρήκοους που μοιράζονται μια κοινή γλώσσα, έχουν κοινές εμπειρίες, αξίες και κοινό τρόπο αλληλεπίδρασης του ενός με τον άλλον και με τους ακούοντες.

Ο πιο βασικός παράγοντας που καθορίζει ποιος είναι μέλος της κοινότητας των Κωφών εκπληρώνεται όταν ένα άτομο αναγνωρίζει τον εαυτό του ως μέλος της κοινότητας και τα υπόλοιπα μέλη το δέχονται ως μέρος της κοινότητάς τους.

Δεν είναι απαραίτητα όλοι οι κωφοί μέλη της κοινότητας των Κωφών. Ένα άτομο επιλέγει από μόνο του να γίνει μέλος της κοινότητας ή προσεγγίζεται από μέλη της κοινότητας τα οποία του προσφέρουν τη δυνατότητα να γίνει μέλος. Όπως δηλώνει ο Higgins, «η συμμετοχή σε μια κοινότητα είναι ένας ρόλος που επιτυγχάνεται και όχι ένας ρόλος που αποδίδεται»²³.

Γλώσσα, Κουλτούρα και Κοινότητα Κωφών

Η γλώσσα μας βοηθάει να εκφράσουμε τα βαθύτερα αισθήματά μας, τις προσωπικές μας σκέψεις και τις σχέσεις μας με τους άλλους. Στο επίπεδο της ομάδας, μας δίνει αίσθηση ταυτότητας, συνοχής συμμετοχής και αμοιβαίας υποστήριξης. Ο Sutherland υποστηρίζει ότι «η διατήρηση της γλώσσας είναι βασικής σημασίας για τις γλωσσικές και τις εθνικές μειονότητες προκειμένου να υπάρχει αρμονία ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες»²⁴.

Οι Siguan και Mackey υποστηρίζουν ότι «κάθε γλώσσα είναι επαρκής και ικανή να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ανθρώπινης έκφρασης και επικοινωνίας μέσα σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα»²⁵.

Ο Rubin θεωρεί ότι «η γλώσσα είναι μια κοινωνική βεβαιότητα που επιτρέπει στον ομιλητή να βρεθεί σε μια συγκεκριμένη σχέση με τον παραλήπτη. Επιπλέον πιστεύει ότι

¹⁸ Outsiders in a hearing world: A sociology of Deafness 1980

¹⁹ The Deaf Community and the culture of the deaf people, 1980

²⁰ Ο.Π.

²¹ The Deaf Community. Understanding Deafness Socially, 1987

²² Focusing on the Non-manual components of American Sign Language, 1978

²³ Outsiders in a hearing world: A sociology of Deafness 1980.

²⁴ Perspectives on education of cultural minorities, 1979

²⁵ Education and Bilingualism, 1987 σελ 32-34

κατά την απόκτηση της γλώσσας, η οποία γίνεται μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, μαθαίνουμε πώς να μεταδίδουμε τους σκοπούς μας, πώς να επιτυγχάνουμε τον κοινωνικό έλεγχο και την αποτελεσματικότητα μέσα από τη διαδικασία της επικοινωνίας».²⁶

Ο Clanet, αναφέρει²⁷ πως η κουλτούρα είναι ένα σύστημα εννοιών κατάλληλη για μια συγκεκριμένη ομάδα, η οποία εμφανίζεται με τη μορφή αξιών και καθορίζει τους κανόνες συμπεριφοράς που τηρούνται από τα μέλη.

Σύμφωνα με τους Hamers και Blanc, «η γλώσσα είναι συστατικό της κουλτούρας, όπως είναι οι αξίες, τα πιστεύω και οι κανόνες. Είναι προϊόν της κουλτούρας και μεταφέρεται από τη μία γενιά στην επόμενη μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης. Διαμορφώνει την κουλτούρα και οι αναπαραστάσεις μας για την κουλτούρα διαμορφώνονται από τη γλώσσα.»²⁸.

Η γλώσσα μεταδίδει την κουλτούρα και ενεργεί ως μέσο εσωτερικεύσής της. Είναι ο θησαυρός των συμβόλων και των εννοιών που κρατά την ομάδα ενωμένη. Μιλώντας για τη γλώσσα, μιλάμε για την κουλτούρα. Η γλώσσα εκφράζει ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και ζωής.

Όλα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα γύρω από τη γλώσσα και την κουλτούρα, ισχύουν και για τα μέλη της κοινότητας των Κωφών. Η επικρατούσα σήμερα άποψη των εκπαιδευτικών, των γλωσσολόγων και των ερευνητών είναι ότι η κοινότητα των Κωφών αποτελεί πολιτισμική και γλωσσική μειονότητα. Οι Κωφοί θεωρούνται μέλη αυτής της μειονότητας και όχι άτομα με ακουστική αναπηρία

Η κουλτούρα των Κωφών

Σύμφωνα με τους Padden και Humphries, «η κουλτούρα είναι πιο κλειστή έννοια από την κοινότητα των Κωφών. Τα μέλη αυτής της κουλτούρας συμπεριφέρονται ως Κωφοί, χρησιμοποιούν τη νοηματική γλώσσα για να επικοινωνήσουν και έχουν κοινές αξίες για τους εαυτούς τους και τους άλλους που δεν είναι Κωφοί»²⁹.

Οι Κωφοί που προέρχονται από Κωφούς γονείς αποτελούν το 10% του συνολικού πληθυσμού των Κωφών³⁰ (Schein, 1995, Moores, 1996). Αυτοί συνήθως μεγαλώνουν μέσα στην κουλτούρα των Κωφών. Μαθαίνουν τη γλώσσα των γονέων τους, δηλαδή τη νοηματική γλώσσα, ως μητρική. Επίσης μαθαίνουν τις αξίες και τη συμπεριφορά της πολιτισμικής ομάδας που ανήκουν οι γονείς τους. Όταν πηγαίνουν στο σχολείο, μαθαίνουν τη νοηματική γλώσσα και στα άλλα κωφά παιδιά και αποτελούν πολιτισμικά και γλωσσικά πρότυπα γι' αυτά.

Το να είναι κάποιος Κωφός στην κουλτούρα των Κωφών σημαίνει ότι συμπεριφέρεται ως Κωφός. Ο βαθμός της ακουστικής του απώλειας, όπως τονίστηκε, δεν έχει σημασία. Το κύριο κριτήριο είναι αν ταυτίζεται με τους Κωφούς και αν συμπεριφέρεται ως Κωφός. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της κουλτούρας των Κωφών είναι οι πολιτισμικές αξίες που καθορίζουν και τον τρόπο συμπεριφοράς τους και την όλη νοοτροπία τους.

Οι πολιτισμικές αξίες³¹ της κοινότητας των Κωφών, σύμφωνα με τους Padden και Humphries, επικεντρώνονται γύρω από τη γλώσσα τους, τη στάση τους απέναντι στην ομιλούμενη γλώσσα, τις κοινωνικές τους σχέσεις, τις ιστορίες και τη λογοτεχνία της κουλτούρας τους. Οι παραπάνω ερευνητές αναφέρουν συνοπτικά για τις πολιτισμικές αξίες της κοινότητας τα εξής:

²⁶ Bilingual education and Language planning, 1983, σελ 9

²⁷ L' intercultural. Introduction aux approches interculturelles en Education et Science Humaines, 1990

²⁸ Bilinguality and Bilingualism, 1989

²⁹ Deaf in America. Voices from a culture, 1988

³⁰ Language in motion, exploring the nature of sign, 1995

Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

³¹ Voices from a culture, 1988

Η Γλώσσα. Η νοηματική γλώσσα είναι το πιο σπουδαίο στοιχείο της κουλτούρας των Κωφών. Ο σεβασμός, η αποδοχή και η χρήση της χαρακτηρίζουν τα μέλη της κοινότητας. Για τους Κωφούς τα χέρια χρησιμοποιούνται για λειτουργίες που έχουν σημασία, κυρίως για χειρωνακτικές δουλειές, για νεύματα και για τη νοηματική γλώσσα.

Η Ομιλία. Στην κουλτούρα των Κωφών δεν υπάρχει ομιλία. Οι Κωφοί μπορεί να χρησιμοποιούν ομιλία σε συναντήσεις, πάρτι και άλλες δραστηριότητες όπου υπάρχουν και ακούοντες, αλλά σε πολιτισμικό επίπεδο δε θεωρείται πρέπουσα συμπεριφορά.

Οι Κοινωνικές σχέσεις. Οι Κωφοί έχουν στενές οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους. Όπως κάθε μειονότητα, διοργανώνουν συχνά συγκεντρώσεις και επιδιώκουν να βλέπονται τακτικά.

Ταυτότητα Κωφού – Πολιτισμική Ταυτότητα

Το περιβάλλον που μεγαλώνουν οι Κωφοί και στο οποίο πρέπει να προσαρμοστούν, συχνά βλέπει την κώφωση ως ατομική παθολογία και δε βλέπει την πολιτισμική ταυτότητα των Κωφών.

Αντίθετα όμως οι Κωφοί εκείνοι που έχουν ταυτότητα Κωφού, βλέπουν τους εαυτούς τους ως «ολοκληρωμένους Κωφούς ανθρώπους». Έχουν αυξημένη αυτοεκτίμηση και γερά δομημένη ταυτότητα. Έτσι διαπραγματεύονται και αντιμετωπίζουν καλύτερα την καθημερινή ζωή στον κόσμο των ακουόντων. Όπως γνωρίζουμε, η πολιτισμική ταυτότητα είναι άρρηκτα δεμένη με τη γλώσσα. Αυτό υπονοεί και η πρόταση στη νοηματική «ΚΩΦΟΣ-ΙΔΙΟ» (Κωφός το ίδιο με σένα) που χρησιμοποιούν οι Κωφοί, όταν γνωρίζονται και συναντώνται για πρώτη φορά. Δεν είναι δήλωση για την κοινή τους έλλειψη, αυτής της ακοής: είναι επιβεβαίωση της κοινής τους ταυτότητας.

Τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις αποτελούν εξωτερική εκδήλωση της κουλτούρας των Κωφών. Η πολιτισμική ταυτότητα μπορεί να μετρηθεί κατά κάποιο τρόπο από την προσκόλληση ενός στα πιστεύω και τις συνήθειες της κοινότητας. Η συμμετοχή του στην κοινότητα των Κωφών είναι δείγμα της συνειδητής επιλογής του να είναι μαζί με τους Κωφούς των οποίων επιζητά τη συντροφιά. Όμως δεν είναι μόνο αυτό, είναι κάτι πολύ περισσότερο. Είναι η αίσθηση ότι βρίσκεται κοντά στους άλλους, ότι μετακινεί τις διαχωριστικές γραμμές και την ανάγκη να διαπραγματεύεται συνέχεια τον τρόπο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους άλλους. Είναι ένα αίσθημα κοινών εμπειριών από τον κόσμο. Αυτό δηλώνει την ταυτότητα του να είσαι Κωφός.

3.2. Οι «φάσεις» του θρήνου στη Διάγνωση της Βαρηκοΐας – Κώφωσης

Οι πιο συχνές συναισθηματικές καταστάσεις που περιγράφουν οι γονείς είναι: σοκ, άρνηση, ενοχή, κατάθλιψη, θυμός, αποδοχή. Η μετάβαση από τη μία στη άλλη δεν είναι γραμμικά διαδοχική, ούτε περνούν απαραίτητα όλοι από όλες. Επίσης, μπορεί συχνά ένας γονιός να ξαναβιώσει συναισθήματα που πίστευε ότι έχει ξεπεράσει. Σημαντικό είναι ότι όλα τα μέλη μιας οικογένειας δεν περνούν από το ίδιο στάδιο κατά την ίδια χρονική περίοδο.³² Αυτό μπορεί να λειτουργήσει θετικά σαν παράγοντας εξισορρόπησης ή να εντείνει την αναταραχή και να δημιουργήσει προστριβές. Κάθε «στάδιο» όσο δύσκολο και δυσάρεστο και να είναι εξυπηρετεί συγκεκριμένη σκοπιμότητα στην πορεία για την αποδοχή.

ΣΟΚ: Είναι σχεδόν πάντα η πρώτη αντίδραση των γονέων στη διάγνωση της κώφωσης. Περιγράφεται σαν ζάλη, παράλυση ή απώλεια συνείδησης. Συχνά δεν περιέχει αντιδράσεις ορατές από τρίτους και ο άνθρωπος που βρίσκεται σε σοκ συνεχίζει τις καθημερινές του δραστηριότητες κανονικά. Μπορεί ο γονιός να φαίνεται ήρεμος εσωτερικά, αλλά δεν είναι σε θέση να ακούσει και να επεξεργαστεί καμία πληροφορία. Το σοκ λειτουργεί σαν μια προστατευτική ασπίδα που δίνει στους γονείς τον απαραίτητο χρόνο προετοιμασίας για να συνειδητοποιήσουν την πραγματικότητα.

ΑΡΝΗΣΗ: Η άρνηση εμφανίζεται είτε σαν δυσπιστία προς τη διάγνωση είτε με την απαγόρευση του γονιού να γίνεται αναφορά πάνω στο θέμα της κώφωσης ή ακόμα και την υιοθέτηση στάσεων που εκφράζονται με δηλώσεις του είδους «καταλαβαίνει τα πάντα, του συμπεριφέρομαι φυσιολογικά σαν να ακούει και δεν υπάρχει πρόβλημα». Η άρνηση αποτελεί μια συνεχιζόμενη άμυνα απέναντι στον κίνδυνο που ενέχει η συνειδητοποίηση μιας πραγματικότητας πριν κανείς να είναι έτοιμος να τη δεχτεί. Ο κυριότερος κίνδυνος από μια στάση άρνησης που διαρκεί υπερβολικά είναι να μη δεχτεί ο γονιός να μάθει τρόπους για να επικοινωνεί με το παιδί του.

Ο γονιός που βρίσκεται στο στάδιο της άρνησης πρέπει να αντιμετωπιστεί με σεβασμό όπως επίσης οι απόψεις και το συναίσθημα που εκφράζει και να ενημερωθεί για το γεγονός ότι είναι πιθανό να περνάει από το συγκεκριμένο στάδιο σαν μέρος μιας απόλυτα φυσιολογικής διαδικασίας.

ΕΝΟΧΗ: οι περισσότεροι γονείς νιώθουν πιεστικά την ανάγκη να βρουν την «αληθινή αιτία» που προκάλεσε τη βαρηκοΐα ή κώφωση στο παιδί τους και να μπορέσουν έτσι να θεωρήσουν κάποιο γεγονός, ή κάποιον άνθρωπο, υπεύθυνο για αυτό. Ο γονιός που θα θεωρήσει ότι ο ίδιος «φταίει» δεν μπορεί να σκεφτεί καθαρά. Είναι πού δύσκολο να πειστεί ότι οι ενοχές και η αυτοκατηγορία δεν ωφελούν αλλά μάλλον βλάπτουν και εμποδίζουν την πρόοδο του παιδιού του. Μπορεί να πιστεύει ότι φταίει λόγω κληρονομικότητας, κάποιου φαρμάκου ή έκθεσης σε κάποιον ιό. Μπορεί ακόμα να νιώθει ότι «τιμωρείται» για κάποιο κακό που έχει κάνει.

Αν ο γονιός δεχτεί ότι αυτά που νιώθει είναι φυσιολογικά, αν και όχι απαραίτητα πραγματικά, τα συναισθήματα ενοχής, αφού εξυπηρετήσουν το σκοπό τους στην πορεία για την αποδοχή, θα ατονήσουν.

ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ: Ο γονιός που περνάει από αυτή τη φάση νιώθει μόνος, αβοήθητος, μπορεί να απέχει από τις καθημερινές του ευθύνες και δραστηριότητες, να νιώθει φόβο και απογοήτευση σκεπτόμενος το μέλλον. Η κατάθλιψη συνήθως ενέχει και ένα έντονο συναίσθημα προσωπικής αποτυχίας και ανικανότητας σε σχέση με το πόσο μπορεί κανείς να επηρεάσει θετικά το μέλλον.

Ο γονιός θα πρέπει να βοηθηθεί, ώστε να επαναπροσδιορίσει μόνος του τι σημαίνει επιτυχία και αποτυχία στη ζωή. Το να ξεπεράσει ένας γονιός την κατάθλιψη σημαίνει ωριμότητα στην πορεία του σαν γονιός αλλά και σαν άνθρωπος.

³² A Difference in the family. 2nd edition, 1981

ΘΥΜΟΣ: Πολλοί γονείς νιώθουν έντονα συναισθήματα θυμού. Ο θυμός στην αρχή δεν έχει συγκεκριμένο αντικείμενο και δημιουργείται από τη δυσκολία που έχουν οι γονείς να αντιμετωπίσουν τη βαρηκοΐα / κώφωση και να την εντάξουν στην πραγματικότητα μέσα στη ζωή τους. Η αίσθηση ότι είναι αβοήθητοι στα προβλήματα τους προκαλεί θυμό. Επίσης η σύγχυση που προέρχεται από τον απρόσμενο ερχομό ενός διαφορετικού παιδιού και η έλλειψη επικοινωνίας μαζί του αποτελούν πηγές θυμού για τους γονείς. Ο θυμός αργά η γρήγορα βρίσκει ένα στόχο προς τον οποίο θα απευθυνθεί. Μπορεί ο στόχος αυτός να είναι ο γιατρός, ο δάσκαλος, μέλη της οικογένειας ή ακόμα και το ίδιο το παιδί.

Κατά τη διάρκεια των φάσεων του θρήνου έως και την αποδοχή οι γονείς αισθάνονται άγχος. Το άγχος έχει άμεση σχέση με την αβεβαιότητα που νιώθει κανείς για το μέλλον. Λίγα πράγματα στη ζωή μπορεί να προκαλέσουν τόση ανασφάλεια όση νιώθουν οι γονείς τις πρώτες εβδομάδες ή και μήνες που μπαίνουν στη διαδικασία του να μάθουν πώς να ζουν με ένα κωφό παιδί στην οικογένεια. Μια τέτοια αναταραχή στη ζωή τους είναι αδύνατο να φανταστούν πώς θα είναι το μέλλον το δικό τους και του παιδιού τους τον επόμενο χρόνο, πόσο μάλλον σε δέκα χρόνια.

Το άγχος, όπως και όλα τα συναισθήματα που ανήκουν στη διαδικασία του θρήνου, είναι μια σημαντική εμπειρία και η σωστή αντιμετώπισή του είναι απαραίτητη για την πορεία προς μια ώριμη αποδοχή. Το άγχος των γονιών μπορεί να καταλήξει να είναι δημιουργικό, εφόσον τους ωθήσει να κατανοήσουν τις νέες τους ευθύνες και να θέσουν νέους στόχους.

ΑΠΟΔΟΧΗ: Το πέρασμα από τα παραπάνω στάδια ή συναισθηματικές καταστάσεις είναι απαραίτητο για την κατάκτηση του τελικού στόχου, που είναι η αποδοχή της κώφωσης. Όλοι οι γονείς δεν περνούν οπωσδήποτε από τις ίδιες φάσεις ή καταστάσεις, ούτε τις βιώνουν με τον ίδιο τρόπο. Πολλοί γονείς φτάνουν στην αποδοχή όταν είναι πλέον πολύ αργά για το παιδί, αλλά και για ολόκληρη την οικογένεια, η οποία διαταράσσεται.

Αποδοχή είναι η συνειδητοποίηση ότι η κώφωση υπάρχει. Τώρα απαιτείται η απόκτηση πληροφόρησης για το τι σημαίνει για ένα παιδί να είναι κωφό ή βαρήκοο. Υπάρχει επίσης και η συνειδητή προσπάθεια να ενσωματωθεί η ύπαρξη αυτής της πραγματικότητας μέσα στη ζωή της οικογένειας.

Η αποδοχή δε σημαίνει ότι ο γονιός δε θα ξαναέρθει αντιμέτωπος με τα συναισθήματα του θρήνου. Συχνά μέσα στην πορεία της ζωής και ιδιαίτερα σε κρίσιμες φάσεις, όπως η είσοδος του παιδιού στην εκπαίδευση, η εφηβεία κ.λ.π., κάποιο ή κάποια από αυτά κάνουν την εμφάνισή τους. Η ένταση όμως και η διάρκεια είναι μικρότερες και μπορούν να αντιμετωπίσουν τα συναισθήματά τους καλύτερα έχοντας την προηγούμενη εμπειρία.

Κωφά Παιδιά Κωφών Γονέων

Ο πληθυσμός των κωφών παιδιών από κωφούς γονείς (έναν ή δύο) είναι πολύ μικρός, (περίπου 10% του συνολικού πληθυσμού). Τα κωφά παιδιά που έχουν έναν γονέα κωφό, τη μητέρα ή τον πατέρα, είναι πολύ λίγα και οι έρευνες σε αυτό το χώρο πολύ περιορισμένες. Έτσι, είναι δύσκολο να περιγράψει κανείς τις συνθήκες που επικρατούν και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα κωφό παιδί ή ακόμα και ένα ακούον σε μια τέτοια οικογένεια. Η σχέση των γονέων μεταξύ τους, η στάση τους απέναντι στην κώφωση γενικά, ο κώδικας επικοινωνίας που χρησιμοποιούν, η σχέση τους με την κοινότητα των Κωφών και το φύλο του κωφού γονέα καθώς και του ίδιου του παιδιού, παίζουν σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της διάγνωσης και του κωφού παιδιού γενικότερα³³ (Shein). Η ύπαρξη πάντως κωφού γονέα, ο οποίος λειτουργεί σαν μοντέλο ταύτισης για το κωφό παιδί ειδικά του ίδιου φύλου, καθώς και η εξοικείωση της οικογένειας με την κώφωση, μάλλον λειτουργούν θετικά στην αποδοχή και στην όλη ανάπτυξη του κωφού παιδιού.

³³ At home among strangers, 1989

Τα κωφά παιδιά, που γεννιούνται σε οικογένειες όπου και οι δύο γονείς είναι Κωφοί, έχουν διαφορετικές εμπειρίες από όλα τα άλλα κωφά παιδιά. Οι γονείς τους, όπως όλοι οι γονείς, περιμένουν τη γέννησή τους, μόνο που έχουν μια υποψία ότι ίσως να είναι κωφά. Είναι δηλαδή σε μεγαλύτερη ετοιμότητα από τους ακούοντες γονείς γι' αυτό που μπορεί να συμβεί. Στενοχωριούνται συνήθως όταν μαθαίνουν ότι το παιδί τους είναι κωφό, αλλά προσαρμόζονται εύκολα στην κατάσταση αυτή³⁴ (Shein). Δεν αντιμετωπίζουν το σοκ της κώφωσης. Γνωρίζουν την κώφωση και έχουν άμεση εμπειρία, η οποία τους βοηθάει στο να μεγαλώσουν τα παιδιά τους και να σχεδιάσουν το μέλλον τους με επιτυχία και ρεαλιστικό τρόπο. Επιπλέον και το πιο σημαντικό ίσως είναι ότι το κωφό παιδί αμέσως μετά τη γέννησή του, όπως κάθε ακούον παιδί, βρίσκεται σε ένα περιβάλλον γεμάτο ερεθίσματα, αφού ο κώδικας επικοινωνίας που χρησιμοποιούν οι γονείς μεταξύ τους είναι εύκολα προσβάσιμος στο οπτικό κανάλι του. Έτσι μαθαίνει έγκαιρα και στην κρίσιμη ηλικία απόκτησης της γλώσσας (από 0–3 χρόνων) ένα γλωσσικό κώδικα, τη νοηματική γλώσσα, για να χειριστεί το περιβάλλον του, να καλύψει τις ανάγκες του και να αντλήσει πληροφορίες χρήσιμες για την κοινωνικοποίηση και την όλη ανάπτυξή του.

Επίσης, το κωφό παιδί μιας οικογένειας κωφών βρίσκεται σε ένα φυσικό κοινωνικό περιβάλλον, όπου υπάρχουν ενήλικες Κωφοί, οι γονείς του και οι φίλοι των γονέων του, οι οποίοι λειτουργούν σαν μοντέλα ταύτισης γι' αυτό. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον μαθαίνει τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, τις αξίες και την κουλτούρα της κοινότητας των Κωφών. Επίσης, από τους ακούοντες συγγενείς μαθαίνει τη γλώσσα και την κουλτούρα της ευρύτερης κοινωνίας που ζει. Έτσι, όταν πηγαίνει σχολείο είναι έτοιμο, όπως όλα τα άλλα παιδιά (τα ακούοντα), να προσαρμοστεί στην εκπαιδευτική διαδικασία, αρκεί φυσικά το σχολείο να του παρέχει κατάλληλη εκπαίδευση, στηριγμένη στο δίγλωσσο διαπολιτισμικό του υπόβαθρο.

Τέλος, οι Κωφοί σαν γονείς, παρόλο που τα καταφέρνουν αρκετά καλά στο ρόλο τους έχουν και αυτοί ανάγκη από στήριξη και βοήθεια. Το γεγονός ότι είναι εξοικειωμένοι με την κώφωση και έχουν καλύτερη προσαρμοστικότητα απ' ότι οι ακούοντες γονείς δεν σημαίνει ότι δεν έχουν άγχος για το μέλλον του κωφού παιδιού τους. Ειδικά, επειδή οι ίδιοι γνωρίζουν από πρώτο χέρι την κοινωνική καταπίεση και την στάση των ακούοντων απέναντι στους κωφούς, έχουν πολύ άγχος και ανάγκη από βοήθεια. Έχουν ανάγκη από στήριξη και ενθάρρυνση, ώστε να βοηθήσουν το παιδί τους να έχει αυτοπεποίθηση, ταυτότητα και να αποκτήσει στρατηγικές άμυνας με τους ακούοντες. Έχουν ανάγκη από ενθάρρυνση για να χρησιμοποιούν με όλα τα παιδιά τους, κωφά και μη, τη νοηματική γλώσσα, ώστε να υπάρχει η άνεση της επικοινωνίας μεταξύ των μελών της οικογένειάς τους και να δημιουργηθούν έτσι οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία σταθερών και στενών σχέσεων μεταξύ όλων. Έχουν την ανάγκη να ενθαρρυνθούν, ώστε να αναλάβουν πιο ενεργό μέρος στην εκπαίδευση των παιδιών τους, με τη συναισθηματική στήριξη που θα τους παρέχουν ως γονείς και τη συχνή παρουσία τους στο σχολείο. Οι γνώσεις του και οι δικές τους εμπειρίες, ακόμα και οι τραυματικές από την εκπαίδευσή τους, οι ελλείψεις, τα κενά και οι δυσκολίες δηλαδή που αυτοί αντιμετώπισαν, είναι χρήσιμες γνώσεις τις οποίες μπορούν να αξιοποιήσουν, ώστε να προστατεύσουν τα παιδιά τους από σίγουρες αποτυχίες και πειραματισμούς και να απαιτήσουν την παροχή καλύτερης εκπαίδευσης.

---

³⁴ Ο.Π.

3.3. Ανάγκες του Κωφού Βρέφους – Νηπίου

Το κωφό παιδί που γεννιέται μέσα σε μια οικογένεια ακουόντων, βρίσκεται σε ένα περιβάλλον όπου ο βασικός τρόπος επικοινωνίας δεν του είναι προσβάσιμος. Δεν είναι σε θέση να αναπτύξει τη μητρική του γλώσσα με την διαδικασία που την αναπτύσσουν τα ακούοντα παιδιά και έτσι έχει μειωμένη πληροφόρηση αλλά και μειωμένη δυνατότητα να εκφρασθεί και να γίνει αντιληπτό. Επίσης η αναταραχή που δημιουργείται στην οικογένεια, επιφέρει προβλήματα στη συναισθηματική αλληλεπίδραση μέσα στη δυάδα μητέρας – βρέφους.

Το κωφό βρέφος – νήπιο έχει τις ίδιες ανάγκες που έχουν όλα τα βρέφη – νήπια. Χρειάζεται ένα ζεστό και στοργικό περιβάλλον και μια οικογένεια που θα το εκτιμά και θα το αγαπά γι' αυτό που είναι. Χρειάζεται ένα γλωσσικό περιβάλλον τέτοιο που θα του επιτρέψει να αναπτύξει φυσικά την μητρική του γλώσσα και θα του δώσει τις πρώτες πληροφορίες για την κοινωνία στην οποία ανήκει. Χρειάζεται να παίζει ελεύθερα και όχι να μετατρέπεται κάθε παιχνίδι και προσπάθεια επικοινωνίας σε «μάθημα» υπό μορφή καταναγκασμού. Χρειάζεται να αποκτήσει μια θετική αυτοεικόνα και να αναπτύξει την ταυτότητά του που θα στηρίζεται σ' αυτό που είναι – και όχι σ' αυτό που δεν είναι.

3.4. Βρεφική, παιδική ηλικία και είσοδος στην εκπαίδευση

Όπως είδαμε παραπάνω, η διάγνωση της κώφωσης είναι η πιο τραυματική και αγχογόνος περίοδος για τους γονείς, ιδιαίτερα τους ακούοντες γονείς. Έτσι, παρόλο που η κώφωση είναι το πρόβλημα, μπορούμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές για την πλειοψηφία των κωφών παιδιών (90%) η άφιξή τους στην οικογένεια δεν είναι καλοδεχούμενη. Ο Shein υποστηρίζει³⁵, ότι πολλοί ειδικοί του χώρου με τη στάση τους, αντί να βοηθήσουν τους γονείς, επιτείνουν την τάση τους για την απόρριψη του παιδιού τους, με το να τους τονίζουν τις αδυναμίες του και να εστιάζουν τα προγράμματά τους κυρίως στην απώλεια της ακοής τους. Σπάνια οι γονείς από μόνοι τους ή με τη βοήθεια ειδικών έχουν τη δύναμη να πουν αυτά που λένε για τα άλλα παιδιά τους, γενικά, ότι «τούτο το παιδί, το κωφό, είναι δικό μας και είμαστε χαρούμενοι και υπερήφανοι που το έχουμε».

Η περίοδος όμως που το παιδί πάει σχολείο (5 - 6 χρόνων) είναι πάλι περίοδος μεγάλου άγχους για τους περισσότερους γονείς. Παρόλο που η πλειοψηφία των κωφών παιδιών αρχίζει νωρίς «σχολείο», από το νηπιαγωγείο, οι γονείς θεωρούν την είσοδό τους στην τυπική εκπαίδευση (δημοτικό) σαν μια κρίσιμη περίοδο για το παιδί³⁶ (Mooges). Η επιλογή του κατάλληλου εκπαιδευτικού προγράμματος δημιουργεί επιπρόσθετο άγχος στους γονείς. Οι ίδιοι αισθάνονται ακατάλληλοι για την επιλογή αυτή. Δεν έχουν οι ίδιοι τις απαιτούμενες εμπειρίες, ώστε να κρίνουν την καταλληλότητα των προγραμμάτων και να επιλέξουν το καλύτερο για το παιδί τους, όπως κάνουν με τα ακούοντα παιδιά τους. Πολλές φορές μάλιστα οι γονείς μπερδεύονται περισσότερο με τις διχασμένες γνώμες των ειδικών για την καταλληλότητα των διαφόρων προγραμμάτων, με αποτέλεσμα να νιώθουν σύγχυση και θυμό.

Γονείς επηρεασμένοι από ειδικούς που υποστηρίζουν την προφορική μέθοδο, πιστεύουν ότι η κύρια αποστολή του σχολείου είναι να μάθει στα παιδιά «να μιλάνε» και να διαβάζουν την ομιλία (χειλεανάγνωση). Αντίθετα, γονείς επηρεασμένοι από ειδικούς που υποστηρίζουν την επικοινωνία με την ομιλούμενη και τη νοηματική γλώσσα, πιστεύουν ότι η κύρια αποστολή του σχολείου είναι να μάθει στα παιδιά σχολικές γνώσεις, με έμφαση τη γλώσσα, ανάγνωση και γραφή³⁷ (Mooges). Αποτέλεσμα αυτής της σύγχυσης είναι ότι με

³⁵ At home among strangers, 1989

³⁶ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

³⁷ Ο.Π.

περιορισμένες γνώσεις οι γονείς οδηγούνται σε επιλογές, που πολλές φορές μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την όλη εξέλιξη του κωφού παιδιού.

Εκτός από τους ελάχιστους από τους ακούοντες γονείς, που επικοινωνούν με τα παιδιά τους πλήρως, συνήθως η πλειοψηφία των γονέων κωφών παιδιών έχει μεγάλη δυσκολία να μεταφέρει στα παιδιά τις γνώσεις, αξίες και τρόπους συμπεριφοράς, όπως κάνουν όλοι οι γονείς με τα ακούοντα παιδιά τους. Έχουν επίσης μεγάλες δυσκολίες να τα βοηθήσουν στην εκπαίδευσή τους. Μερικοί γονείς αισθάνονται ανακούφιση, όταν στέλνουν το παιδί τους σε σχολείο – οικοτροφείο, γιατί έτσι αποφεύγουν το καθημερινό άγχος που προέρχεται από την αποδοχή του και την ανατροφή του, αλλά και από την αρνητική πολλές φορές στάση της κοινωνίας (της γειτονιάς κτλ.) απέναντί του. Άλλοι γονείς αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα αποχωρισμού, ενώ άλλοι προτιμούν να στείλουν το παιδί τους σε σχολεία ακουόντων μη αποδεχόμενοι την κώφωσή του ή θεωρώντας ότι έτσι θα προσαρμοστεί στον κόσμο των «ακουόντων».

3.5. Η Εφηβεία και η Ενηλικίωση

Η περίοδος της εφηβείας είναι αγχογόνος, όπως για όλους τους γονείς και για τους γονείς των κωφών παιδιών. Η επιθυμία για ταύτιση και αποδοχή από τους συνομήλικους είναι έντονη στους εφήβους. Ένα κωφό παιδί, ειδικά όταν είναι ενταγμένο σε σχολείο ακουόντων, αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα απομόνωσης και αποδοχής, λόγω διαφορετικότητας με τους συνομήλικούς του.

Αυτά τα προβλήματα του κωφού παιδιού εντείνονται και από το γεγονός ότι οι γονείς του είναι ακούοντες και επομένως δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτούς. Οι γονείς, αισθάνονται ανάκατοι να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αυτά και να βοηθήσουν το παιδί τους να περάσει με επιτυχία την περίοδο της εφηβείας του. Το άγχος τους από τη νέα αυτή φάση που περνούν γίνεται μεγαλύτερο, όταν δεν έχουν αναπτύξει πλήρως τον κώδικα επικοινωνίας με το παιδί τους.

Η απομάκρυνση των γονέων από τα κωφά παιδιά τους, που αρχίζει συνήθως στην εφηβεία, μεγαλώνει οριστικά με την ενηλικίωσή τους και την επιλογή των συντρόφων τους, που είναι συνήθως κωφοί. Οι ακούοντες γονείς τότε αν δεν γνωρίζουν τη Νοηματική Γλώσσα έχουν πρόβλημα επικοινωνίας με το ζευγάρι των Κωφών. Η επιθυμία τους για ακούον εγγονάκι, όπως και πολλές φορές η μεγάλη ανάμιξή τους στην ανατροφή του, μπορεί να προκαλέσει νέα πηγή άγχους για αυτούς και καινούργιες εστίες για τριβές στις σχέσεις τους με τα ενήλικα παιδιά τους

3.6. Τα άλλα μέλη της οικογένειας

ΑΔΕΛΦΙΑ: Τα ακούοντα αδέρφια ενός κωφού παιδιού, επηρεάζονται άμεσα από την παρουσία της κώφωσης μέσα στην οικογένεια. Στον τομέα αυτό δεν έχουν γίνει αρκετές έρευνες και έτσι οι γνώσεις που έχουμε είναι περιορισμένες και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες. Μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα μεγαλύτερα ακούοντα αδέρφια περνούν από αντίστοιχες διαδικασίες θρήνου, όπως οι γονείς τους, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι τα παιδιά δέχονται κατ' αρχήν πιο φυσιολογικά και αφόρτιστα ένα κωφό αδελφάκι. Οποσδήποτε η αντίδρασή τους θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την προετοιμασία που είχαν για τον ερχομό του μωρού, την προηγούμενη στάση της οικογένειας απέναντι στην κοινότητα των κωφών (αν υπήρχε) ή γενικότερα στα άτομα με ειδικές ανάγκες και το οικογενειακό κλίμα που βίωσαν μετά τη διάγνωση.

Τα παιδιά είναι εγωκεντρικά. Επηρεάζονται μόνο από παράγοντες που κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο αγγίζουν την προσωπική τους ζωή. Επίσης όμως, από τη φύση τους, μεγαλώνουν προσαρμοζόμενα στις αλλαγές του περιβάλλοντος. Η αντίδρασή τους λοιπόν στην ύπαρξη του κωφού αδελφού-ής έχει άμεσα να κάνει με την αντίδραση των γονιών τους η οποία καθορίζει στο μεγαλύτερο μέρος πόσο και πως θα επηρεαστεί η ως τότε ζωή τους. Η

φυσιολογική ζήλια που όλα τα αδέρφια έχουν για το μωρό της οικογένειας που μοιραία αποσπά ένα μεγάλο μέρος της προσοχής και της φροντίδας των ενηλίκων, στην περίπτωση αυτή μπορεί να είναι μεγαλύτερη, μια και οι ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν από την κώφωση, απαιτούν περισσότερο χρόνο εκ μέρους των γονιών. Επίσης συχνά τα αδέρφια νιώθουν ενοχή, είτε γιατί αόριστα υποθέτουν ότι φταίνε γι αυτό που συνέβη, ή και φόβο και ανασφάλεια. Φοβούνται ότι είναι κάτι μεταδοτικό³⁸ και νιώθουν ανασφάλεια λόγω της ατμόσφαιρας σύγχυσης που υπάρχει στην οικογένεια.

Είναι σημαντικό τα ακούοντα αδελφάκια να πληροφορηθούν σωστά για το τι συμβαίνει. Συμμετοχή των ακουόντων αδελφών στη δουλειά που γίνεται με τους γονείς και το κωφό παιδί, ομάδες παιχνιδιού που θα συμπεριλαμβάνουν τα κωφά παιδιά και τα ακούοντα αδέρφια τους, είναι πρακτικές που έχει αποδειχθεί ότι βοηθάνε.

ΓΙΑΓΙΑΔΕΣ – ΠΑΠΠΟΥΔΕΣ: Οι γιαγιάδες και οι παππούδες παίζουν σημαντικό ρόλο στην ελληνική οικογένεια. Μπορεί να αποτελέσουν σημαντική πηγή στήριξης, αλλά και να εντείνουν την αναστάτωση αν δεν βοηθηθούν στο να αποδεχθούν οι ίδιοι την βαρηκοΐα – κώφωση του εγγονού-ής τους.

Οι γιαγιάδες και οι παππούδες περνούν από τη δική τους διαδικασία θρήνου, ο οποίος μάλιστα έχει σαν αιτία όχι μόνο το κωφό εγγόνι τους αλλά και το δικό τους παιδί (πατέρα ή μητέρα της οικογένειας), λόγω του τραγικού γεγονότος που συνέβη στη ζωή του³⁹ (Featherstone 1981). Επίσης, πολύ βοηθητικές μπορεί να αποβούν ιδιαίτερες συγκεντρώσεις με γιαγιάδες και παππούδες, με την παρουσία του Κ.Λ., όπου θα τονίζεται η σπουδαιότητα του ρόλου τους σαν πλαίσιο στήριξης και θα βοηθούνται να υιοθετήσουν στάσεις και πρακτικές που θα βοηθήσουν το κωφό παιδί, την οικογένειά του.

3.7. Προγράμματα Έγκαιρης Παρέμβασης

Η έννοια και η αναγκαιότητα της έγκαιρης παρέμβασης είχε αναγνωρισθεί από τους ειδικούς από την αρχή της εκπαίδευσης των κωφών παιδιών, δηλαδή από το 1960. Τότε άρχισαν να εφαρμόζονται και τα πρώτα προγράμματα σε περιορισμένο αριθμό παιδιών από πλούσιες οικογένειες κυρίως. Παρόλα αυτά, μόνο από το 1940 στην Ευρώπη πρώτα αργότερα στις Η.Π.Α. τα προγράμματα αυτά της έγκαιρης παρέμβασης είχαν τυπική αναγνώριση⁴⁰ (Mooges). Ιδιαίτερα στη δεκαετία του 1960 με τη μεγάλη επιδημία της ερυθράς, αναπτύχθηκαν πολλά προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης και συμβουλευτικής γονέων σε πάρα πολλές χώρες. Οι πρόοδοι που σημειώθηκαν με τις μεθόδους διάγνωσης της βαρηκοΐας σε νεογνά και βρέφη, η δημιουργία δυνατών και εύχρηστων ακουστικών, τα θετικά αποτελέσματα των ερευνών στον τομέα της έγκαιρης παρέμβασης συντέλεσαν επίσης στη δημιουργία και εξάπλωση των προγραμμάτων αυτών. Ένα από τα πιο γνωστά κέντρα έγκαιρης παρέμβασης για πολλά χρόνια ήταν και είναι ακόμα η κλινική John Tracy στο Λος Άντζελες των Η.Π.Α., η οποία ιδρύθηκε το 1943 από τη μητέρα ενός κωφού παιδιού. Τα μαθήματα με αλληλογραφία, που πρόσφερε και προσφέρει ακόμη η κλινική αυτή σε γονείς σε όλο τον κόσμο, έχουν μεγάλη απήχηση. Τα περισσότερα όμως προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης ως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 λειτουργούσαν μέσα σε νοσοκομεία, όπου δούλευαν κυρίως γιατροί και λογοθεραπευτές και η όλη φιλοσοφία τους ήταν επηρεασμένη από το ιατροπαθολογικό μοντέλο για την κώφωση. Στα προγράμματα αυτά η έμφαση ήταν προσανατολισμένη στη βοήθεια προς το παιδί και όχι των γονέων του ή της οικογένειας. Επίσης, η έμφαση δινόταν στην ανάπτυξη της ομιλίας και όχι της γλώσσας ή της κοινωνικοποίησης και της γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού. Μόνο αργότερα και με τη δημιουργία κέντρων έγκαιρης παρέμβασης σε σχολεία κωφών έγινε μια στροφή προς την

³⁸ A Difference in the family. 2nd edition, 1981

³⁹ Ο.Π.

⁴⁰ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

ολιστική παροχή βοήθειας στο κωφό παιδί, στους γονείς του και τελευταία σε όλη του την οικογένεια, όπως θα δούμε παρακάτω.

Στην Ελλάδα μέχρι το 1985 δεν υπήρχε κανένα πρόγραμμα έγκαιρης παρέμβασης. Τα περισσότερα κωφά παιδιά δεν είχαν καμία εκπαίδευση πριν από την σχολική ηλικία και οι οικογένειές τους δεν είχαν καμία βοήθεια. Το 1985, το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφών (Ε.Ι.Π.Κ.), ίδρυσε τρεις Βρεφοσυμβουλευτικούς Σταθμούς, στην Αθήνα, την Θεσσαλονίκη και την Πάτρα. Τα προγράμματα αυτά συνεχίζουν να είναι τα μόνα στη χώρα μας που προσφέρουν βοήθεια σε κωφά – βαρήκοα παιδιά από 0-3,5 ετών και τις οικογένειές τους αμέσως μετά τη διάγνωση.

Στόχος⁴¹ της δουλειάς των Βρεφοσυμβουλευτικών Σταθμών είναι η παροχή βοήθειας στους γονείς και τα βρέφη τους στον τομέα της κώφωσης. Ειδικότερα για τους γονείς στόχος είναι μέσα από την πληροφόρηση και την ενημέρωση να αποδεχτούν την κώφωση και να αναπτύξουν επικοινωνία και ουσιαστικές σχέσεις με το κωφό παιδί τους. Για τα βρέφη στόχος είναι να βοηθηθούν στην όλη ανάπτυξή τους (ψυχοκινητική, πνευματική, προσωπικότητα, κτλ.), όπως και στην ανάπτυξη της επικοινωνίας και της γλώσσας.

Οι Βρεφοσυμβουλευτικοί Σταθμοί του Ιδρύματος Κωφών, χρησιμοποιούν ολικό σύστημα επικοινωνίας. Ειδικοί παιδαγωγοί βλέπουν την μητέρα (πατέρα, γιαγιά κλπ) μαζί με το παιδί για μία ώρα κάθε εβδομάδα. Επίσης δίνεται η δυνατότητα στους γονείς να παρακολουθούν μαθήματα Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας και να παίρνουν μέρος περιοδικά (μια φορά την εβδομάδα το δεκαπενθήμερο) σε ομάδες γονέων με ενημερωτικό και υποστηρικτικό χαρακτήρα.

Εκτός από τους ειδικούς παιδαγωγούς-συμβούλους (δάσκαλους ή νηπιαγωγούς κωφών), υποστηρικτική βοήθεια σε μόνιμη βάση προσφέρει ο κοινωνικός λειτουργός και κατά περίπτωση ψυχολόγος, λογοθεραπευτής και οποιαδήποτε άλλη ειδικότητα υποστήριξης κριθεί αναγκαία για την πληρέστερη οργάνωση και λειτουργία του Βρεφοσυμβουλευτικού Σταθμού.

Δυστυχώς, στην Ελλάδα η Έγκαιρη Παρέμβαση δεν έχει γίνει θεσμός του εκπαιδευτικού συστήματος και η μεγάλη πλειοψηφία των κωφών παιδιών φθάνει σε σχολική ηλικία χωρίς οι οικογένειές τους να έχουν ως τότε καμία βοήθεια για την αντιμετώπισή τους. Οι αιτίες είναι πολλές, αλλά κυρίως αυτό οφείλεται σε κενό της σχετικής νομοθεσίας, στην μη παραπομπή στα κέντρα έγκαιρης παρέμβασης του Ε.Ι.Π.Κ. εκ μέρους του ιατρικού συστήματος και στην ελλιπή ενημέρωση, αλλά και στην απροθυμία της επίσημης πολιτείας να οργανώσει σωστά το χώρο της έγκαιρης παρέμβασης και της Ειδικής Αγωγής γενικότερα.

Η παρέμβαση πρέπει να γίνεται σε πολλούς τομείς: Στήριξη, πληροφόρηση, βοήθεια, ώστε το κωφό βρέφος – νήπιο να περάσει φυσιολογικά από όλα τα στάδια ανάπτυξης σε όλους τους τομείς. Επικοινωνία με άλλα κέντρα – υπηρεσίες και βοήθεια στην επαφή της οικογένειας με αυτά. Γνωριμία με άλλους γονείς και Κωφούς ενήλικες. Παρέμβαση στο στενό κοινωνικό πλαίσιο της οικογένειας για ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και δημιουργία πλαισίου στήριξης.

Η Έγκαιρη Παρέμβαση δεν είναι «σειρά μαθημάτων», ούτε απευθύνεται στενά στην δυάδα μητέρας – βρέφους / νηπίου. Είναι μια δυναμική ευέλικτη διαδικασία, κατά την οποία ενισχύονται τα θετικά στοιχεία που κάθε οικογένεια έχει και που την βοήθησαν και στο παρελθόν να αντεπεξέλθει σε δύσκολες καταστάσεις. Οργανώνεται δηλαδή ένα δίκτυο στήριξης, που θα βοηθήσει όλη την οικογένεια, ώστε να περάσει με «επιτυχία» από την διαδικασία του θρήνου μέχρι την αποδοχή. Διευκολύνεται η επαφή όλης της οικογένειας με την κοινότητα των Κωφών, ενώ δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην διασφάλιση της φυσιολογικής ανάπτυξης του Κωφού – βαρήκοου βρέφους.

Η αναγνώριση εκ μέρους της οικογένειας της πολιτισμικής συνιστώσας της κώφωσης, μπορεί στην αρχή να ενοχλήσει κάποιους γονείς. Φυσικό είναι αυτοί οι γονείς να θέλουν και

⁴¹ Κανονισμός Λειτουργίας, 1986.

να θεωρούν το κωφό παιδί τους μέρος της δικής τους πολιτισμικής, εθνικής, θρησκευτικής και κοινωνικής ταυτότητας και όχι σαν μέρος μιας άλλης κουλτούρας που θα του μεταφερθεί από ανθρώπους που δεν ανήκουν στο οικογενειακό πλαίσιο. Οι γονείς πρέπει να βοηθούνται να καταλάβουν ότι αυτή η άλλη ταυτότητα δεν θα έρθει σε αντίθεση ούτε κατά κανένα τρόπο θα βλάψει την ταυτότητα της οικογένειάς τους, αλλά αντίθετα θα την εμπλουτίσει με νέα στοιχεία⁴² (Miller).

---

⁴² Effects of early Intervention Programs Upon Sign Skills of Parents with Deaf Children, 1992

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1. Ιστορική Αναδρομή της Εκπαίδευσης των Κωφών

Οι Κωφοί, όπως και γενικότερα οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες από τους αρχαίους χρόνους ως την αναγέννηση, δεν είχαν την αποδοχή της κοινωνίας και ζούσαν στο περιθώριο χωρίς δικαιώματα και εκπαίδευση. Το πρόβλημα της «κωφαλαλίας», όπως ονομαζόταν παλαιότερα, απασχόλησε τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Ο Ηρόδοτος π.χ. αναφέρεται στην περίπτωση του κωφού παιδιού του Κροίσου, βασιλιά της Λυδίας («Κλειώ»). Ο Πλάτωνας στον «Θεαίτητο» και ο Αριστοτέλης επισημαίνουν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ κώφωσης και αλαλίας. Τον 2^ο μ.Χ. αιώνα ο περιπατητικός φιλόσοφος Αλέξανδρος ο Αφροδισιεύς χαρακτηρίζει την αλαλία ως ψυχολογικό επακόλουθο της κώφωσης. Κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή αρχαιότητα και όλο σχεδόν τον Μεσαίωνα πίστευαν ότι οι «κωφάλαλοι» ήταν άχρηστα άτομα στη ζωή.

Η αγωγή των «κωφαλάλων» άρχισε στην Ισπανία και την Ιταλία τον 16^ο – 17^ο αιώνα. Το πρώτο ιδιαίτερο ενδιαφέρον εκδηλώθηκε από κληρικούς για το πρόβλημα των κωφών και «κωφαλάλων». Ειδικότερα οι Κωφοί, λόγω του ότι δεν μιλούσαν και δεν χρησιμοποιούσαν τη γλώσσα της γενικότερης κοινωνίας στην οποία ζούσαν, θεωρούνταν καθυστερημένοι και μη εκπαιδύσιμοι. Οι αντιλήψεις αυτές άρχισαν να αλλάζουν γύρω στον 16^ο αιώνα. Οι θεωρητικές απόψεις του Ιταλού γιατρού και φιλοσόφου Girolamo Cardano, σύμφωνα με τις οποίες η γλώσσα και η σκέψη μπορεί να υπάρχουν χωρίς την παρουσία της ομιλίας και της ακοής συνέβαλαν στην αλλαγή αυτή.

Οι πρώτες προσπάθειες εκπαίδευσης κωφών, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, άρχισαν στην Ισπανία τον 16^ο αιώνα. Ο μοναχός Pedro Ponce de Leon (1520-1584), είναι γνωστός σαν ο πρώτος δάσκαλος των κωφών. Οι μαθητές του de Leon ήταν παιδιά που προέρχονταν από την αριστοκρατία της Ισπανικής κοινωνίας. Από μερικές μαρτυρίες που σώζονται συμπεραίνουμε ότι ο Ponce de Leon χρησιμοποιούσε τη γραφή και την ανάγνωση στην αρχή, για να διδάξει ομιλία αργότερα. Επίσης χρησιμοποιούσε και δακτυλικό αλφάβητο στην διδασκαλία του⁴³ (Mooges).

Στη Μεγάλη Βρετανία οι John Wallis (1616-1703) και Williams Holder (1616-1698) άρχισαν να εκπαιδεύουν κωφούς μαθητές, ακολουθώντας τις μεθόδους των Ισπανών στη διδασκαλία τους. Δηλαδή δίδασκαν γραπτή γλώσσα και δακτυλογραφή πρώτα και συνέχιζαν αργότερα με ομιλία και χειλεανάγνωση. Δίδασκαν γλώσσα με συστηματικό και δομημένο τρόπο, αρχίζοντας με κατηγοριοποιήσεις ουσιαστικών και ρημάτων, για να συνεχίσουν με τα άλλα μέρη και τους κανόνες της γλώσσας. Πάντως, από τα λιγοστά γραπτά κείμενα αυτής της εποχής (16^ο^s και 17^ο^s αιώνας), συμπεραίνουμε ότι οι δάσκαλοι που στην πλειοψηφία τους ήταν ιερείς, δούλευαν μεμονωμένα και δεν είχαν καμία επαφή μεταξύ τους. Όμως οι συνθήκες διδασκαλίας ήταν πολύ καλές. Κάθε δάσκαλος είχε λίγα παιδιά, προερχόμενα από ανώτερες κοινωνικοεκπαιδευτικές τάξεις. Οι αμοιβές των δασκάλων ήταν υψηλές, αλλά οι δάσκαλοι αφιέρωναν όλο το χρόνο τους στα παιδιά αυτά.

Τον 17^ο και ειδικά τον 18^ο αιώνα η εκπαίδευση των κωφών παιδιών άρχισε να αναπτύσσεται συστηματικά σε πολλές χώρες της Ευρώπης. Στη Μεγάλη Βρετανία ο Thomas Braidwood (1715-1806) είναι ο πιο γνωστός από τους εκπαιδευτικούς της εποχής εκείνης. Ίδρυσε σχολείο κωφών στο Εδιμβούργο της Σκωτίας το 1767. Παρόλο που ο Braidwood προσπάθησε να κρατήσει τη μέθοδο διδασκαλίας του μυστική, σύμφωνα με μαρτυρίες, φαίνεται ότι χρησιμοποιούσε νεύματα και δακτυλικό αλφάβητο, όπως και ανάγνωση και γραφή για να φθάσει στην ομιλία. Η μέθοδος του Braidwood όμως, και των μετέπειτα εκπαιδευτικών της Μεγάλης Βρετανίας είναι γνωστή σαν Προφορική μέθοδος.

Στη Γαλλία την ίδια περίπου εποχή, άρχισαν και εκεί συστηματικές προσπάθειες για την εκπαίδευση των κωφών. Ο δικηγόρος και ιερέας Abbé Charles Michel de l'Épée (1712-

⁴³ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

1789) είναι ένας από τους πιο γνωστούς δασκάλους κωφών στη χώρα αυτή, γιατί ίδρυσε το πρώτο στον κόσμο δημόσιο σχολείο κωφών στο Παρίσι το 1755⁴⁴ (Moogres). Ο de l'Épée έμαθε τη Νοηματική γλώσσα των Κωφών στο Παρίσι και την προσάρμοσε στη διδασκαλία του, χρησιμοποιώντας τη δομή της Γαλλικής γλώσσας. Το σύστημα αυτό το ονόμασε «μεθοδικά νοήματα». Ανέπτυξε και εξέδωσε λεξικό νοηματικής και έδινε έμφαση κυρίως στην ανάπτυξη της γλώσσας. Χρησιμοποιούσε δραματοποίηση στη διδασκαλία του, γραφή ύστερα από δραστηριότητες και διήγηση με νοηματική. Ο de l'Épée έδινε δευτερεύουσα σημασία στην εκμάθηση της ομιλίας, γιατί τη θεωρούσε αρκετά αργή διαδικασία, αφού είχε να εκπαιδεύσει ένα πολύ μεγάλο αριθμό μαθητών στο δημόσιο σχολείο του. Ο κύριος στόχος του επίσης ήταν η γνωστική ανάπτυξη των μαθητών του⁴⁵ (Moogres). Σε αντίθεση με τους άλλους εκπαιδευτικούς κωφών παιδιών της εποχής του, δεν κράτησε την μέθοδό του κρυφή. Διέδωσε τη γαλλική μέθοδο και δίδαξε πολλούς δασκάλους κωφών από όλο τον κόσμο. Τη Νοηματική ο de l'Épée τη θεωρούσε φυσική γλώσσα των κωφών και στο σχολείο του χρησιμοποιούσε αρκετούς Κωφούς δασκάλους, πρώην μαθητές του. Ένας από αυτούς, ο Laurent Clerk, ίδρυσε αργότερα μαζί με τον Gallaudet το πρώτο σχολείο Κωφών στις Η.Π.Α.

Στην Γερμανία, ο Samuel Heinicke (1729-1784) ίδρυσε σχολείο κωφών το 1778 και παρόλο που κράτησε τη μέθοδο που δίδασκε τα κωφά παιδιά μυστική, υποστήριξε τη διδασκαλία της ομιλίας μόνο, μέσα από ασκήσεις άρθρωσης. Ο ίδιος πολέμησε με φανατισμό τη μέθοδο του de l'Épée. Η διαμάχη αυτή μεταξύ της γερμανικής μεθόδου και της γαλλικής συνεχίστηκε και τον 19^ο αιώνα και είναι γνωστή σαν ο πόλεμος των 200 χρόνων. Στη Γερμανία ο John Baptist Graser (1766-1841) και ο Frederick Martiz Hill (1805-1874) συνέχισαν να χρησιμοποιούν και να υποστηρίζουν τη γερμανική μέθοδο (προφορική), πολεμώντας με φανατισμό τη χρήση των νοημάτων. Ο Graser υποστήριξε ότι οι μεγαλύτερες αδυναμίες της εκπαίδευσης των κωφών ήταν η χρήση νοημάτων και η απομόνωση των κωφών στα ειδικά σχολεία και ιδρύματα. Με τις απόψεις του αυτές, κατάφερε το 1821 να εντάξει πολλά κωφά παιδιά σε δημόσια σχολεία εφαρμόζοντας προγράμματα ενσωμάτωσης. Τα προγράμματα όμως αυτά σταμάτησαν ύστερα από μερικά χρόνια, λόγω των δυσκολιών που είχαν τα κωφά παιδιά να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στα σχολεία ακουόντων και τα φτωχά αποτελέσματά τους ως προς την ακαδημαϊκή πρόοδο.

Ο Frederick Hill εφαρμόζοντας τις αρχές του Πεσταλότσι υποστήριξε ότι τα κωφά παιδιά θα πρέπει να μάθουν τη γλώσσα με τον ίδιο τρόπο που την μαθαίνουν τα ακούοντα παιδιά, δηλαδή μέσα από τη χρήση της. Οι δάσκαλοι θα πρέπει να χρησιμοποιούν φυσικούς τρόπους και καθημερινές δραστηριότητες και να μην διδάσκουν τη γλώσσα μέσα από δομημένα μαθήματα και γραμματική. Ο Hill ήταν πολύ δραστήριος, εκπαιδευσε πολλούς δασκάλους κωφών και μετέδωσε την προφορική μέθοδο σε άλλες χώρες της Ευρώπης και στις Η.Π.Α.

Η εκπαίδευση των κωφών είχε επίσης αναπτυχθεί στην Ιταλία, την Αυστρία, τη Ρωσία, τη Σουηδία, το Βέλγιο και την Ολλανδία. Στην Ολλανδία για παράδειγμα, ο γιατρός Johann Konrad Amman (1669-1724) ασχολήθηκε με τη διδασκαλία της ομιλίας στα κωφά παιδιά, τα οποία δεν μπορούσε να θεραπεύσει και ανέπτυξε τη δική του μέθοδο. Ο ίδιος χρησιμοποιούσε καθρέφτη στη διδασκαλία της άρθρωσης και της ομιλίας με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα και εφαρμόσε τη μέθοδό του γενικότερα και σε παιδιά με προβλήματα άρθρωσης, σε αφασικά κλπ. Πολλοί πιστεύουν ότι ο Amman έβαλε τις βάσεις για την ανάπτυξη της ειδικότητας της Λογοπαθολογίας.

Η εκπαίδευση των κωφών στις Η.Π.Α. άρχισε επίσημα με την ίδρυση από τον Thomas Hopkins Gallaudet (1787-1851) του πρώτου σχολείου κωφών στο Hartford του Connecticut το 1817. Ο Gallaudet είχε διδαχθεί τη Γαλλική μέθοδο στο σχολείο του de l'Épée στο

⁴⁴Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

⁴⁵ Ο.Π.

Παρίσι, όπου έμεινε και σπούδασε τέσσερις μήνες. Γυρίζοντας στην Αμερική με έναν Κωφό δάσκαλο από το σχολείο του de l'Éréc, τον Laurent Clerk, υιοθέτησαν και διέδωσαν τη μέθοδο του de l'Éréc στη διδασκαλία τους με τα κωφά παιδιά. Αργότερα ιδρύθηκαν και άλλα σχολεία κωφών που υποστήριζαν την προφορική μέθοδο, επηρεασμένα από Ευρωπαίους δασκάλους. Έτσι η διαμάχη για τη μέθοδο επικοινωνίας και τους τρόπους εκπαίδευσης των κωφών μεταδόθηκε και στις Η.Π.Α. Δύο εξέχουσες προσωπικότητες στο χώρο της εκπαίδευσης των κωφών στις Η.Π.Α., ο Edward Miner Gallaudet (1837-1917) γιος του Thomas Gallaudet και ο Alexander Graham Bell (1847-1922) αντιπροσώπευσαν τις δύο διαφορετικές και αντικρουόμενες απόψεις. Ο Gallaudet πρόεδρος του πρώτου στον κόσμο κολεγίου για κωφούς (γνωστού σήμερα ως Πανεπιστημίου Gallaudet) το οποίο ιδρύθηκε το 1864 στην Ουάσιγκτον, υπήρξε υπέρμαχος της επικοινωνίας με ομιλία και νοήματα. Αντίθετα ο Bell, ο οποίος είναι γνωστός ως ο εφευρέτης του τηλεφώνου και του ακουομετρητή, υποστήριξε σθεναρά την καθαρά προφορική μέθοδο και πολέμησε τη νοηματική γλώσσα.

Το 1880 πραγματοποιήθηκε παγκόσμιο συνέδριο εκπαιδευτικών για κωφά παιδιά στο Μιλάνο. Στο περίφημο αυτό συνέδριο υποστηρίχτηκε η προφορική μέθοδος, η οποία και υπερίσχυσε. Η Νοηματική θεωρήθηκε ότι εμποδίζει τα παιδιά να εξασκηθούν στην ομιλία, λόγω του ότι διευκολύνονται με τα νοήματα και έτσι δεν υποχρεώνονται να καταβάλουν προσπάθειες για ομιλία. Επίσης υποστηρίχτηκε ότι για να μπορέσει ο κωφός να ενταχθεί «στον κόσμο των ακουόντων» πρέπει να μάθει να μιλάει καθαρά και να διαβάζει τα χείλη. Έτσι η έμφαση της εκπαίδευσης θα έπρεπε να δοθεί από τους δασκάλους στους δύο αυτούς τομείς.

Ύστερα από τη νίκη της προφορικής μεθόδου στο συνέδριο αυτό, τα περισσότερα σχολεία κωφών υιοθέτησαν σαν την πιο ενδεδειγμένη μέθοδο επικοινωνίας και διδασκαλίας την προφορική, δηλαδή την ανάπτυξη ομιλίας μέσα από ασκήσεις άρθρωσης και την ανάπτυξη χειλεαναγνωστικής ικανότητας με ειδικές ασκήσεις. Παράλληλα απαγορεύτηκε η χρήση της Νοηματικής στο σχολείο.

Τον 19^ο αιώνα έως τα μέσα σχεδόν του 20^{ου} αιώνα τα περισσότερα σχολεία κωφών χρησιμοποιούσαν σαν σύστημα επικοινωνίας κυρίως την προφορική μέθοδο και απαγόρευαν τη χρήση της Νοηματικής γλώσσας. Παρόλα αυτά, πολύ λίγα παιδιά κατόρθωναν να αναπτύξουν ομιλία σε ικανοποιητικό βαθμό. Ακόμα, η πλειοψηφία των μαθητών αυτών αποφοιτούσε από τα σχολεία κωφών με ελάχιστες σχολικές γνώσεις και με φτωχή γραπτή και προφορική γλώσσα. Το γεγονός αυτό έγινε αντικείμενο μελετών και συζητήσεων από τους ερευνητές και τους εκπαιδευτικούς κωφών παιδιών στα συνέδρια που πραγματοποιήθηκαν στη δεκαετία του 1960.

Ειδικότερα, οι περιορισμοί της προφορικής μεθόδου άρχισαν να εξετάζονται κάτω από το φως ορισμένων καινούργιων ερευνητικών δεδομένων και γεγονότων, με αποτέλεσμα να αρχίσει να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά της. Στις Η.Π.Α. για παράδειγμα, η αμφισβήτηση αυτή έγινε έντονη από το 1960 και έπειτα. Τα παρακάτω γεγονότα είναι χαρακτηριστικά αυτής της αμφισβήτησης και της αλλαγής της νοοτροπίας των εκπαιδευτικών για την μέθοδο επικοινωνίας στο σχολείο.

Γλωσσολόγοι, όπως ο Stokoe στις αρχές του 1960 και αργότερα οι Klima και Bellugi 1979, ερεύνησαν την Αμερικάνικη Νοηματική Γλώσσα (ΑΝΓ) και απέδειξαν ότι είναι μια ολοκληρωμένη και πλούσια γλώσσα με τη δική της σύνταξη και γραμματική που μπορεί να εκφράσει οποιεσδήποτε έννοιες ακόμα και αφηρημένες.

Το 1972 ο γνωστός γλωσσολόγος Chomsky άσκησε δριμύτατη κριτική στο εκπαιδευτικό σύστημα κωφών της Μασαχουσέτης, το οποίο περιέγραψε σαν βάρβαρο, επειδή δεν επέτρεπε στα κωφά παιδιά να χρησιμοποιούν τη Νοηματική Γλώσσα στην επικοινωνία τους.

Τα αποτελέσματα από έρευνες των Stevenson (1964), Brasel και Quigley (1977), Meadow (1980) κ.α., έθεσαν σε αμφισβήτηση την αποτελεσματικότητα της προφορικής

μεθόδου στην διδασκαλία του κωφού παιδιού, αφού στις έρευνες αυτές φάνηκε ότι τα κωφά παιδιά Κωφών γονέων που γνωρίζουν Νοηματική, υπερτερούν σε σύγκριση με τα κωφά παιδιά ακουόντων γονέων, σε όλους του τομείς, ακόμα και στην ομιλία. Τέλος, οι Tervoort και Verbeck (1967) σε έρευνες που έκαναν, έδειξαν ότι η χρήση της Νοηματικής Γλώσσας και του Δακτυλικού Αλφαβήτου δεν καθυστερεί την ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας, αντίθετα την διευκολύνει.

Ο Lenneberg, στο Διεθνές Συνέδριο Προφορικής Εκπαίδευσης για τους κωφούς που πραγματοποιήθηκε στις Η.Π.Α. το 1967, τόνισε στους εκπαιδευτικούς, ότι ο κύριος στόχος της εκπαίδευσης πρέπει να είναι η γλώσσα και όχι τα μέρη της (ομιλία, άρθρωση κ.α.). Άσκησε κριτική στους εκπαιδευτικούς, που δεν βλέπουν την διαφορά μεταξύ γλώσσας και ομιλίας και πρότεινε ότι στο κωφό παιδί πρέπει να δώσουμε όσο το δυνατόν περισσότερα παραδείγματα γλώσσας, χρησιμοποιώντας όχι μόνο ομιλία, αλλά και Νοηματική, δακτυλικό κ.α.

Έτσι τα τελευταία χρόνια, άρχισε να διαμορφώνεται μια νέα αντίληψη για την εκπαίδευση των κωφών με αποτέλεσμα τα περισσότερα σχολεία κωφών του κόσμου να υιοθετούν πιο ευέλικτους τρόπους επικοινωνίας με τα κωφά παιδιά και να προσαρμόζουν τα προγράμματά τους στα νέα δεδομένα των ερευνών, από χώρους όπως η γλωσσολογία, η ψυχολογία και η κοινωνιολογία. Το κίνημα για την ενσωμάτωση όλων των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα δημόσια σχολεία της γενικής εκπαίδευσης είχε επίσης την επίδραση του στην εκπαίδευση των κωφών παιδιών παγκόσμια. Άρχισαν να δημιουργούνται ειδικές τάξεις σε σχολεία ακουόντων και προγράμματα ένταξης μέσα σε ενιαίες τάξεις διδασκαλίας. Αποτέλεσμα αυτής της τάσης ήταν να μειωθεί ο αριθμός των κωφών που φοιτούν σε σχολεία-οικοτροφεία ή ημερήσια ειδικά σχολεία κωφών. Η τάση για συνεκπαίδευση κωφών και ακουόντων σε μια τάξη με κοινό πρόγραμμα, που έχει δημιουργηθεί σε ορισμένες χώρες τελευταία (κυρίως στις Η.Π.Α.), έχει γίνει αφορμή για νέες αντιπαραθέσεις και διαφωνίες μεταξύ των ειδικών στο χώρο της εκπαίδευσης των κωφών. Έχει δημιουργήσει επίσης μια σειρά από νέα προβλήματα, νέες ευθύνες και προκλήσεις.

Η αναζήτηση, η δημιουργία και υλοποίηση εξατομικευμένων προγραμμάτων διδασκαλίας, που να καλύπτουν τις ανάγκες κάθε παιδιού ξεχωριστά βάσει συνεχούς αξιολόγησης, με στόχο την παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης σε κάθε παιδί, είναι ένα σοβαρό θέμα που αντιμετωπίζεται πλέον με επιτυχία σε αρκετά σχολεία κωφών του εξωτερικού. Η προσαρμογή των σχολείων κωφών για παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης σε κωφά παιδιά με επιπλέον προβλήματα, αποτελεί μια επίσης καινούργια πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε σχολεία κωφών. Ο πληθυσμός των κωφών με επιπλέον προβλήματα ή πολλαπλές αναπηρίες έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια στα σχολεία κωφών, λόγω και της πολιτικής της ενσωμάτωσης.

Η αποδοχή της πολιτισμικής και γλωσσικής υπόστασης της κοινότητας των Κωφών, αλλά και η γνώση των ερευνητικών δεδομένων, σύμφωνα με τα οποία η Νοηματική γλώσσα είναι πιο πρόσφορη για έγκαιρη πρόσβαση των κωφών παιδιών στη γλώσσα, αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο πολλών προγραμμάτων διαφόρων χωρών, που εφαρμόζουν δίγλωσση εκπαίδευση με κωφούς μαθητές. Τα προγράμματα αυτά, αλλά και τα προγράμματα ένταξης απαιτούν έγκαιρη, σωστή παρέμβαση και συμβουλευτική γονέων. Τέλος, όλα τα παραπάνω έχουν δημιουργήσει νέες απαιτήσεις για την εκπαίδευση και εξειδίκευση των κωφών και ακουόντων δασκάλων. Η απαίτηση για αναβάθμιση της εκπαίδευσης των κωφών και η παροχή συνεχιζόμενης και δια βίου εκπαίδευσης είναι επίσης θέματα και υποχρεώσεις των καιρών μας.

Τέλος, μελετώντας την ιστορία της εκπαίδευσης των κωφών από την αρχή ως τις μέρες μας, βλέπουμε ότι τα κυριότερα θέματα που απασχολούσαν τους εκπαιδευτικούς από τις πρώτες προσπάθειες εκπαίδευσης κωφών, τους απασχολούν ακόμα και σήμερα. Για παράδειγμα, οι μέθοδοι επικοινωνίας, το θέμα της εκπαίδευσης σε ειδικά σχολεία ή σε σχολεία ακουόντων, το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, η ανάπτυξη της ομιλούμενης

γλώσσας, η διδασκαλία της ανάγνωσης και γραφής, η συμβουλευτική γονέων και η έγκαιρη παρέμβαση είναι θέματα επίκαιρα. Οι πρώτοι δάσκαλοι κωφών, πολλοί από τους οποίους ήταν ιερείς, μοναχοί ή γιατροί, κρατούσαν συνήθως τις μεθόδους τους μυστικές και εκτός μερικών εξαιρέσεων συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας ιατροκεντρικής άποψης για την εκπαίδευση των κωφών, δίνοντας έμφαση κυρίως στην ανάπτυξη της ομιλίας. Η άποψη αυτή άρχισε να αλλάζει σιγά-σιγά μόνο μετά το 1960, με την ανάπτυξη της επιστήμης της ειδικής αγωγής των κωφών και την επίδραση νέων ερευνητικών δεδομένων από επιστήμες, όπως η γλωσσολογία και η γνωστική ψυχολογία. Το γεγονός ότι οι Κωφοί κατάφεραν να διατηρήσουν τη γλώσσα τους, παρά τις αντιρρήσεις και τα εμπόδια που τους επέβαλαν οι ακούντες εκπαιδευτικοί και γονείς, αλλά και η επιμονή και η απαίτησή τους να αναγνωριστεί η γλώσσα τους και να χρησιμοποιείται επίσημα στο σχολείο, συνέβαλε επίσης σημαντικά στην αλλαγή της νοοτροπίας του σχολείου για τους κωφούς και την εκπαίδευσή τους.

4.2. Η Εκπαίδευση των Κωφών στην Ελλάδα

Οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες για την ύπαρξη των Κωφών στην Ελλάδα και για την θέση τους στην αρχαία Ελληνική κοινωνία βρίσκονται στα έργα, κυρίως του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα.

Η άποψη που επικρατούσε στους αρχαίους χρόνους ήταν, ότι οι κωφοί δεν μπορούσαν να εκπαιδευτούν. Η θέση όμως των Κωφών στην αρχαία Ελλάδα, με εξαίρεση την Σπάρτη, δεν ήταν τόσο άσχημη όσο έχει θεωρηθεί από μερικούς νεότερους εκπαιδευτικούς και άλλους επιστήμονες που ασχολούνται με το κωφό παιδί. Σύμφωνα με μερικές αναφορές, όλοι οι ανάπηροι της εποχής εκείνης στην αθηναϊκή κοινωνία έπαιρναν κάποιο επίδομα από την πολιτεία. Το επίδομα αυτό φυσικά δεν το έπαιρναν οι σκλάβοι ανάπηροι.

Ο Αριστοτέλης είναι από τους πιο γνωστούς φιλοσόφους που ασχολήθηκε με την κώφωση. Στο έργο του «Προβλήματα» θεωρεί την ακοή πιο σημαντική από τις άλλες αισθήσεις, γιατί όπως αναφέρει, η ακοή βοηθάει αποφασιστικά στη νοητική ανάπτυξη του ανθρώπου. Ο ίδιος πίστευε ότι το κύριο όργανο μάθησης για τον άνθρωπο είναι η ακοή. Επίσης πίστευε ότι η κώφωση είναι συνδεδεμένη με την αλαλία και ότι η βλάβη στα όργανα της ακοής επεκτείνεται και στα όργανα της ομιλίας. Στο έργο του «Περί αισθήσεων», θεωρεί ότι οι τυφλοί είναι σε πλεονεκτικότερη θέση απ' ότι οι Κωφοί σχετικά με τη νοητική ανάπτυξη, επειδή οι τυφλοί μπορούν να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους.

Οι ιδέες του Αριστοτέλη όπως είναι φυσικό επηρέασαν τους γιατρούς και τους εκπαιδευτικούς της εποχής του, αλλά και τους μεταγενέστερους, που παρερμηνεύοντάς τον θεώρησαν ότι οι Κωφοί δεν είναι εκπαιδευσιμοι, αφού το όργανο μάθησης (η ακοή) είναι κατεστραμμένο. Μερικοί μάλιστα νεότεροι εκπαιδευτικοί και ιστορικοί της εκπαίδευσης των κωφών θεωρούν τον Αριστοτέλη υπεύθυνο, γιατί με τις ιδέες του κράτησε τους Κωφούς στην αμάθεια για περισσότερα από 2.000 χρόνια. Η αλήθεια είναι ότι ο Αριστοτέλης έχει αρκετά παρερμηνευθεί και παρεξηγηθεί, αφού ο ίδιος δεν αναφέρθηκε καθόλου στην εκπαίδευση των κωφών και δεν υποστήριξε ποτέ ότι οι Κωφοί δεν μπορούν να εκπαιδευτούν. Απλά υπογράμμισε το ρόλο της αίσθησης της ακοής στη διαδικασία της μάθησης, κάτι που είναι γενικά σωστό. Ακόμα υποστήριξε ότι ένα κωφό εκ γενετής παιδί δεν θα μάθει να μιλάει, που επίσης αληθεύει σε μεγάλο βαθμό.

Στους Πλατωνικούς διάλογους υπάρχουν αναφορές στους Κωφούς. Ειδικά στον «Κρατύλο», ο Σωκράτης, ο Ερμογόνης και ο Κρατύλος μιλάνε για τη σχέση λέξης-αντικειμένου και τον φυσικό ή αυθαίρετο συμβολισμό των λέξεων. Εδώ ο Σωκράτης αναφέρεται και στη Νοηματική γλώσσα, την οποία θεωρεί σαν απαραίτητο μέσο επικοινωνίας των Κωφών, αφού, όπως υποστηρίζει, ακόμα και οι ακούοντες εάν χάσουν την ομιλία τους θα χρησιμοποιήσουν νοήματα. Αυτή η αναφορά του Πλάτωνα είναι η πρώτη γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας και για τους Κωφούς της εποχής εκείνης.

Σε έναν άλλο Πλατωνικό διάλογο, ο Σωκράτης υποστηρίζει την άποψη ότι η σκέψη εκφράζεται με την ομιλία, «εκτός αν κάποιος είναι Κωφός ή άλαλος». Εδώ ο φιλόσοφος γνωρίζει ότι οι Κωφοί δεν μιλάνε. Επίσης βλέπουμε ότι διαχωρίζει την κώφωση από την αλαλία.

Από τους Πλατωνικούς διάλογους συμπεραίνουμε ότι και η Νοηματική Γλώσσα και οι Κωφοί ήταν αποδεκτοί στην Αθηναϊκή κοινωνία. Αυτό μάλλον δεν ίσχυε και στην κοινωνία της Σπάρτης. Στη Σπάρτη, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, όλα τα νεογέννητα περνούσαν από εξέταση μετά τη γέννησή τους και τα ανάπηρα τα εγκατέλειπαν στους Αποθέτες (Καιάδας) του Ταυγέτου (Πλούταρχος, Λυκούργος). Μερικοί συγγραφείς έχουν αμφισβητήσει τη μαρτυρία αυτή του Πλούταρχου, παρ' όλα αυτά όμως η θέση των αναπήρων στη μιλιταριστική κοινωνία της Σπάρτης με την αυστηρή πειθαρχία και το πρότυπο του γενναίου πολεμιστή δεν πρέπει να ήταν τόσο καλή, όσο σε άλλες Ελληνικές πόλεις της εποχής αυτής.

Πάντως δεν υπάρχουν μαρτυρίες για την θέση των Κωφών στην αρχαία Σπάρτη, ούτε και για την τύχη των κωφών παιδιών, μια και η κώφωση δεν μπορεί να διαπιστωθεί αμέσως μετά τη γέννηση, ακόμα και σήμερα, χωρίς τα κατάλληλα διαγνωστικά τεστ.

Στους Βυζαντινούς χρόνους υπήρχαν αρκετά κοινωνικά προγράμματα για παιδιά που είχαν ανάγκη από φροντίδα και προστασία. Έτσι την εποχή εκείνη δημιουργήθηκαν διάφορα άσυλα και ορφανοτροφεία για το σκοπό αυτό. Αρκετά κωφά παιδιά πρέπει να ωφελήθηκαν από αυτά τα προγράμματα, τα οποία όμως δεν ήταν εκπαιδευτικά.

4.3. Η Ανάπτυξη των Πρώτων Σχολείων Κωφών στην Ελλάδα

Η εκπαίδευση των κωφών παιδιών στην Ελλάδα άρχισε αρκετά αργά σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Τα τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς από τους Τούρκους και οι κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους μετά την επανάσταση του 1821, ίσως να συντέλεσαν στην καθυστέρηση αυτής της ανάπτυξης.

Το 1907 ένας πλούσιος κτηματίας, ο Χαράλαμπος Σπηλιόπουλος, πήρε την πρωτοβουλία να δημιουργήσει ίδρυμα για κωφά παιδιά στην Αθήνα και στις 14 Μαΐου του 1907 πήρε τη σχετική άδεια για την δημιουργία ιδρύματος, με το όνομα «Εθνικός Οίκος Κωφαλάων Χαραλάμπους και Ελένης Σπηλιοπούλου»¹. Διάφοροι όμως λόγοι, κυρίως γραφειοκρατικοί σχετικά με τη διαθήκη του Σπηλιόπουλου, εμπόδισαν την άμεση ίδρυση και λειτουργία του Ιδρύματος ως το 1937, μετά από το θάνατό του και της μοναδικής κληρονόμου και συζύγου του Ελένης.

Εν τω μεταξύ, το 1922 μετά τη μικρασιατική καταστροφή, η «Near East Relief»², που ανέλαβε την προστασία και περίθαλψη των ορφανών της μικρασιατικής καταστροφής, ενδιαφέρθηκε για την εκπαίδευση δέκα κωφών ορφανών της Μικράς Ασίας και για τον σκοπό αυτό έστειλε τον ίδιο χρόνο στην Αμερική την Ελένη Παλατίδου, δασκάλα απ' τη Μικρά Ασία, για να εκπαιδευτεί στην αγωγή των κωφών παιδιών³. Η Ελένη Παλατίδου εκπαιδεύτηκε για ένα χρόνο (1922-1923) στο «Clark School for the Deaf»⁴. Όταν επέστρεψε από την Αμερική, άρχισε να εκπαιδεύει τα κωφά ορφανά, τα οποία μεταφέρθηκαν από την Σύρο σε ένα μικρό σχολείο στους Στύλους του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα. Πολύ σύντομα τα αποτελέσματα της δουλειάς της έγιναν γνωστά και έτσι οι μαθητές της πλήθυναν και το σχολείο μεγάλωσε. Προστέθηκαν και άλλες δασκάλες και το σχολείο μεταφέρθηκε στην Καλλιθέα σε μεγαλύτερο κτίριο. Μερικές από τις πρώτες αυτές δασκάλες πήγαν στην Αμερική για ειδίκευση στο Clark School. Η Ελένη Παλατίδου και όσες από τις μεταγενέστερες δασκάλες πήγαν στην Αμερική για ειδίκευση, εκπαιδύσαν και τις άλλες δασκάλες του σχολείου κωφών. Έτσι δημιουργήθηκε σιγά-σιγά μια ειδίκευση δασκάλων διάρκειας ενός χρόνου στο σχολείο αυτό για τις νέες δασκάλες. Η μέθοδος επικοινωνίας και ο τρόπος διδασκαλίας που ακολούθησε η Ελένη Παλατίδου και οι δασκάλες κωφών που την ακολούθησαν, ήταν η προφορική μέθοδος διδασκαλίας. Κύριος στόχος της εκπαίδευσης ήταν η ανάπτυξη της ομιλίας με ασκήσεις άρθρωσης πρώτα ενώ αργότερα τα παιδιά διδάσκονταν ανάγνωση και γραφή. Η επίδραση του γνωστού για την αυστηρή εφαρμογή της προφορικής μεθόδου επικοινωνίας σχολείου της Μασαχουσέτης, όπου εκπαιδεύτηκε η Παλατίδου και αρκετές άλλες δασκάλες μετά από αυτή, ήταν φυσικά φανερό. Η μέθοδος μεταδόθηκε και στις άλλες δασκάλες και επικράτησε στην Ελλάδα σε όλα τα σχολεία μέχρι το 1984.

Το 1937, το παραπάνω σχολείο συγχωνεύτηκε με το κληροδότημα του Σπηλιόπουλου, που δεν είχε λειτουργήσει ακόμα, κάτω από την ονομασία «Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφαλάων»⁵ δωρεά Χαραλάμπους και Ελένης Σπηλιοπούλου. Το 1938 το σχολείο μεταφέρθηκε σε καινούργιο, ιδιόκτητο κτίριο στους Αμπελοκήπους, όπου λειτούργησε ως τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε μεταφέρθηκε και πάλι σε ένα μικρό κτίριο στην Ακρόπολη λόγω του ότι το κτίριο των Αμπελοκήπων επιτάχθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως το 1960 σαν Γενικό Νοσοκομείο. Γύρω στα 1960 το «Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφαλάων» (Ε.Ι.Π.Κ.) εγκαταστάθηκε πάλι στο ιδιόκτητο κτίριό του και άρχισε πάλι να αναπτύσσεται. Από το 1956 ως το 1970 το Ίδρυμα δημιούργησε παραρτήματα στην Πάτρα,

⁴⁶ Φ.Ε.Κ. 96/ 17.5.1907.

⁴⁷ Αμερικάνικη φιλανθρωπική οργάνωση, της μετά τον 1^ο Π.Π. περιόδου

⁴⁸ Ε.Ι.Π.Κ. Επετηρίς, 1950

⁴⁹ στο γνωστό σχολείο κωφών παιδιών της Μασαχουσέτης το οποίο δίδασκε την προφορική μέθοδο διδασκαλίας.

⁵⁰ ΦΕΚ 726/15.6.1937

τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες, το Βόλο και την Κρήτη. Σήμερα το ίδρυμα, το οποίο ανήκει στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, παρέχει δωρεάν εκπαίδευση σε παιδιά ηλικίας από 0-15 περίπου χρόνων. Περιλαμβάνει οικοτροφείο για παιδιά που προέρχονται από μακρινές περιοχές και δημοτικό σχολείο σε όλα τα παραρτήματά του. Στα μεγαλύτερα παραρτήματα της Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Πάτρας το ίδρυμα έχει και Βρεφοσυμβουλευτικούς σταθμούς. Ακόμα στην Αθήνα λειτουργεί ιατροπαιδαγωγικό κέντρο, ακουολογική μονάδα και άλλες υποστηρικτικές υπηρεσίες. Στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη λειτουργούν επίσης περιοδικά και κάποια προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Στα ιδρύματα της Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Πάτρας φιλοξενούνται τα τελευταία χρόνια και άλλες ΣΜΕΑ Κωφών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. (π.χ. Νηπιαγωγείο, Γυμνάσιο, Λύκειο).

Μερικές δασκάλες έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του Ε.Ι.Π.Κ. Μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες, εκτός από την Ελένη Παλατίδου, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κωφών αποφοίτων της σχολής, ήταν η Ελένη Βαρυτιμίδου. Η Βαρυτιμίδου ήταν και αυτή πρόσφυγας από τη Μικρά Ασία, όπως πολλές από τις πρωτοπόρες δασκάλες κωφών, με ευρεία μόρφωση και πολλή αγάπη στον άνθρωπο. Εκπαιδεύτηκε στην Αμερική το 1945-46 και δίδασκε με μεγάλη επιτυχία τους κωφούς μαθητές της. Εκπαίδευσε πολλές γενιές δασκάλων του Ιδρύματος και ήταν διευθύντρια του σχολείου και του οικοτροφείου αρκετά χρόνια. Σημαντική ήταν η συμβολή της στην οργάνωση της Κοινότητας των Κωφών στην Ελλάδα. Το 1948 βοήθησε τους αποφοίτους Κωφούς να οργανωθούν και έτσι δημιουργήθηκε η «Ένωση Κωφαλάων Ελλάδας». Γενικά, η Βαρυτιμίδου αφιέρωσε τη ζωή της στη δουλειά της και στους κωφούς μαθητές της. Αρκετές από τις πρώτες δασκάλες κωφών, σύμφωνα με μαρτυρίες των ίδιων των Κωφών αποφοίτων, πρόσφεραν σημαντικό έργο και κατάφεραν να οργανώσουν ένα πρότυπο σχολείο κωφών για την εποχή τους.

Μια άλλη προσωπικότητα με σημαντική παρουσία και συμβολή στο Ε.Ι.Π.Κ. αλλά και γενικότερα στην εκπαίδευση των κωφών, είναι ο Βασίλης Λαζανάς. Ο Λαζανάς ήταν διοικητικός διευθυντής του Ιδρύματος από το 1955 έως το 1979. Δεν είχε ο ίδιος σχέση με την εκπαίδευση, αλλά σαν μελετητής και συγγραφέας ενδιαφέρθηκε, λόγω και της θέσης του στο Ίδρυμα, για την εκπαίδευση των κωφών και μελέτησε διεξοδικά την ξένη βιβλιογραφία σχετικά με τους Κωφούς. Έγραψε πολλά άρθρα για το σύστημα εκπαίδευσης των κωφών και τις υπάρχουσες τάσεις της εποχής του στην Ευρώπη. Ακόμα μελέτησε και άφησε σημαντικό έργο σχετικά με τη θέση των Κωφών στην ελληνική κοινωνία, αρχίζοντας από την αρχαία ελληνική εποχή μέχρι τη σύγχρονη. Ο Βασίλης Λαζανάς είναι ο πρώτος Έλληνας μελετητής που ασχολήθηκε διεξοδικά με τους Κωφούς. Το έργο του έχει εκδοθεί σε τόμο με τίτλο «Το πρόβλημα των Κωφαλάων».

Εν τω μεταξύ ένα άλλο σημαντικό γεγονός επηρέασε την ανάπτυξη της εκπαίδευσης των κωφών παιδιών στην Ελλάδα. Ο Ανδρέας Κοκκέβης, βουλευτής, πατέρας κωφού παιδιού, ενδιαφέρθηκε για την εκπαίδευση των κωφών. Από τη θέση του βουλευτή και αργότερα του υφυπουργού Πρόνοιας και υπουργού Υγείας (1964,1974) βοήθησε σημαντικά και σε νομοθετικού περιεχομένου δραστηριότητες για την εκπαίδευση και αποκατάσταση των κωφών. Σύμφωνα με την προσθήκη που πρότεινε το 1956 στη Βουλή στο νόμο περί τελών, ένα ποσό από τα προβλεπόμενα τέλη θα δινόταν σα βοήθεια (νοσηλεία) σε σχολεία για κωφά παιδιά. Η προσθήκη έγινε δεκτή από τη Βουλή και έτσι ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος που αφορούσε κατά κάποιο τρόπο την εκπαίδευση των κωφών παιδιών⁶. Ο Κοκκέβης μαζί με τη σύζυγό του Ηρώ ίδρυσαν το 1956 το πρώτο ιδιωτικό σχολείο κωφών παιδιών στο Ελληνικό της Γλυφάδας⁷. Το σχολείο αυτό αναγνωρίστηκε σαν ισότιμο με τα δημόσια σχολεία. Η Αμαλία Μαρτίνου, δασκάλα του Ε.Ι.Π.Κ. ήταν η πρώτη δασκάλα του ιδιωτικού αυτού σχολείου, η οποία αργότερα έγινε διευθύντρια και ιδιοκτήτριά του.

⁵¹ Πρακτικά Βουλής, Αύγουστος 1956

⁵² ΦΕΚ 185/6.9.1956

Η Αμαλία Μαρτίνου, δυναμικός άνθρωπος και σπουδαία δασκάλα, πρόσφερε σημαντικό έργο στην εκπαίδευση των κωφών στη χώρα μας. Η ίδια, επηρεασμένη από τη μέθοδο που χρησιμοποιούσαν στο Ίδρυμα Κωφών, αλλά και από την προφορική μέθοδο των σχολείων κωφών της Αγγλίας που επισκεπτόταν συχνά, καθιέρωσε στο σχολείο της την καθαρά προφορική μέθοδο, την οποία προσπάθησε να εφαρμόσει με αρκετά συστηματικό τρόπο. Το Πρότυπο Ειδικό Εκπαιδευτήριο της Αμαλίας Μαρτίνου, όπως ονομαζόταν, ενώ είχε στην αρχή οικοτροφείο, σύντομα έγινε ημερήσιο σχολείο χωρίς οικοτροφείο και περιλάμβανε Νηπιαγωγείο, Δημοτικό και αργότερα, το 1966, Γυμνάσιο. Το 1986 το σχολείο αυτό δημοσιοποιήθηκε και αποτέλεσε τη βάση για τα σχολεία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Κωφών και Βαρήκων Αργυρούπολης. Στα αυτοτελή αυτά σχολεία περιλαμβάνονται τα εξής: Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο.

Στις αρχές του 1970 δημιουργήθηκε ένα άλλο ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό σχολείο και πάλι με ενέργειες γονέων, κυρίως της Σοφίας Σταρόγιαννη, μητέρας δύο κωφών παιδιών. Συγκεκριμένα ο Σύλλογος Προνοίας Κωφών και Βαρήκων Ελλάδος, ένας σύλλογος που είχε ιδρυθεί από το 1964 με πρωτοβουλία της Ηρώς Κοκκέβη και της Σοφίας Σταρόγιαννη, δημιούργησε στη Φιλοθέη στις αρχές του 1970 έναν παιδικό σταθμό και Νηπιαγωγείο για κωφά παιδιά. Σύντομα, το 1973, ιδρύθηκε επίσημα Νηπιαγωγείο, Δημοτικό και Γυμνάσιο με το όνομα «Ίδρυμα Προνοίας Κωφών και Βαρήκων Ελλάδος»⁵³. Το ίδρυμα αυτό που περιλάμβανε εκτός από τα παραπάνω σχολεία και οικοτροφείο, μεταφέρθηκε στην Εκάλη και λειτούργησε ως το 1984, οπότε δημοσιοποιήθηκαν τα σχολεία και έμεινε μόνο το οικοτροφείο στο Ίδρυμα Προνοίας. Διευθύντρια των σχολείων αυτών που χρησιμοποιούσαν αυτή την προφορική μέθοδο διδασκαλίας ήταν η Βικτώρια Δαούση, καθηγήτρια φιλόλογος, σπουδαία παιδαγωγός με αφοσίωση και επιτυχία στο έργο της. Τα περισσότερα παιδιά από τα σχολεία αυτά αποτέλεσαν τη βάση για τα σημερινά σχολεία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., όπως το «Ειδικό Νηπιαγωγείο και Δημοτικό Σχολείο Κωφών και Βαρήκων Φιλοθέης» και το «Ειδικό Γυμνάσιο και Λύκειο Κωφών και Βαρήκων Αγίας Παρασκευής».

---

⁵³ ΦΕΚ Δ53/19.1.1973

4.4. Νεώτερες Εξελίξεις

Όπως είδαμε παραπάνω η πρωτοβουλία για τη δημιουργία και την ανάπτυξη των πρώτων σχολείων κωφών στην Ελλάδα ανήκει σε διάφορους ιδιώτες και φιλανθρωπικές οργανώσεις. Η πολιτεία ενδιαφέρθηκε ελάχιστα για την εκπαίδευση των κωφών⁹.

Η πίεση των οργανώσεων γονέων και αναπήρων, τα τελευταία κυρίως χρόνια και ειδικά γύρω στη δεκαετία του 1980, ανάγκασαν την κυβέρνηση να αναλάβει κάποιες ευθύνες για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων και των κωφών. Μερικές οργανώσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης των κωφών παιδιών. Η Ένωση Κωφαλάλων Ελλάδος, η πρώτη οργάνωση των Κωφών που δημιουργήθηκε το 1948, άρχισε το 1956 να εκδίδει εφημερίδα. Μέσα από τις στήλες της εφημερίδας αυτής που ονομαζόταν «Εφημερίς των Κωφαλάλων», το πρόβλημα της εκπαίδευσης¹⁰ των κωφών παιδιών έμπαινε σαν το κυριότερο πρόβλημα όλων των Κωφών. Με την δημιουργία και άλλων οργανώσεων Κωφών στη συνέχεια, τόσο στην Αθήνα όσο και στην επαρχία, η φωνή των Κωφών έγινε δυνατότερη.

Το 1968 δημιουργήθηκε η Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜ.Κ.Ε.), η οποία αντιπροσωπεύει όλες τις οργανώσεις Κωφών, αλλά και τους Κωφούς της Ελλάδας. Ένας από τους στόχους της Ομοσπονδίας ήταν και είναι η αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης των κωφών παιδιών. Για το σκοπό αυτό η ομοσπονδία έχει συστήσει μόνιμη εκπαιδευτική επιτροπή, έχει οργανώσει μια σειρά από συνέδρια και συνδιασκέψεις για το θέμα και έχει υποβάλει σειρά προτάσεων και υπομνημάτων στα υπουργεία. Από το 1986, μετά από συνεχείς προσπάθειες και πιέσεις, η ΟΜ.Κ.Ε. εκπροσωπείται επίσημα στο Δ.Σ. του Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφών με έναν εκπρόσωπο¹¹.

Παράλληλα με τους Κωφούς και οι γονείς άρχισαν να οργανώνονται. Το 1954, οι δύο μητέρες, όπως αναφέραμε παραπάνω, η Ηρώ Κοκκέβη και η Σοφία Σταρόγιαννη ίδρυσαν το Σύλλογο Προνοίας Κωφών και Βαρήκων Ελλάδος. Ο σύλλογος αυτός είχε πλούσια δράση και ανέπτυξε δραστηριότητες που στόχο είχαν την καλύτερευση των συνθηκών εκπαίδευσης και διαβίωσης των Κωφών στην Ελλάδα. Επίσης, ο σύλλογος αυτός βοήθησε πολύ τις οργανώσεις ενηλίκων Κωφών, κυρίως την Ένωση Κωφαλάλων Ελλάδος⁵⁷. Το 1965 ιδρύθηκε ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του Εθνικού Ιδρύματος Κωφαλάλων και το 1980 ο Πανελλήνιος Σύλλογος Γονέων Κωφών και Βαρήκων Παιδιών του σχολείου της Αμαλίας Μαρτίνου. Οι οργανώσεις αυτές των γονέων μαζί με τις οργανώσεις των Κωφών, αποτέλεσαν έναν αρκετά σημαντικό πόλο πίεσης για την κυβέρνηση ώστε να αναγκαστεί να πάρει μέτρα για την εκπαίδευση των κωφών παιδιών. Παρόλα' αυτά, επίσημα η πολιτεία, όπως γνωρίζουμε, άρχισε να ενδιαφέρεται για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες μόλις τις δύο τελευταίες δεκαετίες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο από το 1975 άρχισαν οι πρώτες επίσημες ενέργειες από την πολιτεία για την οργάνωση της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα. Τότε δημιουργήθηκε το τμήμα της Ειδικής Αγωγής στο Μαράσλειο Διδασκαλείο για την μετεκπαίδευση των δασκάλων¹². Στη συνέχεια, το 1976, δημιουργήθηκε Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής στο Υπουργείο Παιδείας¹³ και το 1979 ψηφίστηκε ο νόμος για την επαγγελματική αποκατάσταση των αναπήρων¹⁴.

Ο πρώτος νόμος για την εκπαίδευση και αποκατάσταση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, όμως, ψηφίστηκε το 1981 και αντικαταστάθηκε με τον ισχύοντα νόμο 1566 του

⁵⁴ Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, 1988

⁵⁵ ειδική αναφορά από την Εφημερίδα των Κωφαλάλων, 1956 και μετά.

⁵⁶ Εφημερίδα «Ο Κόσμος της Σιωπής», 1986

⁵⁷ Σαράντα χρόνια-Εκδοση της Ένωσης Κωφαλάλων Ελλάδος, 1988.

⁵⁸ ΦΕΚ 273/4.12.1975

⁵⁹ ΦΕΚ 56/15.3.1976

⁶⁰ ΦΕΚ 202/1979

1985¹⁵. Το 1982 ιδρύθηκαν τα πρώτα σχολεία Κωφών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Έτσι για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 1982, το Υπουργείο Παιδείας αναλαμβάνει ουσιαστικά την ευθύνη για την εκπαίδευση των κωφών παιδιών, ενώ σε άλλες χώρες αυτό έχει κατοχυρωθεί πάνω από 200 χρόνια.

Στη δεκαετία του 1980, μερικές εξελίξεις φαίνεται ότι επηρέασαν αρκετά την εκπαίδευση των κωφών παιδιών. Το 1982 ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του Ε.Ι.Π.Κ. με πρόεδρο έναν δραστήριο γονέα, τον Χρήστο Νάσιο, οργάνωσε στην Αθήνα συνέδριο με θέμα την εκπαίδευση του κωφού παιδιού. Στο συνέδριο πήραν μέρος επιστήμονες από το εξωτερικό και το θέμα της Νοηματικής Γλώσσας θίχτηκε για πρώτη φορά από γνωστούς καθηγητές Πανεπιστημίων των Η.Π.Α. Η χρήση της νοηματικής Γλώσσας στην εκπαίδευση και τα θετικά αποτελέσματα από τη χρήση της αναφέρθηκαν στο συνέδριο. Επίσης για πρώτη φορά Έλληνες εκπαιδευτικοί, γονείς και Κωφοί είχαν την ευκαιρία να συναντήσουν Κωφούς καθηγητές Πανεπιστημίων και ν' ακούσουν τις απόψεις και τα συμπεράσματα των ερευνητών τους σχετικά με τον τρόπο κατάκτησης της γλώσσας από το κωφό παιδί. Για πρώτη φορά έκαναν την εμφάνισή τους επίσημα και οι διερμηνείς της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας. Το συνέδριο αυτό είχε αρκετή απήχηση σε Κωφούς, γονείς και αρκετούς εκπαιδευτικούς που το παρακολουθούσαν.

Οι πρώτες έρευνες σχετικά με την εκπαίδευση των κωφών παιδιών άρχισαν να εκπονούνται την εποχή εκείνη, παρέχοντας πληροφορίες για την ελληνική πραγματικότητα. Το 1986, δημιουργήθηκαν στο ΕΙΠΚ Βρεφοσυμβουλευτικοί σταθμοί, στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Οι σταθμοί αυτοί εξυπηρετούν σήμερα οικογένειες κωφών βρεφών και νηπίων ηλικίας από 0-3,5 χρόνων περίπου, παρέχοντας για πρώτη φορά στη χώρα μας προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης και συμβουλευτικής γονέων. Επίσης την περίοδο αυτή, οργανώθηκαν αρκετά σεμινάρια για δασκάλους σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και εκδόθηκε αναλυτικό πρόγραμμα γραπτής γλώσσας με τον τίτλο «Έλα να γράψουμε». Τέλος, δημιουργήθηκαν προγράμματα ταχύρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης για Κωφούς στο Δήμο Αργυρούπολης στα κομπιούτερ, στις γραφικές τέχνες, στη διερμηνεία και τη διδασκαλία της Νοηματικής Γλώσσας κλπ. Παράλληλα το 1988 άρχισαν να διδάσκονται στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών για πρώτη φορά στην Ελλάδα μαθήματα γύρω από την Εκπαίδευση των Κωφών Παιδιών σε μελλοντικούς δασκάλους. Έτσι, αρχίζει να δημιουργείται υποδομή για πανεπιστημιακή εκπαίδευση δασκάλων κωφών παιδιών στη χώρα μας. Σήμερα στο Πανεπιστήμιο Πατρών, εκτός από τα οργανωμένα μαθήματα ειδίκευσης, έχει δημιουργηθεί ερευνητική μονάδα μελετών για τους Κωφούς και την εκπαίδευσή τους.

Τα Σχολεία Κωφών Σήμερα

Από το 1982, όπως αναφέραμε, άρχισε το Υπουργείο Παιδείας να δημιουργεί σχολεία για κωφά παιδιά. Αφού δημοσιοποιήθηκαν τα δύο ιδιωτικά σχολεία που προϋπήρχαν στην Αθήνα, άρχισαν σταδιακά να δημιουργούνται και νέες μονάδες σε άλλες πόλεις της Ελλάδας. Έτσι σήμερα η παρεχόμενη ειδική εκπαίδευση για κωφά παιδιά πραγματοποιείται είτε σε σχολεία του Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφών που ανήκουν στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας, είτε στα ειδικά σχολεία και τις ειδικές τάξεις του Υπουργείου Παιδείας.

Το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφών (Ε.Ι.Π.Κ.) διοικείται από Δ.Σ. και έχει δημοτικά σχολεία και οικοτροφεία στην Αθήνα, την Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, την Κρήτη, τις Σέρρες. Συνολικά, σύμφωνα με στοιχεία που συλλέξαμε πρόσφατα, φοιτούν στα σχολεία του ιδρύματος 129 κωφά παιδιά, μερικά από τα οποία είναι οικότροφα. Επίσης, φοιτούν συνολικά στους Βρεφοσυμβουλευτικούς σταθμούς του Ε.Ι.Π.Κ. Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Πάτρας, 24 βρέφη ηλικίας από 0-3,5 χρόνων. Στα σχολεία του Ιδρύματος εργάζονται

⁶¹ ΦΕΚ Γ/287 / 20.1.1982 και 167 / 30.9.1985

περίπου 36 δάσκαλοι, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους έχουν ειδικευτεί στο Ίδρυμα για ένα χρόνο, πριν την πρόσληψή τους. Όλοι επίσης έχουν παρακολουθήσει σειρά από σεμινάρια που διοργανώνονται τακτικά από το Ίδρυμα. Δύο από τους δασκάλους του Ιδρύματος είναι Κωφοί.

Στα σχολεία του Ιδρύματος προσφέρουν υπηρεσίες βοηθοί δασκάλων (5 στα σχολεία της Αθήνας, 2 στην Θεσσαλονίκη, 2 στην Πάτρα) και άλλοι ειδικοί (κοινωνικοί λειτουργοί, δάσκαλοι Νοηματικής, λογοθεραπευτές, ψυχολόγοι, γιατροί, ηλεκτρονικοί ακουστικών).

Τα σχολεία του Ιδρύματος Κωφών έχουν υιοθετήσει από το 1984, μετά από απόφαση των δασκάλων και αργότερα του Δ.Σ., επίσημα την ολική μέθοδο επικοινωνίας. Αρκετοί δάσκαλοι και άλλοι ειδικοί που εργάζονται στο Ίδρυμα, στην καθημερινή τους επικοινωνία με τους Κωφούς χρησιμοποιούν ομιλία και νοήματα. Μερικοί δάσκαλοι, που γνωρίζουν αρκετά νοήματα, χρησιμοποιούν ταυτόχρονα νοήματα και ομιλία.

Τα σχολεία του Υπουργείου Παιδείας, αποτελούνται από:

α) Εφτά νηπιαγωγεία, τρία από αυτά βρίσκονται στην Αθήνα (Αμπελοκήπους, Αργυρούπολη, Φιλοθέη), ένα στη Πάτρα, ένα στη Θεσσαλονίκη, ένα στο Ηράκλειο Κρήτης και ένα στη Χαλκίδα. Τα Νηπιαγωγεία των Αμπελοκήπων Αθηνών, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας στεγάζονται στο Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφών. Επιπλέον, υπάρχουν δύο ειδικές τάξεις κωφών-Βαρήκων σε νηπιαγωγεία ακουόντων (μια στην Κατερίνη και μια στη Θεσσαλονίκη). Συνολικά φοιτούν στα νηπιαγωγεία του Υπουργείου Παιδείας 44 νήπια.

β) Δώδεκα δημοτικά, από τα οποία τα δυο μεγαλύτερα βρίσκονται στην Αθήνα, ένα στην Αργυρούπολη και ένα στη Φιλοθέη και τα μικρότερα δέκα που είναι συνήθως μονοθέσια ή ολιγοθέσια, λειτουργούν είτε σαν ειδικές τάξεις μέσα στα σχολεία ακουόντων (δύο τάξεις στη Θεσσαλονίκη, μία στην Κατερίνη, μία στην Καλαμάτα), είτε λειτουργούν σαν αυτόνομες μονάδες, όπως τα σχολεία της Θεσσαλονίκης, των Ιωαννίνων, της Ρόδου, της Χαλκίδας, του Βόλου και του Ηρακλείου Κρήτης. Συνολικά φοιτούν, στα Δημοτικά Σχολεία Κωφών-Βαρήκων του Υπουργείου Παιδείας, 143 παιδιά.

γ) Τρία γυμνάσια-λύκεια. Δύο από τα γυμνάσια-λύκεια βρίσκονται στην Αθήνα (ένα στην Αγία Παρασκευή και ένα στην Αργυρούπολη) και ένα γυμνάσιο-λύκειο βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη. Επιπλέον, λειτουργούν επτά ειδικές τάξεις κωφών-Βαρήκων, από τις οποίες πέντε είναι μέσα σε γυμνάσια ακουόντων (μια στη Θεσ/νίκη, μία στην Πάτρα, μία στα Χανιά, μία στο Ηράκλειο και μια στην Καλαμάτα) και δύο σε λύκειο ακουόντων (μια στη Θεσ/νίκη και μια στην Πάτρα). Συνολικά φοιτούν στα γυμνάσια-λύκεια, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία μας, περίπου 240 κωφοί μαθητές. Επιπλέον, λειτουργούν δύο Τ.Ε.Σ.Ε.Α. – Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές Ειδικής Αγωγής (μια στην Αθήνα και μια στη Θεσ/νίκη) με 26 μαθητές.

Συνολικά, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας¹⁶, φοιτούν στα Σχολεία Κωφών του Υπουργείου Παιδείας 453 μαθητές. Επίσης εργάζονται σε αυτά 11 νηπιαγωγοί, 40 δάσκαλοι και 120 καθηγητές. Έξι καθηγητές και δύο δάσκαλοι είναι Κωφοί. Τα περισσότερα από τα σχολεία κωφών δεν διαθέτουν ειδικό προσωπικό ή βοηθούς δασκάλων. Τα μόνα σχολεία που διαθέτουν ειδικό προσωπικό (κυρίως κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους ή λογοθεραπευτές) είναι τα Δημοτικά Σχολεία της Αργυρούπολης, Φιλοθέης, Θεσ/νίκης, Χαλκίδας και Ιωαννίνων, τα Γυμνάσια-Λύκεια Αργυρούπολης, Αγίας Παρασκευής και Θεσ/νίκης. Στο δεύτερο μέρος αυτού του πακέτου, που είναι η συλλογή των άρθρων, θα βρείτε συγκεντρωτικό πίνακα με τα σχολεία και τις μονάδες κωφών (διευθύνσεις, τηλέφωνα) από όλη την Ελλάδα.

Η μέθοδος επικοινωνίας που ακολουθείται στα σχολεία του Υπουργείου Παιδείας δεν έχει ακόμα επίσημα καθοριστεί. Οι περισσότεροι όμως δάσκαλοι και καθηγητές, εκτός μερικών εξαιρέσεων, χρησιμοποιούν κατά κάποιο τρόπο κυρίως την ομιλία. Πολύ λίγοι νηπιαγωγοί, δάσκαλοι και καθηγητές ξέρουν την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα. Επίσης,

⁶² Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, 1988

πολλοί λίγοι γνωρίζουν καλά Νοηματική, για να χρησιμοποιούν νοήματα ταυτόχρονα με ομιλία. Έτσι, η πιθανότητα να χρησιμοποιήσουν ολική επικοινωνία, έστω και ανεπίσημα, είναι μικρή. Οι περισσότεροι νηπιαγωγοί και δάσκαλοι που εργάζονται στα δημόσια σχολεία κωφών έχουν αποφοιτήσει από το τμήμα της μετεκπαίδευσης στην Ειδική Αγωγή του Μαρασλείου Διδασκαλείου, ενώ οι υπόλοιποι δεν έχουν καμία ειδίκευση. Το τμήμα της μετεκπαίδευσης του Μαρασλείου Διδασκαλείου παρ' όλο που παρέχει μια γενική κατάρτιση στην ειδική αγωγή, δεν δίνει τη δυνατότητα εξειδίκευσης στην εκπαίδευση των κωφών, με αποτέλεσμα οι δάσκαλοι που αποφοιτούν από το τμήμα αυτό μετά από δυο χρόνια σπουδών, να διαθέτουν ελάχιστα εφόδια και γνώσεις για τη διδασκαλία του κωφού παιδιού.

Πολλοί λίγοι δάσκαλοι ή καθηγητές έχουν ειδικευτεί με μεταπτυχιακές σπουδές στην εκπαίδευση του κωφού παιδιού. Επίσης, πολλοί λίγοι εκπαιδευτικοί έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια και μαθήματα σχετικά με το αντικείμενο σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού. Αρκετοί όμως από τους υπηρετούντες εκπαιδευτικούς έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια που έχουν οργανώσει το Ε.Ι.Π.Κ. ή το Υπουργείο Παιδείας. Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται στα δημόσια σχολεία κωφών διαθέτουν ελάχιστη πείρα με τα κωφά παιδιά (η πλειοψηφία από 1-3 χρόνια ή 3-5 χρόνια). Αυτό είναι φυσικό αφού τα σχολεία του Υπουργείου Παιδείας έχουν δημιουργηθεί αρκετά πρόσφατα. Τέλος, συνολικά φοιτούν σε όλα τα σχολεία κωφών (και του Ε.Ι.Π.Κ.) 606 μαθητές (352 αγόρια, 254 κορίτσια) και υπηρετούν περίπου 207 εκπαιδευτικοί. Η αναλογία μαθητών-δασκάλων είναι περίπου 1 προς 3, αρκετά καλή αναλογία, η οποία προβλέπεται από το νόμο 1566/85 (ο μεγαλύτερος αριθμός μαθητών ανά δάσκαλο είναι οκτώ μαθητές). Στα σχολεία κωφών φοιτούν συνήθως παιδιά κωφά χωρίς άλλες αναπηρίες. Πολύ λίγα παιδιά, περίπου 59 από τα 606 που φοιτούν στα Ειδικά Σχολεία Κωφών έχουν κάποια άλλη αναπηρία (ελαφριά συνήθως) εκτός από την κώφωση. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η πλειοψηφία των κωφών παιδιών με πολλαπλές αναπηρίες παραμένουν ανεκπαιδευτα στα σπίτια τους, γιατί δεν υπάρχει συνήθως το κατάλληλο εκπαιδευτικό πλαίσιο για αυτά τα παιδιά.

4.5.Συστήματα Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση του Κωφού Παιδιού

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η πλειοψηφία των προγλωσσικά κωφών παιδιών (το 90%) από ακούοντες γονείς δεν είναι η έλλειψη ακοής, αλλά η δυσκολία, λόγω του ότι δεν ακούν ομιλία, να αναπτύξουν τη γλώσσα των γονιών τους και να μπορέσουν να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους.

Το πρόβλημα της επικοινωνίας του κωφού παιδιού με το δάσκαλο και η αναζήτηση του κατάλληλου συστήματος επικοινωνίας και διδασκαλίας στο σχολείο, έχει απασχολήσει τους εκπαιδευτικούς, όπως είδαμε παραπάνω, από τις αρχές της εκπαίδευσης των κωφών. Το θέμα αυτό θεωρείται ακόμα και σήμερα, σε μικρότερο όμως βαθμό, ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα και τα πιο πολυσυζητημένα θέματα του κλάδου.

Σύμφωνα με τον Moores, οι πιο συνηθισμένες μέθοδοι επικοινωνίας⁶³ και διδασκαλίας στα σχολεία κωφών σήμερα είναι οι παρακάτω:

1. Προφορική Μέθοδος, η οποία αποκαλείται και *προφορικοακουστική*. Με τη μέθοδο αυτή οι μαθητές πρέπει να χρησιμοποιούν την ομιλία όταν εκφράζονται με τη χειλεανάγνωση ή την ανάγνωση της ομιλίας (όπως λέγεται επίσης) σε συνδυασμό με την ενισχυμένη με ακουστικά υπολειμματική ακοή τους, για να αντιλαμβάνονται τα γλωσσικά μηνύματα. Στα σχολεία που χρησιμοποιείται η προφορική μέθοδος απαγορεύονται εντελώς τα νοήματα και η δακτυλογραφή (η γραφή με το δακτυλικό αλφάβητο).

2. Ολική Επικοινωνία, είναι ο συνδυασμός της προφορικής μεθόδου, των νοημάτων και της δακτυλογραφής. Οι μαθητές προσλαμβάνουν πληροφορίες μέσω χειλεανάγνωσης, υπολειμματικής ακοής, νοημάτων και δακτυλογραφής και εκφράζονται με ομιλία, γραφή, νοήματα και δακτυλογραφή. Τα νοήματα διαφοροποιούνται από τη δακτυλογραφή ως εξής: με τη δακτυλογραφή κάθε γράμμα του αλφάβητου γράφεται στον αέρα, ενώ τα νοήματα αντιστοιχούν σε λέξεις ή σε ιδέες. Παραδοσιακά στην ολική μέθοδο τα νοήματα γίνονταν ταυτόχρονα με την ομιλία και η μέθοδος αυτή ονομαζόταν «ταυτόχρονη μέθοδος». Κατά καιρούς σε διάφορα σχολεία, ειδικά στις Η.Π.Α., και την Αγγλία, αναπτύχθηκαν ειδικά συστήματα νοημάτων προσαρμοσμένα στις ανάγκες της ομιλούμενης γλώσσας. Αυτά τα συστήματα δεν είχαν καμία σχέση με τη Νοηματική Γλώσσα των Κωφών και έχουν γίνει αφορμή κριτικής και αμφισβήτησης από τους ειδικούς. Τελευταία, σε πολλά προγράμματα ολικής επικοινωνίας βλέπουμε μια εναλλαγή κώδικα (code switching) μεταξύ των συστημάτων αυτών και της Νοηματικής Γλώσσας των Κωφών.

3. Δίγλωσση-Διπολιτισμική Προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία η Νοηματική γλώσσα των Κωφών (π.χ. η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα) χρησιμοποιείται για όλες τις περιστάσεις επικοινωνίας στο σχολείο, ενώ η ομιλούμενη γλώσσα (π.χ. η Ελληνική) χρησιμοποιείται μόνο για ανάγνωση και γραφή.

Οι παραπάνω τρόποι επικοινωνίας, με διάφορες παραλλαγές, είναι οι επικρατέστεροι σήμερα τρόποι επικοινωνίας στα σχολεία κωφών και αναλύονται παρακάτω.

Η Προφορική Μέθοδος Επικοινωνίας

Η **Προφορική μέθοδος** επικοινωνίας που τελευταία ονομάζεται και Προφορικοακουστική μέθοδος, χρησιμοποιεί τα παρακάτω κανάλια για επικοινωνία:

A) Για την Αντίληψη της Γλώσσας κύριο κανάλι θεωρείται η χειλεανάγνωση. Το κωφό παιδί για να αντιληφθεί το δάσκαλο (ομιλητή) πρέπει να μάθει να διαβάζει τα χείλη. Τα τελευταία χρόνια με την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής και των ακουστικών έχει προστεθεί από τους οπαδούς της προφορικής μεθόδου και η χρήση του ενισχυμένου ήχου (ακουστικού) στο αντιληπτικό κανάλι του παιδιού.

B) Για την Έκφραση της Γλώσσας οι οπαδοί της μεθόδου αυτής χρησιμοποιούν την ομιλία. Το κωφό παιδί για να εκφραστεί πρέπει να μάθει να μιλάει.

⁶³ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

Σε γενικές γραμμές ο κωφός μαθητής για να επικοινωνήσει με το περιβάλλον του, πρέπει να μάθει να διαβάζει τα χείλη των άλλων, να μάθει να ερμηνεύει τις οποιεσδήποτε πληροφορίες παίρνει από την ακοή του με τα ακουστικά και να μάθει να μιλάει αρκετά καθαρά για να τον καταλαβαίνουν οι άλλοι.

Στο σχολείο κωφών, που ακολουθεί την προφορική μέθοδο, αφιερώνεται ένα σημαντικό μέρος μιας σχολικής ημέρας σε ασκήσεις άρθρωσης, ομιλίας, χειλανάγνωσης και ακουστικής. Η διδασκαλία της ανάγνωσης συνήθως γίνεται μετά την ανάπτυξη της ομιλίας, πιο αργά σε σχέση με τα ακούοντα παιδιά. Τα νοήματα απαγορεύονται γιατί, όπως υποστηρίζουν οι προφοριστές, η χρήση τους εμποδίζει την ανάπτυξη της ομιλίας στα παιδιά. Επίσης, στα σχολεία αυτά συνήθως δεν δουλεύουν Κωφοί δάσκαλοι και δεν επιτρέπεται η φοίτηση κωφών παιδιών από Κωφούς γονείς, για να μη διαδοθεί η Νοηματική στο σχολείο.

Μια παραλλαγή της προφορικής μεθόδου είναι η **Ακουοεκπαιδευτική μέθοδος**⁶⁴ (Pollak). Οι οπαδοί αυτής της μεθόδου υποστηρίζουν ότι το κωφό παιδί πρέπει να εξασκηθεί από πολύ νωρίς στην ακουστική. Να φορέσει αμέσως μετά τη διάγνωση της βαρηκοΐας το κατάλληλο ακουστικό και να βοηθηθεί με ακουστικές ασκήσεις, ώστε να αναπτύξει στο μέγιστο δυνατό βαθμό την ακουστική του ικανότητα. Έτσι θα μάθει να αντιλαμβάνεται την ομιλία των άλλων μέσω της ακοής μόνο και συγχρόνως με τη βοήθεια της ακοής του θα μάθει να μιλάει με ευδιάκριτο τρόπο. Για να μπορέσει μάλιστα το κωφό παιδί να ασκηθεί καλύτερα στην ακουστική δεν πρέπει να έχει οπτικά βοηθήματα. Δεν πρέπει δηλαδή να κοιτάζει το πρόσωπο ή τα χείλη του συνομιλητή του αλλά να τον «ακούσει» μόνο. Φυσικά τα νοήματα είναι τελείως απαγορευμένα στη μέθοδο αυτή.

Η μέθοδος αυτή έχει καλά αποτελέσματα σε μερικά παιδιά με ελαφριές και μέτριες βαρηκοΐες. Δεν μπορεί να εφαρμοσθεί σε κωφά παιδιά, παρ' όλο που μερικοί οπαδοί της μεθόδου αυτής υποστηρίζουν το αντίθετο. Οι πολύωρες ακουστικές ασκήσεις και η επιμονή για επικοινωνία μέσα από ένα μόνο κανάλι που είναι και κατεστραμμένο (το ακουστικό), χωρίς οπτικά βοηθήματα, έχει αρνητικά αποτελέσματα για το κωφό παιδί. Πολλοί όμως γονείς προτιμούν τις πολύωρες ακουστικές ασκήσεις για τα κωφά παιδιά τους, ελπίζοντας ότι έτσι «θα ακούσουν».

Τα κύρια επιχειρήματα των οπαδών της προφορικής μεθόδου, όπως τονίστηκε παραπάνω, είναι ότι οι κωφοί για να ενταχθούν στον «κόσμο των ακούντων» πρέπει να μάθουν να διαβάζουν τα χείλη των άλλων και να μιλάνε καθαρά. Ακόμα υποστηρίζουν ότι η χρήση των νοημάτων είναι ευκολότερη για τα κωφά παιδιά και επομένως αν αφεθούν ελεύθερα να τα χρησιμοποιούν θα προτιμούν τα νοήματα και δεν θα καταβάλλουν προσπάθεια για ομιλία. Πιστεύουν δηλαδή ότι η χρήση των νοημάτων δυσκολεύει την ανάπτυξη της ομιλίας.

Τέλος, στα σχολεία που ακολουθούν προφορική μέθοδο επικοινωνίας πρέπει απαραίτητα να υπάρχουν πολύ καλά οργανωμένες ακουολογικές υπηρεσίες και να γίνεται πολύ καλή συντήρηση ατομικών και ομαδικών ακουστικών. Οι αίθουσες πρέπει να έχουν άριστη ηχομόνωση και όλοι οι δάσκαλοι να έχουν πολύ καλές γνώσεις ακουστικής και ανάπτυξης ομιλίας, την οποία διδάσκουν καθημερινά, ομαδικά και ατομικά και βάσει αναλυτικού προγράμματος. Στα σχολεία αυτά, όλα τα παιδιά φοράνε ακουστικά όλες τις ώρες, ενώ οι δάσκαλοι ελέγχουν καθημερινά τα ακουστικά. Το σχολείο παρέχει δανεικά ακουστικά, όταν χαλάνε, ενώ ο ακουολόγος είναι μέλος του δυναμικού του σχολείου. Οι γονείς, επίσης, εργάζονται στενά με το σχολείο για την υλοποίηση του προγράμματος.

Το 1960, ύστερα από έναν αιώνα εκπαίδευσης με την αυστηρή εφαρμογή της προφορικής μεθόδου, όπως αναφέραμε παραπάνω, τα αποτελέσματα που παρουσίαζαν τα σχολεία κωφών σχετικά με τη σχολική επίδοση των κωφών μαθητών ήταν πολύ φτωχά. Σύμφωνα με έρευνες, το μέσο κωφό παιδί, που αποφοιτούσε από το Λύκειο κωφών με

⁶⁴ Acouopedics: Uni - sensory Approach to auditory Training, 1964

προφορική μέθοδο, είχε αναγνωστική ικανότητα παιδιού 8^{1/2} χρόνων⁶⁵ (Conrad). Πολλοί ερευνητές έχουν γενικά καταγράψει τη φτωχή ακαδημαϊκή πρόοδο των κωφών παιδιών σε όλους σχεδόν τους τομείς⁶⁶ (Meadow, 1984, Kretschmer, 1985). Αυτά τα δεδομένα άρχισαν να προβληματίζουν τους ειδικούς. Ακόμα σύμφωνα με έρευνες, μόνο ένα 30% περίπου της ομιλίας είναι ευδιάκριτο στα χείλη με τις καλύτερες συνθήκες⁶⁷ (Mooges). Έτσι το κωφό παιδί από τη χειλεανάγνωση μόνο, παίρνει αρκετά περιορισμένες πληροφορίες.

Τέλος, το θέμα της ένταξης των κωφών στην κοινωνία είναι θέμα φιλοσοφικό-ιδεολογικό και πολιτικό. Οι προφοριστές πιστεύουν ότι ένας κόσμος υπάρχει «ο κόσμος των ακουόντων». Για να ενταχθεί ο Κωφός σ' αυτόν πρέπει να μοιάσει πιο πολύ στον ακούοντα. Να μάθει δηλαδή να μιλάει και να διαβάζει τα χείλη. Επομένως η πλειοψηφία των κωφών αποφοίτων των προφορικών σχολείων που δεν έχουν μάθει ομιλία (σύμφωνα με τον Montgomery, ένα 3-5% των εντελώς κωφών παιδιών μαθαίνει ομιλία⁶⁸) δεν έχει θέση στην κοινωνία. Το πρόβλημα της κοινωνικής ένταξης θα πρέπει να εξεταστεί συστηματικά, όχι συναισθηματικά και πάντα με γνώμονα τα ερευνητικά δεδομένα. Πάνω από όλα θα πρέπει να αποτελεί γενικότερο στόχο της εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία θα πρέπει να εξασφαλίζει την ανάπτυξη του κωφού παιδιού σε όλους τους τομείς και όχι μόνο στον τομέα που έχει τους μεγαλύτερους περιορισμούς, δηλαδή της ομιλίας.

Η Νεοπροφορική Μέθοδος ή Μέθοδος Rochester

Αυτή η μέθοδος είναι ένας συνδυασμός της προφορικής με την προσθήκη όμως της δακτυλογραφίας. Η δακτυλογραφία γίνεται στον αέρα με την χρήση του Δακτυλικού Αλφάβητου. Στη δακτυλογραφία το χέρι που γράφει στον αέρα είναι μπροστά και πάνω από το στήθος του ομιλητή κινείται από τα αριστερά προς τα δεξιά, όπως γίνεται και όταν γράφουμε. Το Ελληνικό Δακτυλικό Αλφάβητο (Ε.Δ.Α.) χρησιμοποιείται για την παρουσίαση των 24 γραμμάτων του Ελληνικού Αλφαβήτου, με κινήσεις και καθορισμένα σχήματα των χεριών και των δακτύλων. Η γνώση του Ελληνικού Δακτυλικού Αλφάβητου, για παράδειγμα, επιτρέπει σε κάποιον να γράψει στον αέρα με συγκεκριμένα σχήματα δακτύλων κάθε γράμμα μιας ελληνικής λέξης, όπως ακριβώς θα έγραφε στο χαρτί ή στον πίνακα. Το Ελληνικό Δακτυλικό Αλφάβητο χρησιμοποιεί το ένα χέρι, όπως και το Αμερικάνικο, το Γαλλικό κ.α., ενώ το Αγγλικό Δακτυλικό Αλφάβητο χρησιμοποιεί και τα δύο χέρια (βλέπε τον πίνακα με το Ε.Δ.Α. στην επόμενη σελίδα).

Η δακτυλογραφία χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση από το 1620, την εποχή του Bonet στην Ισπανία, εποχή δηλαδή της πρώτης προσπάθειας εκπαίδευσης κωφών. Από την Ισπανία η δακτυλογραφία μεταφέρθηκε στη Γαλλία, όπου ο Abbé de l' Épée την χρησιμοποιούσε σε συνδυασμό με τα νοήματα. Επίσης, μεταδόθηκε και σε άλλες χώρες.

Σήμερα στα σχολεία κωφών σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως και στα αντίστοιχα της Ανατολικής Ευρώπης και σε πολύ λίγα στην Αμερική (π.χ. Rochester School), χρησιμοποιείται η μέθοδος Rochester ή Νεοπροφορική, δηλαδή η δακτυλογραφία ταυτόχρονα με την ομιλία. Ο δάσκαλος μιλάει και ταυτόχρονα «γράφει» στον αέρα όλες τις λέξεις της ομιλίας του. Ο δάσκαλος που γνωρίζει αρκετά καλά το Δακτυλικό Αλφάβητο μπορεί να παρουσιάσει με τη δακτυλογραφία 100 λέξεις το λεπτό⁶⁹ (Mooges). Με το σύστημα αυτό τα παιδιά παίρνουν τις πληροφορίες μέσω της χειλεανάγνωσης, της δακτυλογραφίας και των ακουστικών τους. Όταν θέλουν να εκφραστούν, χρησιμοποιούν ομιλία και δακτυλογραφία ταυτόχρονα, όπως οι δάσκαλοί τους.

Η Υποβοηθούμενη Ομιλία (Cued Speech)

Η Υποβοηθούμενη Ομιλία αποτελεί κύρια μέθοδο ανάπτυξης ομιλίας, όμως χρησιμοποιείται σε μερικά σχολεία και σαν μέθοδος επικοινωνίας και ανάπτυξης της

⁶⁵ The Deaf School Child, 1979

⁶⁶ Social Adjustment of preschool Children: Deaf and Hearing: With or Without Other Handicaps, 1984
Learning to Write and writing to Learn, 1985

⁶⁷ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

⁶⁸ The appraisal of Methods of Teaching Languages to Deaf Children, 1987

⁶⁹ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

γλώσσας στο κωφό παιδί. Αναπτύχθηκε από τον Cornett⁷⁰ το 1965. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, ο ομιλητής όταν μιλάει χρησιμοποιεί ταυτόχρονα συγκεκριμένα σχήματα χειρών, για να διευκολύνει τον «ακροατή», ώστε να διακρίνει τα φωνητικά στοιχεία της ομιλίας, τα οποία δεν διακρίνονται οπτικά μέσω χειλανάγνωσης.

Το σύστημα αυτό χρησιμοποιεί οκτώ διαφορετικά σχήματα χειρών, τα οποία σχήματα ακουμπούν σε τέσσερις διαφορετικές θέσεις γύρω από τα χείλη του ομιλητή. Έτσι, παρουσιάζονται οι διαφορετικοί ήχοι της ομιλίας και διευκολύνεται η χειλεανάγνωση. Χρησιμοποιείται, όπως αναφέραμε παραπάνω, ταυτόχρονα με την ομιλία την οποία υποβοηθά σε μεγάλο βαθμό. Στο επόμενο πακέτο θα επανέλθουμε στη μέθοδο αυτή, όταν θα μελετήσουμε την ανάπτυξη της ομιλίας στα κωφά παιδιά.

Η Ολική Μέθοδος Επικοινωνίας

Το 1968, ο David Denton, διευθυντής του σχολείου κωφών του Maryland στις Η.Π.Α., πρότεινε μια καινούργια μέθοδο επικοινωνίας στην εκπαίδευση των κωφών, την Ολική Επικοινωνία. Συγκεκριμένα υποστήριξε, ότι η ολική επικοινωνία είναι φιλοσοφία και όχι μέθοδος. Σύμφωνα με την αντίληψη της ολικής επικοινωνίας το κωφό παιδί έχει το δικαίωμα να μάθει γλώσσα με οποιοδήποτε κανάλι του είναι πιο πρόσφορο. Μπορεί δηλαδή να αντιληφθεί την ομιλία μέσα από νοήματα, χειλεανάγνωση, ενισχυμένη ακοή, ανάγνωση, δακτυλογραφή κλπ. Επίσης, μπορεί να εκφραστεί και να επικοινωνήσει με τους άλλους με νοήματα, με ομιλία, με γραφή, με δακτυλογραφή κλπ. Όλα δηλαδή τα κανάλια και όλοι οι τρόποι θα πρέπει να είναι ελεύθερα στο παιδί, ώστε να μπορεί να επιλέξει αυτό ή το συνδυασμό αυτών που του ταιριάζει καλύτερα.

Συνήθως με την ολική μέθοδο οι δάσκαλοι μιλάνε και κάνουν νοήματα ταυτόχρονα. Οι οπαδοί αυτής της μεθόδου πρέπει να ξέρουν καλά όλα τα συστήματα επικοινωνίας, ώστε να εφαρμόζουν το πιο κατάλληλο για κάθε παιδί. Επίσης οι δάσκαλοι και οι εργαζόμενοι στο χώρο του σχολείου κωφών πρέπει να μιλάνε και να κάνουν νοήματα όλες τις ώρες του σχολείου και οπουδήποτε βρίσκονται τα παιδιά (στις αυλές, στο οικοτροφείο κλπ.). Έτσι τα κωφά παιδιά θα βρίσκονται σε ένα πλούσιο, και οπτικό περιβάλλον γλώσσας. Θα έχουν περισσότερες δυνατότητες «να δουν» γλώσσα, όπως τα ακούοντα παιδιά έχουν απεριόριστες δυνατότητες να ακούσουν γλώσσα στο περιβάλλον τους (ραδιόφωνο, ομιλίες άλλων, τηλεόραση κλπ.).

Η ανάπτυξη της γλώσσας και όχι μόνο της ομιλίας είναι ο κύριος στόχος της ολικής επικοινωνίας. Η γλώσσα αναπτύσσεται όταν υπάρχει αρκετή και αβίαστη επικοινωνία. Από το 1968 αρκετά σχολεία κωφών άρχισαν να υιοθετούν τη φιλοσοφία της ολικής επικοινωνίας και να την εφαρμόζουν. Μια σειρά από έρευνες έδειξαν, ότι οι κωφοί μαθητές με το σύστημα της ολικής επικοινωνίας είχαν καλύτερη επίδοση σε όλους τους τομείς της σχολικής και ακαδημαϊκής προόδου σε σύγκριση με τους κωφούς μαθητές των προφορικών σχολείων της ίδιας ηλικίας, του ίδιου βαθμού ακουστικής απώλειας και χρόνων εκπαίδευσης⁷¹ (Montgomery).

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι οπαδοί της ολικής επικοινωνίας, είναι η επιλογή του συστήματος νοημάτων που χρησιμοποιούν στην ταυτόχρονη χρήση ομιλίας και νοημάτων. Πολλά σχολεία χρησιμοποιούν την ομιλούμενη γλώσσα της κοινωνίας τους (Αγγλικά, Ελληνικά, Γαλλικά κ.ο.κ.) και την αναπαριστούν ταυτόχρονα με νοήματα που δανείζονται από τη Νοηματική Γλώσσα των Κωφών. Έχουν δηλαδή προσαρμόσει τα νοήματα στις γραμματικές και συντακτικές ανάγκες της ομιλούμενης γλώσσας. Το σύστημα δηλαδή αυτό για την Ελληνική γλώσσα, αν εφαρμοζόταν θα ονομαζόταν **Ελληνικά με Νοήματα** και θα διέφερε από την **Ελληνική Νοηματική Γλώσσα**, τη γλώσσα των Κωφών της χώρας μας. Η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΝΓ), όπως θα δούμε, είναι αυτόνομη

⁷⁰ Cued Speech. American Annals of the Deaf, 1967

⁷¹ The appraisal of Methods of Teaching Languages to Deaf Children, 1987

γλώσσα με τη δική της σύνταξη και γραμματική και διαφέρει αρκετά από την Ελληνική Γλώσσα.

Στο σύστημα νοημάτων, που συνήθως χρησιμοποιείται από τους οπαδούς της ολικής επικοινωνίας, κάθε λέξη (έννοια) έχει αντίστοιχο νόημα. Τα νοήματα αυτά οι εκπαιδευτικοί, στην καλύτερη περίπτωση, όπως αναφέραμε παραπάνω, τα δανείζονται από τη Νοηματική Γλώσσα των Κωφών ή τα επινοούν οι ίδιοι. Στην Αμερική και στην Αγγλία υπάρχουν αρκετές παραλλαγές συστημάτων με νοήματα που έχουν γίνει από εκπαιδευτικούς και εφαρμόζονται στα σχολεία κωφών. Όλα αυτά τα συστήματα στόχο έχουν να αναπαραστήσουν την ομιλούμενη γλώσσα όσο καλύτερα γίνεται και με όλα τα στοιχεία της (σύνταξη και γραμματική). Οι καταλήξεις και τα άρθρα της ομιλούμενης γλώσσας στις περισσότερες περιπτώσεις συμπληρώνονται με το Δακτυλικό Αλφάβητο. Στην Ελλάδα δεν έχουν αναπτυχθεί παρόμοια συστήματα. Μερικοί δάσκαλοι, κυρίως από το Ε.Ι.Π.Κ., που χρησιμοποιούν νοήματα με κάπως συστηματικό τρόπο, χρησιμοποιούν, απ' ότι γνωρίζουμε, τα νοήματα της ΕΝΓ, ακολουθώντας τη σειρά της Ελληνικής γλώσσας και προσθέτουν, όταν είναι απαραίτητο, στοιχεία (όπως π.χ. άρθρα, καταλήξεις) χρησιμοποιώντας το δακτυλικό αλφάβητο.

Μερικοί οπαδοί της ολικής επικοινωνίας και άλλοι ερευνητές έχουν εκφράσει τις αντιρρήσεις τους σχετικά με την ταυτόχρονη χρήση δύο διαφορετικών συστημάτων. Η σωστή εφαρμογή της ολικής επικοινωνίας επίσης προϋποθέτει ότι οι δάσκαλοι χρησιμοποιούν σωστά και με πολύ άνεση και τα δύο συστήματα, προφορικό και νοηματικό. Οι ασκήσεις ακουστικής ομιλίας, ομιλίας και χειλανάγνωσης πρέπει να γίνονται καθημερινά σε όλα τα παιδιά. Επίσης η χρήση των νοημάτων θα πρέπει να είναι συνεχής, να γίνεται με ευχέρεια και να εφαρμόζεται σταθερά σε όλες τις δραστηριότητες της τάξης, αλλά και του σχολείου γενικότερα. Η κάθε λέξη θα πρέπει πάντα να συνοδεύεται και από το αντίστοιχο νόημα. Όλο το προσωπικό του σχολείου (δάσκαλοι, ψυχολόγοι, βοηθοί, διοικητικοί, καθαρίστριες, επιμελητές κλπ.) και οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν το σύστημα νοημάτων και να το χρησιμοποιούν ταυτόχρονα με την ομιλία τους, όταν είναι παρόντα τα παιδιά. Μόνο με αυτές τις προϋποθέσεις το σύστημα ολικής επικοινωνίας μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα ⁷²(Quigley and Paul).

Δίγλωσση-Διπολιτισμική Εκπαίδευση

Τα τελευταία χρόνια ειδικά στα σχολεία κωφών του εξωτερικού έχει σημειωθεί μεγάλη πρόοδος με την παροχή ολοένα και πιο βελτιωμένων ακουστικών, τη βελτίωση της εκπαίδευσης δασκάλων και εξειδίκευσης του προσωπικού των σχολείων, την υιοθέτηση ευέλικτων συστημάτων επικοινωνίας, την παροχή από πολύ νωρίς προγραμμάτων έγκαιρης παρέμβασης, ομιλίας και γλώσσας και τη γενικότερη αναβάθμιση των αναλυτικών προγραμμάτων. Παρόλα' αυτά, αποτελέσματα από έρευνες δείχνουν ότι τα κωφά παιδιά, ενώ έχει βελτιωθεί η πρόοδός τους σε σχέση με το παρελθόν, συνεχίζουν να υπολείπονται σε σύγκριση με τα ακούοντα παιδιά στον τομέα της ανάγνωσης, της γραφής και γενικότερα στη σχολική πρόοδο. Παράλληλα, τα κωφά παιδιά Κωφών γονέων υπερτερούν από τα κωφά παιδιά ακουόντων γονέων, όχι μόνο στον τομέα της ανάγνωσης και της γραφής, αλλά σε όλους του τομείς της ακαδημαϊκής προόδου και στον κοινωνικό και γνωστικό τομέα ⁷³(Moores). Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η πλειοψηφία των κωφών παιδιών (90%) προέρχεται από ακούοντες γονείς και επομένως αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα στο σχολείο, έχει προβληματίσει ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς. Τα δεδομένα των ερευνών σε συνδυασμό και με τις προτάσεις των γλωσσολόγων, αλλά και των ίδιων των Κωφών για τη χρήση και αξιοποίηση αυτούσιας της Νοηματικής Γλώσσας στην εκπαίδευση, είχε σαν αποτέλεσμα τελευταία να στραφεί το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών στη δίγλωσση εκπαίδευση.

⁷² Language and Deafness, 1984

⁷³ Educating the deaf. Psychology, Principles and practices, 1996 4th edition

Η πολιτική δηλαδή σχετικά με τους Κωφούς και την εκπαίδευσή τους έχει αλλάξει αρκετά τα τελευταία χρόνια και σε αρκετές χώρες έχει αναγνωριστεί η πολιτισμική σημασία των νοηματικών γλωσσών και ο ρόλος που παίζουν οι γλώσσες αυτές στην κατάκτηση της ομιλούμενης γλώσσας. Σύμφωνα με την UNESCO, για παράδειγμα, οι νοηματικές γλώσσες θα πρέπει να έχουν σε όλες τις χώρες την ίδια θέση που έχουν και όλες οι άλλες γλώσσες και θα πρέπει να παίζουν σημαντικό ρόλο στα εκπαιδευτικά προγράμματα των κωφών. Στη Σουηδία το 1981 ψηφίστηκε νόμος, ο οποίος αναγνωρίζει τη δίγλωσση-διπολιτισμική ιδιότητα των Κωφών. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, τα κωφά παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκπαιδεύονται με τρόπο, ώστε να μαθαίνουν πολύ καλά τη Σουηδική Νοηματική Γλώσσα, αλλά και τη Σουηδική Γλώσσα με έμφαση στο γραπτό λόγο.

Στη Σουηδία, τη Δανία, τη Γαλλία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, καθώς και στις Η.Π.Α. σε αρκετά σχολεία Κωφών εφαρμόζονται σήμερα προγράμματα δίγλωσσης εκπαίδευσης⁷⁴ (Mahshie). Στα προγράμματα αυτά, τα παιδιά από πολύ νωρίς (τη βρεφική τους ηλικία) μαθαίνουν τη φυσική ως προς την πρόσληψή τους γλώσσα, δηλαδή τη Νοηματική που χρησιμοποιούν οι Κωφοί στην κοινότητά τους, όπως τη μαθαίνουν και τα κωφά παιδιά από Κωφούς γονείς. Συνήθως, μαθαίνουν τη Νοηματική από Κωφούς ή ακούοντες δασκάλους, οι οποίοι εργάζονται στα κέντρα έγκαιρης παρέμβασης και συμβουλευτικής γονέων. Όλοι οι δάσκαλοι γνωρίζουν άπταιστα και τις δύο γλώσσες. Ταυτόχρονα, οι ακούοντες γονείς και οι συγγενείς των κωφών παιδιών μαθαίνουν από Κωφούς δασκάλους τη Νοηματική Γλώσσα και τη χρησιμοποιούν στην επικοινωνία τους στο σπίτι. Οι οικογένειες των κωφών παιδιών στα προγράμματα αυτά βοηθούνται να δεχτούν το γεγονός ότι το παιδί τους θα πρέπει σύντομα να μάθει μια διαφορετική γλώσσα από ότι οι γονείς του, πράγμα που θα το βοηθήσει να προοδεύσει στο σχολείο. Στη συνέχεια, τα παιδιά στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο συνεχίζουν να διδάσκονται Νοηματική Γλώσσα σαν πρώτη γλώσσα.

Το σχολείο αποτελείται από Κωφούς και ακούοντες δασκάλους που είναι όλοι δίγλωσσοι, δηλαδή πολύ καλοί χρήστες της Νοηματικής και της ομιλούμενης γλώσσας. Τα δευτερεύοντα μαθήματα διδάσκονται στη Νοηματική, ενώ η ομιλούμενη γλώσσα (π.χ. τα Ελληνικά) διδάσκεται σαν δεύτερη γλώσσα χωριστά και αποκλειστικά μέσω του γραπτού λόγου. Η μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στη γραφή και την ανάγνωση. Το μέσο επικοινωνίας γενικά στο σχολείο, είναι η Νοηματική Γλώσσα των Κωφών. Αυτό τηρείται ακόμα και στην επικοινωνία μεταξύ ακούοντων δασκάλων. Τούτο, γιατί η γλώσσα του σχολείου, όπως σε οποιοδήποτε ξενόγλωσσο σχολείο, είναι η Νοηματική. Η ομιλία και η ακουστική γίνεται σαν μάθημα στα παιδιά, δεν χρησιμοποιείται όμως σαν κύριο μέσο εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας. Τα κωφά παιδιά δεν αντιμετωπίζονται σαν ανάπηρα, αλλά σαν δίγλωσσα. Τέλος, το αναλυτικό πρόγραμμα όλων των άλλων μαθημάτων, εκτός των Ελληνικών, είναι το ίδιο με αυτό που ισχύει για τα ακούοντα παιδιά και οι απαιτήσεις οι ίδιες.

Η εφαρμογή της δίγλωσσης εκπαίδευσης φαίνεται να έχει θετικά αποτελέσματα στα σχολεία που χρησιμοποιείται. Χρειάζονται όμως αρκετές προσπάθειες για να εφαρμοστεί σωστά. Θα πρέπει οι δάσκαλοι να μάθουν τη Νοηματική Γλώσσα των Κωφών. Επίσης, θα πρέπει να προσληφθούν αρκετοί Κωφοί δάσκαλοι και να αλλάξει η προκατάληψη που υπάρχει σχετικά με τη Νοηματική Γλώσσα και τους Κωφούς. Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι η εφαρμογή της δίγλωσσης εκπαίδευσης θα μπορούσε ίσως να καταφέρει αυτό που δεν έχουν καταφέρει οι προηγούμενες μέθοδοι: να βοηθήσει το κωφό παιδί να αποκτήσει γρήγορα γλώσσα και να εκπαιδευτεί στο ίδιο επίπεδο με τα ακούοντα παιδιά. Το αίτημα των Κωφών άλλωστε, για παροχή ποιοτικής και ισότιμης με τους ακούοντες εκπαίδευσης για όλα τα κωφά παιδιά, είναι επίκαιρο και ρεαλιστικό απ' ότι δείχνουν τα ερευνητικά δεδομένα. Τα σχολεία, οι εκπαιδευτικοί και οι εργαζόμενοι γενικότερα στην εκπαίδευση των κωφών καλούνται να βρουν τρόπους και να εκπονήσουν προγράμματα για να ανταποκριθούν και να

⁷⁴ Educating Deaf Children Bilingually, 1995

προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των καιρών μας. Τούτο είναι επιτακτικό ιδίως για τη χώρα μας, όπου τα προβλήματα του κλάδου είναι πολλά και άλυτα. Για παράδειγμα, υπάρχει αρκετή ασάφεια για το σύστημα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί στα διάφορα σχολεία και τις τάξεις των κωφών παιδιών. Πιο ανησυχητικό όμως από όλα είναι το γεγονός ότι δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα επιστημονικός διάλογος μεταξύ των εκπαιδευτικών για τα θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των κωφών παιδιών στη χώρα μας.

Η Νοηματική Γλώσσα

Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Κωφοί στη μεταξύ τους επικοινωνία και στην Κοινότητα των Κωφών. Είναι οπτική γλώσσα που σχηματίζεται από συγκεκριμένες κινήσεις και σχήματα των χεριών, των ματιών, του προσώπου, του κεφαλιού και της στάσης του σώματος. Είναι οπτική γλώσσα, γιατί προσλαμβάνεται από το οπτικό κανάλι και όχι από το ακουστικό, αποτελείται από κινήσεις και όχι από ήχους. Επειδή όλες οι γλωσσολογικές πληροφορίες πρέπει να γίνουν αντιληπτές από τα μάτια, η Νοηματική είναι φτιαγμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες και να εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες της όρασης (όπως η ομιλία υπακούει στους κανόνες της ακοής).

Η Νοηματική Γλώσσα δημιουργήθηκε αυθόρμητα από τους ίδιους τους Κωφούς για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Νοηματικές Γλώσσες υπάρχουν από τότε που υπάρχουν και οι Κωφοί. Έτσι έχουμε την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, την Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα, τη Γαλλική Νοηματική Γλώσσα, την Κινέζικη Νοηματική Γλώσσα κ.ο.κ. Κάθε δηλαδή εθνική ομάδα Κωφών ανέπτυξε την δική της Νοηματική Γλώσσα μέσα από τα ιδιαίτερα βιώματά της και τις κοινωνικές και πολιτισμικές ανάγκες της. Η Νοηματική Γλώσσα κάθε εθνικής ομάδας Κωφών είναι τελείως διαφορετική από τις αντίστοιχες Νοηματικές Γλώσσες άλλων εθνικών ομάδων Κωφών. Με την έννοια αυτή δεν υπάρχει μια διεθνής Νοηματική Γλώσσα, όπως δεν υπάρχει μια διεθνής ομιλούμενη γλώσσα (η Esperanto δεν έχει ευρεία εφαρμογή για να θεωρηθεί από τις ομιλούμενες διεθνείς, ούτε και η ανάλογη Gestuno από τις Νοηματικές Γλώσσες).

Η Νοηματική Γλώσσα, λόγω του ότι χρησιμοποιείται κυρίως από τους Κωφούς και λόγω των κοινωνικών προκαταλήψεων μέχρι πριν από το 1960, δεν θεωρείτο αυτόνομη και πλήρης γλώσσα. Ακόμα και οι ίδιοι οι Κωφοί επηρεασμένοι από τους ακούντες, παρ' όλο που χρησιμοποιούσαν τη Νοηματική μεταξύ τους και γνώριζαν ότι αυτή η γλώσσα ικανοποιούσε τις επικοινωνιακές τους ανάγκες, πίστευαν ότι ήταν ένα σύντομο σύστημα επικοινωνίας και όχι μια πλήρης γλώσσα με γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Δεν ένιωθαν δηλαδή ιδιαίτερα υπερήφανοι για τη γλώσσα τους. Ο Stokoe⁷⁵ ήταν ο πρώτος ερευνητής που ασχολήθηκε με την Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (ASL) το 1958. Μελέτησε το σχηματισμό και τη δομή των νοημάτων σχετικά με τη χειρολογία (Cherology) όπως την ονόμασε, κάτι αντίστοιχο με τη φωνολογία στις ομιλούμενες γλώσσες. Σύμφωνα με τον Stokoe, όπως οι ομιλούμενες λέξεις αποτελούνται από φωνημικά στοιχεία, έτσι και τα Νοήματα αποτελούνται από χειρμικά στοιχεία. Ο Stokoe διέκρινε και κατέγραψε για την ASL τρία στοιχεία σε κάθε Νόημα: 1) **Το σχήμα του χεριού** (χειρομορφή), 2) **τη θέση του χεριού σε σχέση με το σώμα** και 3) **την κίνηση του χεριού**. 4) **τον προσανατολισμό της παλάμης**. Κάθε νόημα σχηματίζεται από τον συνδυασμό των παραπάνω τεσσάρων στοιχείων⁷⁶ (Stokoe).

Η Νοηματική Γλώσσα δηλαδή, αντί να προσθέσει επιπλέον Νοήματα, αλλάζει απλά τη μορφή του βασικού Νοήματος για να αποδώσει διαφορετικές έννοιες. Σ' αυτό το σημείο η δομή της Αμερικανικής Νοηματικής Γλώσσας, που έχει ερευνηθεί αρκετά, μοιάζει με την Λατινική και τη Ρωσική και όχι με την Αγγλική Γλώσσα ⁷⁷(Baker and Padden).

⁷⁵ Sign Language Structure: A Outline of the visual Communication System of the American Deaf, 1958

⁷⁶ Sign Language Structure: A Outline of the visual Communication System of the American Deaf, 1958
The Study of sign Language, 1972

⁷⁷ American Sign Language. A look at its History, structure and Community, 1980

Λόγω του ότι η Νοηματική Γλώσσα είναι οπτική και επειδή το πρόσωπο και τα μάτια βρίσκονται στην περιοχή του οπτικού πεδίου του ακροατή (δέκτη), η κίνηση και η έκφραση του προσώπου και των ματιών αποτελούν στοιχεία της γραμματικής της. Η έκφραση του προσώπου και των ματιών δίνουν τον τονισμό στα Νοήματα, την κατάφαση, την ερώτηση και την άρνηση. Τα επιρρήματα επίσης σχηματίζονται με τις εκφράσεις του προσώπου. Μερικά επιρρήματα σχηματίζονται και με μια ελαφριά κίνηση του ώμου προς το πρόσωπο. Γενικά σύμφωνα με έρευνες, μερικές κινήσεις του προσώπου, των ματιών, του κεφαλιού και της στάσης του σώματος αποτελούν βασικά στοιχεία της σύνταξης και γραμματικής της Νοηματικής Γλώσσας και ονομάζονται μη χειρινομικά στοιχεία⁷⁸ (Baker and Padden).

Η Νοηματική Γλώσσα έχει αποτελέσει αντικείμενο αρκετών ερευνών τα τελευταία χρόνια από γλωσσολόγους στις Η.Π.Α., την Αγγλία, την Κίνα, την Αυστραλία, τη Κένυα, τη Σουηδία και σε κάποιες ακόμη ευρωπαϊκές χώρες. Στη χώρα μας έχει αρχίσει η έρευνα της καταγραφής των γλωσσολογικών στοιχείων της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

Μερικά Πανεπιστήμια σε άλλες χώρες έχουν ερευνητικά κέντρα για τη Νοηματική Γλώσσα και τα αποτελέσματα των ερευνών τους παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον τόσο από γλωσσολογική άποψη όσο και από την πλευρά της βιολογίας, της νευρογλωσσολογίας και της ψυχογλωσσολογίας γενικότερα. Τα αποτελέσματα από τις έρευνες σε όλα αυτά τα κέντρα συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι κάθε εθνική Νοηματική Γλώσσα – σε όσες χώρες έγιναν σχετικές έρευνες – είναι μια πλήρης και ανεξάρτητη γλώσσα, που ανήκει στις μη γραπτές γλώσσες, περιέχει όλα τα γλωσσολογικά φαινόμενα που παρατηρούνται και στις ομιλούμενες γλώσσες (γραμματική, σύνταξη, λεξικό, φωνολογία, πραγματολογία) και μαθαίνεται από τα κωφά παιδιά Κωφών γονέων με τον ίδιο τρόπο, όπως μαθαίνεται οποιαδήποτε γλώσσα από τα ακούοντα παιδιά. Τα κωφά παιδιά ακουόντων γονέων σε σχολεία όπου δεν υπάρχουν προγράμματα έγκαιρης δίγλωσσης εκπαίδευσης μαθαίνουν την Νοηματική σε μεγαλύτερη ηλικία μέσα στα σχολεία κωφών από τα άλλα κωφά παιδιά.

---

⁷⁸ Ο.Π.

4.6. Εκπαίδευση – Κατάρτιση Και Απασχόληση Των Α.Μ.Ε.Α.

Η «Λευκή Βίβλος για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση» συνδέει άμεσα το «στοίχημα της απασχόλησης» στην Ε.Ε. με τις παραπάνω εκπαιδευτικές διαδικασίες. «Η εκπαίδευση και η κατάρτιση αποτελούν την έσχατη λύση για το πρόβλημα της ανεργίας⁷⁹... Η σύνδεση αυτή δικαιολογείται διεξοδικά, εφόσον, σύμφωνα με τη “Λ.Β.” το κυριότερο πρόβλημα του Ευρωπαϊού πολίτη τα επόμενα χρόνια θα’ ναι “η προσαρμογή του στις νέες συνθήκες». Οι νέες αυτές συνθήκες, με τη σειρά τους, ομαδοποιούνται στους «τρεις κινητήριους κλονισμούς» στους οποίους υπόκειται η ευρωπαϊκή κοινωνία:

- α) στον κινητήριο κλονισμό της κοινωνίας της πληροφορίας
- β) της διεθνοποίησης
- γ) του επιστημονικού / τεχνικού πολιτισμού

Βέβαια «η εκπαίδευση και η κατάρτιση υπήρξαν πάντοτε καθοριστικοί παράγοντες της ισότητας ευκαιριών».

Σήμερα, όμως, ο κλονισμός της κοινωνίας, εξαιτίας των νεοεμφανισθέντων «τεχνολογιών πληροφόρησης», επιβάλλει την ανάγκη της δια βίου εκπαίδευσης ή καλύτερα τη δημιουργία «δομών δεύτερης ευκαιρίας». «Αυτό ισχύει – ιδιαίτερα – για τις λιγότερο ευνοούμενες κοινωνικές ομάδες...».

Όλοι σύμφωνα με τη «Λ.Β.» πρέπει να έχουν τη δυνατότητα μιας δεύτερης ευκαιρίας.

Συγκεκριμενοποίηση της δεύτερης αυτής ευκαιρίας, ειδικότερα για τις λιγότερο ευνοούμενες ομάδες και φυσικά τα Α.Μ.Ε.Α., αποτελούν τα διάφορα προγράμματα «καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας», μέσω ταχύρυθμων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης.

Είδαμε, διεξοδικά, στα προηγούμενα κεφάλαια πού ακριβώς στηρίζεται αυτή η προσέγγιση, δηλαδή η «καταπολέμηση αποκλεισμού μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων κατάρτισης».

Οι τεχνολογίες της πληροφορικής, οι αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία και η αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων οδηγούν στη δυνατότητα ανάληψης συγκεκριμένων καθηκόντων χωρίς συνολική ειδικευση. Με άλλα λόγια, σήμερα, αρκεί μια ολιγόμηνη κατάρτιση για την εκτέλεση συγκεκριμένων παραγωγικών καθηκόντων.

Αν αυτή η προσέγγιση θα λύσει το πρόβλημα των λιγότερο ευνοούμενων ομάδων και ειδικότερα στην περίπτωση μας των Α.Μ.Ε.Α., μένει να αποδειχθεί. Αποτελεί, καθώς σημειώνει η «Λ.Β.» ένα στοίχημα...

Είναι αλήθεια πως τα τελευταία χρόνια γινόμαστε μάρτυρες μιας διαρκούς συρρίκνωσης, κατ’ αρχάς των εννοιών: συγκεκριμένα η έννοια της παιδείας (του γενικού εξοπλισμού του ατόμου) εκτοπίζεται όλο και περισσότερο από την στενότερη της εκπαίδευσης (νοούμενης ως επί μέρους προετοιμασίας σε μια κατεύθυνση σπουδών ή επαγγελμάτων) και στη συνέχεια η συρρίκνωση και αυτής της τελευταίας στην πρακτική της κατάρτισης (ενοούμενης, ως ταχύρυθμης και εξειδικευμένης απόκτησης κάποιων τεχνικών δεξιοτήτων).

Όμως στις μέρες μας «... το άτομο θα πρέπει όλο και περισσότερο να κατανοεί σύνθετες καταστάσεις που εξελίσσονται με απρόβλεπτο τρόπο...ο καθένας θα έχει (από ‘δω και εμπρός) να αντιμετωπίσει μια συνεχώς αυξανόμενη ποικιλία φυσικών αντικειμένων, κοινωνικών καταστάσεων, γεωγραφικών ή πολιτιστικών πλαισίων.

Επομένως υφίσταται από εδώ και εμπρός ο κίνδυνος η ευρωπαϊκή κοινωνία να χωριστεί σε εκείνους που μπορούν να ερμηνεύσουν, σε εκείνους που μπορούν να χρησιμοποιήσουν και σε εκείνους που περιθωριοποιούνται σε μία κοινωνία που τους

⁷⁹ Λευκή Βίβλος σελ. 1

αντιστέκεται. Με άλλα λόγια σε εκείνους που γνωρίζουν και σε εκείνους που δεν γνωρίζουν⁸⁰

Σήμερα περισσότερο από χθες, η ανάγκη της παιδείας ή της «πολυδύναμης κατάρτισης», όπως η ίδια η έκθεση της Στρογγυλής Τραπέζης των Ευρωπαϊών Βιομηχάνων σημείωνε το Φεβρουάριο του 1995⁸¹. Η παιδεία, έτσι εννοούμενη, προσφέρει στο άτομο τις απαραίτητες εκείνες κοινωνικές δεξιότητες που αφορούν την ικανότητα διαχείρισης των κοινωνικών του σχέσεων, την ικανότητα συνεργασίας, ομαδικής εργασίας, δημιουργικότητα κ.λ.π.

Αν κάποιος δεν είναι σε θέση να “συλλάβει το νόημα των πραγμάτων” να κατανοήσει πού εντάσσεται η εργασία του, τι κοινωνικό σκοπό και χρησιμότητα έχει, είναι σίγουρο πως δεν θα μπορεί να εκτελέσει σωστά τα επιμέρους καθήκοντά του.

Συμπερασματικά, η κατάρτιση σ’ ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, η απόκτηση ειδικών δεξιοτήτων κ.λ.π., είναι στις μέρες μας απαραίτητη διαδικασία για την εργασιακή ένταξη, όμως, το ίδιο απαραίτητη είναι η γενική παιδεία, η μόρφωση ή όπως εύστοχα το χαρακτηρίζει η Λευκή Βίβλος, η απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων.

Τα Α.Μ.Ε.Α., πέραν των τεχνικών δυσκολιών της συγκεκριμένης αναπηρίας τους, πέραν των αρνητικών κοινωνικών στερεοτύπων που κυριαρχούν, οφείλουν τον αποκλεισμό τους και σ’ αυτό το έλλειμμα γενικής παιδείας, το οποίο φυσικά άλλοι τους έχουν δημιουργήσει.

---

⁸⁰ Ο.Π. σελ 11

⁸¹ Ο.Π.

4.7.Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ.

Τα ειδικά δημοτικά σχολεία για Κωφά Παιδιά που είναι δημόσια εποπτεύονται άλλα από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας (όπως το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφολάλων) και άλλα από το Υπουργείο Παιδείας (ειδικά σχολεία και ειδικές τάξεις).

Τα σχολεία του Υπουργείου Παιδείας

A. Έξι Νηπιαγωγεία με 44 νήπια

- α) τρία στην Αθήνα: Αμπελόκηποι, Αργυρούπολη, Φιλοθέη.
- β) ένα στην Πάτρα
- γ) ένα στη Θεσσαλονίκη
- δ) ένα στο Ηράκλειο

Ειδικές τάξεις κωφών–βαρήκοων σε νηπιαγωγεία ακουόντων:

- α) μία στην Κατερίνη
- β) μία στη Θεσσαλονίκη

B. Δημοτικά σχολεία (φοιτούν 143 παιδιά)

1. Δύο δημοτικά στην Αθήνα

- α) Αργυρούπολη
- β) Φιλοθέη

2. ειδικές τάξεις σε σχολεία ακουόντων

- α) 2 τάξεις στη Θεσσαλονίκη
- β) 1 τάξη στην Κατερίνη
- γ) 1 τάξη στην Καλαμάτα

3. μονοθέσια ή ολιγοθέσια δημοτικά σε

- α) Θεσσαλονίκη
- β) Ιωάννινα
- γ) Ρόδο
- δ) Χαλκίδα
- ε) Βόλο
- στ) Ηράκλειο

Γ. Γυμνάσια – Λύκεια (φοιτούν 240 κωφοί μαθητές)

1. Υπάρχουν 3 Γυμνάσια – Λύκεια

- α) ένα στην Αργυρούπολη
- β) ένα στην Αγία Παρασκευή
- γ) ένα στην Θεσσαλονίκη

2. Λειτουργούν 7 ειδικές τάξεις κωφών – βαρήκοων μέσα σε γυμνάσια ακουόντων

- α) μία στη Θεσσαλονίκη
- β) μία στη Πάτρα
- γ) μία στα Χανιά
- δ) μία στο Ηράκλειο
- ε) μία στην Καλαμάτα

1. Δύο ειδικές τάξεις κωφών – βαρήκοων σε λύκεια ακουόντων

- α) μία στη Θεσσαλονίκη
- β) μία στην Πάτρα

Δ. Τ.Ε.Σ.Ε.Α. (Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές Ειδικής Αγωγής), μία στην Αθήνα και μία στη Θεσσαλονίκη, με 26 μαθητές.

Δημιουργήθηκαν προγράμματα ταχύρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης για Κωφούς στο Δήμο Αργυρούπολης. Εκεί παρέχεται εκπαίδευση στα κομπιούτερ, στις γραφικές τέχνες, στη διερμηνεία και τη διδασκαλία της Νοηματικής γλώσσας.

Τα περισσότερα από τα σχολεία κωφών δε διαθέτουν ειδικό προσωπικό ή βοηθούς δασκάλων.

Τα σχολεία που έχουν ειδικό προσωπικό (κοινωνικό λειτουργό, ψυχολόγο, λογοθεραπευτή) είναι τα Δημοτικά σχολεία της Αργυρούπολης, Φιλοθέης, Θεσσαλονίκης, Χαλκίδας, Ιωαννίνων και τα Γυμνάσια – Λύκεια Αργυρούπολης, Αγίας Παρασκευής και Θεσσαλονίκης.

4.8. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ. ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός στην Ελλάδα μέχρι πρόσφατα λειτουργούσε ως μέλος της διεπιστημονικής ομάδας μέσα στο πλαίσιο του ειδικού σχολείου. Με το νόμο 2817/2000 δημιουργούνται τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) όπου πλέον ο Κοινωνικός Λειτουργός εκτός από την εκ των έσω εργασία του μπορεί να λειτουργήσει και ως συνδεδετικός κρίκος μεταξύ εξυπηρετούμενων (κωφών αλλά και άλλων Α.Μ.Ε.Α.) και των υπηρεσιών που μπορούν να προσφέρουν στην εκπαίδευσή τους.

Καθήκοντα και αρμοδιότητες Κοινωνικού Λειτουργού στα Κ.Δ.Α.Υ.

Ο κοινωνικός λειτουργός στα Κ.Δ.Α.Υ. συνεργάζεται με το λοιπό επιστημονικό προσωπικό και καταρτίζει το κοινωνικό προφίλ των μαθητών που τους παραπέμπονται. Αντλεί πληροφορίες από τους γονείς των μαθητών και όπου είναι αναγκαίο και από το προσωπικό, με στόχο τις αναγκαίες παρεμβάσεις υποστήριξης, στο πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης του μαθητή. Συμμετέχει στην ανίχνευση και στην αξιολόγηση των μαθητών που παραπέμπονται στο Κ.Δ.Α.Υ. με ειδική και ατομική συνεργασία που έχει με το μαθητή και τους γονείς του. Καταρτίζει το κοινωνικό, οικογενειακό και ατομικό ιστορικό του μαθητή και το καταχωρίζει στον ατομικό του φάκελο.

Ενημερώνει τους γονείς για το κοινωνικό-παιδαγωγικό έργο και τους στόχους του Κ.Δ.Α.Υ. και για τις δυσκολίες του παιδιού τους, επιδιώκοντας τη θετική τους στάση στο πρόβλημα του, και την ανάπτυξη υγιών ενδοοικογενειακών σχέσεων. Για το σκοπό αυτό επισκέπτεται τις οικογένειες των μαθητών με ειδικές ανάγκες, ενώ συνοδεύει το μαθητή με ειδικές ανάγκες και την οικογένειά του σε περίπτωση που απαιτείται συμπληρωματική εξέταση από ιατροπαιδαγωγικές ή άλλες υπηρεσίες.

Ο Κ.Λ. ακόμα διευκολύνει την οικογένεια στην επικοινωνία της με τους αρμόδιους φορείς, ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής της, ενώ παράλληλα κινητοποιεί τους γονείς για συστηματική συνεργασία με το σχολείο και το Κ.Δ.Α.Υ., φροντίζει για την πληροφόρηση αλλά και για την ενίσχυση των γονέων από τις υπηρεσίες πρόνοιας και τους παραπέμπει, όταν κρίνεται αναγκαίο, σε άλλους ειδικούς ή σε άλλες υπηρεσίες.

Σε συνεργασία με άλλα μέλη του Κ.Δ.Α.Υ., ο Κ.Λ. διοργανώνει συγκεντρώσεις γονέων και εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση και υποστήριξη του μαθητή. Φροντίζει για την οργάνωση και το συντονισμό ομάδων, όπου συναντώνται παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με παιδιά χωρίς ειδικές ανάγκες με στόχο την κοινωνική αλληλεπίδραση και την κοινωνική ένταξη. Επίσης Οργανώνει ομάδες συνάντησης ατόμων με ειδικές ανάγκες, όχι απαραίτητα σχολικής ηλικίας, τόσο μεταξύ τους όσο και με γονείς ή φορείς από τους οποίους θα έχουν υποστήριξη και πληροφόρηση.

Ο Κ.Λ. αναλαμβάνει την επικοινωνία του Κ.Δ.Α.Υ. με τις υπηρεσίες και τους φορείς της κοινωνικής πρόνοιας. Συγκεντρώνει στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό με ειδικές ανάγκες που δεν φοιτά σε σχολικές μονάδες, και φροντίζει ώστε να παρέχονται οι κατάλληλες υπηρεσίες σε όλα τα άτομα με ειδικές ανάγκες της περιοχής. Παράλληλα έχει την ευθύνη για τη διοργάνωση των προγραμμάτων ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Συγκεντρώνει το σχετικό έντυπο υλικό και συμμετέχει στην παραγωγή του σε συνεργασία με όλους τους άλλους ειδικούς και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Συνεργάζεται, όταν απαιτείται, με τους εκπαιδευτικούς των ΣΜΕΑ και τον κοινωνικό λειτουργό που υπηρετεί σε αυτές. Παρακολουθεί την ανάπτυξη και την κοινωνική εξέλιξη, (κοινωνικοποίηση – ένταξη) του μαθητή και ενημερώνει τον ατομικό του φάκελο.

Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην εκπαίδευση των Κωφών μέσα στα εκπαιδευτικά πλαίσια.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί μέσα σε ένα σχολείο Κωφών να εφαρμόσει όλες τις μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας και να δουλέψει τόσο την Κ.Ε.Α., την Κ.Ε.Ο. και την Κ.Ε.Κ. όπως επίσης και με την οικογένεια. Ακόμα μπορεί να οργανώσει μια κοινωνική υπηρεσία μέσα στο σχολείο, και να συνεργαστεί με τις υπόλοιπες ειδικότητες στα πλαίσια της διεπιστημονικής ομάδας.

Στο σχολείο μπορεί ο Κ.Λ. να δουλέψει σε 3 επίπεδα.: Με τους μαθητές, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Αν παραλείψει να εργαστεί και να συνεργαστεί με οποιοδήποτε από αυτά τα τρία επίπεδα τότε το σύστημα σχολείο δεν θα έχει λάβει την επαρκείς υπηρεσίες από την πλευρά του Κ.Λ..

Αναλυτικότερα, σε ατομικό επίπεδο (Κ.Ε.Α.) μπορεί να λειτουργήσει συμβουλευτικά και θεραπευτικά με τους μαθητές, τους γονείς και τους καθηγητές. Ιδιαίτερη δουλειά χρειάζονται οι καθηγητές όπως επίσης και το υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου που πολλές φορές υπολείπονται σε εκπαίδευση όσον αφορά τον χειρισμό και την συμπεριφορά απέναντι σε κωφά παιδιά. Όλοι αυτοί που αναφέραμε παραπάνω χρίζουν ανάγκης για feedback ώστε να μπορούν να εκτονώνουν την ένταση της εργασίας τους αλλά και των προβλημάτων που προκύπτουν μέσα από την καθημερινή τριβή με ένα τέτοιο περιβάλλον. Επιπλέον σε επίπεδο Κ.Ε.Α. μπορούμε να λειτουργήσουμε εκτός από θεραπευτικά και προληπτικά εντοπίζοντας περιπτώσεις μαθητών που χρίζουν ιδιαίτερης προσοχής οπότε και παραπέμπουμε σε άλλες υπηρεσίες (πρόνοια, λογοθεραπευτή) και στα Κ.Δ.Α.Υ.

Σε επίπεδο Κ.Ε.Ο. ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να οργανώσει πολλές ομάδες που μπορούν να δουλεύουν είτε με την παρουσία του είτε αυτόνομα, ανάλογα με την φύση της ομάδας. Επίσης συλλογικά όργανα είτε των μαθητών (15μελές συμβούλιο), είτε των γονέων (Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων) είτε των καθηγητών (συμβούλιο καθηγητών), μπορούν να δουλέψουν πιο μεθοδικά και πιο οργανωμένα εφόσον το επιθυμούν με την συμμετοχή και υποστήριξη του Κ.Λ.. Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να οργανώσει τους μαθητές σε ομάδες ενδιαφερόντων (εκδρομές, βιβλίου κ.τ.λ.) είτε να οργανώσει σε συνεργασία με άλλους καθηγητές (γυμναστής, καθηγητής καλλιτεχνικών), ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων. Με στόχο την βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών μπορούν να οργανωθούν ομάδες στις οποίες οι μαθητές θα μπορούν να επιλύουν φιλικά οποιοσδήποτε διαφορές μπορεί να έχουν προκύψει μεταξύ τους με την συμβολή και καθοδήγηση του Κ.Λ.

Οι γονείς μπορούν να «οργανωθούν» από τον Κ.Λ. σε ομάδα συμβουλευτικής όπου θα μπορούν να λειτουργούν θεραπευτικά και να είναι σε θέση και οι ίδιοι να βελτιώσουν την επικοινωνία με το παιδί τους μπαίνοντας σε ένα πρόγραμμα εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας μετά από προτροπή του Κοινωνικού Λειτουργού. Ο Κ.Λ. μπορεί επίσης να οργανώσει και να διευθύνει ομάδα με τους καθηγητές που θα συζητούν για θέματα που αφορούν το σχολείο κυρίως, θέματα που έχουν να κάνουν με τη μεταχείριση μαθητών που αντιμετωπίζουν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα είτε υγείας, είτε δυσκολίες συμπεριφοράς τα οποία χρίζουν ιδιαίτερης φροντίδας και προσοχής. Επίσης στην ομάδα προσωπικού μπορούν να συζητούν για θέματα που αφορούν τις μεταξύ τους σχέσεις μέσα στον εργασιακό χώρο, να επιλύουν τυχόν διαφορές που υπάρχουν καθώς και να γεφύρωναν πιθανό χάσμα μεταξύ ακουόντων και κωφών καθηγητών. Τέλος μπορεί ο Κ.Λ. να οργανώσει ομάδα εθελοντών όπου οι εθελοντές θα μπορούν να ενημερωθούν και να ευαισθητοποιηθούν γύρω από θέματα που αφορούν την κοινότητα των κωφών με τελικό στόχο την ενημέρωση και την κατάρτιση και άλλων ατόμων γύρω από αυτό το θέμα.

Σε επίπεδο Κοινότητας (Κ.Ε.Κ.) ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να οργανώσει τις δραστηριότητες του σχολείου και να τις προβάλλει στην τοπική κοινότητα ώστε οι κάτοικοι της και οι φορείς να καταπολεμήσουν τις προκαταλήψεις τους, να ενημερωθούν και να ενεργοποιηθούν σε θέματα και προβλήματα των κωφών ατόμων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες γενικότερα. Επιπλέον ο Κ.Λ. μπορεί να συνεργαστεί με τους τοπικούς φορείς, με εθελοντικές οργανώσεις, την τοπική αυτοδιοίκηση, ιδιωτικές επιχειρήσεις καθώς και χορηγούς ώστε να επιτευχθεί συνεργασία σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων του σχολείου (π.χ. από μια απλή εκδρομή, έως και ομιλίες-ημερίδες για θέματα πρόληψης και ευαισθητοποίησης που μπορεί να αφορούν τους μαθητές και την κοινότητα γενικότερα).

Τέλος ο Κ.Λ. μπορεί να οργανώσει συνεργασία μεταξύ σχολείων διαφορετικών περιοχών της Ελλάδας αλλά και από το εξωτερικό ώστε όλοι οι εμπλεκόμενοι να μπορούν να γνωρίσουν τόπους και ανθρώπους με διαφορετικά χαρακτηριστικά, συνήθειες, ήθη και έθιμα.

Μια δύσκολη αλλά απαραίτητη εφαρμογή είναι η Κ.Ε. με την οικογένεια την οποία πρέπει να εφαρμόσει ο Κοινωνικός Λειτουργός. Ο Κ.Λ. κάνει οικογενειακές συνεδρίες ώστε προληφθούν προβλήματα ή δυσκολίες που η έλλειψη ισορροπίας και επικοινωνίας των μελών της οικογένειας μπορεί να επιφέρει και να βοηθήσει στην επίλυση τυχόν προβλημάτων της.

Τέλος είναι αναγκαία η οργάνωση μιας κοινωνικής υπηρεσίας μέσα στο ειδικό σχολείο, όπου θα μπορούν να γίνονται τα εξής:

- Λήψη κοινωνικών ιστορικών όλων των μαθητών όλων των τάξεων.
- Οργάνωση όλων των συνεργασιών που έχει η υπηρεσία και η αρχειοθέτηση όλων των παραπομπών που γίνονται απ' αυτή.
- Οργάνωση και καταγραφή όλων των προγραμμάτων, δραστηριοτήτων και ομάδων αναλυτικά με λίστα των συμμετεχόντων, ώρα και μέρα της διεξαγωγής αυτών και το αντικείμενο της συνεδρίας.
- Λειτουργία της Διεπιστημονικής ομάδας (αν υπάρχει) του ειδικού σχολείου σε τακτική βάση με πρακτικά για την παρακολούθηση της εξέλιξης όλων των αντικειμένων τα οποία διαπραγματεύεται. Η ομαλή λειτουργία της Δ.Ο. είναι ουσιαστικότερη για την ομαλή λειτουργία όλου του σχολείου.
- Άντληση στατιστικών δεδομένων και διεξαγωγή ερευνών ανά τακτικά διαστήματα ώστε να είναι δυνατή η παρουσίαση του έργου με ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα όπως επίσης και παρουσίαση προτάσεων για συνεχή βελτίωση των συνθηκών αλλά και των παρεχόμενων υπηρεσιών από πλευράς Κοινωνικού Λειτουργού.
- Ο Κοινωνικός Λειτουργός πρέπει επιπλέον στο ειδικό σχολείο να ασχολείται και να προωθεί την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων και να τους ενεργοποιεί στην προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας παρέχοντάς τους, ψυχολογική υποστήριξη, κατευθύνσεις και συνεργασία για την εύρεση αυτής (π.χ. παραπομπή στον Ο.Α.Ε.Δ. και συνεργασία με το γραφείο εύρεσης εργασίας Ε.Κ.Ο. (Ευαίσθητων Κοινωνικών Ομάδων). Επίσης ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να βοηθήσει στον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών και στην περαιτέρω εκπαίδευση, κατάρτιση και επαγγελματική εξειδίκευση παρέχοντας κατευθύνσεις και παραπέμποντας σε ανάλογες υπηρεσίες κατάρτισης.

Κλείνοντας αυτό το μικρό κομμάτι αναφορικά με τις αρμοδιότητες του Κ.Λ. στο εκπαιδευτικό πλαίσιο των κωφών αναφέρουμε το εξής: Θα ήταν ουσιαστικότερη η προσφορά έργου του Κ.Λ. εάν περιπτώσεις αποφοίτων που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής συνεχίζουν για κάποιο διάστημα έστω μια επαφή με την κοινωνική υπηρεσία ώστε να τους προσφέρει ανάλογα ο Κ.Λ. την αναγκαία υποστήριξη που χρειάζονται. Ας μην ξεχνάμε ότι ο εν γένει προορισμός του σχολείου δεν είναι μόνο η εκπαίδευση και η επαγγελματική αποκατάσταση αλλά και η σωστή κοινωνική ένταξη του μαθητή, αυριανού πολίτη, με ειδικές ανάγκες.

5. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ Α.Μ.Ε.Α.

5.1 Ο ΕΡΓΑΣΙΑΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ Α.Μ.Ε.Α.

Κάθε άνθρωπος διαθέτει ορισμένα ιδιαίτερα προσόντα, επίκτητα ή μη (ειδικές γνώσεις, κατοχή δεξιοτήτων, συγκεκριμένο χαρακτήρα ή ικανότητες, κλίσεις κ.λ.π.) που τον καθιστούν ικανό για ορισμένα μόνο επαγγέλματα, ενώ, αντικειμενικά (και υποκειμενικά) δεν μπορεί να ασκήσει κάποια άλλα.

Από αυτή τη σκοπιά, το γεγονός ότι η «φυσική» αναπηρία ενός Α.Μ.Ε.Α. το αποκλείει από ορισμένα επαγγέλματα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απόλυτο μειονέκτημα ή αποκλειστική ιδιαιτερότητα των Α.Μ.Ε.Α., αλλά όπως είπαμε, ως γενικός κοινωνικός κανόνας.

Αυτός ο κανόνας σχετίζεται με τον υπάρχοντα μηχανισμό κοινωνικού και τεχνικού καταμερισμού εργασίας.

Κοινωνικό καταμερισμό εργασίας, ονομάζουμε την διαίρεση των διάφορων επαγγελμάτων μέσα στην κοινωνία. Η ταξινόμηση ή διαίρεση αυτή είναι μια κοινωνική αναγκαιότητα, (τουλάχιστον από ένα ορισμένο στάδιο ανάπτυξης της ανθρωπότητας και μετά): δηλαδή κάποιος πρέπει να ασκήσουν το επάγγελμα του δασκάλου, άλλοι το επάγγελμα του οικοδόμου, του αγρότη, του γιατρού, κ.λ.π.

Αντίθετα, τεχνικό καταμερισμό εργασίας ονομάζουμε, ακριβώς, την τεχνική διαίρεση ενός επαγγέλματος, την κατάταξή του σε επιμέρους φάσεις ή καθήκοντα. Αυτός ο κατακερματισμός μπορεί να είναι είτε ειδίκευση (παράδειγμα: οδοντ-ίατρος, παιδ-ίατρος), είτε απλή κατάταξη της ενιαίας αλυσίδας παραγωγής για λόγους απόδοσης και ελέγχου.

Ενώ, όμως, ο κοινωνικός καταμερισμός εργασίας συνήθως προκύπτει με βάση τις υπάρχουσες κοινωνικές αναγκαιότητες, ο τεχνικός κατασκευάζεται περισσότερο για να αποκλείσει κοινωνικά ορισμένα μέλη της κοινωνίας από την πρόσβαση σε ορισμένα επαγγέλματα (αλλά και για να αυξηθεί η παραγωγικότητα ή να μειωθεί ο έλεγχος της παραγωγικής διαδικασίας από τους πρωταγωνιστές της).

Ως απόδειξη του παραπάνω ισχυρισμού αρκεί να σκεφτούμε το παράδειγμα ενός μέσου Δημόσιου υπαλλήλου, ο οποίος π.χ. συμπληρώνει κάποιες αιτήσεις πολιτών. Για την συντριπτική πλειοψηφία των εργασιών στο Δημόσιο τομέα θα αρκούσε μια απλή τρίμηνη επιμόρφωση ή κατάρτιση ενός μέσου πολίτη απόφοιτου Δημοτικού Σχολείου. Και όμως, συνήθως τα «τυπικά» (ή τεχνικά) προσόντα που απαιτούνται για την κάλυψη μιας ανάλογης θέσης είναι πολύ «ανώτερα» από τις απαιτήσεις και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης εργασίας.

Επομένως, εύκολα προκύπτει το συμπέρασμα ότι σε πάρα πολλές περιπτώσεις, τα «απαιτούμενα προσόντα» δεν σχετίζονται με κάποια πολιτική ορθής επιλογής, αλλά μάλλον επιδιώκουν τον αποκλεισμό.

Άρα ο αποκλεισμός από ορισμένα επαγγέλματα δεν έχει να κάνει με τη φύση και το περιεχόμενο της εργασίας, ούτε πάντοτε με τα υποκειμενικά προσόντα των ατόμων, αλλά με τους κοινωνικά (ή καλύτερα πολιτικά) θεσπισμένους κανόνες με στόχο την επιλογή ή τον αποκλεισμό.

Ο αποκλεισμός από ορισμένα επαγγέλματα, με τη σειρά του, μπορεί να είναι είτε αντικειμενικός, είτε υποκειμενικός.

Υποκειμενικά, όλοι μας, δεν μπορούμε να ασκήσουμε ορισμένα επαγγέλματα, γιατί μας λείπουν ή δεν διαθέτουμε σε ικανοποιητικό βαθμό ορισμένα φυσικά προσόντα ή χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, κάποιος νέος με αχρωματοψία είναι σίγουρο ότι δεν μπορεί να εργαστεί ως ενθής έγχρωμων φωτογραφιών στον κλάδο των Γραφικών Τεχνών.

Αντικειμενικά, πάλι όλοι μας, δεν μπορούμε να ασκήσουμε κάποια επαγγέλματα, γιατί μας λείπουν ή δεν διαθέτουμε σε ικανοποιητικό βαθμό ορισμένα κοινωνικά προσόντα ή χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, κάποιος νέος από πολύ φτώχη οικογένεια είναι (σχεδόν)

βέβαιο ότι δεν μπορεί να εργαστεί ως χρηματιστής, γιατί ασφαλώς θα του λείπουν (ή δεν θα μπορέσει να αποκτήσει εύκολα) αναγκαίες γνώσεις γι' αυτό το επάγγελμα.

Βέβαια, σε τελευταία ανάλυση, και τα δύο είδη αποκλεισμών που είδαμε παραπάνω (και που συμβατικά ονομάσαμε «υποκειμενικό» και «αντικειμενικό») είναι ταυτόσημα: ουσιαστικά πρόκειται για κοινωνικούς αποκλεισμούς, εφόσον η κοινωνία είναι αυτή που καθορίζει τι είναι προσόν και τι ικανό επίπεδο προσόντων.

Επίσης, και αυτή η ίδια η διάκριση σε «φυσικά» και «κοινωνικά» προσόντα δεν είναι απόλυτη, αλλά σχετική. Με την έννοια πως, τελικώς, όλα τα προσόντα (δεξιότητες, γνώσεις, χαρακτηριστικά, κλίσεις) καθορίζονται από την ίδια την κοινωνία.

Επανερχόμενοι τώρα στο ζήτημα της Αναπηρίας, που υποκειμενικά αποκλείει από τη δυνατότητα πρόσβασης σε ορισμένα επαγγέλματα, μπορούμε πλέον να πούμε πως αυτό το γεγονός δεν αφορά αποκλειστικά τα Α.Μ.Ε.Α..

Η παραπάνω διαπίστωση δεν είναι απόλυτα προφανής, επειδή συνήθως συγχέουμε τις δυνητικές δυνατότητες των ατόμων που δεν παρουσιάζουν κάποια εμφανή φυσική αναπηρία, με τις πραγματικές δυνατότητες άσκησης ενός επαγγέλματος.

Για παράδειγμα, οι περισσότεροι από εμάς θα μπορούσαμε (δυνητικά) να ασκήσουμε το επάγγελμα του Εκφωνητή ενός Ραδιοφωνικού σταθμού. Όμως, στην πράξη, η προσωπική άρθρωση και ο τόνος φωνής του καθενός μας είναι πολύ διαφορετικές και επομένως λιγότερο ή περισσότερο κατάλληλες για αυτό το επάγγελμα.

Και όμως, αυτή η φυσική αδυναμία δεν καταγράφεται ως αναπηρία ή φυσικός αποκλεισμός.

Αλλά και εκείνα τα επαγγέλματα στα οποία δεν χρειάζεται κάποιο ιδιαίτερο «φυσικό προσόν», (π.χ. άρθρωση, σωματική αντοχή κ.λ.π.) δεν μπορούν να τα ασκήσουν, αντικειμενικά, όλοι.

Σε κάποια χρειάζονται ειδικές γνώσεις, σε άλλα ειδικοί χαρακτήρες, ψυχοσύνθεση, κ.λ.π.

Έτσι, για παράδειγμα, για να γίνει κάποιος χειρουργός δεν αρκεί μόνο η μακροχρόνια (και δαπανηρή) εκπαίδευση, απαιτείται, επίσης, ψυχραιμία, σταθερό χέρι κ.λ.π.

Επίσης, το επάγγελμα του δασκάλου, απαιτεί ικανότητα επικοινωνίας, μεταδοτικότητα, υπομονή κ.λ.π.

Και ενώ έτσι έχουν γενικώς τα πράγματα, τι συμβαίνει στην πράξη;

Ενώ εύκολα αναγνωρίζουμε (και αποδεχόμαστε) ποια επαγγέλματα δεν μπορεί υποκειμενικά να ασκήσει π.χ. ένα Τυφλό ή ένα Κωφό άτομο, πολύ δυσκολότερα εντοπίζουμε (και αποδεχόμαστε) ποια επαγγέλματα δεν μπορεί να ασκήσει (με επιτυχία) π.χ. ένα εσωστρεφές άτομο με δυσκολία επικοινωνίας ή κάποιος που πάσχει από αγοραφοβία.

Επομένως, από την απλή αχρωματοψία ως το γεγονός της συγκεκριμένης κοινωνικής μας καταγωγής, το βίωμα όλων μας είναι κοινό: αντικειμενικά μπορούμε (ή δεν μπορούμε) να ασκήσουμε ορισμένα (μόνο) επαγγέλματα.

Η επιμονή και η διεξοδική επιχειρηματολογία έως εδώ σκοπό είχε να καταδείξει ένα και μόνο ζήτημα: **η φυσική αναπηρία (στην περίπτωση μας Τυφλότητα, Κώφωση, Κινητική Αδυναμία) δεν μπορεί να αποτελεί άλλοθι για τον εργασιακό αποκλεισμό των Α.Μ.Ε.Α..**

Το (κοινωνικό) γεγονός ότι π.χ. η Κώφωση αποκλείει το Κωφό άτομο από ορισμένα επαγγέλματα δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτη μειονεκτικότητα του Κωφού αλλά σχετική, εφόσον στον ένα ή τον άλλο βαθμό ο ίδιος ή ανάλογος αποκλεισμός ισχύει (για διαφορετικούς φυσικούς ή κοινωνικούς λόγους) για όλες σχεδόν τις κατηγορίες ακουόντων.

Βέβαια, όπως ήδη τονίσαμε, η αλήθεια αυτή δεν είναι επαρκώς κοινωνικά αναγνωρισμένη. Έτσι, το κυρίως πρόβλημα δεν είναι τα Α.Μ.Ε.Α. καθαυτά, ή αναπηρία καθαυτή, αλλά τα κοινωνικά στερεότυπα που κυριαρχούν σχετικά με τις πραγματικές δυνατότητες των Α.Μ.Ε.Α..

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα πως η κύρια αιτία του εργασιακού και γενικότερα κοινωνικού αποκλεισμού των Α.Μ.Ε.Α. δεν σχετίζεται με τα τεχνικά εμπόδια

που θέτει η αναπηρία τους, αλλά μάλλον με τα **κοινωνικά στερεότυπα** γύρω από αυτή. Τα στερεότυπα αυτά φυσικά συντηρούνται και από την κρατική πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης / αντιμετώπισης των Α.Μ.Ε.Α., ήδη από τη νηπιακή τους ηλικία, με αποτέλεσμα το αιτιατό να γίνεται αίτιο.

Με άλλα λόγια, να μην προβάλλεται, συνήθως, ως δικαιολογία αποκλεισμού αυτή καθαυτή η αναπηρία, αλλά τα αποτελέσματά της, δηλαδή η έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης, κατάρτισης ή κατοχής συγκεκριμένων δεξιοτήτων.

Τα στερεότυπα αυτά δεν μπορούν να εξανεμιστούν δυστυχώς με καμπάνιες ενημέρωσης (μόνο), αλλά με τις μικρές τακτικές νίκες κάθε αναπήρου ξεχωριστά. Αυτό σημαίνει πως η ατομική νίκη ενός αναπήρου, μετατρέπεται στην πράξη σε νίκη όλων των αναπήρων, γιατί ο ένας αποδείχνει τι μπορούν, δυνητικά, όλοι.

5.2. Πολιτικές Απασχόλησης .

Πολιτικές αποκλεισμού ονομάζουμε εκείνα τα μέτρα που σκοπό έχουν να αποκλείσουν ορισμένες κοινωνικές ομάδες από την αγορά εργασίας, ώστε να μειωθεί η προσφορά εργασίας και έτσι να μπορέσουν να εργαστούν κάποιες άλλες ομάδες. Ενδεικτικά μέτρα αυτής της πολιτικής είναι:

- η πρόωρη συνταξιοδότηση
- η απαγόρευση της παιδικής εργασίας
- οι άδειες μητρότητας
- η επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, κ.λ.π.

Στα παραπάνω μέτρα μπορούμε, νομίζουμε, να συμπεριλάβουμε και τα “μη-μέτρα” για την εργασιακή και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α.

Επομένως, ο κοινωνικός και εργασιακός αποκλεισμός των Α.Μ.Ε.Α. δεν μπορεί να ερμηνευτεί (και να αντιμετωπιστεί) μόνο από τη σκοπιά των τεχνικών δυσκολιών που θέτει κάθε συγκεκριμένη αναπηρία, αλλά και από τη σκοπιά των κρατικών πολιτικών απασχόλησης.

Αρα, για να εξέλθουν τα Α.Μ.Ε.Α. από την κατηγορία των αποκλεισμένων δεν αρκεί να αναπτύξουν κάποιες εργασιακές ικανότητες, αλλά και να καταστούν ισχυρή κοινωνική ομάδα πίεσης.

Πολιτικές ένταξης από την άλλη, ονομάζουμε όλα εκείνα τα μέτρα που στοχεύουν στην αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης. Π.χ.:

- επιδοτήσεις εργοδοτών ώστε να απασχολήσουν νέους ή Α.Μ.Ε.Α.
- επανεκπαίδευση / επανακατάρτιση εργαζομένων / απολυμένων
- επιδοτήσεις αυτοαπασχόλησης κ.λ.π.

Από τη σκοπιά, λοιπόν, των πολιτικών απασχόλησης, τα Α.Μ.Ε.Α. αντιμετωπίζονται ως περιφερειακό εργατικό δυναμικό το οποίο ανάλογα με τη συγκυρία προωθείται λιγότερο ή περισσότερο στην απασχόληση.

Σκοπός μας, λοιπόν, πρέπει να είναι η προώθηση των πολιτικών αύξησης των ευκαιριών απασχόλησης για Α.Μ.Ε.Α. και η καταπολέμηση των πολιτικών αποκλεισμού. Και αυτό, μέσω: α) της διαρκούς κατάρτισης Α.Μ.Ε.Α. και β) της πολιτικής πίεσης για την αποκατάστασή τους.

5.3 Νέες Τεχνολογίες και εργασιακή ένταξη των Α.Μ.Ε.Α.

Εκείνο που επιθυμούμε να τονίσουμε είναι ότι η φυσική μειονεξία των Α.Μ.Ε.Α. δεν πρέπει να «χρησιμοποιείται» με τέτοιο τρόπο ώστε στη συνέχεια να μετατρέπεται σε κοινωνική μειονεξία.

Είδαμε ότι η μη-δυνατότητα άσκησης ορισμένων επαγγελματιών, που σχετίζονται με την φυσική αναπηρία ενός Α.Μ.Ε.Α., δεν αποτελεί εξαίρεση ή αποκλειστικό χαρακτηριστικό των Α.Μ.Ε.Α., αλλά γενικό κοινωνικό κανόνα. Επομένως, η μετατροπή της συγκεκριμένης αναπηρίας σε καθολική αδυναμία του Α.Μ.Ε.Α. είναι επιστημονικά, κοινωνικά και ηθικά απαράδεκτη.

Σήμερα, πλέον, που ούτε ο κοινωνικός ούτε πολύ περισσότερο ο τεχνικός καταμερισμός εργασίας μπορούν να θεωρηθούν «φυσικοί», ο καθένας μας ασκεί, ως ένα βαθμό, το επάγγελμα που η κοινωνία του επέτρεψε, ή του προσέφερε την δυνατότητα να ασκήσει.

Πράγματι, ο χαρακτήρας μας, τα προσόντα μας (φυσικά και κοινωνικά), οι δεξιότητές μας, οι γνώσεις μας, όλη μας η προσωπικότητα είναι κοινωνικά καθορισμένα.

Επομένως, οι διάφοροι αποκλεισμοί κυρίως κοινωνικοί σε οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα ή μειονότητα (εθνική, πολιτισμική κ.λ.π.) και αν αναφέρονται.

Πλέον, η εργασιακή διαδικασία δεν ταυτίζεται, ούτε εξαρτάται από το «σωματικό μόχθο», ή τις «σωματικές ικανότητες», όπως πριν από πενήντα χρόνια.

Σήμερα, το μεγαλύτερο τμήμα της χειρονακτικής εργασίας, το έχουν αναλάβει οι μηχανές και ο ρόλος των εργαζομένων περιορίζεται στον έλεγχο και τον χειρισμό αυτών των μηχανών. Ακόμα, η «σωματική αρτιότητα» παίζει ελάχιστο ή ασήμαντο ρόλο στο σύνολο σχεδόν της παραγωγικής διαδικασίας. Αντίθετα, εκείνο που στις μέρες μας έχει μεγαλύτερη σημασία είναι οι πνευματικές και ψυχικές ικανότητες του εργαζομένου.

Με άλλα λόγια, οι νέες τεχνολογίες σήμερα έχουν ήδη αφαιρέσει και το τελευταίο «φύλλο συκής» από όσους ισχυρίζονται ότι ο εργασιακός αποκλεισμός των Α.Μ.Ε.Α. οφείλεται στη φυσική τους μειονεξία ή στην έλλειψη κάποιων σωματικών προσόντων.

Σήμερα, ένας κινητικά ανάπηρος, Κωφός ή Τυφλός εργαζόμενος μπορεί να απασχοληθεί στο σύνολο των κλάδων παραγωγής και στην συντριπτική πλειοψηφία των θέσεων εργασίας. Άλλωστε, το κυριότερο προϊόν της σημερινής περιόδου δεν είναι κάποιο υλικό προϊόν, κάποιο «πράγμα», αλλά κάτι εντελώς άυλο: οι γνώσεις και η πληροφορία.

Για παράδειγμα, σήμερα στην Αγγλία το 70% των εργαζομένων, χρησιμοποιεί άμεσα ή έμμεσα ως υλικό εργασίας το χαρτί. Στα επόμενα δέκα χρόνια, λοιπόν, αναμένεται η μαζική μετάβαση από «το χαρτί στην οθόνη» του μεγαλύτερου ποσοστού αυτών των εργαζομένων.

Οι νέες τεχνολογίες, εξαλείφουν σταδιακά αλλά σταθερά το ένα μετά το άλλο τα «τεχνικά εμπόδια» που απέκλειαν ως σήμερα τα Α.Μ.Ε.Α. από την παραγωγική εργασία. Καιρός είναι να εξαλειφθούν και τα κοινωνικά.

Ο R. Pozzi (1975)⁸² αναφέρει πως στα ιατρικά εγχειρίδια των αρχών του αιώνα, ο όρος ΚΟΥΡΑΣΗ ταυτιζόταν με τη σωματική, τη μυϊκή κούραση. Όταν, πολύ αργότερα, με την εισαγωγή των αλυσίδων παραγωγής (του ταιυλοριστικού μοντέλου) οι εργάτες δουλεύουν καθισμένοι επαναλαμβάνοντας μηχανικά τις ίδιες κινήσεις, χωρίς να κουράζονται μυϊκά, και παρατηρούνται τα πρώτα σημάδια ψυχικής δυσφορίας, οι γιατροί αρχίζουν να ομιλούν για «ψυχοσωματική ή ψυχική κούραση».

Το παράδειγμα είναι σημαντικό για δύο κυρίως λόγους:

Αφενός γιατί έμμεσα δείχνει τη δραστική μείωση του σωματικού παράγοντα στην καθαυτό παραγωγική διαδικασία (την εποχή που γράφει το βιβλίο του ο R. Pozzi, η «ρομποτοποίηση» και η «πληροφοριοποίηση» της παραγωγής είναι ακόμα στα αρχικά της

⁸² Ψυχολόγοι και εργάτες εκδ. Feltrinelli, Μιλάνο, 1975

στάδια) και αφετέρου γιατί δείχνει πως αργά αλλά σταθερά αλλάζουν οι έννοιες, οι όροι και οι κοινωνικές δοξασίες ή στερεότυπα.

Η ίδια η «εικόνα» του σημερινού εργάτη (τουλάχιστον στα προηγμένα εργοστάσια) δεν είναι πια εκείνη του βλοσυρού, με τα στιβαρά χέρια και τη μουντζουρωμένη φόρμα άνδρα, αλλά του καθισμένου διοπτροφόρου με τη λευκή ποδιά.

Άρα, το άλλοθι της φυσικής μειονεξίας ή της σωματικής αδυναμίας, ακυρώνεται από τα πράγματα, από τις ίδιες τις νέες τεχνολογίες.

Όμως, πέραν όλων αυτών, οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν σήμερα τεράστιες δυνατότητες και για την υπέρβαση ορισμένων τεχνικών αδυναμιών των Α.Μ.Ε.Α..

Για παράδειγμα, ένα απλό κειμενοηλέφωνο λύνει το πρόβλημα της εξ αποστάσεως επικοινωνίας με ένα Κωφό άτομο, γεγονός αδιανόητο μερικά χρόνια πριν.

Επίσης το «Voice Type» επιτρέπει φωνητικές εντολές στο πληκτρολόγιο ενός κομπιούτερ, ενώ το «Screen Reader» επιτρέπει το ακουστικό σάρωμα της οθόνης.

Τέλος, διάφορα μοντέλα αναπηρικής πολυθρόνας, λύνουν τα περισσότερα προβλήματα των ατόμων με αναπηρίες των άνω και κάτω άκρων.

Η υπέρβαση των τεχνικών εμποδίων διευκολύνει παραπέρα την εργασιακή ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. και ο χρόνος πλέον θα δείξει αν αυτά ήταν η αιτία του αποκλεισμού τους ή αν αντίθετα χρησιμοποιήθηκαν ως βολικό άλλοθι.

Φυσικά, η εργασιακή ένταξη προϋποθέτει και κατάλληλη προηγούμενη εκπαίδευση και κατάρτιση. Με άλλα λόγια, ανάλογες προσαρμογές στο μαθησιακό περιβάλλον για Α.Μ.Ε.Α..

Σε μια τέτοια κατεύθυνση κινείται, πιλοτικά και περιορισμένα αριθμητικά, το πρόγραμμα DISNET – STEP, δείχνοντας τον δρόμο για την υπέρβαση των μαθησιακών και επαγγελματικών καθυστερήσεων που παρατηρούνται σήμερα στη χώρα μας σε όλα τα επίπεδα που αφορούν στα Α.Μ.Ε.Α..

Τέλος, οι νέες τεχνολογίες τείνουν να γίνουν συνώνυμο με την «πληροφορία» και την «επικοινωνία». Η μεγαλύτερη βιομηχανία σήμερα είναι η βιομηχανία της πληροφορίας: της παραγωγής, μετάδοσης και διαχείρισης πληροφοριών.

Πέρα από τους ορθότατους προβληματισμούς για το μέλλον ή καλύτερα για το είδος και την ποιότητα της «κοινωνίας της πληροφορικής», το βέβαιο είναι πώς οι νέες τεχνολογίες εξισώνουν τις δυνατότητες πρόσβασης στη γνώση, την πληροφορία, αλλά και την εργασία ορισμένων κατηγοριών Α.Μ.Ε.Α..

Ίσως το γεγονός ότι το βιβλίο γίνεται όλο και περισσότερο «εικόνα» και ήχος από μια ορισμένη πλευρά να είναι (και είναι) αρνητικό (ή καλύτερα αρνητικές είναι ορισμένες χρήσεις της τεχνολογίας), όμως για τα Κωφά ή τα Τυφλά άτομα σημαίνει ριζική αλλαγή προοπτικής: η «εικόνα» για το Κωφό άτομο είναι το παν, το ίδιο και ο «ήχος» για το Τυφλό, ενώ η δυνατότητα «τοπικής» και «χρονικής» συγκέντρωσης των πληροφοριών αποδεικνύεται ιδανική για τα άτομα με κινητικά προβλήματα.

Νομίζουμε ότι, όπως τα προηγούμενα χρόνια οι τυφλοί αποδείχτηκαν ιδανικοί τηλεφωνητές (με αποτέλεσμα να ταυτιστεί, λανθασμένα, το επάγγελμα μαζί τους και σήμερα οι ίδιοι να επιθυμούν να αποποιηθούν αυτή την ταύτιση), το ίδιο μπορεί να γίνει με τους Κωφούς και τους κινητικά αναπήρους σε σχέση με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές..

Σήμερα, όπου – σε ελάχιστο είναι αλήθεια ποσοστό – σε θέσεις χειριστών Η/Υ εργάζονται Κωφοί, η απόδοσή τους είναι μία και δύο φορές μεγαλύτερη από αυτή των άλλων συναδέλφων τους.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι νέες τεχνολογίες και ειδικότερα η πληροφορική, αν για την βιομηχανία και την παραγωγή συνιστούν μια νέα επανάσταση, για τα Α.Μ.Ε.Α. σήμαναν την αρχή μιας εντελώς νέας και ελπιδοφόρας ζωής.

5.4. Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης των Α.Μ.Ε.Α.

Οι νέες τεχνολογίες αλλά και γενικότερα η νέα οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας, σήμερα, έχουν οδηγήσει σε ριζικές αναδιαρθρώσεις των επιχειρήσεων και φυσικά σε αλλαγή των δεδομένων της απασχόλησης.

Από ορισμένους, αυτές οι εξελίξεις καταγράφονται ως αρνητικές, εφόσον ενισχύουν τον εργοδοτικό πόλο και μειώνουν τη διαπραγματευτική δύναμη και άρα τα δικαιώματα (ασφαλιστικά, συνταξιοδοτικά, συνδικαλιστικά, αποδοχών κ.λ.π.) των εργαζομένων.

Σήμερα, σε ευρεία κλίμακα, οι επιχειρήσεις προβαίνουν σε ριζική αναδιάρθρωση του Οργανογράμματός τους, σε Επανασχεδιασμό της οργάνωσής τους (reengineering), αποκεντρώσεις των δομών τους κ.λ.π. Υπολογίζεται ότι μετά από μία τέτοια αναδιάρθρωση η επιχείρηση «απελευθερώνει» το 30% περίπου του προσωπικού της, χωρίς να μειώνει τον παραγωγικό της όγκο.

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν στην (προσωρινή για μερικούς, διαρκώς αυξανόμενη και μακροχρόνια για άλλους) ανεργία μεγάλα τμήματα εργαζομένων.

Η μόνιμη θέση εργασίας (κι ότι αυτή συνεπάγεται) καθίσταται πλέον εξαίρεση.

Υπολογίζεται ότι τα αμέσως επόμενα δέκα χρόνια, το ένα τρίτο των σημερινών θέσεων εργασίας θα έχει αναδιαρθρωθεί (καταργηθεί ή τροποποιηθεί ριζικά).

Οι νέες τεχνολογίες δίδουν τη δυνατότητα μιας παραπέρα αποκέντρωσης των επιχειρήσεων και δεν είναι μακριά η ημέρα, που το σπίτι, ο “οίκος”, θα ξαναγίνει πρωταρχικό οικονομικό κύτταρο, ακριβώς όπως το περιγράφει ο αμερικανός συγγραφέας Τόφλερ, μια μικρή παραγωγική μονάδα.

(Ο οίκος αυτός περιγράφεται από τον Τόφλερ ως μια μικρή παραγωγική μονάδα με πλήθος ηλεκτρονικών συσκευών, μόντεμ, σύνδεση με δίκτυα κ.λ.π. Η οικογένεια εργάζεται στο σπίτι και αποστέλλει ηλεκτρονικά την εργασία της σε ανώτερους κόμβους).

Η νέα οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας και η αποκέντρωση οδηγούν σε νέες «ευέλικτες» μορφές απασχόλησης: part-time, δουλειά με το κομμάτι, ανάθεση έργου, εργασία στο σπίτι, δημιουργία μικρών “ανεξάρτητων μονάδων” κ.λ.π.

Όλο και περισσότερο λοιπόν, απασχόληση δεν σημαίνει μονοσήμαντα κατάληψη ή κατοχή μιας μόνιμης θέσης εργασίας, αλλά διάφορους τρόπους συμμετοχής (συνήθως εξ αποστάσεως) στην παραγωγική διαδικασία.

Ήδη και στη χώρα μας διευρύνονται διαρκώς οι αναθέσεις εργασιών με απόδειξη παροχής υπηρεσιών. Για παράδειγμα, πολλοί εργαζόμενοι σήμερα πληκτρολογούν, διορθώνουν, επιμελούνται κείμενα από το σπίτι τους, χωρίς μόνιμη σχέση με την επιχείρηση.

Επομένως, είναι απόλυτα προβλέψιμο ότι τα επόμενα χρόνια πλήθος τέτοιων εργασιών θα εκτελούνται κατ’ οίκον: π.χ. επεξεργασία δεδομένων, εικόνων, σελιδοποιήσεις, λογιστικές εργασίες κ.λ.π.

Όλα αυτά τα παραδείγματα συνιστούν ασφαλώς περιπτώσεις τηλεεργασίας.

Και σε αυτό το πεδίο ισχύει λοιπόν ότι ήδη αναφέραμε στη γενική διαπραγμάτευση των νέων τεχνολογιών: οι νέες μορφές απασχόλησης αυξάνουν (τουλάχιστον για τα Α.Μ.Ε.Α.) τις δυνατότητες (έμμεσης) εργασιακής ένταξης και αποκατάστασης.

Κυρίως, γιατί αυτές οι νέες μορφές αποδεσμεύουν την εργασία από τον (παραδοσιακό) τόπο διεξαγωγής της (εργοστάσιο, γραφείο).

Επίσης, γιατί αποσυνδέουν την εκτέλεση μιας εργασίας από τα γενικότερα χαρακτηριστικά του εργαζομένου. Δηλαδή, όλο και περισσότερο οι συμβάσεις εργασίας, δεν αφορούν την πώληση εργατικής δύναμης (δυνατότητα ή χρόνο εργασίας), αλλά την πώληση συγκεκριμένου «έργου» ή «προϊόντος».

Στην ίδια κατηγορία απασχόλησης εντάσσεται και η δημιουργία μικρών ανεξάρτητων μονάδων ή συνεταιρισμών που συμβάλλονται με μεγαλύτερες επιχειρήσεις για την εκτέλεση συγκεκριμένης εργολαβίας.

Οι πολιτικές απασχόλησης των Α.Μ.Ε.Α. οφείλουν να λάβουν υπόψη τους λοιπόν σοβαρά αυτές τις εξελίξεις και να προετοιμάσουν τα Α.Μ.Ε.Α. γι' αυτή την προοπτική.

το Πρόγραμμα DISNET-STEP είναι μια πρώτη απόπειρα προσαρμογής σε αυτή την κατεύθυνση.

Μιλώντας σε ένα πιο γενικό επίπεδο, αυτές οι αλλαγές προωθούν παραπέρα την «αφηρημενοποίηση» της εργασίας, εξαλείφοντας κάθε σύνδεσή της με τα ατομικά χαρακτηριστικά του εργαζομένου. Δηλαδή, εκεί όπου χθες η συνέντευξη υποδοχής ή πρόσληψης έπαιζε τον πρώτο ρόλο, σήμερα δεν ενδιαφέρει καθόλου ή ελάχιστα τον εργοδότη...

Τα Α.Μ.Ε.Α. είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουν το νόημα αυτών των αλλαγών και τις επικρατούσες τάσεις, ώστε να διαμορφώσουν ανάλογη προσωπική και συλλογική στρατηγική.

Για την πληρέστερη κατανόηση αυτών των αλλαγών θεωρούμε χρήσιμο να αναπτύξουμε το γενικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι παρατηρούμενες αναδιαρθρώσεις.

1.Στις αρχές του αιώνα η παραγωγική διαδικασία (κυρίως βιομηχανική) στηριζόταν στον ειδικευμένο εργάτη (μάστορα), ο οποίος επιτελούσε το σύνολο των απαραίτητων εργασιών «από την πρώτη ύλη στο βιομηχανικό προϊόν».

2.Η πρώτη μεγάλη αλλαγή επήλθε με τον κατακερματισμό της διαδικασίας παραγωγής σε ανεξάρτητες και εναλλασσόμενες φάσεις και με την ανάθεση αυτών των φάσεων σε διαφορετικούς εργάτες. Πλέον, ο κάθε εργάτης επιτελεί (όχι μια εργασία), συγκεκριμένες κινήσεις. Από το σημείο αυτό και μετά, παύει να υφίσταται η ειδικότητα (με την πραγματική σημασία του όρου). Η όλη διαδικασία θυμίζει το φιλικό μοντάζ αντεστραμμένο. Αυτό δηλαδή που προηγουμένως έκανε ένας εργάτης, τώρα το κάνουν περισσότεροι, συλλογικά.

3.Η σημερινή τρίτη φάση, η οποία στηρίζεται στην προηγούμενη, προβλέπει όχι μόνο το διαχωρισμό των φάσεων, αλλά και τη γεωγραφική και λειτουργική τους αποκέντρωση (αποδέσμευση).

Ας φανταστούμε την παραγωγή ενός Βιβλίου, σήμερα, από ένα μικρό Εκδοτικό Οίκο:

Κάποιος μεταφραστής μεταφράζει το βιβλίο, χειρόγραφα, στο σπίτι του.

Κάποιος άλλος πληκτρολογεί στον Η/Υ το χειρόγραφο κείμενο.

Ένας τρίτος, στο σπίτι του ή στο εργαστήριό του, το διορθώνει και το επιμελείται, ενώ στη συνέχεια, ένας γραφίστας αναλαμβάνει στο εργαστήριό του τη δημιουργία των γραφικών (εξώφυλλο κ.λ.π.),

ακολουθώντας, μια μικρή μονάδα γραφικών τεχνών αναλαμβάνει τη λιθογραφική αναπαραγωγή του βιβλίου και τέλος, μια τυπογραφική μονάδα, το τυπώνει και μια άλλη το βιβλιοδετεί.

Αφού το βιβλίο έχει ετοιμαστεί, ένα μικρό πρακτορείο διανομής αναλαμβάνει τη διακίνησή του.

Βλέπουμε, λοιπόν, πώς μια μικρή επιχείρηση (εκδοτικός οίκος) ολοκλήρωσε έναν παραγωγικό κύκλο, χωρίς ουσιαστική συμμετοχή σε αυτόν, συντονίζοντας απλώς τις φάσεις παραγωγής μεταξύ τους.

Εδώ, από τη σκοπιά των Α.Μ.Ε.Α., μας ενδιαφέρει να συγκρατήσουμε τη δυνατότητα α) εργασίας από απόσταση, β) εκτέλεσης συγκεκριμένων «εργασιών» χωρίς συνολική ειδικευση και γ) την πλήρη ανεξαρτητοποίηση της όλης διαδικασίας από τα όποια ατομικά (ή σωματικά) χαρακτηριστικά ή ικανότητες των εργαζομένων (π.χ. όραση, ακοή, κινητικότητα, κ.λ.π.).

Οι νέες μορφές απασχόλησης αφορούν το κάθε Α.Μ.Ε.Α. ξεχωριστά, όμως καθίστανται ρεαλιστικότερη προοπτική όταν ομιλούμε για Συνεταιρισμούς, Προστατευόμενα Εργαστήρια, μικρές ανεξάρτητες μονάδες κ.λ.π.

Πρέπει πάντως να σημειώσουμε ότι στη χώρα μας έχει καθυστερήσει σημαντικά η νομοθετική προώθηση αυτών των μορφών απασχόλησης για Α.Μ.Ε.Α.. Για κάθε μια από

αυτές τις μορφές επιχειρήσεων υφίσταται διαφορετική νομοθεσία. Για όλες τις περιπτώσεις πάντως, προβλέπονται επιδοτήσεις από το υπουργείο Εργασίας, τον Ο.Α.Ε.Δ.. κ.λ.π.

Στο πρόσφατο παρελθόν υπήρξαν εγχειρήματα τέτοιου τύπου με αρνητικές και θετικές πλευρές. Η όλη εμπειρία και η αποκτηθείσα πείρα μένει να κεφαλαιοποιηθεί και να αξιοποιηθεί.

5.5 Προσαρμογές Εργασιακού Περιβάλλοντος για Α.Μ.Ε.Α.

Στα πλαίσια του Προγράμματος DISNET – STEP, εξετάζονται λεπτομερώς οι αναγκαίες κατά περίπτωση αναπηρίας χωροταξικές / δομικές προσαρμογές του εν γένει εργασιακού περιβάλλοντος, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση και η παραγωγικότητα των Α.Μ.Ε.Α..

Οι προσαρμογές αυτές είναι φυσικά αναγκαίες και σε κοινωνικό επίπεδο για την διευκόλυνση της κοινωνικής ζωής των Α.Μ.Ε.Α..

Για παράδειγμα, ορισμένες ράμπες λύνουν το πρόβλημα πρόσβασης των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Επίσης, ένα κειμενοτηλέφωνο στα αεροδρόμια, τους μεγάλους συγκοινωνιακούς Σταθμούς και τα κεντρικά σημεία των πόλεων, λύνει το πρόβλημα της εξ αποστάσεως επικοινωνίας των Κωφών ατόμων.

Εδώ, αντίθετα, επιθυμούμε να εστιάσουμε την προσοχή μας στο εργασιακό περιβάλλον και στις απαιτούμενες προσαρμογές, ειδικά από τη σκοπιά των τριών κατηγοριών Α.Μ.Ε.Α. (Κωφών, Τυφλών και Ατόμων με κινητικά προβλήματα).

Όταν μιλάμε για εργασιακό περιβάλλον, ουσιαστικά αναφερόμαστε σε τρία στοιχεία που το συγκροτούν: το χώρο εργασίας, τα μέσα ή υλικά εργασίας και τους ανθρώπους.

Επομένως, οι προσαρμογές που επιβάλλονται πρέπει να αφορούν και τις τρεις αυτές συνιστώσες.

Η διευκόλυνση της εργασιακής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. λοιπόν περιλαμβάνει:

- τη χωρική ένταξη (Location) των Α.Μ.Ε.Α.. Με άλλα λόγια την προσαρμογή του χώρου ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση, η κίνηση, η επικοινωνία και η εργασία των Α.Μ.Ε.Α. μέσα σε αυτόν
- τη λειτουργική ένταξη, με άλλα λόγια την απόκτηση των αναγκαίων τεχνικών μέσων που διευκολύνουν την εργασία, κίνηση και επικοινωνία των Α.Μ.Ε.Α. (π.χ. κειμενοτηλέφωνο για Κωφούς, πληκτρολόγιο Braille για Τυφλούς κ.λ.π.).
- την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. στο εργασιακό περιβάλλον. Δηλαδή την αναγκαία πληροφόρηση των προϊσταμένων και συναδέλφων του Α.Μ.Ε.Α. για τα ιδιαίτερα προβλήματα και τους τρόπους συνεργασίας, επικοινωνίας με το Α.Μ.Ε.Α..

Και τα τρία αυτά πεδία προσαρμογών δεν απαιτούν υψηλό κόστος επένδυσης, ούτε επηρεάζουν αρνητικά τη γενικότερη λειτουργία της επιχείρησης. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις λειτουργούν θετικά για το σύνολο των εργαζομένων.

Η χωρική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. στο εργασιακό περιβάλλον απαιτεί ορισμένες απλές και συνήθως μη-δαπανηρές αλλαγές σε αυτό.

Οι αλλαγές / προσαρμογές αυτές μπορούν να γίνουν με τη βοήθεια του ίδιου του ανάπηρου, ο οποίος δεν πρέπει να διστάσει να τις υποδείξει στον εργοδότη. Το αποτέλεσμα δεν θα' ναι η αποθάρρυνσή του, αλλά αντιθέτως θα πεισθεί ότι μέσω απλών τεχνικών προσαρμογών λύνει αυτό που ίσως προηγουμένως φάνταζε ανυπέρβλητο.

Μια μικρή αλλαγή της θέσης των επίπλων, ένα καλύτερα φωτισμένο δωμάτιο, ένα σημείο σιλικόνης στο πόμολο της πόρτας, ορισμένες απλές και «έξυπνες» προσθέσεις ταινιών στους φακέλους κ.λ.π., μπορούν να καταστήσουν το χώρο λειτουργικό για το Α.Μ.Ε.Α..

Συνήθως ο εργοδότης δεν γνωρίζει, και αυτός είναι ο κυριότερος ανασταλτικός παράγοντας στο να προσλάβει ένα άτομο με ειδικές ανάγκες. Το Κωφό, Τυφλό ή με Κινητικά Προβλήματα άτομο προτείνοντας τις λύσεις που έχει ανάγκη δεν καθιστά μόνο το χώρο πιο λειτουργικό, αλλά και αποδεικνύει έμμεσα στον εργοδότη πόσο απλό είναι να ξεπεραστούν οι τεχνικές δυσκολίες που γεννά η συγκεκριμένη αναπηρία.

Η λειτουργική ένταξη αφορά άμεσα ή έμμεσα το περιεχόμενο της εργασίας και αναφέρεται στα υλικά και τα μέσα εργασίας. Πρόκειται για έξυπνες μικροσυσκευές ή για ηλεκτρονικές συσκευές. Π.χ. ένα κειμενοτηλέφωνο για τον Κωφό εργαζόμενο, ή ένα φαξ, μια μεγεθυντική οθόνη για άτομα με προβλήματα όρασης κ.λ.π.

Τέλος, η κοινωνική ένταξη στο εργασιακό περιβάλλον αφορά τις καλές κοινωνικές σχέσεις του Α.Μ.Ε.Α. με συναδέλφους και προϊστάμενους.

Όπως σε κάθε κοινωνική σχέση έτσι και εδώ, απαιτείται η γνώση και η κατανόηση του «άλλου».

Τα Α.Μ.Ε.Α. οφείλουν να γνωρίζουν τα στερεότυπα των συναδέλφων τους και να προσπαθούν μεθοδικά να τα εξαλείψουν. Επίσης, πρέπει να γνωρίζουν ότι αυτά τα στερεότυπα είναι κυρίως παράγωγα της άγνοιας των συναδέλφων τους, σχετικά με την αναπηρία τους και όχι αρνητική στάση απέναντι στο πρόσωπό τους.

Την πρωτοβουλία εδώ πρέπει να την πάρει το ίδιο το Α.Μ.Ε.Α., σε συνεργασία με τον εργοδότη, με σκοπό την σωστή ενημέρωση των άλλων εργαζομένων.

5.6. Πολιτική και μέτρα απασχόλησης των Α.Μ.Ε.Α.

Η πολιτική της αποκατάστασης για τα Α.Μ.Ε.Α. εφαρμόζεται από το Ο.Α.Ε.Δ., ο οποίος, στο πλαίσιο των παρεμβάσεων του στους τομείς κατάρτισης και εκπαίδευσης επαγγελματικού προσανατολισμού του εργατικού δυναμικού, παρεμβαίνει με το σχεδιασμό και την εφαρμογή πλάνου ενίσχυσης και ένταξης ανέργων που ανήκουν σε ειδικές ή ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι η δυσχέρεια της εισόδου τους στην αγορά εργασίας. Το πλάνο που εφαρμόζει ο Ο.Α.Ε.Δ. αποτελείται από 5 στάδια:

1. Προκατάρτιση
2. Κατάρτιση
3. Προώθηση στην απασχόληση
4. Επιδότηση της απασχόλησης
5. Συμβουλευτική

Έως τα τέλη του 2002, με τη χρηματοδότηση του Β΄ Κ.Π.Σ. το πρώτο, το δεύτερο και το πέμπτο στάδιο του πλάνου διεξάγονταν μαζί, με τη μορφή σεμιναρίου, ενώ το τρίτο και τέταρτο στάδιο με την απευθείας ένταξη σε αντίστοιχα προγράμματα. Από τις αρχές του 2003 και στα πλαίσια του Γ΄ Κ.Π.Σ. τα στάδια παραμένουν τα ίδια αλλά διεξάγονται **διαδοχικά και ξεχωριστά**.

Η εξατομικευμένη προσέγγιση αυτών των ομάδων και η λήψη ειδικών μέτρων στήριξης καθίστανται αναγκαίες για την απόκτηση επαγγελματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων και τη διασφάλιση της ένταξης και παραμονής στην αγορά εργασίας. Το επιθυμητό αποτέλεσμα είναι να μειωθούν τα φαινόμενα κοινωνικής περιθωριοποίησης και ρατσισμού, όπως επίσης να επιτευχθεί η γενικότερη αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους.

Η Υπηρεσία Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων (Ε.Κ.Ο.) είναι αρμόδια για το σχεδιασμό, τη κατάρτιση, το συντονισμό και τη παρακολούθηση της υλοποίησης των προγραμμάτων και των μέτρων στήριξης των Ε.Κ.Ο.

Στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Γ΄ Κ.Π.Σ., εκτελούνται τα εξής προγράμματα για την ένταξη στην αγορά εργασίας Ε.Κ.Ο.: το πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων νέων θέσεων εργασίας (Ν.Θ.Ε.) και το πρόγραμμα επιχορήγησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών (Ν.Ε.Ε.).

Το πρόγραμμα Ν.Θ.Ε. αποτελείται από τρία υποπρογράμματα: πλήρους απασχόλησης, σύμβασης περιορισμένου χρόνου και μερικής απασχόλησης. Αναλυτικότερα, το υποπρόγραμμα πλήρους απασχόλησης αφορά επιχορηγήσεις σε 1700 Α.Μ.Ε.Α. από 18-65 ετών με το ποσό των €22 ανά ημέρα για 36 μήνες, μετά το πέρας των οποίων ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να συνεχίσει την απασχόληση τους για 12 μήνες επιπλέον χωρίς επιχορήγηση.

Το υποπρόγραμμα μερικής απασχόλησης αφορά επιχορηγήσεις 50 θέσεων για Α.Μ.Ε.Α. με το ποσό των €16,14 ανά ημέρα για 36 μήνες, μετά το πέρας των οποίων ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να συνεχίσει την απασχόληση τους για 12 μήνες επιπλέον χωρίς επιχορήγηση.

Το υποπρόγραμμα σύμβασης ορισμένου χρόνου αφορά επιχορηγήσεις 270 Α.Μ.Ε.Α. με το ποσό των €22 ανά ημέρα για 9 μήνες.

Το πρόγραμμα Ν.Ε.Ε. επιχορηγεί 450 Α.Μ.Ε.Α. για 48 μήνες με το ποσό των €15.000 το οποίο προσαυξάνεται κατά €1.500 αν το άτομο έχει ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω.

Επιπλέον, στα πλαίσια του Γ' Κ.Π.Σ. στα γενικά προγράμματα κατάρτισης του Ο.Α.Ε.Δ. το 10% των συμμετεχόντων προέρχεται από τις Ε.Κ.Ο., εν αντιθέσει με το Γ' Κ.Π.Σ. το οποίο προέβλεπε προγράμματα κατάρτισης ειδικά για τις ομάδες αυτές. Ο λόγος της αλλαγής αυτής είναι αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού.

Στα πλαίσια του πέμπτου σταδίου του πλάνου ενίσχυσης του Ο.Α.Ε.Δ., της συμβουλευτικής, παρέχονται στους εξυπηρετούμενους από το γραφείο Ε.Κ.Ο. συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες, τόσο κατά τη διαδικασία της προώθησης στην απασχόληση, όσο και κατά τη διάρκεια της επιδοτούμενης απασχόλησής τους.

6. Νομικό Πλαίσιο Προστασίας Α.Μ.Ε.Α.

6.1. Πρότυποι Κανόνες του Ο.Η.Ε. σχετικά με την ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες

Στο έγγραφο με τους Πρότυπους Κανόνες του Ο.Η.Ε. περιέχονται οι εξής 22 κανόνες:⁸³

1. Ευαισθητοποίηση: Τα κράτη οφείλουν να λάβουν μέτρα για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας όσον αφορά στα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα δικαιώματά τους, το δυναμικό και τη συνεισφορά τους.
2. Ιατρική φροντίδα: Τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν αποτελεσματική ιατρική φροντίδα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.
3. Αποκατάσταση: Τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν υπηρεσίες αποκατάστασης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ώστε να τα βοηθήσουν να φτάσουν και να παραμείνουν σε άριστο επίπεδο αυτονομίας και λειτουργικότητας.
4. Υπηρεσίες στήριξης: Τα κράτη οφείλουν να εγγυώνται την ανάπτυξη και προσφορά υπηρεσιών στήριξης, συμπεριλαμβανομένων τεχνικών βοηθημάτων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ώστε να αυξηθεί ο βαθμός αυτονομίας τους στην καθημερινή ζωή και η δυνατότητα άσκησης των δικαιωμάτων τους.
5. Πρόσβαση: Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν την καθολική σημασία της πρόσβασης στη διαδικασία εξίσωσης των ευκαιριών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Για τα άτομα με οιοσδήποτε ειδικές ανάγκες, τα κράτη οφείλουν α) να εισαγάγουν προγράμματα δράσης που θα καταστήσουν προσιτό το φυσικό περιβάλλον και β) να λάβουν μέτρα για την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την επικοινωνία.
6. Εκπαίδευση: Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν την αρχή των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση για παιδιά, νέους και ενήλικες με ειδικές ανάγκες και σε προσαρμοσμένους χώρους. Τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίσουν ότι η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος.
7. Απασχόληση: Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν ότι τα άτομα με ειδικές ανάγκες πρέπει να ενδυναμωθούν για να ασκούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, ιδίως στον τομέα της απασχόλησης. Πρέπει να χαίρουν ίσων ευκαιριών παραγωγικής και κερδοφόρου απασχόλησης στην αγορά εργασίας, τόσο στην ύπαιθρο όσο και στις πόλεις.
8. Σταθερές αποδοχές και κοινωνική ασφάλιση: Τα κράτη είναι υπεύθυνα για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης και σταθερών αποδοχών στα άτομα με ειδικές ανάγκες.
9. Οικογενειακή ζωή και προσωπική ολοκλήρωση: Τα κράτη οφείλουν να προωθούν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην οικογενειακή ζωή, να προάγουν το δικαίωμά τους για προσωπική ολοκλήρωση και να εξασφαλίζουν ότι οι νόμοι δεν εισάγουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε ότι αφορά τις σεξουαλικές τους σχέσεις, το γάμο και την τεκνοποιία.
10. Πολιτιστική καλλιέργεια: Τα κράτη εξασφαλίζουν την ένταξη και τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε πολιτιστικές δραστηριότητες.
11. Ψυχαγωγία και αθλητισμός: Τα κράτη λαμβάνουν μέτρα που θα επιτρέψουν στα άτομα με ειδικές ανάγκες να έχουν ίσες ευκαιρίες ψυχαγωγίας και άθλησης.
12. Θρησκεία: Τα κράτη ενισχύουν τα μέτρα για ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες στη θρησκευτική ζωή της περιοχής τους.
13. Πληροφόρηση και έρευνα: Τα κράτη αναλαμβάνουν την τελική ευθύνη για τη συλλογή και διάδοση των πληροφοριών σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με

⁸³ Επαγγελματικός ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΑΜΕΑ, Νάσιος Χρήστος, 1996, σελ 76

ειδικές ανάγκες και προωθούν την πλήρη έρευνα όλων των θεμάτων, συμπεριλαμβανομένων των φραγμών, που επηρεάζουν τη ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

14. Χάραξη πολιτικής και προγραμματισμός: Τα κράτη εξασφαλίζουν ότι τα θέματα ειδικών αναγκών λαμβάνονται υπόψη σε κάθε σχετική δράση χάραξης πολιτικής και εθνικού προγραμματισμού.

15. Νομοθεσία: Τα κράτη ευθύνονται για τη δημιουργία της νομικής βάσης μέτρων για την επίτευξη των στόχων της πλήρους συμμετοχής και ισοτιμίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

16. Οικονομικές πολιτικές: Τα κράτη φέρουν την οικονομική ευθύνη για εθνικά προγράμματα και μέτρα που δημιουργούν ισότητα ευκαιριών για άτομα με ειδικές ανάγκες.

17. Συντονισμός εργασίας: Τα κράτη είναι υπεύθυνα για τη σύσταση και την ενίσχυση εθνικών συντονιστικών επιτροπών ή ανάλογων φορέων που λειτουργούν ως εθνικό σημείο σύγκλισης για θέματα ειδικών αλλαγών.

18. Οργανώσεις ατόμων με ειδικές ανάγκες: Τα κράτη οφείλουν να αναγνωρίσουν το δικαίωμα των οργανώσεων ατόμων με ειδικές ανάγκες να εκπροσωπούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Τα κράτη οφείλουν επίσης να αναγνωρίζουν το συμβουλευτικό ρόλο των οργανώσεων ατόμων με ειδικές ανάγκες σε θέματα χάραξης πολιτικής ειδικών αναγκών.

19. Κατάρτιση προσωπικού: Τα κράτη είναι υπεύθυνα για την εξασφάλιση κατάλληλης κατάρτισης του προσωπικού κάθε βαθμίδας που συμμετέχει στον προγραμματισμό και παροχή προγραμμάτων και υπηρεσιών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

20. Εθνική εποπτεία και αξιολόγηση των προγραμμάτων ειδικών αναγκών και εφαρμογής των Πρότυπων Κανόνων: Τα κράτη είναι υπεύθυνα για τη συνεχή εποπτεία και αξιολόγηση της εφαρμογής των εθνικών προγραμμάτων και υπηρεσιών που αφορούν στην ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

21. Τεχνική και οικονομική συνεργασία: Τόσο τα εκβιομηχανισμένα όσο και τα αναπτυσσόμενα κράτη οφείλουν να συνεργάζονται μεταξύ τους για τη λήψη και την εφαρμογή μέτρων που θα βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στις αναπτυσσόμενες χώρες.

22. Διεθνής συνεργασία: Τα κράτη λαμβάνουν ενεργό μέρος στη διεθνή συνεργασία σχετικά με πολιτικές εξίσωσης ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες..

6.2. Τα Δικαιώματα των Κωφών στην Ελλάδα

I. ΙΣΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΣΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

Τα άτομα με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να έχουν τα εξής δικαιώματα:

- το δικαίωμα μιας φυσιολογικής ζωής, όπου να γίνεται σεβαστή η ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους
- το δικαίωμα μιας κατάλληλης ιατρικής φροντίδας, με όσα βοηθήματα και ειδικές προσαρμογές χρειάζεται
- το δικαίωμα εκπαίδευσης, τεχνικής κατάρτισης και αποκατάστασης, βοήθειας, συμβουλευτικών υπηρεσιών, υπηρεσιών εύρεσης εργασίας και όποιων άλλων υπηρεσιών που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους στο μέγιστο, ώστε να εξασφαλισθεί η ενσωμάτωσή τους στη ζωή της κοινότητας
- το δικαίωμα οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας και το δικαίωμα ενός ικανοποιητικού βιοτικού επιπέδου
- το δικαίωμα μιας παραγωγικής απασχόλησης και συμμετοχής σε συνδικαλιστικές οργανώσεις
- το δικαίωμα να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες τους σε κάθε στάδιο του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού
- το δικαίωμα να ζουν με την οικογένειά τους και να συμμετέχουν σε όλες τις κοινωνικές, δημιουργικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες
- το δικαίωμα να συμμετέχουν στο νομικό και πολιτικό σύστημα
- το δικαίωμα προστασίας από κάθε είδους εκμετάλλευση, κακομεταχείριση ή ταπεινωτική αντιμετώπιση

II ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

(Άρθρα 21 και 26 του Συντάγματος του 1975)

1) Το άρθρο 21 ορίζει ρητά ότι το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας (είτε αυτή είναι πνευματική είτε σωματική είτε αισθητηριακή). Κατά συνέπεια, η Πολιτεία οφείλει, με τη λήψη συγκεκριμένων νομοθετικών, θεσμικών και διοικητικών μέτρων, να εκδηλώνει έμπρακτα το ενδιαφέρον της για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

2) Σύμφωνα με το άρθρο 26, τα ανθρώπινα δικαιώματα των κωφών και Βαρήκων ατόμων, ως μελών του κοινωνικού συνόλου, τελούν, όπως και όλων των άλλων πολιτών, υπό την εγγύηση του Κράτους και τα όργανά του υποχρεούνται να διασφαλίσουν την άσκησή τους χωρίς εμπόδια.

3) Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων όλων των πολιτών (άρα και των αναπήρων οποιασδήποτε κατηγορίας) από το Κράτος αποβλέπει στην πραγματοποίηση της κοινωνικής προόδου με ελευθερία και δικαιοσύνη.

4) Τέλος το Κράτος έχει το δικαίωμα να αξιώνει από όλους τους πολίτες να εκπληρώνουν το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.

III ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε.

1) Σύμφωνα με το άρθρο 26 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, κάθε ανάπηρο άτομο (άρα και κάθε κωφό ή βαρήκοο άτομο), ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαμβάνει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική του ένταξη.

2) Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν, ανάλογα με τις δυνατότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική κατάρτιση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία.

IV.ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Περιορισμός των αστικών δικαιωμάτων των κωφών
(Άρθρα Αστικού Κώδικα 128 – 133, 1686, 1688, 1689, 1705 – 1709,
άρθρο 19 Ν. 1329/83)

1) Τα κωφά και βαρήκοα άτομα έχουν και μπορούν να ασκήσουν όλα τα αστικά δικαιώματα που απολαμβάνουν όλα τα άλλα άτομα που είναι ικανά για δικαιοπραξία (δήλωση βουλήσεως προσώπου με σκοπό τη δημιουργία ηθελημένων εννόμων αποτελεσμάτων), με εξαίρεση τις περιπτώσεις εκείνες που, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, είναι ανίκανα για δικαιοπραξία διότι βρίσκονται υπό δικαστική ή νόμιμη απαγόρευση.

2) Υπό δικαστική απαγόρευση τίθεται όποιος, ένεκα σωματικής αναπηρίας, κυρίως δε επειδή είναι εκ γενετής κωφός ή τυφλός ή άλαλος, αδυνατεί να φροντίσει τον εαυτό του ή την περιουσία του.

3) Η απαγόρευση κηρύσσεται με απόφαση του αρμόδιου δικαστηρίου έπειτα από αίτηση οιοδήποτε συγγενούς, του συζύγου εκείνου που πάσχει, του επιτρόπου ή κηδεμόνα αυτού ή του εισαγγελέα.

4) Η αίτηση για την απαγόρευση πρέπει να συνοδεύεται με γνωμοδότηση του συγγενικού συμβουλίου. Το συγγενικό συμβούλιο συγκροτείται στον τόπο που έχει την κατοικία του ο ανάπηρος και αποτελείται από τον Ειρηνοδίκη ως πρόεδρο και τους έξι πλησιέστερους συγγενείς του αναπήρου, που λαμβάνονται σε ίσο αριθμό από την πατρική και τη μητρική γραμμή.

5) Υπό δικαστική αντίληψη τίθεται όποιος ένεκα σωματικής αναπηρίας, ιδίως επειδή είναι κωφός ή τυφλός ή άλαλος, βρίσκεται σε μερική αδυναμία να φροντίσει τον εαυτό του και τις υποθέσεις του.

6) Για την αίτηση υπαγωγής σε δικαστική αντίληψη και τη διαδικασία αυτής εφαρμόζονται οι διατάξεις για τη δικαστική απαγόρευση.

7) Οι πράξεις εκείνου που βρίσκεται υπό δικαστική αντίληψη για τις οποίες ο νόμος απαιτεί τη συναίνεση του αντιλήπτορα (το πρόσωπο που έχει αναλάβει τη φροντίδα) είναι άκυρες εφόσον έγιναν χωρίς αυτήν, όπως π.χ. να παραστεί σε δικαστήριο, να ενεργεί εισπράξεις ή να εξοφλεί, να δανείζεται, να εκποιεί ακίνητη περιουσία κλπ. Επίσης, όποιος κωφός τελεί υπό απαγόρευση ή δικαστική αντίληψη δεν μπορεί να γίνει μέλος αγροτικού συνεταιρισμού.

Υ.ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΩΦΩΝ
(Π.Δ. 465/81, Ν. 1566/85, Ν. 1771/88, Π.Δ.238/88, Ν. 1946/91)

Α. Ειδική Αγωγή

Η ειδική αγωγή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα κωφά και βαρήκοα άτομα παρέχεται δωρεάν από τα ειδικά σχολεία κωφών, τις ειδικές τάξεις ή τα ειδικά τμήματα ή ομάδες που λειτουργούν μέσα στα κοινά σχολεία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Επίσης ειδική αγωγή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχεται από τα ειδικά σχολεία κωφών και Βαρήκοων παιδιών του Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφαλάλων (ΕΙΠΚ) και των παραρτημάτων του στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, τις Σέρρες και το Καστέλι Χανίων.

Το ΕΙΠΚ, που ιδρύθηκε με το νόμο 726/37, είναι ο πρώτος φορέας που ασχολήθηκε συστηματικά και αποκλειστικά με την ειδική αγωγή, την επαγγελματική εκπαίδευση και γενικά την προστασία των κωφών παιδιών στη χώρα μας. Από τα σχολεία του έχουν περάσει και αποφοιτήσει χιλιάδες κωφά άτομα, που έχουν ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο ως επιστήμονες ή επαγγελματίες με επιτυχία.

Β. Ειδική διαδικασία εξέτασης κωφών μαθητών
(Π.Δ. 465/81 άρθρο 4 παρ. 7)

Μαθητές τυφλοί, κωφοί ή βαρήκοοι καθώς και όσοι πάσχουν από μόνιμη ή παροδική σωματική αναπηρία ή ειδική διαταραχή του λόγου (λογοασθένεια, δυσλεξία) αποδεικνύόμενα, όταν δεν είναι εμφανή, από Ειδικό Διαγνωστικό Κέντρο, εξετάζονται προφορικά ή γραπτά κατά περίπτωση, ανάλογα με τις δυνατότητές τους και αξιολογούνται με βάση ένα από τα δύο προβλεπόμενα είδη δοκιμασίας μόνο.

Φυσικά, σύμφωνα με το νόμο, αποκλειστικός φορέας για κάθε θέμα που αναφέρεται στην ειδική αγωγή και την επαγγελματική εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες γενικά είναι το Υπουργείο Εθν. Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Γ. Καθ' υπέρβαση εγγραφή κωφών
(Ν. 1771/88 άρθρο 4 παρ. 1 περ. 6)

Η καθ' υπέρβαση εγγραφή τυφλών ή κωφαλάλων επιτρέπεται σε οποιοδήποτε τμήμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εκτός από τα τμήματα εκείνα στα οποία, λόγω της φύσης της επιστήμης, είναι δυσχερής γι' αυτούς η παρακολούθηση, σύμφωνα με αιτιολογημένη απόφαση του τμήματος, που εγκρίνεται από τη σύγκλητο και ανακοινώνεται πριν από την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους με το οποίο γίνεται η επιλογή.

Δ. “Φυσικώς αδύνατοι” υποψήφιοι
(Π.Δ. 57/1990 άρθρο 17 (Φ.Ε.Κ. 24/τ. Α') ή Π.Δ. 238/1988 άρθρο 13)

1) Υποψήφιοι για τους οποίους η κατά τον υπαλληλικό κώδικα πρωτοβάθμια υγειονομική επιτροπή γνωματεύει ότι εξαιτίας μόνιμης ή παροδικής σωματικής ή αισθητηριακής βλάβης δεν μπορούν να λάβουν μέρος στις γραπτές γενικές εξετάσεις υποβάλλονται, μετά από αίτησή τους που συνοδεύεται από τη γνωμάτευση της επιτροπής που προαναφέρθηκε, σε ειδικές εξετάσεις, που διενεργούνται γραπτά ή προφορικά από την

οικεία επιτροπή εξέτασης “φυσικώς αδυνάτων” του άρθρου 33 κατά τον ίδιο χρόνο και με το ίδιο πρόγραμμα με το οποίο διενεργούνται οι γενικές εξετάσεις και πάνω στα ίδια θέματα, στα οποία εξετάζονται οι υπόλοιποι υποψήφιοι. Με απόφαση της οικείας επιτροπής εξέτασης “φυσικώς αδυνάτων”, μπορεί να παρατείνεται κατά περίπτωση και μόνο γι’ αυτήν την κατηγορία υποψηφίων η διάρκεια εξέτασής τους, πέραν της καθοριζόμενης από την Κ.Ε.Γ.Ε. διάρκειας για κάθε εξεταζόμενο μάθημα των γενικών εξετάσεων. Καθ’ όλη τη διάρκεια της εξέτασης των υποψηφίων αυτών και για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε έκτακτης ανάγκης παρευρίσκεται σχολίατρος ή ιατρός του δημοσίου ή ιδιώτης γιατρός, που ορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 6 του άρθρου 27 του παρόντος Προεδρικού Διατάγματος.

2) Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται ανάλογα και για τους υποψηφίους που προσκομίζουν ειδική διαγνωστική έκθεση ιατροπαιδαγωγικού κέντρου ή σταθμού, από την οποία προκύπτει ότι η επίδοσή τους στα μαθήματα δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί με γραπτές εξετάσεις, γιατί πάσχουν από δυσλεξία.

VI. Εισαγωγή άνευ εξετάσεων σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. ατόμων με ειδικές ανάγκες (Ν. 1946/14.5.1991, άρθρο 46)

Το πρώτο εδάφιο της περίπτωσης ζ’ της παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν.1351/1983, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 4 παρ. 1 του Ν.1771/1988, αντικαθίσταται ως εξής:

“ζ) Τυφλοί – κωφάλαλοι – πάσχοντες από μεσογειακή αναιμία και δρεπανοκυτταρική ή μικροδρεπανοκυτταρική αναιμία, ως και πάσχοντες από συγγενή υδροκεφαλία με μόνιμη τεχνητή παροχέτευση του εγκεφαλογωτιαίου υγρού (shunt), συνοδευόμενα και από άλλες διαμαρτίες όπως αραχνοειδής κύστη με φαινόμενα επιληπτικής κρίσης. Η πάθηση όσων ανήκουν στις κατηγορίες αυτές πιστοποιείται από την πρωτοβάθμια υγειονομική επιτροπή του Νομού, μετά από δωρεάν βεβαίωση γιατρού μέλους διδακτικού επιστημονικού προσωπικού οποιουδήποτε ΑΕΙ αντίστοιχης ειδικότητας.”

VII. ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΩΦΩΝ ΑΤΟΜΩΝ (Ν. 2328/95, άρθρο 3)

- Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να περιλαμβάνουν στο ημερήσιο πρόγραμμα τους ένα τουλάχιστον πεντάλεπτο δελτίο ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα με ταυτόχρονη αναγραφή υποτίτλων για την ενημέρωση των κωφών ατόμων.

- Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να περιλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους, μία τουλάχιστον φορά το δεκαπενθήμερο, ενημερωτικό ή ψυχαγωγικό ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα ημίωρης τουλάχιστον διάρκειας στη νοηματική γλώσσα με ταυτόχρονη αναγραφή υποτίτλων για τα κωφά άτομα.

- Οι διερμηνείς νοηματικής γλώσσας επιλέγονται από τους τηλεοπτικούς σταθμούς μετά από γνώμη της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος.

- Οι παραπάνω ελάχιστες υποχρεώσεις δεν εμποδίζουν τους τηλεοπτικούς σταθμούς και ιδίως την Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. στην ανάληψη πρόσθετων πρωτοβουλιών προς εξυπηρέτηση των κωφών ατόμων.

- Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να μεταδίδουν δωρεάν μηνύματα κοινωνικού περιεχομένου διάρκειας δύο πρώτων λεπτών της ώρας καθημερινά, ιδίως για θέματα υγείας, πρόνοιας και μέριμνας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Σε περίπτωση πληθώρας παρόμοιων μηνυμάτων, η επιλογή γίνεται με κλήρωση.

VIII. ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ ΓΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ Α.Μ.Ε.Α.

(Απόφαση Υπ. Εργασίας 33734/95)

Σύμφωνα με όσα ορίζει η ανωτέρω απόφαση, Ιδιωτικές Επιχειρήσεις, Επιχειρήσεις Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Κοινής Ωφέλειας, Συνεταιρισμών, Επαγγελματικών Σωματείων και Ενώσεων που προσλαμβάνουν και απασχολούν Α.Μ.Ε.Α. με τις διαδικασίες του Ν. 1648/86, όπως τροποποιήθηκε, επιχορηγούνται από τον Ο.Α.Ε.Δ. με ποσά που κυμαίνονται από 3000 έως 5000 δρχ. την ημέρα για τα δύο πρώτα χρόνια απασχόλησης.

IX. Η 159/82 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ Α.Μ.Ε.Α.

Με το νόμο 1556/85 κυρώθηκε η ανωτέρω Διεθνής Σύμβαση Εργασίας, η οποία ισχύει πλέον ως νόμος του Κράτους, που αφορά την επαγγελματική επαναπροσαρμογή και απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α. όλων των κατηγοριών.

Σύμφωνα με τη σύμβαση αυτή, η χώρα μας πρέπει:

- να θεωρεί ότι ο σκοπός της επαγγελματικής επαναπροσαρμογής είναι να επιτρέψει στα Α.Μ.Ε.Α. να βρουν και να διατηρήσουν μια κατάλληλη απασχόληση, να εξελιχθούν επαγγελματικά και έτσι να διευκολύνει την ένταξη ή επανένταξή τους στην κοινωνία
- να εφαρμόζει τις διατάξεις της σύμβασης προσαρμοσμένες στις εθνικές συνθήκες και ανάγκες και την εθνική πρακτική
- να εφαρμόζει πολιτική στηριζόμενη στην αρχή της ισότητας των ευκαιριών για τα Α.Μ.Ε.Α.
- να παρέχει και να αξιοποιεί υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, τοποθέτησης, απασχόλησης και άλλες συναφείς υπηρεσίες που προορίζονται να επιτρέψουν στα Α.Μ.Ε.Α. να βρουν και να διατηρήσουν μια απασχόληση και να προοδεύουν επαγγελματικά

X. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΩΦΩΝ

(Ν.1648/86 άρθρο 1 παρ. 4 και Ν. 2224/94 άρθρο 22)

A. Αναγκαστικές τοποθετήσεις

Σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις, κωφά άτομα ηλικίας 15 - 65 ετών, με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 40%, εφόσον είναι εγγεγραμμένα στα μητρώα ανέργων αναπήρων του Ο.Α.Ε.Δ., μπορούν, σύμφωνα με τους όρους, τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες που ορίζονται στο νόμο αυτό (1648/86), να τοποθετηθούν αναγκαστικά ως υπάλληλοι ή εργατοτεχνίτες, ανάλογα με τα τυπικά τους προσόντα, σε Δημόσιες Υπηρεσίες, σε Ν.Π.Δ.Δ., σε Ν.Π.Ι.Δ., σε επιχειρήσεις και οργανισμούς του δημοσίου τομέα, σε τράπεζες και σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις ελληνικές ή ξένες που λειτουργούν στην Ελλάδα με οποιαδήποτε μορφή και απασχολούν προσωπικό πάνω από 50 άτομα.

XI. ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΒΑΡΗΚΟΪΑΣ

Τα βαρήκοα άτομα που είναι ασφαλισμένα στο Δημόσιο και τους διάφορους ασφαλιστικούς οργανισμούς και ταμεία δικαιούνται ακουστικών βαρηκοΐας, αλλά η δαπάνη αγοράς τους δεν αναγνωρίζεται εξολοκλήρου από αυτά. Άλλα ταμεία αναγνωρίζουν μόνο ορισμένο ποσό, ανεξαρτήτως της αξίας των ακουστικών, ενώ άλλα συγκεκριμένο ποσοστό επί της αξίας.

XII. ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΣΕ ΚΩΦΑ ΚΑΙ ΒΑΡΗΚΟΑ ΑΤΟΜΑ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΑ ΣΤΟ Ι.Κ.Α. ΚΑΙ ΤΟΝ Ο.Γ.Α.

(Ν. 1920/90, Π.Δ. 334/88)

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 27 του ανωτέρω νόμου:

- Ασφαλισμένος στο Ι.Κ.Α. που έπαθε κώφωση (έκπτωση ακουστικής οξύτητας 96-100%) μετά την υπαγωγή του στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α. δικαιούται σύνταξης αναπηρίας, υπό τον όρο ότι συντρέχουν και όλες οι άλλες αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπει ο νόμος.
- Ασφαλισμένοι στον Ο.Γ.Α. (Π.Δ. 334/88) δικαιούνται σύνταξης αναπηρίας εφόσον έπαθαν κώφωση σε ποσοστό τουλάχιστον 67% κατά την άσκηση του βιοποριστικού τους επαγγέλματος και είναι ηλικίας 21 - 65 ετών.

Β΄ ΜΕΡΟΣ : ΕΡΕΥΝΑ

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1. Εισαγωγή

Η επιστημονική έρευνα έχει ως βασικό σκοπό να δώσει απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα χρησιμοποιώντας επιστημονικές μεθόδους. Η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες στηρίζεται πάνω σε τρία βασικά ερωτήματα: το «τι» (αντικείμενο της έρευνας), το «γιατί» (σκοπιμότητα διεξαγωγής έρευνας), και το «πώς» (μεθοδολογία έρευνας). Προσπαθεί στο πλαίσιο αυτό να αναπαραστήσει μια κοινωνική πραγματικότητα μέσω της εφαρμογής συστηματικών μεθόδων συλλογής και ανάλυσης εμπειρικών δεδομένων.

Το αντικείμενο της έρευνας συνίσταται στον καθορισμό και τη διατύπωση ενός ερευνητικού προβλήματος και συνακόλουθα στην οριοθέτηση και στη διασαφήνιση των όρων του. Η στοιχειοθέτηση του πρακτικού σκοπού για τον οποίο γίνεται η έρευνα, η θεμελίωση δηλαδή της σκοπιμότητας για την οποία διεξάγεται η ερευνητική προσπάθεια, αποτελεί επίσης ουσιώδη φάση της ερευνητικής διαδικασίας. Επιπρόσθετα, η εγκυρότητα της ερευνητικής διαδικασίας και κατά συνέπεια το πεδίο γενίκευσης και εφαρμογής των αποτελεσμάτων της διασφαλίζεται μόνο όταν η μεθοδολογία της πραγματώνεται μέσω τεχνικών και εργαλείων τα οποία είναι αποδεκτά από την επιστημονική κοινότητα που αποτελεί έναν από τους κύριους αποδέκτες αυτών των αποτελεσμάτων.

Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις της ερευνητικής διαδικασίας στις κοινωνικές επιστήμες προσλαμβάνουν ποσοτικό ή ποιοτικό χαρακτήρα ανάλογα με το είδος των ερευνητικών δεδομένων. Πολλές φορές χρησιμοποιείται ο συνδυασμός των δύο αυτών μεθοδολογικών προσεγγίσεων αφού οι ποσοτικές μέθοδοι αποτελούν μέσο για τον έλεγχο συγκεκριμένων υποθέσεων που συνάγονται από συγκεκριμένο προϋπάρχον θεωρητικό πλαίσιο, ενώ οι ποιοτικές μέθοδοι, λόγω και της ευέλικτης δομής τους, ευνοούν την ανάπτυξη νέων θεωρητικών παραδοχών.⁸⁴

1.2. Σκοπός έρευνας

Ο σκοπός και τα αντικείμενα της έρευνας απαντούν τα ερωτήματα «τι» και «γιατί» που αναφέραμε παραπάνω. Διερευνήσαμε την ποιότητα της εκπαίδευσης των κωφών σε επίπεδο λειτουργίας του ως θεσμού όπως επίσης και σε ποιο βαθμό συνεισφέρει στην ομαλή ένσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο. Σημαντικό ρόλο στην ένσωμάτωση έχει η κατάρτιση που λαμβάνουν μέσα από την εκπαίδευση και κατ' επέκταση η επαγγελματική αποκατάσταση.

Μέσω του ερωτηματολογίου εξετάστηκαν πέντε συγκεκριμένα αντικείμενα έρευνας που στόχος τους είναι να δώσουν απαντήσεις στους προβληματισμούς που τίθενται. Τα 5 αντικείμενα είναι τα εξής:

- Η χρονική στιγμή (ηλικία) κατά την οποία φοίτησαν για πρώτη φορά οι ερωτώμενοι σε σχολείο κωφών,
- Η μέθοδος επικοινωνίας που χρησιμοποιείται κατά την εκπαίδευσή τους,
- Η ποιότητα της εκπαίδευσης όπως την αντιλαμβάνονται οι Κωφοί
- Η κατάρτιση που παρέχει το σχολείο και αν βοηθάει στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και
- Ο ρόλος που διαδραματίζει ο Κ.Α. και η χρηστικότητα της Κοινωνικής υπηρεσίας μέσα στο σχολείο.

⁸⁴ Φίλιας, Β, Εισαγωγή στη μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1977

1.3. Είδος έρευνας

Η έρευνα μπορεί να λάβει αρκετούς χαρακτηρισμούς ανάλογα με το κριτήριο που θέτουμε κάθε φορά. Με την έρευνα, αυξάνεται η ποσότητα και βελτιώνεται η ποιότητα των πληροφοριών που έχει στη διάθεσή του ο αποφασίζων την έρευνα. Οι περισσότερες και καλύτερες πληροφορίες αποτελούν τις βασικές εισροές που κατάλληλα επεξεργαζόμενες, διευκολύνουν στη λήψη ορθότερων αποφάσεων, που συνήθως χαρακτηρίζονται από χαμηλό βαθμό αβεβαιότητας και κινδύνου. Η πλήρης εξάλειψη της αβεβαιότητας και του κινδύνου είναι ανέφικτη.

Έτσι με το κριτήριο τον αριθμό των ατόμων χαρακτηρίζεται ομαδική, ποσοτική με κριτήριο τη μορφή των δεδομένων, και επιτόπια με κριτήριο τον τόπο διεξαγωγής.

1.4. Επιλογή του δείγματος

Για την επιλογή του δείγματος το σκεπτικό που χρησιμοποιήθηκε είναι να απευθυνθούμε στους κωφούς μαθητές που αποφοίτησαν από τα σχολεία κωφών – βαρηκόων την πιο πρόσφατη σχολική χρονιά στην έρευνα (σχολικό έτος 2000 – 2001). Από τα τρία γυμνάσια-λύκεια κωφών στην Ελλάδα αποκτήθηκε πρόσβαση μόνο στο ένα. Το δεύτερο βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη και αποκλείστηκε λόγω απόστασης και το τρίτο στην Αθήνα δεν έκανε δεκτή την αίτησή μας για έρευνα. Στο γυμνάσιο – λύκειο κωφών Αργυρούπολης, το οποίο έκανε δεκτή την αίτησή μας για έρευνα, απευθυνθήκαμε σε όλους τους απόφοιτους της προηγούμενης σχολικής χρονιάς (35 συνολικά) οι οποίοι ανταποκρίθηκαν θετικά σε ποσοστό 100%. Συνολικά η έρευνα περιλαμβάνει ποσοστό πάνω από 30% από το συνολικό πληθυσμό που αποφοίτησε από Λύκεια κωφών – βαρηκόων Πανελληνίως.⁸⁵

1.5. Το ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ομάδα ή σειρά ερωτήσεων που στοχεύουν να εξασφαλίσουν κάποιες πληροφορίες σχετικές με ένα ή περισσότερα ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν ένα υποκείμενο έρευνας. Αντανακλούν συνεπώς τους στόχους της έρευνας με μορφή ερωτήσεων οι οποίες έχουν ως αντικείμενο να προκαλέσουν εκείνες τις απαντήσεις των υποκειμένων που εκφράζουν με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα τις απόψεις τους πάνω στο προς μελέτη πρόβλημα. Όταν το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται στο πλαίσιο μιας συνέντευξης πολλές φορές συνοδεύεται από ένα έντυπο και έναν οδηγό συνέντευξης. Στα ερωτηματολόγια χρησιμοποιούνται τρεις συνήθως τύποι ερωτήσεων: α) κλειστές ερωτήσεις ή ερωτήσεις με καθορισμένες απαντήσεις, β) ανοικτές ερωτήσεις και γ) ερωτήσεις με διαβαθμισμένες σε κλίμακα απαντήσεις⁸⁶

Ως βασικό εργαλείο της έρευνας χρησιμοποιήθηκε Ερωτηματολόγιο τεσσάρων (4) σελίδων με κυριότερα χαρακτηριστικά :

- Εισαγωγική ενότητα ανώνυμης αποτύπωσης των χαρακτηριστικών του χρήστη.
- Ως επί το πλείστον "κλειστές" ερωτήσεις, χωρισμένες στις εξής ενότητες : α) δημογραφικά δεδομένα, β) εκπαίδευση, γ) αξιολόγηση προσωπικού – παρεχόμενες υπηρεσίες, δ) δυσκολίες εκπαίδευσης – βαθμός ικανοποίησης και ε) μελλοντικές ενέργειες. Το τελικό ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε, αποτελούσαν είκοσι τρεις (23) ερωτήσεις συμπεριλαμβανομένων των δημογραφικών και περιελάμβανε θέματα σχετικά με το σκοπό της έρευνας, όπως εκπαίδευση, αξιολόγηση προσωπικού, μελλοντικές ενέργειες κ.τ.λ.

Μόλις οριστικοποιήθηκε η τελική μορφή του ερωτηματολογίου, ο διερμηνέας Κοινωνικός Λειτουργός έλαβε λεπτομερή ενημέρωση (Briefing) για το αντικείμενο, ζητούμενο της έρευνας, καθώς και τον τρόπο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου.

⁸⁵ Φίλιας, Β, Εισαγωγή στη μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1977

⁸⁶ Ο.Π.

1.6. Σχεδιασμός έρευνας

Λόγω της μεγάλης γεωγραφικής διασποράς του δείγματος και της δυσκολίας μετάβασης σε διάφορες τοποθεσίες της Αττικής επιλέχθηκε η παρακάτω μεθοδολογία – σχεδιασμός της έρευνας: τα 35 άτομα που επιλέχθηκαν ως δείγμα συγκεντρώθηκαν στον χώρο εκδηλώσεων του σχολείου όπου ενημερώθηκαν για την έρευνα και τους σκοπούς της. Ενημερώθηκαν επίσης για την ανωνυμία των ερωτηματολογίων, την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων και τη χρήση μόνο αυτών που χρειάζονται αποκλειστικά για την έρευνα. Κατόπιν και εφόσον δεν υπήρχαν συγκεκριμένες απορίες, κανονίστηκαν ώρες συνάντησης τις επόμενες μέρες στο χώρο του σχολείου. Στις συναντήσεις που έγιναν, έγινε ξανά ενημέρωση αυτή τη φορά εξηγώντας κάθε ερώτηση ξεχωριστά και ξεκίνησε η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων με την παρέμβαση μας όπου υπήρχε απορία για οποιοδήποτε θέμα. Στο εγχείρημα μας βοήθησε η κοινωνική λειτουργός του σχολείου, η οποία βοήθησε κατέχοντας τη Νοηματική στην επικοινωνία μας με τους κωφούς, λειτουργώντας ως διερμηνέας.

Παρ' όλα τα προαναφερθέντα προβλήματα και οι 35 χρήστες του δείγματος ανταποκρίθηκαν και παρέδωσαν έγκυρα ερωτηματολόγια, με ποσοστό ανταπόκρισης 100%. Η έρευνα διενεργήθηκε τον Ιούνιο του 2001.

1.7. Επεξεργασία – στατιστική ανάλυση

Μετά την ολοκλήρωση του ποιοτικού ελέγχου των ερωτηματολογίων έγινε και η αποκωδικοποίηση τους. Σε κάθε ερώτηση έγινε παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε ποσοστό επί τις εκατό (%). Σε αρκετές περιπτώσεις ομαδοποιήθηκαν αποτελέσματα για να είναι πιο ουσιαστικές οι απαντήσεις. Τέλος έγιναν και συνδυασμοί αποτελεσμάτων για να βγουν ακόμα περισσότερα συμπεράσματα βασισμένα στο ερευνητικό αποτέλεσμα.

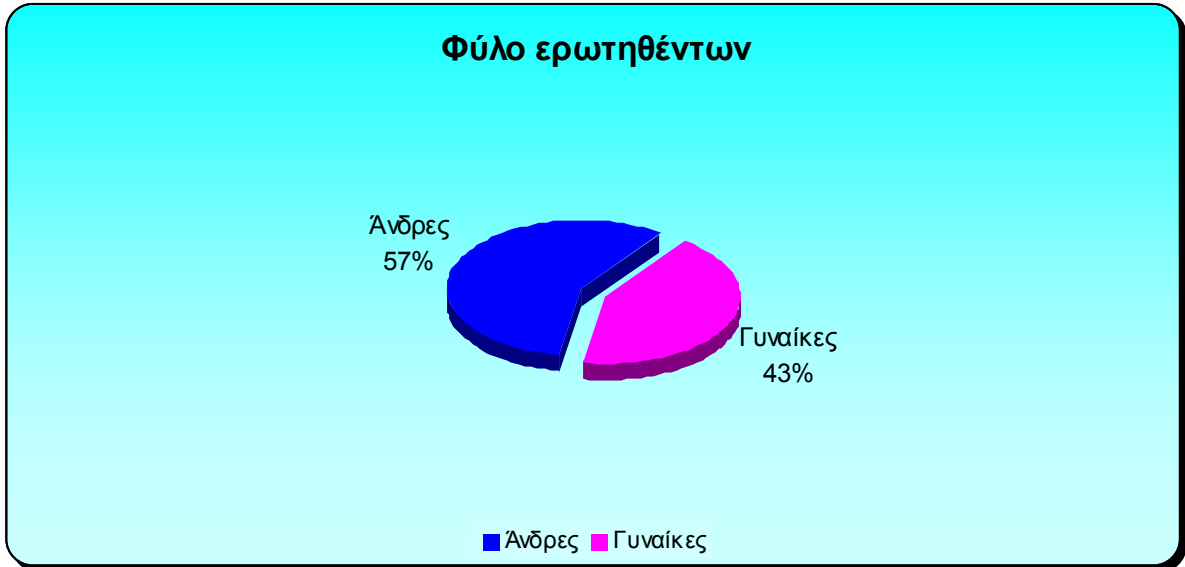
1.8. Περιορισμοί – δυσκολίες έρευνας

Η κοινότητα των κωφών έχει κάποιες συγκεκριμένες ιδιαιτερότητες τις οποίες λάβαμε υπόψη μας ώστε να διεξάγουμε την έρευνα με συγκεκριμένη μεθοδολογία. Αυτό που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας είναι καταρχήν το ότι χρησιμοποιούν διαφορετικό κώδικα επικοινωνίας οπότε χρειαζόμασταν ένα άνθρωπο που να μπορεί να κατέχει τη Νοηματική γλώσσα όπως επίσης και να μπορεί να είναι όσο το δυνατόν γνώστης της ειδικότητάς μας. Τη λύση σε αυτό το πρόβλημα την έδωσε η Κοινωνική Λειτουργός του σχολείου, η κα. Μαίρη Λ. Αθανασιάδου, η οποία προσφέρθηκε να βοηθήσει στην διεξαγωγή της έρευνας.

Μια άλλη δυσκολία ήταν η μεγάλη διασπορά του δείγματος γεωγραφικά και σε διαφορετικά σχολεία. Από τα 3 Γυμνάσια – Λύκεια κωφών βαρηκόνων που υπάρχουν στην Ελλάδα (2 στην Αθήνα και 1 στην Θεσσαλονίκη) το σχολείο της Θεσσαλονίκης αποκλείστηκε λόγω απόστασης. Υποβλήθηκαν αιτήσεις για διεξαγωγή έρευνας και στα δυο σχολεία της Αθήνας όπου μόνο στο Γυμνάσιο – Λύκειο Αργυρούπολης έγινε δεκτή. Επιπλέον υπήρξε αδυναμία από την πλευρά της κας. Αθανασιάδου (διερμηνέα – κοινωνικής λειτουργού) για μετάβαση σε 35 διαφορετικές τοποθεσίες εντός και εκτός λεκανοπεδίου για ατομικές συνεντεύξεις. Πιστεύουμε ότι τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να γενικευτούν για τους απόφοιτους βαρήκοους – κωφούς στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη για το έτος 2000-2001, μια και το δείγμα μας αποτελεί ποσοστό 30% και πάνω από το συνολικό πληθυσμό κωφών αποφοίτων τη συγκεκριμένη χρονιά πανελληνίως.

2.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Πλέον προχωρούμε σε ανάλυση της κάθε ερώτησης ξεχωριστά:

γράφημα 1: κατανομή δείγματος ανά φύλο. Άνδρες :20, γυναίκες 15.

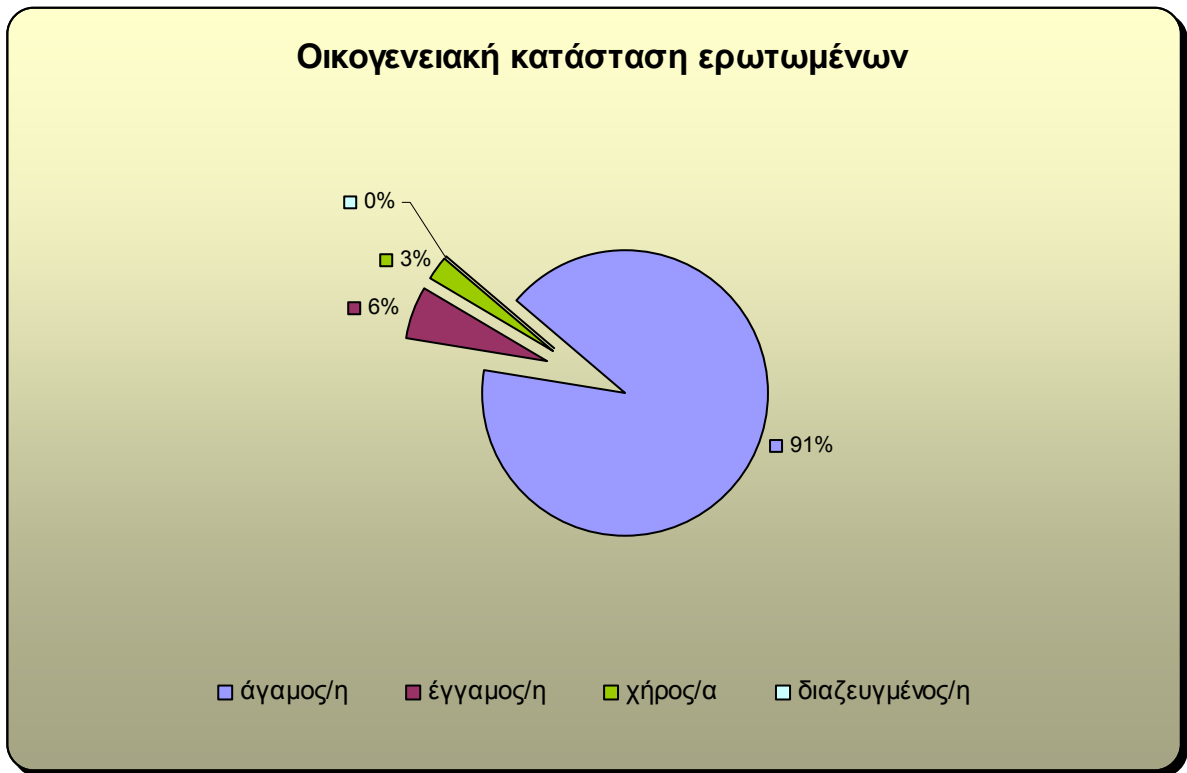
Αρχικά παρατηρούμε ότι υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες, με ελαφρά περισσότερους άνδρες απόφοιτους κωφούς.

γράφημα 2: κατανομή δείγματος ανά έτος γέννησης

Από την ερώτηση σχετικά με το έτος γεννήσεως, προκύπτουν τα ακόλουθα αποτελέσματα: το 33% αποφοίτησε χωρίς να έχει καθυστερήσεις κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στο σχολείο (γεννηθέντες το 1983 και 1984). Το 46% αποφοίτησε έχοντας

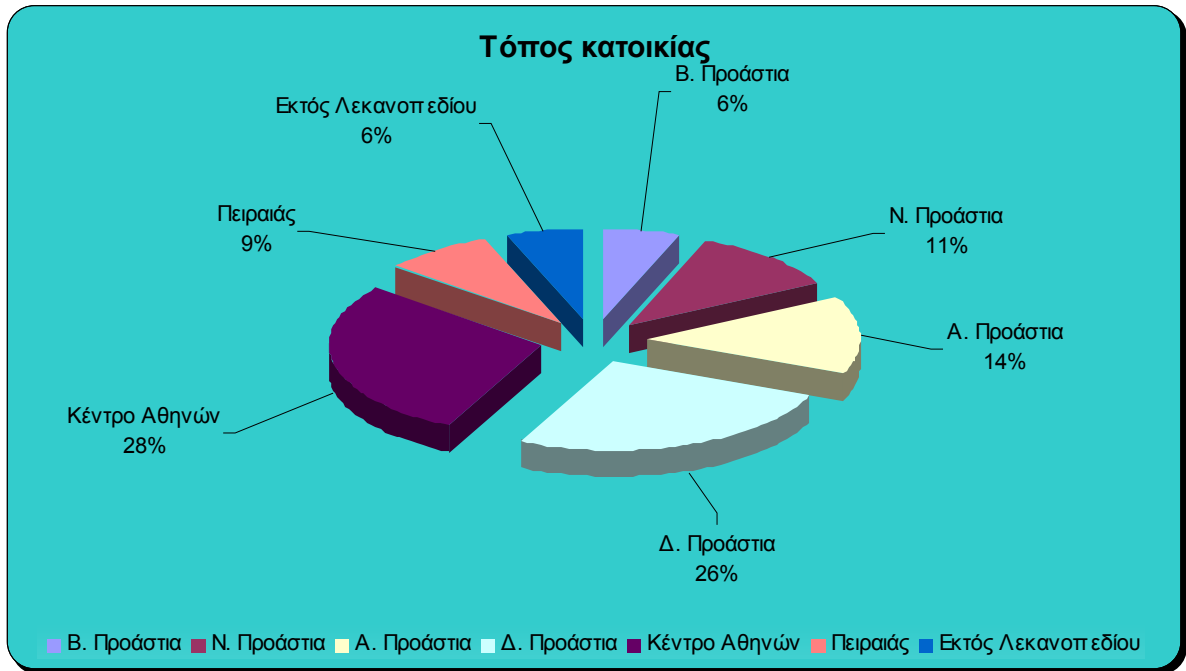
επαναλάβει τουλάχιστον μία σχολική χρονιά (γεννηθέντες από το 1978 έως το 1982). Τέλος το 21% αποφοίτησε με μεγάλη καθυστέρηση από το σχολείο κωφών, είτε γιατί διέκοψε για μεγάλο χρονικό διάστημα, είτε διότι τελείωσε σχολείο ακουόντων και κατόπιν παρακολούθησε σχολείο κωφών.

γράφημα 3: οικογενειακή κατάσταση

Στην ερώτηση που αφορά την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων λάβαμε τα εξής αποτελέσματα: το 91% δήλωσαν άγαμοι. Το 6% δήλωσαν έγγαμοι. Τέλος το 3% δήλωσε χηρεία. Το 9% των έγγαμων – χήρων οφείλεται στο ότι κάποιοι από αυτούς έχουν τελειώσει σχολείο ακουόντων και είναι μεγαλύτερης ηλικίας από 18 -19 χρονών.

γράφημα 4: τόπος κατοικίας

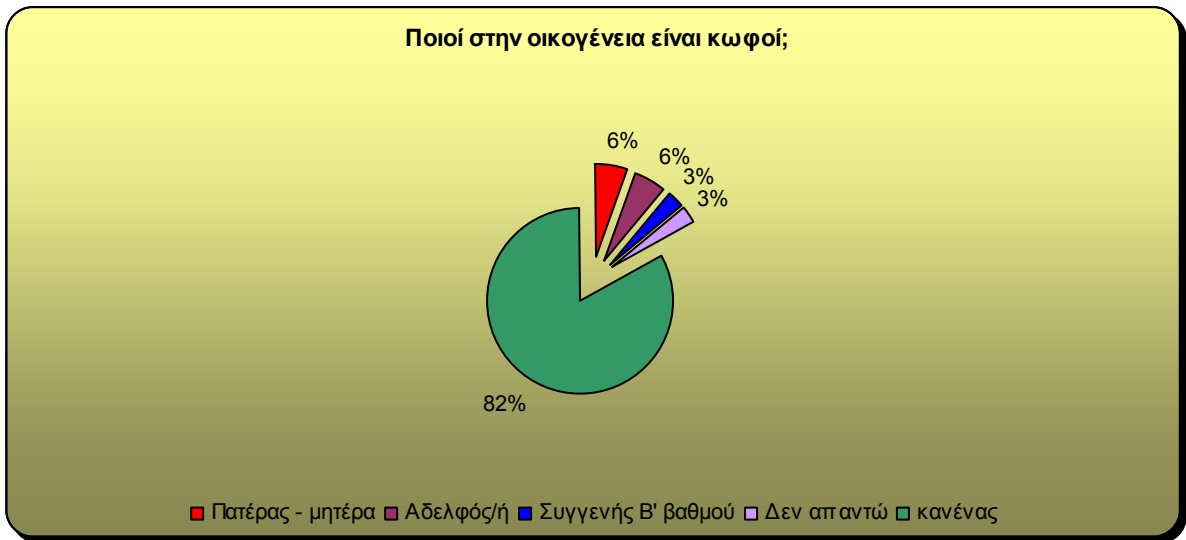
Στην ερώτηση σχετικά με τον τόπο διαμονής λάβαμε τα εξής αποτελέσματα: το 94% των ερωτηθέντων διαμένει εντός του λεκανοπεδίου Αττικής. Αναλυτικότερα, συνολικά το 54% κατοικεί στο κέντρο της Αθήνας (28%) και στα δυτικά προάστια (26%). Το 25% διαμένει στα Νότια και Ανατολικά προάστια και ένα 9% διαμένει στον Πειραιά. Μια παρατήρηση που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι δεν υπάρχει ανάλογος αριθμός ατόμων που να προέρχεται από τα Βόρεια προάστια (μόλις 6%). Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη του Τ.Ε.Ε. Κωφών – Βαρηκόων στην Αγία Παρασκευή, το οποίο είναι ευκολότερα προσβάσιμο από τους κατοίκους αυτών των περιοχών. πρέπει να επισημάνουμε ότι η παρουσία των δύο ατόμων που διαμένουν μόνιμα εκτός λεκανοπεδίου δείχνει την έλλειψη υποδομής στην επαρχία όχι μόνο για τα κωφά αλλά και για τις άλλες κατηγορίες των Α.Μ.Ε.Α. .

γράφημα 5: άλλοι κωφοί στην οικογένεια.

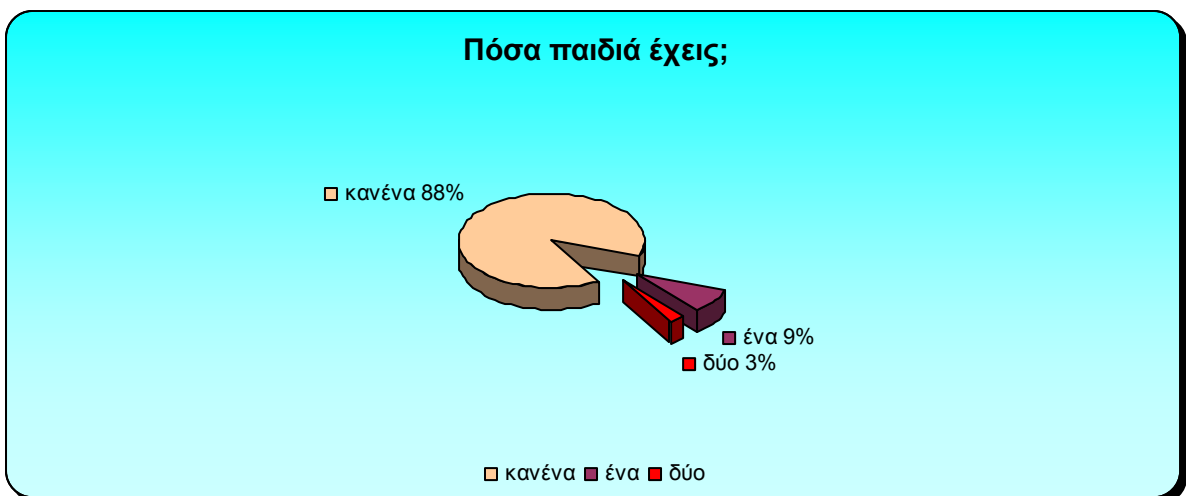
Τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών επιβεβαιώνονται και στη δική μας έρευνα, όπου το 83% των ερωτηθέντων δήλωσαν πως δεν υπάρχουν άλλοι κωφοί στην οικογένεια, ενώ το 17% δήλωσε ότι υπάρχουν. Βέβαια έχει σημασία να αναλύσουμε το 17% όσον

αφορά το βαθμό συγγένειας που έχουν οι ερωτηθέντες με τους μη ακούοντες της οικογένειας τους(βλέπε επόμενη ερώτηση).

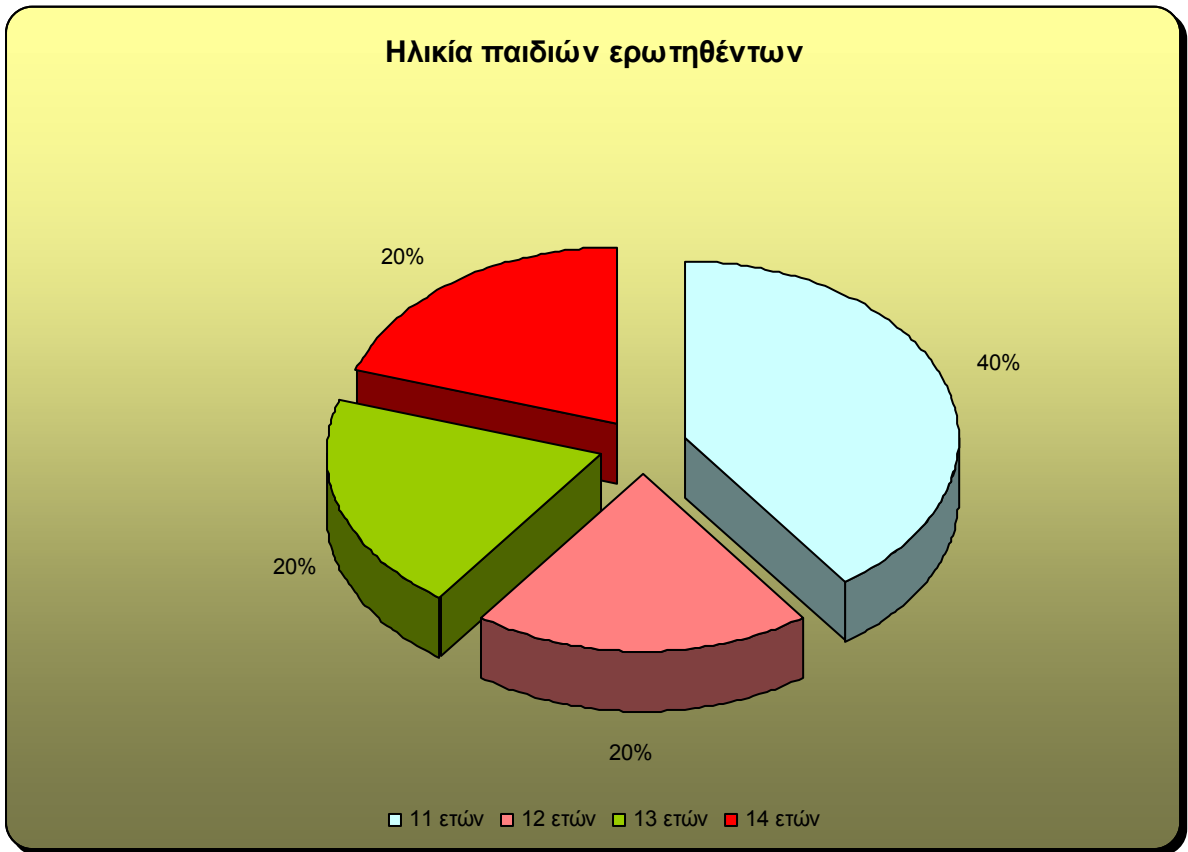
γράφημα 6: Συγγένεια και κώφωση.

Στην ερώτηση σχετικά με το ποιοι συγγενείς είναι κωφοί παρατηρούμε τα εξής: πέραν του 82% των ερωτηθέντων που δεν έχουν κωφό συγγενή τα αποτελέσματα δείχνουν ότι στο 6% των ερωτηθέντων κωφός είναι ο πατέρας ή η μητέρα, σε ένα άλλο 6% κωφός είναι ο αδελφός ή η αδελφή και στο 3% συγγενής β' βαθμού. Τέλος παρατηρούμε ότι ένα 3% δεν απάντησε.

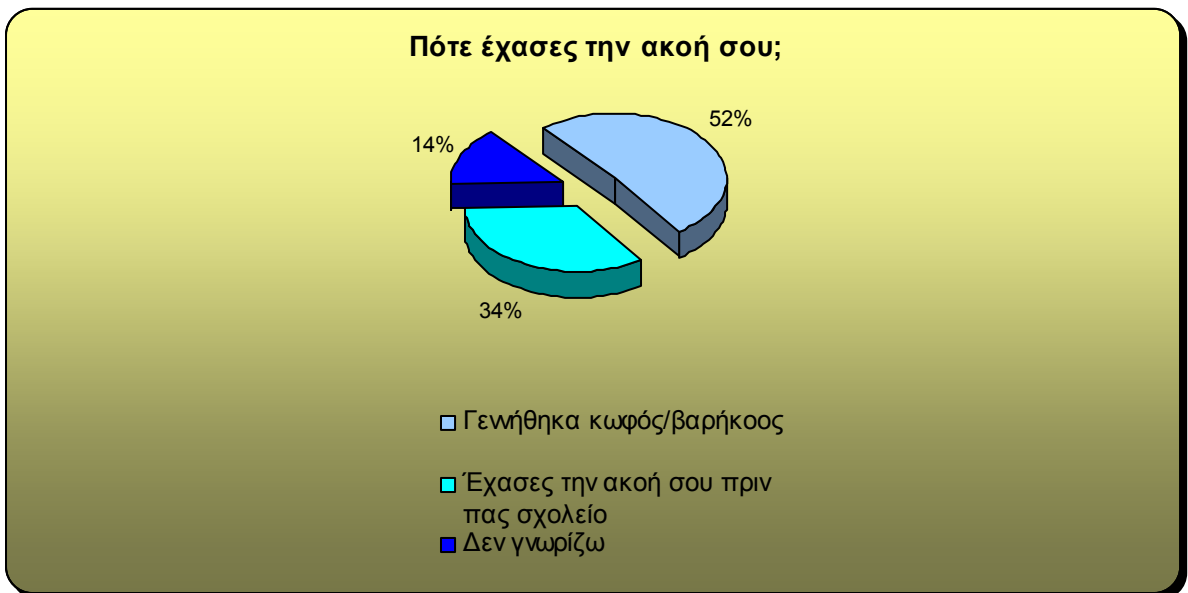
γράφημα 7: κώφωση και τεκνοποίηση

Στην ερώτηση πόσα παιδιά έχεις έχουμε τα εξής αποτελέσματα: 31 από τους 35 ερωτηθέντες (88%) δεν έχουν παιδιά. 3 ερωτηθέντες (9%) έχουν ένα παιδί και ένας ερωτηθείς (3%) έχει 2 παιδιά.

γράφημα 8: ηλικία παιδιών ερωτηθέντων

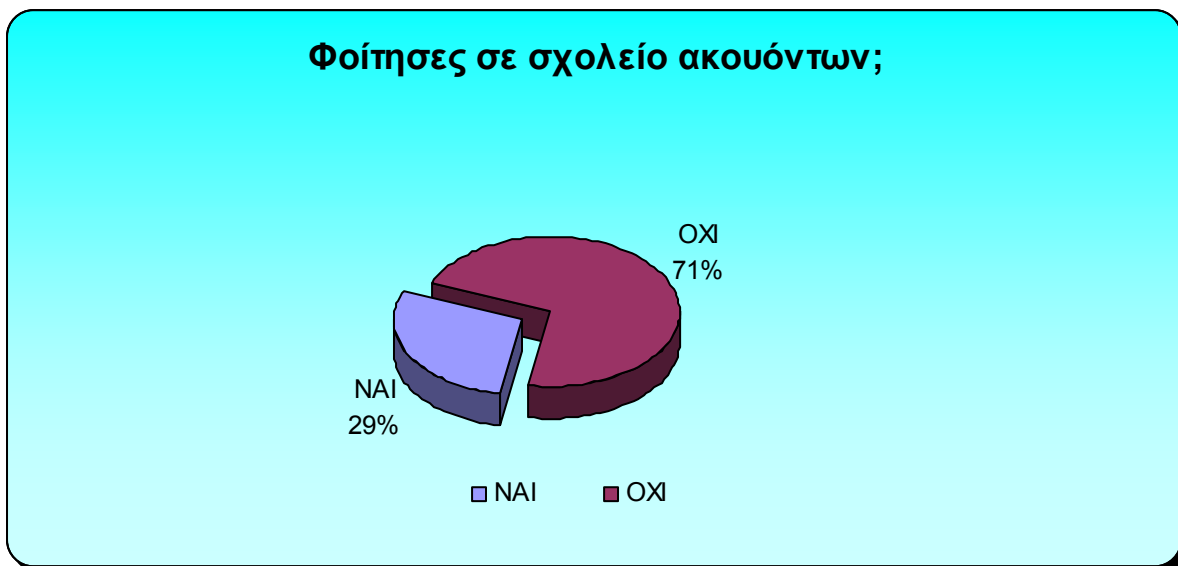
Στην ερώτηση σχετικά με την ηλικία των παιδιών έχουμε τα εξής αποτελέσματα: η ηλικία των παιδιών κυμαίνεται από 11 έως 14 ετών. Το 40% είναι ηλικίας 11 ετών ενώ από 20% έχουν ηλικίες 12, 13 και 14 ετών.

γράφημα 9 : Χρόνος απώλειας ακοής

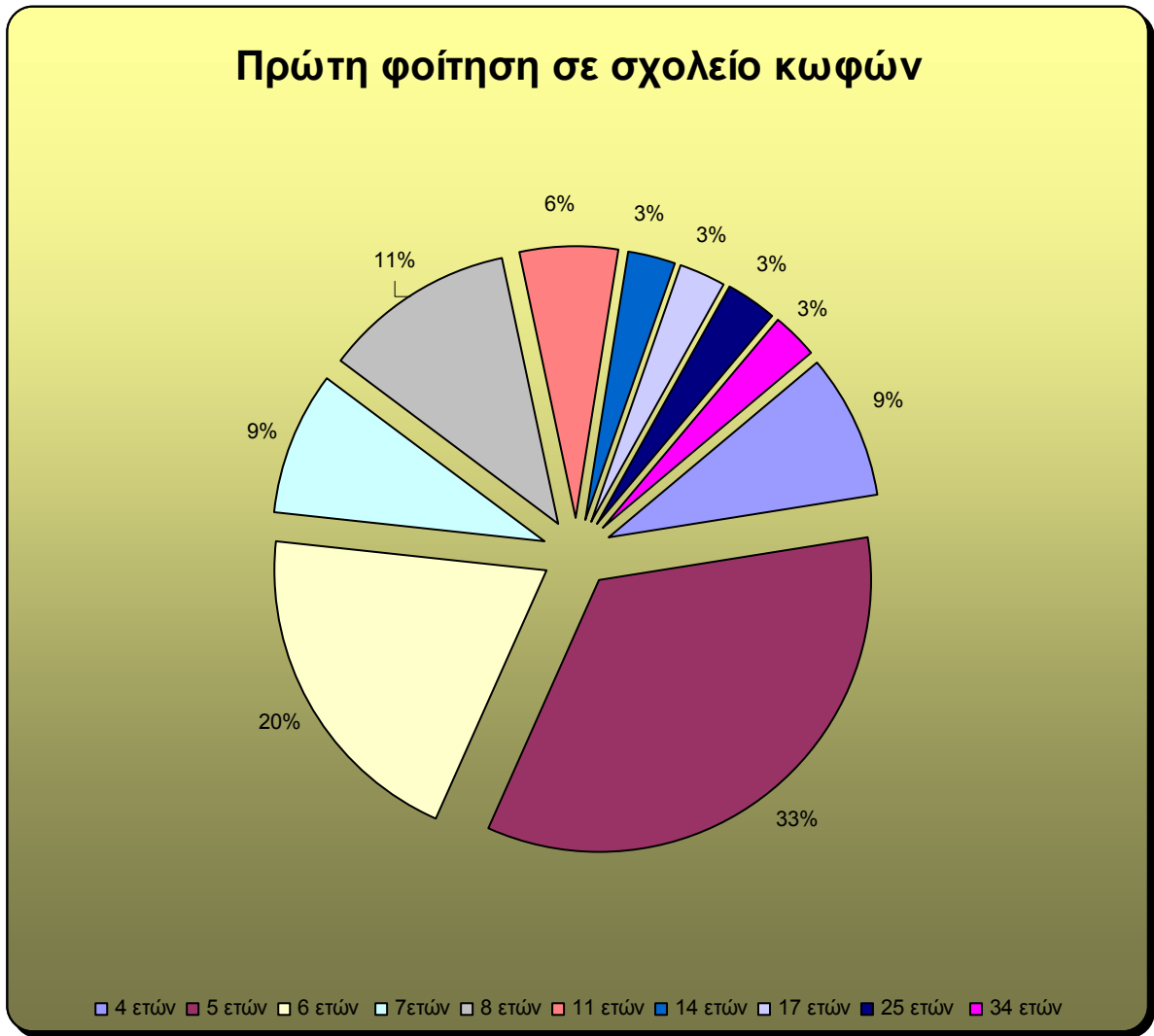
Στο γράφημα 9 βλέπουμε τα αποτελέσματα από την ερώτηση «Πότε έχασες την ακοή σου;» Παρατηρούμε ότι πάνω από τους μισούς (52%), γεννήθηκαν με απώλεια ακοής, 34% έχασε την ακοή του πριν πάει στο σχολείο και 14% δεν γνωρίζουν. Ο προσδιορισμός των

αιτιών απώλειας ακοής δεν αποτέλεσε αντικείμενο της έρευνας, άλλωστε δεν είναι δυνατός μέσω της ερώτησης (βλέπε κεφάλαιο 2.2).

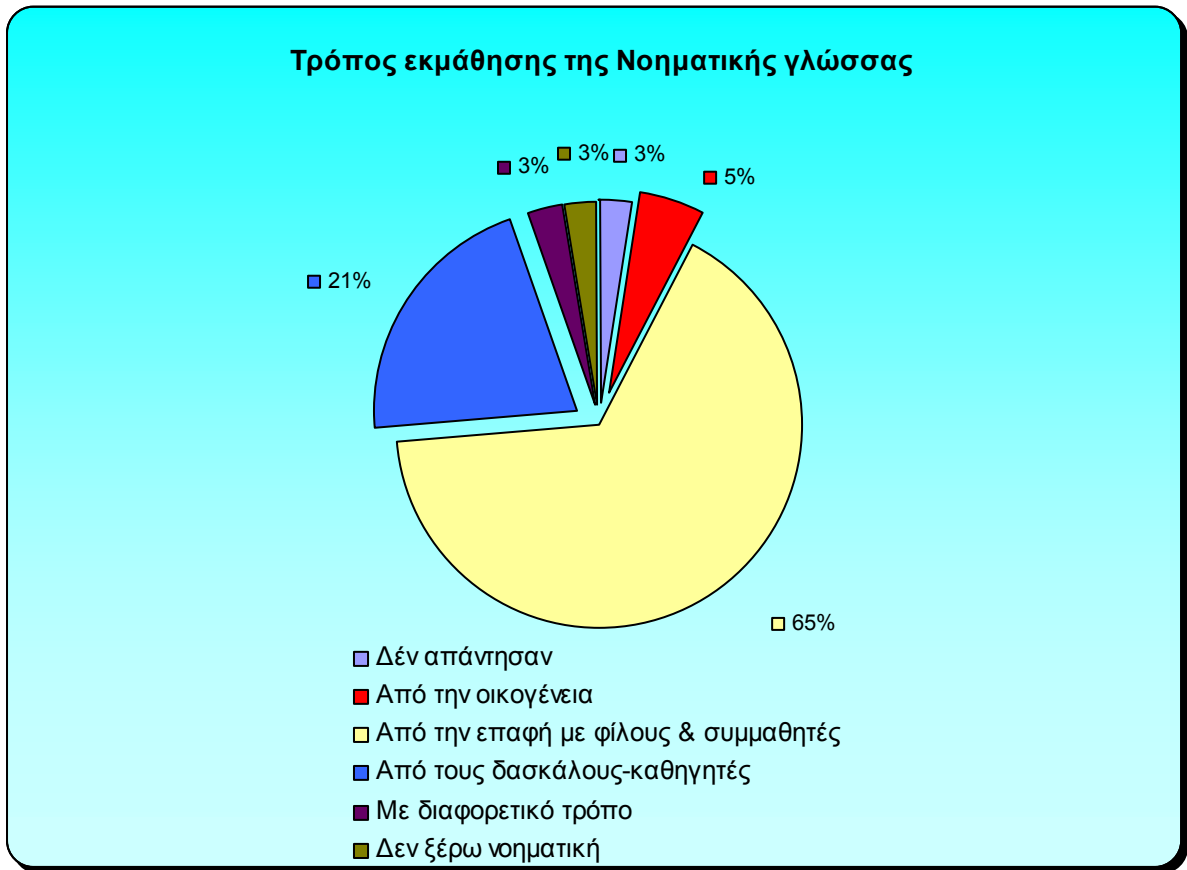
γράφημα 10: Φοίτηση σε σχολείο ακουόντων

Από την ερώτηση που αφορά την πιθανή φοίτηση σε σχολείο ακουόντων έχουμε τα εξής αποτελέσματα: το 71% απάντησε αρνητικά και το 29% απάντησε θετικά.

γράφημα 11: πρώτη φοίτηση σε σχολείο Κωφών

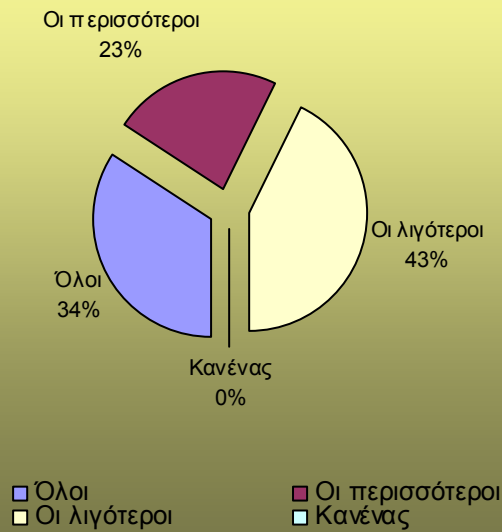
Όπως φαίνεται στο γράφημα 11, το 62% των ερωτώμενων ξεκίνησαν να φοιτούν σε σχολείο κωφών σε ηλικία κατάλληλη ώστε να πάνε στο δημοτικό (4, 5 και 6 ετών), 29% ξεκίνησε σε σχολείο ακουόντων αλλάζοντας μετά περιβάλλον, περνώντας στο σχολείο των κωφών (7, 8, 11 και 14 ετών). Ειδικά για αυτήν την κατηγορία συμπεραίνουμε ότι είτε προέρχονται από οικογένειες που δεν θέλησαν να αποδεχθούν το πρόβλημα του παιδιού τους, φαινόμενο σύνηθες και το ανάγκασαν να ενταχθεί σε μια διαδικασία εκπαιδευτική που δεν το διευκόλυνε. είτε οι γονείς των μαθητών αυτών πίστευαν ότι το παιδί τους θα είχε περισσότερες ωφέλειες σε ένα γενικό σχολείο και θα μπορούσε να ενσωματωθεί με τα υπόλοιπα «ακούοντα» παιδιά (ενσωμάτωση). 2 άτομα χαρακτηριστικά ανέφεραν ότι τελείωσαν έως και το Λύκειο σε σχολεία ακουόντων και κατόπιν γράφηκαν στο σχολείο Κωφών ώστε να συμπληρώσουν την εκπαίδευσή τους και πιο πολύ να ενστερνιστούν την κουλτούρα των Κωφών. Το 9% των ερωτώμενων φοίτησε πρώτη φορά σε σχολείο κωφών σε μεγάλη ηλικία (14, 17, 25 και 34 ετών), γεγονός που μπορεί να εξηγείται από το ότι φοίτησαν εξ' ολοκλήρου σε σχολείο ακουόντων και ξαναφοίτησαν στις λυκειακές τάξεις σε σχολείο κωφών.

γράφημα 12: Τρόπος εκμάθησης την Νοηματικής γλώσσας

Ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της μελέτης αυτής έχει να κάνει με τη Νοηματική γλώσσα κυρίως επειδή είναι το κύριο εργαλείο – μέθοδος επικοινωνίας των Κωφών. Μέσα από την έρευνα διαπιστώσαμε ότι το 65% έμαθαν την νοηματική μέσα από την επαφή με φίλους και συμμαθητές, 21% από τους δασκάλους και τους καθηγητές τους και 5% από την οικογένεια. 3% απάντησε πως έμαθε με διαφορετικό τρόπο (δεν διευκρίνισε) και 3% δήλωσε πως δεν γνωρίζει τη Νοηματική γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι το 70% έμαθε την νοηματική γλώσσα μέσα από τους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, φίλοι, συμμαθητές) και 21% από τους εκπαιδευτικούς. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία διότι διαπιστώνουμε ότι η γλώσσα αυτή δεν αποτελεί ένα ξένο σώμα γι' αυτούς αλλά είναι ότι η μητρική γλώσσα για εμάς. Βέβαια υπάρχει η ιδιαιτερότητα που πηγάζει από το γεγονός ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες προέρχονται από οικογένειες ακουόντων (βλέπε γράφημα 5), οπότε και οι περισσότεροι μαθαίνουν τη γλώσσα μέσα από την επαφή με τους φίλους τους και τους συμμαθητές τους.

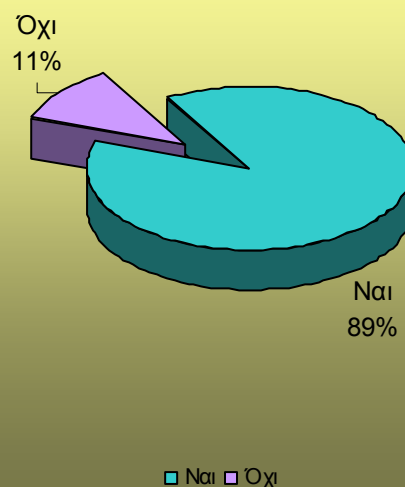
Πόσοι καθηγητές σου χρησιμοποιούν τη Νοηματική:

γράφημα 13: Πόσοι καθηγητές χρησιμοποιούν την Νοηματική

Στην ερώτηση πόσοι καθηγητές χρησιμοποιούν τη Νοηματική έχουμε τα εξής αποτελέσματα: το 43% απάντησε πως οι λιγότεροι καθηγητές χρησιμοποιούν τη Νοηματική. Το 34% απάντησε ότι όλοι οι καθηγητές χρησιμοποιούν τη Νοηματική και το 23% ότι οι περισσότεροι τη χρησιμοποιούν. Αυτή η αντίθεση, το γεγονός δηλαδή ότι μερικοί ερωτώμενοι πιστεύουν τελείως διαφορετικά πράγματα δημιουργεί και ένα περιθώριο απόκλισης από το πραγματικό αποτέλεσμα μεγαλύτερο απ' ότι στις υπόλοιπες ερωτήσεις και αυτό διότι ενδέχεται να μπει και το υποκειμενικό στοιχείο της προσωπικής επαφής που μπορεί να αλλοιώσει την εικόνα που έχουν οι ερωτώμενοι για τους καθηγητές τους, οπότε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα δίδεται με κάθε επιφύλαξη.

Γνωρίζεις αν στο σχολείο σου υπάρχει Κοινωνικός λειτουργός ή Ψυχολόγος:

γράφημα 14: παρουσία κοινωνικού λειτουργού ή ψυχολόγου στο σχολείο.

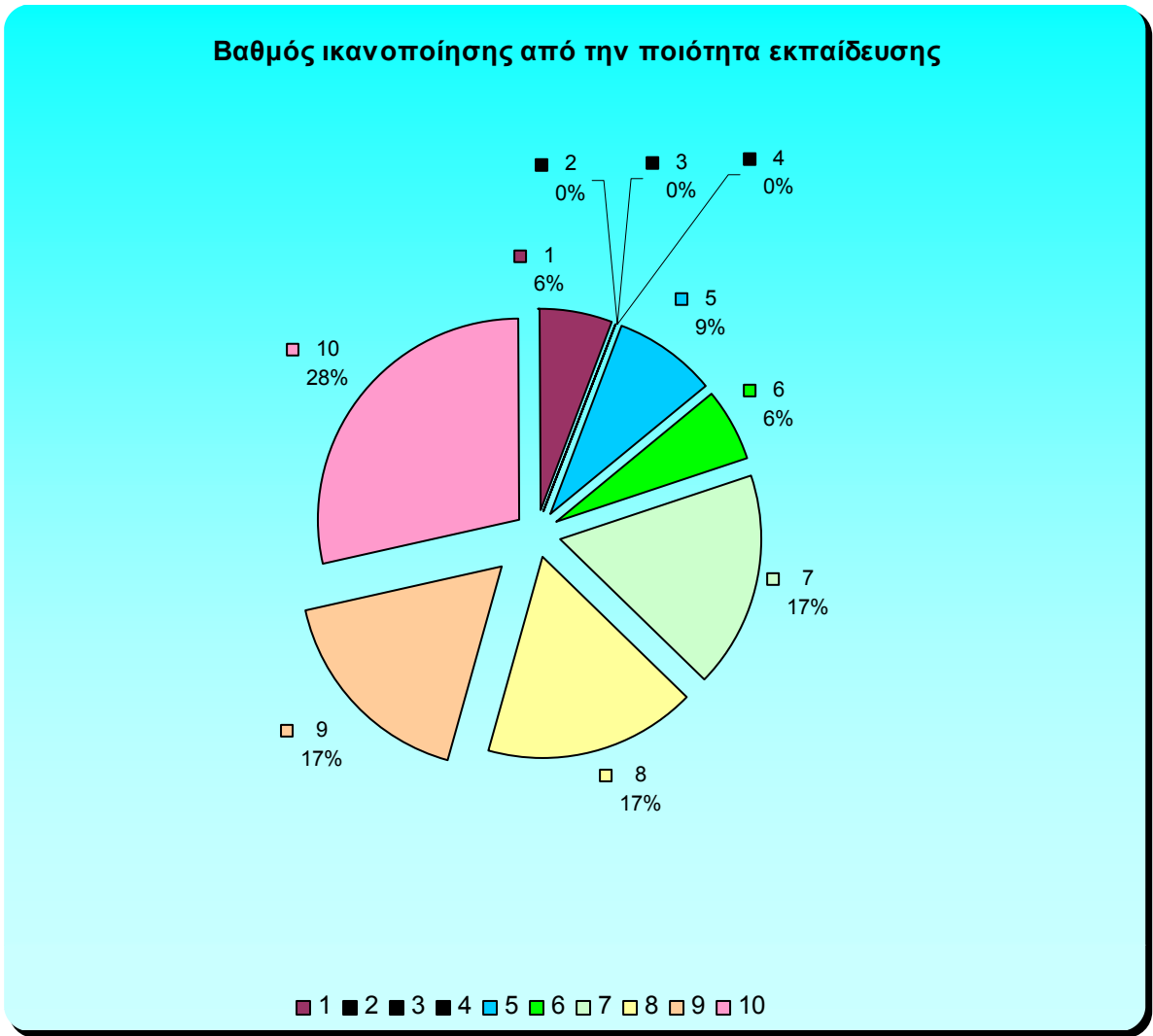
Στη σχετική ερώτηση λάβαμε τα εξής αποτελέσματα: το 89% των ερωτώμενων γνώριζε την ύπαρξη Κοινωνικού Λειτουργού ή Ψυχολόγου στο σχολείο ενώ 11% δε γνώριζε.

γράφημα 15 Συζητήσεις ποτέ με ένα από αυτούς για οποιοδήποτε θέμα:

Αναλυτικότερα και όπως φαίνεται στο γράφημα 15 το 46% έχει συζητήσει με κάποιον από αυτούς για οποιοδήποτε θέμα εν αντιθέσει με το 48% που δεν συζήτησε ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξης του 6% που δεν απάντησε. Παρατηρούμε ότι οι μισοί περίπου απόφοιτοι δεν είχαν έρθει σε επικοινωνία (σε ατομική βάση).

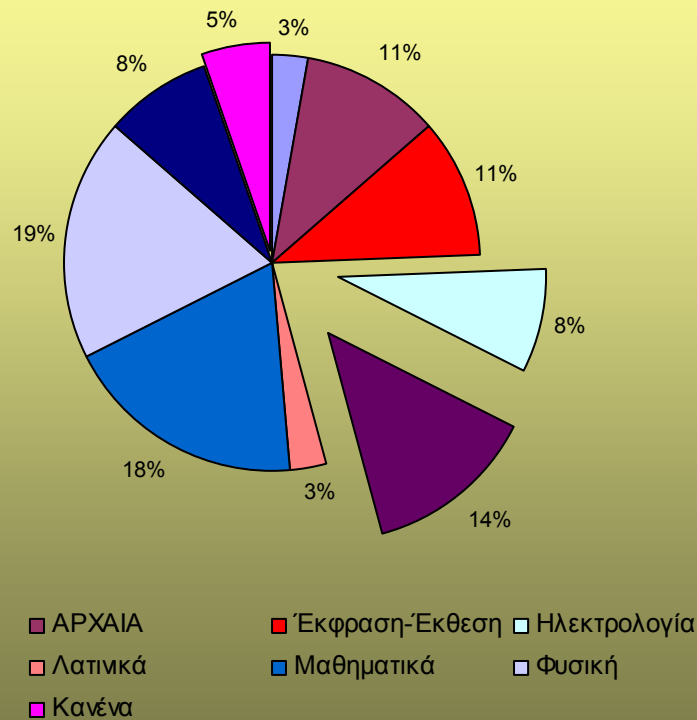

γράφημα 16: Βαθμός ικανοποίησης από την ποιότητα της εκπαίδευσης

Στο γράφημα 16 αναλύουμε το βαθμό ικανοποίησης των ερωτώμενων από την ποιότητα της εκπαίδευσης. Λάβαμε τα εξής αποτελέσματα: η μεγάλη πλειοψηφία (το 79%) των ερωτηθέντων είναι πολύ ικανοποιημένη από την ποιότητα της εκπαίδευσης στο σχολείο κωφών (βαθμολογία 7-10). Το 15% των ερωτηθέντων βαθμολόγησε από 1 έως 5 και το 6% βαθμολόγησε με 6.

Ποιο μάθημα ήταν για σένα το πιο δύσκολο στο σχολείο;

γράφημα 17: Δυσκολία σε μάθημα του σχολείου

Όσον αφορά τα μαθήματα που παρουσίασαν την μεγαλύτερη δυσκολία (γράφημα 17), ποσοστό μεγαλύτερο του 10% συγκέντρωσαν η φυσική (19%), τα μαθηματικά (18%), η ιστορία (14%), τα αρχαία και η έκθεση-έκφραση (με 11% το καθένα). Ως παρατήρηση σημειώνουμε ότι αυτά τα μαθήματα είναι εξίσου δύσκολα και για ακούοντες μαθητές, ωστόσο πρέπει να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση εδώ διότι τα συγκεκριμένα μαθήματα έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις σε ορολογία εξειδικευμένη αλλά και αποτελούνται από έννοιες αφηρημένες που δεν μπορούν να εκφραστούν με κάποιο νόημα της Νοηματικής. Ιδιαίτερα για το μάθημα της έκθεσης-έκφρασης, που υπάρχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις για έκφραση στην προφορική και γραπτή Ελληνική είναι λογικό να υπάρχουν αρκετές δυσκολίες.

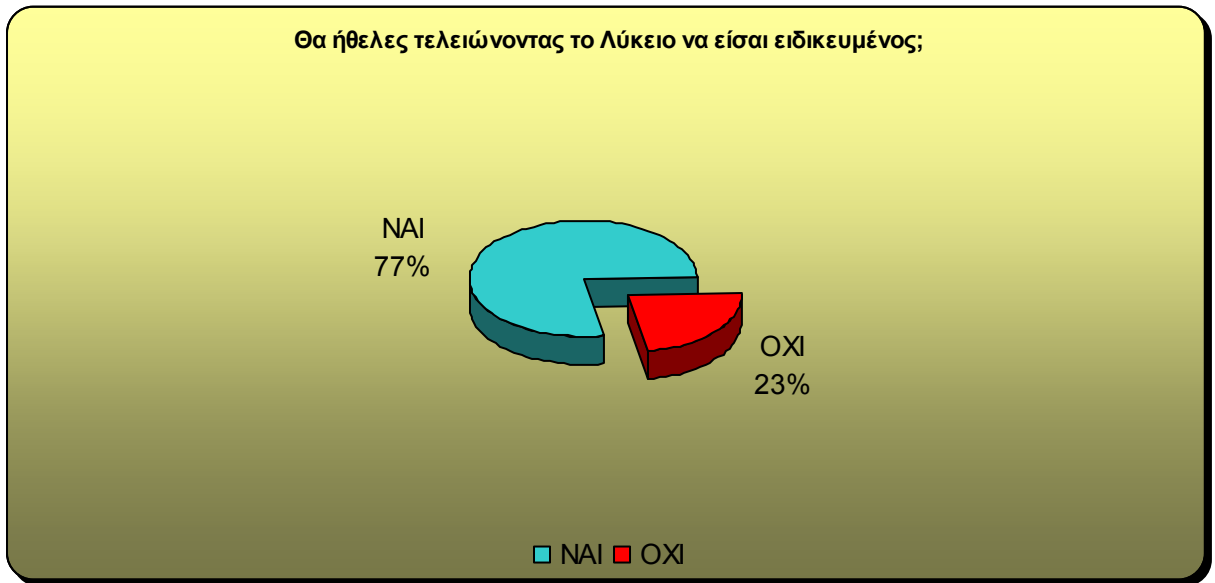
γράφημα 17: Αιτία δυσκολίας στο συγκεκριμένο μάθημα.

Στο ερώτημα γιατί ήταν δύσκολο το μάθημα, οι απαντήσεις που έχουμε δεν μπορούν να αναφερθούν ως έγκυρες, διότι προφανώς δεν έγινε κατανοητό το ερώτημα. Αναφορικά μόνο λοιπόν 28% δεν καταλάβαινε το μάθημα, ένα άλλο 28% δεν απάντησε στην ερώτηση, ενώ και 9% απάντησε απλά πως το μάθημα ήταν «δύσκολο».

γράφημα 18: Θα ήθελες να ήταν περισσότερα χρόνια το Γυμνάσιο και το Λύκειο;

Στο γράφημα 18 βλέπουμε ότι το 71% δεν θα επιθυμούσαν να φοιτήσουν περισσότερα χρόνια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και μόνο το 29% θα το ήθελαν.

γράφημα 19: επιθυμία ειδίκευσης από το σχολείο έως την αποφοίτηση.

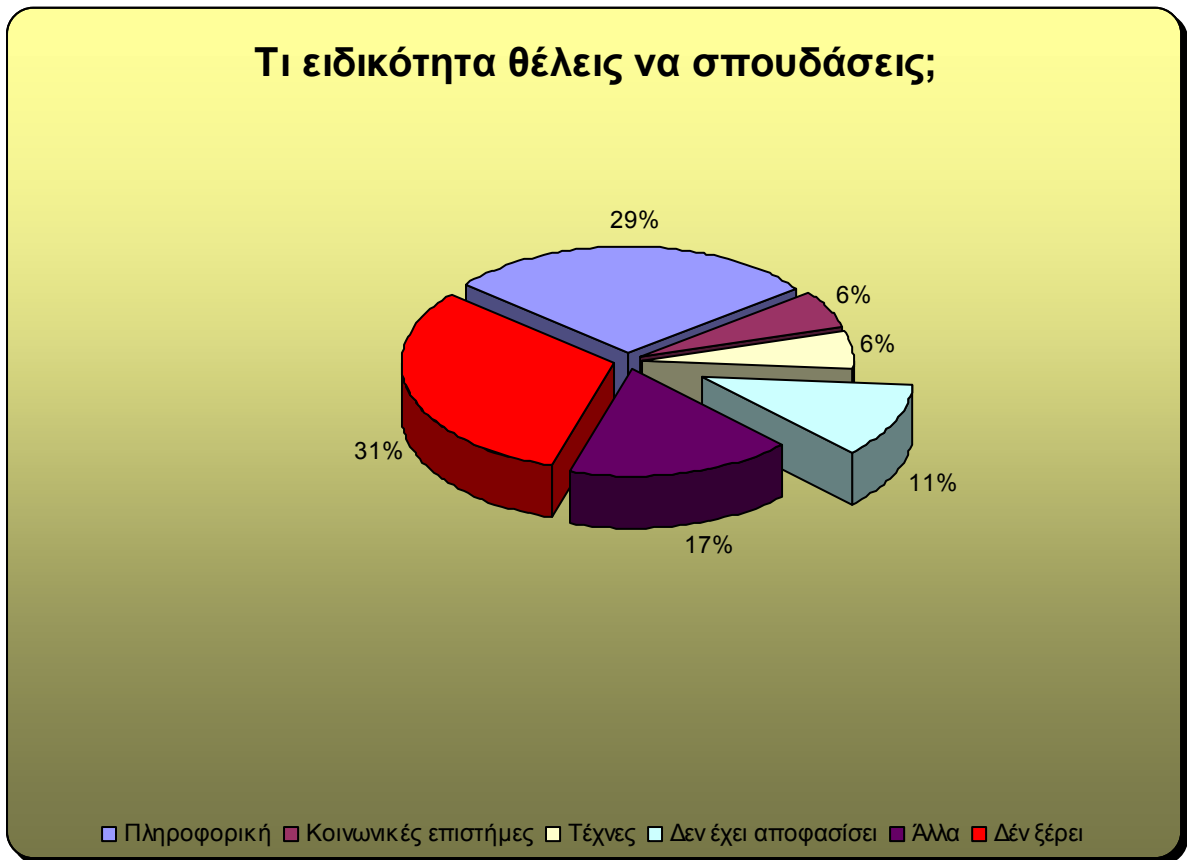
Στην ερώτηση «Θα ήθελες τελειώνοντας το Λύκειο να είσαι ειδικευμένος;» έχουμε τα εξής αποτελέσματα: το 77% θα ήθελαν τελειώνοντας το Λύκειο να είναι ειδικευμένοι έναντι 23% που δεν επιθυμούν κάτι τέτοιο. Σε σχέση με την προηγούμενη ερώτηση ίσως αυτό να δείχνει ότι θα επιθυμούσαν να φοιτήσουν σε Τεχνικό Λύκειο ή τελειώνοντας το λύκειο να είναι ειδικευμένοι χωρίς επιπλέον χρόνια φοίτησης.

γράφημα 20: Τώρα που τελειωσες το λύκειο, τι σκέφτεσαι να κάνεις;

Στο γράφημα 20 ρωτήσαμε για τις μελλοντικές βλέψεις όσον αφορά την εκπαίδευση και την επαγγελματική αποκατάσταση. Το 39% απάντησαν πως θα εργαστούν, 32% θα εγγραφούν σε ένα Τ.Ε.Ι., 21% θα εγγραφούν σε ένα Ι.Ε.Κ. ή Κ.Ε.Κ. και 8% θα εγγραφούν σε ένα πανεπιστήμιο ή στο πολυτεχνείο. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η πλειοψηφία των

ερωτηθέντων (61%) θα συνεχίσει την εκπαίδευσή του σε κάποιο πλαίσιο ιδιωτικής ή δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Φαίνεται λοιπόν ότι οι περισσότεροι έχουν υψηλές προσδοκίες από τους εαυτούς τους. Σ' αυτό βοηθάει και η εισαγωγή τους στα Τ.Ε.Ι. – Α.Ε.Ι. χωρίς εξετάσεις.

γράφημα 21: επιλογή ειδικότητας μετά το Λύκειο

Τέλος στο γράφημα 21 ρωτήσαμε την ειδικότητα που θα ήθελαν να σπουδάσουν οι ερωτώμενοι. Το 31% δεν ξέρει ακόμα τι ειδικότητα θα σπουδάσει, ενώ το 11% δεν έχει αποφασίσει. Το 29% θέλει να σπουδάσει πληροφορική ενώ το υπόλοιπο 29% θέλει να σπουδάσει κάποια άλλη ειδικότητα, όπως Κοινωνικές επιστήμες (6%) και Τέχνες (επίσης 6%).

2.ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το 21% των ερωτηθέντων αποφοίτησε με μεγάλη καθυστέρηση από το σχολείο κωφών, είτε γιατί διέκοψε για μεγάλο χρονικό διάστημα, είτε διότι τελείωσε σχολείο ακουόντων και κατόπιν παρακολούθησε σχολείο κωφών.

Μια παρατήρηση που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι δεν υπάρχει ανάλογος αριθμός ατόμων που να προέρχεται από τα Βόρεια προάστια (μόλις 6%). Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη του Τ.Ε.Ε. Κωφών – Βαρηκόων στην Αγία Παρασκευή, το οποίο είναι ευκολότερα προσβάσιμο από τους κατοίκους αυτών των περιοχών. Η παρουσία των δύο ατόμων που διαμένουν μόνιμα εκτός λεκανοπεδίου δείχνει την έλλειψη υποδομής στην επαρχία για τα Α.Μ.Ε.Α.. Τρεις ερωτώμενοι (9%) έχουν ένα παιδί και ένας ερωτώμενος (3%) έχει 2 παιδιά.

Το 62% των ερωτώμενων ξεκίνησαν να φοιτούν σε σχολείο κωφών σε ηλικία κατάλληλη ώστε να πάνε στο δημοτικό (4, 5 και 6 ετών), 29% ξεκίνησε σε σχολείο ακουόντων αλλάζοντας μετά περιβάλλον, περνώντας στο σχολείο των κωφών (7, 8, 11 και 14 ετών). Ειδικά για αυτήν την κατηγορία συμπεραίνουμε ότι είτε προέρχονται από οικογένειες που δεν θέλησαν να αποδεχθούν το πρόβλημα του παιδιού τους, φαινόμενο σύνηθες, και το ανάγκασαν να ενταχθεί σε μια διαδικασία εκπαιδευτική που δεν το διευκόλυνε. Είτε οι γονείς των μαθητών αυτών πίστευαν ότι το παιδί τους θα είχε περισσότερες ωφέλειες σε ένα γενικό σχολείο και θα μπορούσε να ενσωματωθεί με τα υπόλοιπα «ακούοντα» παιδιά (ενσωμάτωση). Το 9% των ερωτώμενων φοίτησε πρώτη φορά σε σχολείο κωφών σε μεγάλη ηλικία (14, 17, 25 και 34 ετών), φοιτώντας τις λυκειακές τάξεις σε σχολείο κωφών.

Φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας ότι το 70% έμαθε την νοηματική γλώσσα μέσα από τους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, φίλοι, συμμαθητές) και 21% από τους εκπαιδευτικούς. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία διότι διαπιστώνουμε ότι η γλώσσα αυτή δεν αποτελεί ένα ξένο σώμα γι' αυτούς αλλά είναι ό,τι η μητρική γλώσσα για εμάς. Βέβαια υπάρχει η ιδιαιτερότητα που πηγάζει από το γεγονός ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες προέρχονται από οικογένειες ακουόντων, οπότε και οι περισσότεροι μαθαίνουν τη γλώσσα μέσα από την επαφή με τους φίλους τους και τους συμμαθητές τους.

Στην έρευνά μας το 89% των ερωτώμενων γνώριζε την ύπαρξη Κοινωνικού Λειτουργού ή Ψυχολόγου στο σχολείο ενώ 11% δε γνώριζε. Σχεδόν οι μισοί (46%) έχουν συζητήσει με κάποιον από αυτούς για οποιοδήποτε θέμα εν αντιθέσει με το 48% που δεν συζήτησε ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό 6% που δεν απάντησε. Παρατηρούμε ότι οι μισοί περίπου απόφοιτοι δεν είχαν έρθει σε επικοινωνία (σε ατομική βάση), με Κ.Λ. ή ψυχολόγο.

Η μεγάλη πλειοψηφία (το 79%) των ερωτηθέντων είναι πολύ ικανοποιημένη από την ποιότητα της εκπαίδευσης στο σχολείο κωφών (βαθμολογία 7-10)

Σε σχετική ερώτηση, το 71% δεν θα επιθυμούσαν να φοιτήσουν περισσότερα χρόνια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και μόνο το 29% θα το ήθελαν, ενώ το 77% θα ήθελαν τελειώνοντας το Λύκειο να είναι ειδικευμένοι έναντι 23% που δεν επιθυμούν κάτι τέτοιο. Ίσως αυτό να δείχνει ότι θα επιθυμούσαν να φοιτήσουν σε Τεχνικό Λύκειο ή τελειώνοντας το λύκειο να είναι ειδικευμένοι χωρίς επιπλέον χρόνια φοίτησης.

Το 39% απάντησαν πως θα εργαστούν, 32% θα εγγραφούν σε ένα Τ.Ε.Ι., 21% θα εγγραφούν σε ένα Ι.Ε.Κ. ή Κ.Ε.Κ. και 8% θα εγγραφούν σε ένα πανεπιστήμιο ή στο πολυτεχνείο. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (61%) θα συνεχίσει την εκπαίδευσή του σε κάποιο πλαίσιο ιδιωτικής ή δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Φαίνεται λοιπόν ότι οι περισσότεροι έχουν υψηλές προσδοκίες από τους εαυτούς τους. Σ' αυτό βοηθάει και η εισαγωγή τους στα Τ.Ε.Ι. – Α.Ε.Ι. χωρίς εξετάσεις.

Το 31% δεν ξέρει ακόμα τι ειδικότητα θα σπουδάσει, ενώ το 11% δεν έχει αποφασίσει. Το 29% θέλει να σπουδάσει πληροφορική ενώ το υπόλοιπο 29% θέλει να σπουδάσει κάποια άλλη ειδικότητα, όπως Κοινωνικές επιστήμες (6%) και Τέχνες (επίσης 6%). Η έλλειψη και η ανεπάρκεια του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.) ιδιαίτερα στα ειδικά

σχολεία είναι εμφανής. και το κενό που υπάρχει στην βοήθεια των μαθητών στο να διαλέξουν ένα επάγγελμα που να μπορεί να τους προσφέρει απασχόληση στην αγορά εργασίας πρέπει να καλυφθεί οπωσδήποτε.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Βλέπουμε ότι ο πολιτισμός ως μηχανισμός επιβίωσης των ανθρώπων βοηθά στην προσαρμογή μας στο αντίστοιχο περιβάλλον που ζούμε. Ως περιβάλλον ορίζονται όλες οι καταστάσεις ή το σύνολο των περιστάσεων που καλείται να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος. Ο Κωφός ζώντας σε ένα περιβάλλον χωρίς ήχους και κυρίως χωρίς τους ήχους της ομιλίας έχει προσαρμοστεί στο περιβάλλον αυτό και χρησιμοποιεί μια άλλη γλώσσα. Μια γλώσσα οπτική δηλαδή που δεν βασίζεται σε ήχους. Η ανάγκη των Κωφών για μια γλώσσα προσαρμοσμένη στις δικές τους οπτικές ανάγκες είναι αυτή που τους καθιστά πολιτισμική ομάδα και όχι η απώλεια της ακοής τους.

Η δια βίου εκπαίδευση πρέπει να συνεχιστεί διότι υπάρχουν πολλοί Κωφοί οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει την εκπαίδευση τους σε ειδικά σχολεία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη δεξιοτήτων που θα τους έδιναν την ικανότητα να εργαστούν. Επίσης αν δεν έχει εκπαιδευτεί μαζί με τους υπόλοιπους Κωφούς, δεν εντάσσεται στην κοινότητα τους και στερείται της πολιτισμικής ταυτότητάς του ως Κωφός. Μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας μας (Ηπειρος, Δ. Μακεδονία και Θράκη) στερούνται υλικοτεχνικής υποδομής και ειδικευμένου προσωπικού ώστε να μπορούν να προσφέρουν εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στους Κωφούς.

Το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει ξεκαθαρίσει τη μέθοδο διδασκαλίας που πρέπει να ακολουθείται στα σχολεία κωφών. Υπάρχει μια νεφελώδης κατάσταση, όπου άλλοι εκπαιδευτικοί συνεχίζουν την προφορική διδασκαλία, και δε γνωρίζουν τη νοηματική. Άλλοι γνωρίζουν τη νοηματική και τη χρησιμοποιούν μαζί με τον προφορικό λόγο (ολική μέθοδο). Πρόσφατα το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε ότι επίσημη γλώσσα των Κωφών είναι η νοηματική. Εισηγείται την ολική μέθοδο διδασκαλίας, χωρίς όμως να διευκρινίζει πώς θα εφαρμόζεται αυτή. Διότι ναι μεν ολική μέθοδος σημαίνει νοηματική και προφορική μαζί, όμως για κάθε εκπαιδευτικό προκύπτει το βασικό ερώτημα: πώς αυτή θα εφαρμόζεται; Τη γνωρίζουν όλοι οι εκπαιδευτικοί τη μέθοδο αυτή;

Υπάρχουν 2 απόψεις: α) να κάνει ο εκπαιδευτικός χρήση νοηματικής και συγχρόνως να μιλά. Όμως οι κωφοί έχουν αντιρρήσεις λέγοντας ότι έτσι δεν αντιλαμβάνονται καθαρά ούτε τη νοηματική, ούτε τον προφορικό λόγο (μέσω χειλανάγνωσης) διότι η νοηματική γλώσσα έχει τη δική της συντακτική δομή και είναι πολύ διαφορετική από τη συντακτική δομή του προφορικού λόγου. β) η δεύτερη άποψη που κυρίως επικροτείται από την ομοσπονδία Κωφών είναι η δίγλωσση εκπαίδευση: δηλαδή να υπάρχει παράλληλα διδασκαλία μέσω νοηματικής και παροχή πληροφοριών με το γραπτό λόγο. Έτσι ώστε η κάθε μορφή γλώσσας να κρατά ανέπαφη τη δομή και την επικοινωνιακή δυναμική της.

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι από τη πλευρά των καθηγητών υπάρχει μεγάλη ανάγκη για feedback ώστε να αποσυμφορίζονται από αυτό το μεγάλο ψυχολογικό φόρτο τον οποίο επωμίζονται διότι αρκετές φορές έχουν εμφανιστεί φαινόμενα αψιμαχιών ανάμεσα σε καθηγητές και μαθητές τους.

Όσον αφορά τα προγράμματα σπουδών των σχολείων, υπάρχει ανάγκη για προσαρμογή τους στις ιδιαίτερες ανάγκες του πλαισίου, ξεκινώντας από τα συγγράμματα των μαθημάτων στα οποία οι μαθητές αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία (μαθηματικά, φυσική, χημεία, αρχαία Ελληνικά και έκθεση) και κατ'επέκταση και στα υπόλοιπα. Επίσης και οι χώροι διδασκαλίας χρήζουν βελτίωσης με την προσθήκη πολύ περισσότερων αναπαραστάσεων, εικόνων και χρωμάτων με το αιτιολογικό ότι ελλείψει της ακοής η εικόνα είναι η αίσθηση με την οποία πρέπει κάπως να αναπληρώσουμε το κενό της. Έτσι χρειάζεται να υπάρχουν κατάλληλα εποπτικά και διδακτικά μέσα αλλά και κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή Είναι απαραίτητη η ύπαρξη τηλεόρασης, video, slides, DVD, καθώς και η ύπαρξη εργαστηρίων

για τη καλύτερη, βιωματική και εμπειρική μάθηση, των κωφών μαθητών (σε μαθήματα φυσικής, χημείας, γεωλογίας, αστρονομίας κλπ).

Άλλη μια πρόταση που μπορεί να γίνει είναι κάποια μαθήματα να αποκτήσουν πιο λειτουργικό χαρακτήρα. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά, το μάθημα των αγγλικών όπου, σε πιο προχωρημένο επίπεδο, θα μπορούσε επί παραδείγματι να αναφέρει ότι όπου συναντάμε τον όρο *super market* τι βρίσκουμε. Και αυτό διότι η καθημερινότητα είναι πλέον τόσο εμπλουτισμένη με ξενικούς όρους που αν η γραπτή Ελληνική αποτελεί εμπόδιο για κάποιον τότε πόσο μάλλον η Αγγλική ή κάποια άλλη ξένη γλώσσα. Τελευταία πρότασή μας είναι η δημιουργία Τεχνικών Λυκείων και εργαστηρίων Επαγγελματικής Κατάρτισης όπου θα διδάσκονται τα μαθήματα με τη Νοηματική Γλώσσα και την ολική μέθοδο.

Κλείνοντας διαπιστώνουμε ότι τα βασικά ερωτήματα και προβληματισμοί που τέθηκαν στην πτυχιακή μας έχουν απαντηθεί. Η χρονική στιγμή κατά την οποία φοίτησαν για πρώτη φορά οι ερωτώμενοι σε σχολείο κωφών είναι ένα από αυτά. Το 62% των ερωτώμενων ξεκίνησαν να φοιτούν σε ηλικία κατάλληλη ώστε να πάνε στο δημοτικό, το 29% ξεκίνησε σε σχολείο ακούοντων αλλάζοντας μετά περιβάλλον, περνώντας στο σχολείο κωφών και το 9% φοίτησε πρώτη φορά σε σχολείο κωφών σε μεγάλη ηλικία.

Ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της μελέτης αυτής έχει να κάνει με τη μέθοδο επικοινωνίας που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των κωφών τόσο από τους ίδιους όσο και από το εκπαιδευτικό προσωπικό. Μέσα από την έρευνα διαπιστώσαμε ότι το 65% έμαθαν την νοηματική μέσα από την επαφή με φίλους και συμμαθητές, 21% από τους δάσκαλους και τους καθηγητές τους και 5% από την οικογένεια. 3% απάντησε πως έμαθε με διαφορετικό τρόπο (δεν διευκρίνισε) και 3% δήλωσε πως δεν γνωρίζει τη Νοηματική γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι το 70% έμαθε την νοηματική γλώσσα μέσα από τους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, φίλοι, συμμαθητές) και 21% από τους εκπαιδευτικούς. Σημαντικό ρόλο έχει και το γεγονός ότι το 43% απάντησε πως οι λιγότεροι καθηγητές χρησιμοποιούν τη Νοηματική. Το 34% απάντησε ότι όλοι οι καθηγητές χρησιμοποιούν τη Νοηματική και το 23% ότι οι περισσότεροι τη χρησιμοποιούν.

Όσον αφορά την ποιότητα της εκπαίδευσης η μεγάλη πλειοψηφία (το 79%) των ερωτηθέντων είναι πολύ ικανοποιημένη (βαθμολογία 7-10). Το 15% των ερωτηθέντων βαθμολόγησε από 1 έως 5 και το 6% βαθμολόγησε με 6.

Ο ρόλος του Κ.Λ. και η χρηστικότητα της Κοινωνικής υπηρεσίας μέσα στο σχολείο είναι ένα ακόμα από τα αντικείμενα της πτυχιακής. Είδαμε παραπάνω πώς ο ρόλος του Κ.Λ. μπορεί να είναι πολυδιάστατος μέσα σε ένα πλαίσιο ειδικής αγωγής. Από την έρευνα το αποτέλεσμα που αποτυπώνουμε είναι ότι το 89% των ερωτώμενων γνώριζε την ύπαρξη Κοινωνικού Λειτουργού στο σχολείο και επιπλέον το 46% των ερωτώμενων έχει συζητήσει μ' αυτόν για οποιοδήποτε θέμα.

Τέλος η έκταση της κατάρτισης και της επαγγελματικής αποκατάστασης αλλά και οι συνέπειες τους στις επιλογές που κάνουν στο μέλλον ήταν ένα από τα ζητούμενα της πτυχιακής. Η έλλειψη κατάρτισης από το σχολείο φαίνεται από το γεγονός ότι το 77% των ερωτώμενων θα ήθελε τελειώνοντας το Λύκειο να είναι ειδικευμένος, καταδεικνύοντας την έλλειψη που αναφέραμε παραπάνω. Αυτό βέβαια έχει επιπτώσεις και στις επιλογές που κάνουν για το μέλλον. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (61%) θα συνεχίσει την εκπαίδευση του με σκοπό να αποκτήσει κάποια εξειδίκευση ενώ μόνο το 39% δήλωσε πως θα επιδιώξει να εργαστεί.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όσα διατυπώθηκαν σ' αυτήν την πτυχιακή εργασία και σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την εκπαίδευση και την επαγγελματική αποκατάσταση των Κωφών, όλοι οι προβληματισμοί και οι αναφορές που έγιναν, δεν μένουν παρά μια απλή θεωρία. Με όση ευκολία διατυπώνονται, αντίστοιχη είναι και η δυσκολία να πραγματοποιηθούν.

Στο χώρο της ειδικής αγωγής και ιδιαίτερα όταν ασχολούμαστε με Κωφούς, η θεωρία δεν μπορεί να εφαρμοστεί με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα σχολικά πλαίσια, κυρίως λόγω της ιδιαιτερότητας των Κωφών. Είναι μια μικρή και αυτοτελής κοινότητα μέσα στην ευρύτητα της κοινωνίας μας. Έχουν τον δικό τους τρόπο επικοινωνίας και έκφρασης και ένα διαφοροποιημένο τρόπο αντίληψης των τεκταινόμενων γύρω τους. Έχουν επίσης και δική τους άποψη. Ότι εμείς οι ακούοντες θεωρούμε ότι είναι σωστό για αυτούς δεν είναι απαραίτητο ότι συμφωνεί με την δική τους άποψη. Το ό,τι εμείς πιστεύουμε ότι πρέπει να χρησιμοποιούν το προφορικό λόγο δεν τους φέρει σύμφωνους. Ο επαγγελματίας που δουλεύει με τους κωφούς πρέπει να είναι προετοιμασμένος όντας μέσα στο δικό τους πλαίσιο να προσαρμοστεί στους δικούς τους κανόνες. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να ξεχάσει την θεωρία που έμαθε όταν σπούδαζε, αλλά να είναι έτοιμος να την εφαρμόσει στην **ΠΡΑΞΗ** με τις προσαρμογές που απαιτούνται. Συνεπώς το κυρίαρχο ζητούμενο είναι αυτό. Είναι το μετρήσιμο και χειροπιαστό αποτέλεσμα των όσων θεωρητικά διατυπώνονται για την αγωγή και την εκπαίδευση των Κωφών.

Από την άποψη αυτή μπορούν να δημιουργηθούν και άλλες σκέψεις και κρίσεις για τα διάφορα θέματα που παρουσιάζονται στην εργασία αυτή. Όπως για παράδειγμα, θα μπορούσε κάποιος να κάνει τουλάχιστον αυτά τα ερωτήματα:

- Τι άλλα δεδομένα υπάρχουν για την ψυχική υγεία των Κωφών;
- Ποια είναι τελικά η μέθοδος που βοηθάει περισσότερο τους Κωφούς να επικοινωνήσουν με τους άλλους ανθρώπους;

Απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα δεν υπάρχουν εδώ και δεν είναι πρόθεση μας να απαντηθούν. Στον τομέα της Κώφωσης, στην εκπαίδευσή τους, στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και στο ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού δεν μπόρεσα να βρω ανάλογη έρευνα σε κανένα Τ.Ε.Ι. της χώρας μας. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εργασία αυτή είναι πανάκεια και συμπληρώνει κανένα κενό. Η πρόθεση προς το τέλος της συγγραφής ήταν ο αναγνώστης να πάρει κάποια ερεθίσματα, να χρησιμοποιήσει το γραπτό αυτό και στο μέλλον να προχωρήσει κάποιος και να προχωρήσει ένα και μακάρι περισσότερα βήματα μπροστά. Άλλη μια αλήθεια είναι ότι ο μόνος τρόπος για να ξεφύγει κάποιος από τη θεωρία είναι να μπει σε ένα ειδικό σχολείο να γνωρίσει το προσωπικό, να αναλάβει περιπτώσεις και να μιλήσει με τους γονείς των παιδιών. Συμπεράσματα και προτάσεις μπορεί να βρει οποιοσδήποτε σε οποιοδήποτε σύγγραμμα ειδικής αγωγής κυκλοφορεί. Καμία από αυτές δεν είναι λάθος, η ουσία όμως είναι ότι μόνο ο επαγγελματίας που ζει καθημερινά και εργάζεται σε αυτά τα πλαίσια μπορεί να καταλάβει ποια είναι πιο σωστή και πως μπορεί να την εφαρμόσει. Προσωπική άποψη είναι ότι πρέπει πρώτα από όλα να έχουμε σεβασμό στην ιδιαιτερότητα των Κωφών και όταν τους εξυπηρετούμε να γνωρίζουμε πως είναι ίσοι με εμάς και μια σωματική αδυναμία δεν τους επιτρέπει να απολαμβάνουν όσα και εμείς. Γι' αυτό και πρέπει να μην ξεχνάμε τα λόγια του Πλούταρχου...

«τω παρά φύσει τω πόνω τον κατά φύσιν εγένετο κρείττων»...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

1. Με το ερωτηματολόγιο αυτό θα θέλαμε να εκφράσετε τη γνώμη σας σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική αποκατάσταση των κωφών και πώς αυτά τον βοηθούν να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο.
2. Συμπληρώνοντας το ερωτηματολόγιο θα επιθυμούσαμε οι απαντήσεις σας να είναι προσωπικές, βασισμένες στις δικές σας εμπειρίες και όχι κάποιου άλλου ατόμου που γνωρίζεται.
3. Μετά τη συμπλήρωση των προσωπικών σας στοιχείων και αφού διαβάσετε προσεκτικά απαντήστε ως εξής: Είτε βάζοντας ένα X στο κουτάκι δίπλα στην απάντηση που σας εκφράζει καλύτερα, είτε συμπληρώνοντας με το στυλό όπου υπάρχουν οι ανάλογοι χώροι στο ερωτηματολόγιο για την περίπτωση αυτή. Παρακαλούμε στη δεύτερη περίπτωση να είστε όσο πιο σύντομοι και περιεκτικοί γίνεται.
4. Σας διαβεβαιώνουμε ότι κανένα από τα προσωπικά σας δεδομένα δεν θα δημοσιοποιηθούν ή θα πωληθούν με κανένα τρόπο όπως επίσης και ότι τα αποτελέσματα της έρευνας θα είναι ανώνυμα.

Σας ευχαριστούμε θερμά για το χρόνο σας και τη βοήθειά σας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. ΠΟΤΕ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕΣ;

---

2. ΠΟΥ ΜΕΝΕΙΣ;

---

3. ΦΥΛΟ;

- Άνδρας
- Γυναίκα

4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

- Άγαμος
- Έγγαμος
- Διαζευγμένος
- Χήρος/α

5. ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΛΛΟΙ ΚΩΦΟΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ;

- Ναι
- Όχι

6. ΠΟΙΟΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΩΦΟΙ;

---

7. ΠΟΣΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΧΕΙΣ;

---

8. ΠΟΣΩΝ ΕΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΟΥ;

Β. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

9 .ΦΟΙΤΗΣΕΣ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΚΟΥΟΝΤΩΝ;

- Ναι
- Όχι

10. ΑΝ ΝΑΙ , ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ;

---

11. ΠΟΣΟ ΧΡΟΝΩΝ ΗΣΟΥΝ ΟΤΑΝ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΩΦΩΝ;

---

12. ΜΕ ΠΟΙΟΝ ΤΡΟΠΟ ΕΜΑΘΕΣ ΤΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ;

- Από την οικογένεια (μέσα στο σπίτι).
- Από την επαφή με φίλους και συμμαθητές.
- Από τους δασκάλους – καθηγητές.
- Με διαφορετικό τρόπο (διευκρινίστε).
- Δεν ξέρω νοηματική

13. ΠΟΤΕ ΕΧΑΣΕΣ ΤΗΝ ΑΚΟΗ ΣΟΥ;

- Γεννήθηκες κωφός / βαρήκοος
- Έχασες την ακοή σου πριν πας σχολείο.
- Δεν γνωρίζω.

14. ΠΟΣΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝ ΤΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ;

- Όλοι
- Οι περισσότεροι
- Οι λιγότεροι
- Κανένας

15. ΓΝΩΡΙΖΕΙΣ ΑΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΟΥ ΥΠΗΡΧΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ή ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ;

- Ναι
- Όχι

16. ΑΝ ΝΑΙ, ΜΙΛΗΣΕΣ ΠΟΤΕ ΜΕ ΕΝΑΝ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΓΙΑ ΟΠΟΙΟΔΗΠΟΤΕ ΘΕΜΑ;

- Ναι
- Όχι

**17. ΕΙΣΑΙ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΟΥ ΕΛΑΒΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ;
ΜΕ ΑΡΙΣΤΑ ΤΟ ΔΕΚΑ (10) ΠΟΣΟ ΘΑ ΒΑΘΜΟΛΟΓΟΥΣΕΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΟΥ;**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

18. ΠΟΙΟ ΗΤΑΝ ΓΙΑ ΣΕΝΑ ΤΟ ΠΙΟ ΔΥΣΚΟΛΟ ΜΑΘΗΜΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ;

_____

19. ΓΙΑΤΙ ΗΤΑΝ ΔΥΣΚΟΛΟ ΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ;

_____

20. ΘΑ ΗΘΕΛΕΣ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ;

- Ναι
- Όχι

ΓΙΑΤΙ ;

_____

21. ΘΑ ΗΘΕΛΕΣ ΤΕΛΕΙΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΣ;

- Ναι
- Όχι

ΓΙΑΤΙ;

_____

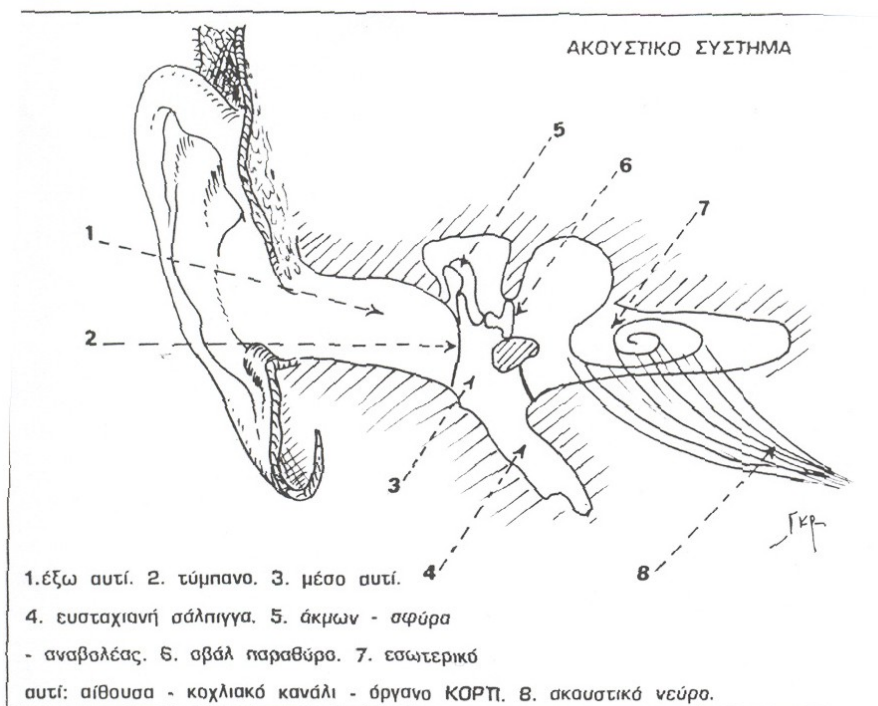
22. ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΕΣ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ , ΤΙ ΣΚΕΦΤΕΣΑΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙΣ;

- Πανεπιστήμιο – Πολυτεχνείο
- Τ.Ε.Ι.
- Κ.Ε.Κ.
- Ι.Ε.Κ.
- Να δουλέψω

23. ΤΙ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΣΠΟΥΔΑΣΕΙΣ;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΤΟ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το ακουστικό σύστημα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ Ο.Α.Ε.Δ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (Ν.Θ.Ε.) ΑΤΟΜΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

**(Υπ. Αριθμ. 30339/10-4-2002 Απόφαση Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών
Ασφαλίσεων)**

- Δικαιούχοι:**
1. Άτομα με Ειδικές Ανάγκες ηλικίας 18 - 65 ετών
  2. Απεξαρτημένα Άτομα ηλικίας 18-65 ετών
  3. Αποφυλακισμένα Άτομα ηλικίας 18-65 ετών
  4. Νεαρά Παραβατικά Άτομα ή νεαρά άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο ηλικίας 16-24 ετών

Φορείς που εντάσσονται στα προγράμματα

- Ιδιωτικές επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (εφόσον δεν εμπίπτουν στις απαγορευτικές διατάξεις της σχετικής παραγράφου της παρούσης Υπ. Απόφασης), Συνεταιρισμοί, Επαγγελματικά Σωματεία και Ενώσεις αυτών, Σωματεία, Αστικές Εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα , κοινοπραξίες και γενικότερα εργοδότες.

Δεν εντάσσονται στο πρόγραμμα:

- Όλες γενικά οι τράπεζες, οι ΔΕΚΟ και οι θυγατρικές τους εταιρείες.
- Όλες οι επιχειρήσεις που διέπονται, όσον αφορά στην πρόσληψη του προσωπικού τους από τις διατάξεις του Ν.2190/94
- Η ΕΠΑΕ, οι ΠΑΕ, τα αθλητικά σωματεία, η ΕΣΑΚ, οι πολιτικές οργανώσεις και κόμματα.
- Οι επιχειρήσεις που έχουν σχέση με τα τυχερά ψυχαγωγικά, ηλεκτρονικά παιχνίδια (εκτός από τις επιχειρήσεις ΠΡΟΠΟ και ΛΟΤΤΟ που επιχορηγούνται).
- Οι επιχειρήσεις που έχουν σύνθετο αντικείμενο δραστηριότητας και το ένα εξ' αυτών περιλαμβάνεται στις εξαιρέσεις της παρούσας παραγράφου.
- Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν αποκλειστικά και μόνο βραδινές ώρες.

Εξαιρούνται και δύναται να υπαχθούν στο Πρόγραμμα οι Θεραπευτικές Κοινότητες του ΚΕ.Θ.Ε.Α

Το πρόγραμμα επιχορήγησης εργοδοτών διαρθρώνεται σε τρία επιμέρους προγράμματα:

1. Πρόγραμμα Πλήρους Απασχόλησης Ε.Κ.Ο.

Αριθμοί Δικαιούχων:

1700 Άτομα με Ειδικές Ανάγκες

250 Απεξαρτημένα Άτομα

150 Αποφυλακισμένα, Νεαρά Παραβατικά ή νεαρά άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο

Διάρκεια επιδότησης:

Ορίζεται σε 36 μήνες

Δεσμεύσεις:

Μετά την λήξη της επιχορήγησης ο εργοδότης υποχρεούται να απασχολήσει το άτομο για 12 μήνες χωρίς επιχορήγηση

Ποσό επιχορήγησης: 22 ευρώ την ημέρα και για τους 36 μήνες απασχόλησης

χωρίς καμιά άλλη παροχή από τον Ο.Α.Ε.Δ. (ασφάλιση κ.λ.π.)

Η επιχορήγηση θα υπολογίζεται για κάθε εργάσιμη μέρα και μέχρι 26 ημέρες κατά ανώτατο όριο κάθε μήνα.

2. Πρόγραμμα Μερικής Απασχόλησης

Αριθμός Δικαιούχων:

50 για Α.Μ.Ε.Α., Απεξαρτημένα, Νεαρά Παραβατικά Άτομα ή Νεαρά άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο

Διάρκεια επιχορήγησης:

Ορίζεται σε 36 μήνες

Δεσμεύσεις εργοδότη:

Ο εργοδότης υποχρεούται να απασχολήσει το άτομο. μετά τη λήξη του 36μηνου άλλους 12 μήνες χωρίς επιχορήγηση.

Ποσό επιχορήγησης:

Ορίζεται στις πέντε πεντακόσιες (5.500) δραχ την ημέρα για τους 36 μήνες.

3. Πρόγραμμα Ορισμένου Χρόνου Σύμβασης Πλήρους Απασχόλησης:

Το πρόγραμμα αφορά την δημιουργία 350 Νέων Θέσεων Εργασίας για την απασχόληση ατόμων από Ξενοδοχειακές - Τουριστικές και άλλες Εποχιακές Επιχειρήσεις εφόσον αυτές παρέχουν απασχόληση από 4 μήνες το κατώτερο έως και 9 μήνες το ανώτερο.

Αριθμός δικαιούχων:

270 για ΑΜΕΑ

50 για Απεξαρτημένα Άτομα

30 για Αποφυλακισμένα/Νεαρά Παραβατικά Άτομα ή άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο.

Ποσό επιχορήγησης:

22 ευρώ την ημέρα και για τους 9 μήνες απασχόλησης

Χωρίς καμιά άλλη παροχή από τον Ο.Α.Ε.Δ. (ασφάλιση)

Ο εργοδότης οφείλει να αμείβει και να ασφαλίζει τον εργαζόμενο σύμφωνα με τις ισχύουσες συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

Περίοδος Προκατάρτισης Προσαρμογής

Το πρώτο τρίμηνο από την πρόσληψη του ατόμου θεωρείται περίοδος προσαρμογής. Στο χρονικό αυτό διάστημα η επιχείρηση υποχρεούται να εκπαιδεύσει τον εργαζόμενο στο αντικείμενο της απασχόλησής του και να τον βοηθήσει να ενταχθεί ομαλά στην παραγωγική διαδικασία. Η επιχείρηση επιχορηγείται για τις ενέργειες προσαρμογής του ατόμου με το ποσό των 300 ευρώ. Το ποσό αυτό καταβάλλεται στην επιχείρηση εντός του πρώτου δωδεκάμηνου απασχόλησης κάθε ατόμου και μετά την παρέλευση οκταμήνου από την ημερομηνία πρόσληψης του ατόμου.

Προϋποθέσεις υπαγωγής

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την **υπαγωγή των επιχειρήσεων** στα προγράμματα είναι:

- Τα άτομα που θα προσληφθούν πρέπει να έχουν Ελληνική υπηκοότητα ή την υπηκοότητα κράτους μέλους της Ε.Ε. ή να είναι Έλληνες ομογενείς που απασχολούνται νόμιμα στην Ελλάδα και να είναι εγγεγραμμένα στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ.
- Να μην έχουν απολύσει εργαζόμενο (είτε Άτομο των Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων είτε κοινό άνεργο) κατά τη διάρκεια των έξι (6) μηνών που προηγούνται από την ημερομηνία υποβολής σχετικής αίτησης στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ.
- Η κατάθεση της σχετικής αίτησης με όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά να έχει γίνει μέχρι και την 31/12/2002. Η πρόσληψη του ατόμου πρέπει να γίνει μέχρι και την 31/12/2002.
- Επιχειρήσεις που έχουν απολύσει εργαζόμενο (είτε άτομο των ευπαθών κοινωνικών ομάδων είτε κοινό άνεργο) κατά τη διάρκεια των έξι (6) μηνών που προηγούνται της ημερομηνίας υποβολής της σχετικής αίτησης στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ.
- Επιχειρήσεις οι οποίες υποβάλλουν αίτηση για την πρόσληψη Ατόμων στο πλαίσιο της παρούσας Υπουργικής Απόφασης, προκειμένου να εγκριθεί η υπαγωγή τους στο πρόγραμμα, θα πρέπει το 50% του προσωπικού τους να μην ανήκει στις ειδικές κοινωνικές ομάδες. Στον υπολογισμό του ποσοστού αυτού θα λαμβάνεται υπόψη και το προσωπικό που αιτείται η επιχείρηση να προσλάβει. Σημειώνεται ότι επιχειρήσεις που δεν απασχολούν καθόλου προσωπικό, μπορούν να προσλάβουν δύο (2) άτομα το ανώτερο, από τις κατηγορίες αυτές

Για να υπαχθεί στα προγράμματα **ένα άτομο** θα πρέπει να υποβάλει στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ. τα παρακάτω δικαιολογητικά:

1. Άτομα με Ειδικές Ανάγκες

- Να έχουν πιστοποιηθεί ως τέτοια με ποσοστό αναπηρίας από 50% και πάνω από Υγειονομική Επιτροπή του Ι.Κ.Α. και εφόσον δεν υπάρχει ο χαρακτηρισμός «άνικανος για κάθε βιοποριστική εργασία».

2. Αποφυλακισμένα Άτομα

- Αποφυλακιστήριο με ημερομηνία αποφυλάκισης από 1/1/2000 και μετά
- Βεβαίωση / εισήγηση της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή του Διευθυντή του Σωφρονιστικού Καταστήματος ότι το άτομο προτείνεται να ενταχθεί στο πρόγραμμα επιδότησης της Απασχόλησης του ΟΑΕΔ.

Επισημαίνεται:

1. Τα αποφυλακισμένα άτομα των οποίων ο λόγος φυλάκισης σχετίζεται με παράβαση του Νόμου περί ναρκωτικών δεν θα υπάγονται στο πρόγραμμα.
2. Τα άτομα που θα υπαχθούν στο πρόγραμμα πρέπει να έχουν εκτίσει συνεχή ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 6 μηνών

3. Απεξαρτημένα Άτομα

- Βεβαίωση / πιστοποιητικό απεξάρτησης από θεσμοθετημένο δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα απεξάρτησης (18 ΑΝΩ, ΚΕ.Θ.Ε.Α., Ο.ΚΑ.ΝΑ. ή από άλλες θεραπευτικές κοινότητες στις οποίες έχει χορηγήσει άδεια το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας) ότι το άτομο ολοκλήρωσε πρόγραμμα απεξάρτησης από τοξικές ή άλλες ουσίες.

- Είναι δυνατή η υπαγωγή στα προγράμματα αυτά ατόμων που προσκομίσουν γραπτή σύμφωνη γνώμη του φορέα απεξάρτησης για όσους βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο της κοινωνικής επανένταξης προγράμματος απεξάρτησης.
- Γραπτή σύμφωνη γνώμη του Ο.ΚΑ.Ν.Α για όσους έχουν ολοκληρώσει σταθεροποιητικό πρόγραμμα μεθαδόνης και βρίσκονται στο στάδιο της κοινωνικής επανένταξης.

4. Νεαρά Παραβατικά Άτομα ή Νεαρά Άτομα που βρίσκονται σε Κοινωνικό κίνδυνο

- Εισηγητική Έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων ή Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων, Δήμων ή άλλου αρμόδιου φορέα Κοινωνικής Παρέμβασης (Υπουργ. Υγείας και Πρόνοιας, Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας) ή του Συλλόγου « Το Χαμόγελο Του Παιδιού» , των Χωριών SOS κ.λ.π., ότι το άτομο προτείνεται να ενταχθεί στο πρόγραμμα επιδότησης της απασχόλησης του Ο.Α.Ε.Δ.

- Άδεια εργασίας για τις περιπτώσεις που προβλέπεται

Δεν επιχορηγούνται:

- Εργοδότες για την απασχόληση ατόμων με τα οποία είναι συγγενείς α' βαθμού εξ' αίματος ή εξ' αγχιστείας (γονείς, τέκνα, σύζυγοι, πεθεροί)
- Ο.Ε., Ε.Ε., Α.Ε., και Ε.Π.Ε. για τους ομόρρυθμους εταίρους στις Ο.Ε. και Ε.Ε. για τα μέλη του Δ.Σ. στις Α.Ε. και για τους διαχειριστές που έχουν εταιρική μερίδα στις ΕΠΕ.
- Ο.Ε., Ε.Ε., Α.Ε. και Ε.Π.Ε. για την απασχόληση ατόμων, τα οποία συνδέονται με συγγένεια α' βαθμού (εξ' αίματος ή εξ' αγχιστείας) με τους ομορρυθμους εταίρους των Ο.Ε. και Ε.Ε. ή με τα μέλη του Δ.Σ. των Α.Ε. ή με τους διαχειριστές που έχουν εταιρική μερίδα στις Ε.Π.Ε.
- Επιχειρήσεις, για την εκ νέου πρόσληψη ατόμων, τα οποία είχαν απασχολήσει χωρίς επιχορήγηση, κατά το τελευταίο 12μηνο.
- Επιχειρήσεις, οι οποίες είχαν υπαχθεί σε πρόγραμμα επιδότησης ΝΘΕ παρελθόντων ετών, αλλά αποδεδειγμένα δεν τήρησαν τους όρους των προηγούμενων προγραμμάτων
- Εργοδότες για την πρόσληψη ατόμων, τα οποία απασχολούνται σε κατ' οίκον εργασίες (οικιακοί βοηθοί, αποκλειστικές νοσοκόμες, κ.λ.π)
- Οι Συνεταιρισμοί, τα Επαγγελματικά Σωματεία και οι Ενώσεις αυτών ή τα Σωματεία γενικά για την απασχόληση μελών του Δ.Σ.
- Δεν επιχορηγούνται επιχειρήσεις για τα ίδια άτομα για τα οποία είχαν υπαχθεί σε
  - Α. αυτοχρηματοδοτούμενα πρόγραμμα επιχορήγησης Ν.Θ.Ε. Α.Μ.Ε.Α Αποφυλακισμένων Απεξαρτημένων και Νεαρών Παραβατικών Ατόμων κατά τα έτη 1997, 1998, 1999, 2000 και 2001.
  - Β. προγράμματα επιδότησης ΝΘΕ στο πλαίσιο του Ε.Π. «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την αγορά εργασίας»

Εξαιρούνται και δύνανται να υπαχθούν στο παραπάνω πρόγραμμα επιχειρήσεις για την απασχόληση των ίδιων ατόμων εφόσον:

- Πρόκειται για ένταξη στο πρόγραμμα «Ορισμένου Χρόνου Σύμβασης»
- Το άτομο βρίσκεται το ανώτερο πέντε χρόνια πριν την θεμελίωση δικαιώματος συνταξιοδότησής του.
- Το άτομο έχει ψυχιατρικό πρόβλημα ή νοητική υστέρηση

Δικαιολογητικά υπαγωγής στα προγράμματα

Για να υπαχθεί μια επιχείρηση στα προγράμματα θα πρέπει να υποβάλει στις αρμόδιες υπηρεσίες του ΟΑΕΔ τα εξής δικαιολογητικά:

1. Αίτηση που θα περιέχει την επωνυμία της επιχείρησης, το αντικείμενο της οικονομικής δραστηριότητας και τον αριθμό των ατόμων που θα προσλάβει το πρόγραμμα
2. Υπεύθυνη δήλωση του Ν.1599/86 ότι:
  - Το εξάμηνο που προηγείται από το μήνα της πρόσληψης του ατόμου, δεν απέλυσε άλλα άτομα των ομάδων στο πλαίσιο της παρούσης Υπουργικής Απόφασης ή ότι αυτά που απέλυσε τα αντικατέστησε.
  - Κατά τον ενδιάμεσο χρόνο μεταξύ ημερομηνίας αίτησης υπαγωγής στο πρόγραμμα και ημερομηνία έκδοσης της εγκριτικής απόφασης δε θα απολύσει άτομα των ομάδων αυτών
  - Έλαβε γνώση για τους όρους του προγράμματος.

Δικαιολογητικά για την καταβολή της επιχορήγησης

Για την καταβολή της επιχορήγησης η επιχείρηση θα υποβάλει στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ. τα εξής δικαιολογητικά:

1. Αίτηση
2. Κατάσταση επιχορηγούμενων Ατόμων (υπάρχει σχετικό έντυπο)
3. Φωτοτυπημένο αντίγραφο της αναγγελίας πρόσληψης, (μόνο για την πρώτη φορά υποβολής των δικαιολογητικών)
4. Βεβαίωση ασφαλιστικής και φορολογικής ενημερότητας ή βεβαίωση οφειλής εφόσον πρόκειται να καταβληθεί επιχορήγηση άνω των χιλίων τετρακοσίων εξήντα εφτά (1467) ευρώ
5. Αντίγραφο της αναλυτικής περιοδικής δήλωσης (Α.Π.Δ.), που υποβάλλεται στο ΙΚΑ καθώς και αντίγραφο του γραμματίου καταβολής εισφορών
6. Επικυρωμένη φωτοτυπία αστυνομικής ταυτότητας των προσληφθέντων μισθωτών (μόνο για την πρώτη φορά υποβολής δικαιολογητικών)

Διάρκεια της παρούσας απόφασης:

Η ισχύς της απόφασης αυτής λήγει την 31/12/2002 εκτός εάν ο αριθμός των προβλεπόμενων θέσεων πληρωθεί νωρίτερα. Η κατάθεση της σχετικής αίτησης και η πρόσληψη του ατόμου να έχει γίνει μέχρι και την 15/12/2001.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΝΕΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ

ΑΤΟΜΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

(Υπ. Αριθμ. 30339/10-4-2002 Απόφαση Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων)

Δικαιούχοι:

- Άτομα με Ειδικές Ανάγκες ηλικίας 18 - 65 (450 θέσεις)
- Απεξαρτημένα άτομα από τοξικές ή άλλες ουσίες ηλικίας 18 - 65 (100 θέσεις)
- Αποφυλακισμένα Άτομα ηλικίας 18 - 65 ετών (150 θέσεις)

Διάρκεια επιχορήγησης:

- 48 μήνες από την ημερομηνία έκδοσης εγκριτικής απόφασης (4 χρόνια)

Ποσό επιχορήγησης:

- 1ος χρόνος: 7.600 Ευρώ, (προκαταβολή 4.600 Ευρώ και τα υπόλοιπα σε 2 ισόποσες εξαμηνιαίες δόσεις).
- 2ος χρόνος: 3.000 Ευρώ, (σε 2 ισόποσες εξαμηνιαίες δόσεις)
- 3ος χρόνος: 3.000 Ευρώ, (σε 2 ισόποσες εξαμηνιαίες δόσεις)
- 4ος χρόνος: 2.400 Ευρώ, (σε 2 ισόποσες εξαμηνιαίες δόσεις)

Το βασικό ποσό της επιχορήγησης για κάθε Ν.Ε.Ε. που εντάσσεται στο πρόγραμμα αυτό προσαυξάνεται:

- 1.500 Ευρώ εάν ο Ν .Ε.Ε. είναι γυναίκα
- 1.500 Ευρώ εάν ο Ν.Ε.Ε. είναι άνω των 45 ετών
- 1.500 Ευρώ εάν το άτομο έχει ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω.
- 1.500 Ευρώ εάν το άτομο είναι επιδοτούμενος άνεργος

Ο Ν.Ε.Ε. μπορεί να κάνει χρήση μόνο μιας από τις παραπάνω προσαυξήσεις. Το ποσό της προσαύξησης χορηγείται και κατανέμεται ισόποσα στις δόσεις του πρώτου χρόνου

Προϋποθέσεις Υπαγωγής στο Πρόγραμμα

1. Να έχει ο Ν.Ε.Ε. την Ελληνική υπηκοότητα ή την υπηκοότητα κράτους - μέλους της Ε.Ε. ή να είναι Έλληνας ομογενής που να απασχολείται νόμιμα στη χώρα και η επιχείρησή του να εδρεύει και να λειτουργεί στην Ελλάδα.
2. Ο Ν.Ε.Ε. να έχει καθαρό ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μικρότερο των 10.000 Ευρώ αν είναι άγαμος και μικρότερο των 18.000 Ευρώ αν είναι έγγαμος και μικρότερο των 25.000 Ευρώ αν είναι έγγαμος και έχει ένα παιδί και άνω.
3. Οι άρρενες 18 - 29 ετών να έχουν εκπληρώσει ή να έχουν νομίμως απαλλαγεί από τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις.
4. Η έναρξη επιτηδεύματος να έχει γίνει από την 30/11/2001 και έπειτα
5. Η κατάθεση της σχετικής αίτησης με όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά να έχει γίνει μέχρι την 15/12/2002
6. Ο Ν.Ε.Ε. να είναι νέος επιχειρηματίας δηλαδή να μην έχει επιχείρηση κατά το τελευταίο δωδεκάμηνο.
7. Ο Ν.Ε.Ε. να έχει πλήρη και αποκλειστική απασχόληση στην επιχείρηση
8. Ο Ν.Ε.Ε. μπορεί να αναπτύξει την δραστηριότητα σε χώρο της κατοικίας του εφόσον:
  - το άτομο πάσχει από παραπληγία ή τετραπληγία και έχει σοβαρά προβλήματα μετακίνησης.

Στις περιπτώσεις αυτές ο χώρος θα πρέπει να είναι κατάλληλα διαμορφωμένος και να έχει πινακίδα με την επωνυμία και τη δραστηριότητα της επιχείρησης σε εξωτερικό σημείο της κατοικίας.

Δικαιολογητικά υπαγωγής στο πρόγραμμα

Για να υπαχθεί στο πρόγραμμα αυτό ο Ν.Ε.Ε. πρέπει να υποβάλει στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ. τα εξής δικαιολογητικά:

1. Εάν είναι Άτομο με Ειδικές Ανάγκες:

- Απόφαση της Υγειονομικής Επιτροπής του ΙΚΑ με την οποία να πιστοποιείται ότι το άτομο έχει ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω και εφόσον δεν αναγράφεται ο χαρακτηρισμός «ανίκανος για κάθε βιοποριστική εργασία»
- Δικαιοπρακτική ικανότητα για τις περιπτώσεις που απαιτείται

2. Εάν είναι Αποφυλακισμένο Άτομο:

- Αποφυλακιστήριο με ημερομηνία Αποφυλάκισης από την 1/1/2000 κι έπειτα.
- Εισηγητική Έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή του Διευθυντή του Σωφρονιστικού Καταστήματος ότι το άτομο προτείνεται να ενταχθεί στα προγράμματα επιδότησης της απασχόλησης του Ο.Α.Ε.Δ.

Επισημαίνεται ότι:

- τα άτομα που θα υπαχθούν σε αυτά τα προγράμματα θα πρέπει να έχουν εκτίσει συνεχή ποινή φυλάκισης 6 μηνών τουλάχιστον
- τα αποφυλακισμένα άτομα των οποίων ο λόγος φυλάκισης σχετίζεται με παράβαση του Νόμου περί ναρκωτικών δεν θα υπάγονται στο πρόγραμμα

3. Εάν είναι απεξαρτημένο άτομο

- Πιστοποιητικό ή βεβαίωση από θεσμοθετημένο φορέα δημόσιου ή ιδιωτικού φορέα απεξάρτησης (18 ΑΝΩ, ΚΕ.Θ.Ε.Α., ή από άλλες θεραπευτικές κοινότητες στις οποίες έχει χορηγηθεί η προβλεπόμενη άδεια από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας ή / και από τον Ο.ΚΑ.ΝΑ.) ότι το άτομο ολοκλήρωσε πρόγραμμα απεξάρτησης από τοξικές ή άλλες ουσίες.
- Είναι επίσης δυνατή η υπαγωγή στα προγράμματα αυτά των ατόμων που προσκομίζουν γραπτή σύμφωνη γνώμη του φορέα απεξάρτησης για όσους βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο της κοινωνικής επανένταξης προγράμματος απεξάρτησης.
- Γραπτή σύμφωνη γνώμη του Ο.ΚΑ.ΝΑ για όσους έχουν ολοκληρώσει το σταθεροποιητικό πρόγραμμα Μεθαδόνης του Ο.ΚΑ.ΝΑ και βρίσκονται στο στάδιο της κοινωνικής επανένταξης

4. Έντυπη αίτηση - δήλωση που περιέχει τα πλήρη στοιχεία της νέας επιχείρησης και του επαγγελματικού υπευθύνου καθώς και επικυρωμένο αντίγραφο της αστυνομικής ταυτότητας.
5. Έντυπο ερωτηματολόγιο - δήλωση ότι ο ενδιαφερόμενος αποδέχεται τους όρους του προγράμματος.
6. Κάρτα ανεργίας ή υπεύθυνη δήλωση του Ν. 1599/86 στην οποία να φαίνεται ότι ήταν άνεργος πριν την έναρξη της δραστηριότητας της επιχείρησης.
7. Βεβαίωση έναρξης δραστηριότητας της επιχείρησης από την αρμόδια Δ.Ο.Υ.
8. Εκκαθαριστικό σημείωμα ή βεβαίωση της αρμόδιας Δ.Ο.Υ. για το εισόδημα του προηγούμενου οικονομικού έτους από την έναρξη επιτηδεύματος ή υπεύθυνη δήλωση ότι δεν είχε υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης, θεωρημένη από την αρμόδια Δ.Ο.Υ.
9. Οι ενδιαφερόμενοι άρρενες ηλικίας 18 - 29 ετών θα προσκομίσουν πιστοποιητικό στρατολογίας τύπου Α ή θεωρημένη φωτοτυπία ανάλογης σελίδας του στρατιωτικού βιβλιαρίου.
10. Φωτοτυπία δελτίου αστυνομικής ταυτότητας.

Δεσμευτικές περιπτώσεις μη υπαγωγής στο πρόγραμμα

Δεν είναι δυνατή η υπαγωγή στα προγράμματα αυτά:

- Των Επιχειρήσεων με τυχερά, ψυχαγωγικά, ή ηλεκτρονικά παιχνίδια εξαιρουμένων των πρακτορείων ΠΡΟΠΟ και ΛΟΤΤΟ που μπορούν να υπαχθούν στο πρόγραμμα.
- Όλων των επιχειρήσεων που λειτουργούν αποκλειστικά και μόνο βραδινές ώρες.
- Των ανώνυμων εταιρειών (Α.Ε.).
- Των Αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών.
- Των επιχειρήσεων που έχουν σύνθετο αντικείμενο δραστηριότητας και το ένα εξ αυτών περιλαμβάνεται στις εξαιρέσεις της παρούσης παραγράφου.
- Των επιχειρήσεων που έχουν το ίδιο αντικείμενο δραστηριότητας με επιχείρηση που σταμάτησε την λειτουργία της κατά το τελευταίο δωδεκάμηνο και άνηκε σε συγγενείς α' βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας (γονείς, παιδιά, σύζυγοι, πεθεροί) και β' βαθμού εξ αίματος (αδελφοί, παππούδες) του/ της Ν.Ε.Ε.
- Των επιχειρήσεων που έχουν αγοραστεί ή μεταβιβαστεί από α' και β' βαθμού συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας.
- Των επιχειρήσεων του Πρωτογενούς Τομέα.
- Των εποχιακών επιχειρήσεων, εφ' όσον αυτό προσδιορίζεται στη Βεβαίωση έναρξης επιτηδεύματος
- Των επιχειρήσεων με αντικείμενο δραστηριότητας την παροχή πνευματιστικών - αστρολογικών υπηρεσιών, καθώς και των γραφείων συνοικισίων.
- Των ΝΕΕ που έχουν επιχορηγηθεί από το 1995 και μετά από:
  - αυτοχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα επιχορήγησης ΝΕΕ ΑΜΕΑ, Απεξαρτημένων αποφυλακισμένων και Νεαρών Παραβατικών Ατόμων.
  - Από πρόγραμμα επιχορήγησης ΝΕΕ της Διεύθυνσης Απασχόλησης του Ο.Α.Ε.Δ.
  - Από πρόγραμμα επιδότησης ΝΕΕ το οποίο υλοποιήθηκε στα πλαίσια της ΚΠ. «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ» ή του Ε.Π. «Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας».

Υπαγωγή στο πρόγραμμα Εταιρειών - Συνεταιρισμών - Κοινοπραξιών

Οι Νέοι Ελεύθεροι Επαγγελματίες που δημιουργούν εταιρικές επιχειρήσεις με την μορφή Ο.Ε., Ε.Ε., Ε.Π.Ε., Συνεταιρισμών ή Κοινοπραξιών ή Κοινωνικών Επιχειρήσεων θα μπορούν να υπάγονται στο πρόγραμμα, εάν η έναρξη έγινε μετά την 30/11/2001 και εφόσον:

- Προσκομίσουν καταστατικό σύστασης της Εταιρείας ή Συνεταιρισμού ή Κοινοπραξίας
- Συμμετέχουν ως εταίροι σε νεοϊδρυθείσα εταιρική επιχείρηση
- Απασχολούνται με πλήρη και αποκλειστική απασχόληση στην επιχείρηση ή στην οποιοδήποτε μορφή εταιρικού σχήματος.
- Σε περίπτωση υποβολής αίτησης νέας ετερόρρυθμης εταιρείας (Ε.Ε.) δηλαδή μετά την 30/11/2001, είναι δυνατό να επιχορηγηθεί μόνο για τους ομόρρυθμους εταίρους.
- Η επιχορήγηση μπορεί να δοθεί το ανώτερο σε είκοσι μέλη του εταιρικού σχήματος.

Δικαιολογητικά καταβολής επιχορήγησης**Για την είσπραξη της προκαταβολής**

Ο Ν.Ε.Ε. θα υποβάλει εντός τριάντα εργάσιμων ημερών από την κοινοποίηση της εγκριτικής απόφασης τα ακόλουθα δικαιολογητικά:

- Αίτηση
- Βεβαίωση φορολογικής ενημερότητας

Για την είσπραξη της πρώτης δόσης

Ο Ν.Ε.Ε. θα προσκομίσει στην αρμόδια υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ. τα ακόλουθα δικαιολογητικά:

- Αίτηση
- Παραστατικά στοιχεία λειτουργικών και οργανωτικών εξόδων της επιχείρησης (εξοπλισμός, αγορές πρώτων υλών, ενοίκια, Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., απόδοση ασφαλιστικών εισφορών κ.τ.λ.) αντίστοιχα περίπου του ποσού της προκαταβολής. Σε περίπτωση που δεν διαθέτει παραστατικά δαπανών κατ' εξαίρεση δύναται να προσκομίσει τα παραπάνω δικαιολογητικά με την είσπραξη της δεύτερης δόσης.
- Δελτίο παροχής υπηρεσιών θεωρημένο από την εφορία ή Τιμολόγιο Πώλησης ή αγοράς ή οποιοδήποτε άλλο επίσημο στοιχείο (όπως φωτοαντίγραφο του βιβλίου εσόδων-εξόδων) που αποδεικνύει την λειτουργία της επιχείρησης.
- Βεβαίωση φορολογικής ενημερότητας (εφόσον η προηγούμενη δεν είναι πλέον σε ισχύ και το ποσό της δόσης είναι άνω των 1.467 ευρώ).

Για την είσπραξη των επόμενων δόσεων

Ο Ν.Ε.Ε. θα υποβάλει

Αίτηση

Επικυρωμένο φωτοαντίγραφο του βιβλίου εσόδων - εξόδων της επιχείρησης στο οποίο φαίνεται ότι το σύνολο εσόδων - εξόδων που παρουσιάζονται καλύπτει περίπου τα δύο τρίτα (2/3) του ποσού της δόσης.

Βεβαίωση φορολογικής ενημερότητας (εφόσον η προηγούμενη δεν είναι πλέον σε ισχύ και το ποσό της δόσης είναι άνω των 1467 ευρώ).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: Κ.Δ.Α.Υ.**ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ Κ.Δ.Α.Υ. ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΑΥΤΩΝ****Οργάνωση-Σκοπός**

Τα κατά το άρθρο 2 του Ν. 2817/2000 (Φ.Ε.Κ. 78 Α΄) ιδρυθέντα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.) των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες λειτουργούν στις έδρες των νομών και νομαρχιών του κράτους, αποτελούν αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες και υπάγονται απευθείας στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Σκοπός των Κ.Δ.Α.Υ., κατά τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 2 του Ν. 2817/2000, είναι η προσφορά υπηρεσιών διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης των μαθητών και κυρίως εκείνων που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και υποστήριξης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας. Για την επίτευξη των στόχων τους, τα Κ.Δ.Α.Υ. λειτουργούν βάσει προτυποποιημένης διαδικασίας, όπως αυτή περιγράφεται στην παρούσα απόφαση, ώστε να διασφαλίζεται η ομοιογενής λειτουργία τους σε όλη τη χώρα.

Τα Κ.Δ.Α.Υ. έχουν, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 2 και 15, παρ. 3 του Ν. 2817/2000 τις εξής αρμοδιότητες:

- α) Την έρευνα για τη διαπίστωση του είδους και του βαθμού των δυσκολιών των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο σύνολο των παιδιών σχολικής και προσχολικής ηλικίας. Οι περιφερειακές υπηρεσίες Υγείας και Πρόνοιας των περιφερειών έχουν υποχρέωση να παρέχουν συνδρομή όταν τους ζητηθεί. Τα αντικείμενα στα οποία παρέχεται η συνδρομή αυτή καθορίζονται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας.
- β) Την εισήγηση για την εγγραφή, κατάταξη και φοίτηση στην κατάλληλη σχολική μονάδα, καθώς και την παρακολούθηση και αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πορείας των μαθητών, σε συνεργασία με τους σχολικούς συμβούλους ειδικής αγωγής και τους αρμόδιους κατά περίπτωση σχολικούς συμβούλους προσχολικής αγωγής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τους διευθυντές των σχολικών μονάδων, καθώς και το ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό που υπηρετεί στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής.
- γ) Την εισήγηση για την κατάρτιση προσαρμοσμένων εξατομικευμένων ή ομαδικών προγραμμάτων ψυχοπαιδαγωγικής και διδακτικής υποστήριξης, δημιουργικής απασχόλησης, καθώς και την εφαρμογή άλλων επιστημονικών κοινωνικών και λοιπών υποστηρικτικών μέτρων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στα σχολεία στην έδρα του Κ.Δ.Α.Υ. ή στο σπίτι.
- δ) Την παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης και ενημέρωσης στο διδακτικό προσωπικό και σε όσους συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και επαγγελματική υποστήριξη, σε όλη την έκταση της εκπαίδευσης και τη διοργάνωση προγραμμάτων ενημέρωσης και συμβουλευτικής για τους γονείς των μαθητών και τους ασκούντες τη γονική μέριμνα.
- ε) Τον καθορισμό του είδους των τεχνικών βοηθημάτων και οργάνων που έχει ανάγκη το παιδί στο σχολείο ή στο σπίτι, καθώς και την κατάρτιση προτάσεων για την καλύτερη παραμονή του στους χώρους της εκπαίδευσης.
- στ) Την εισήγηση για την αντικατάσταση των γραπτών δοκιμασιών των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με προφορικές ή άλλης μορφής δοκιμασίες στις εξετάσεις της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- ζ) Την εισήγηση για την αντικατάσταση και εφαρμογή προγραμμάτων πρώιμης εκπαιδευτικής παρέμβασης για όλες τις περιπτώσεις του άρθρου 1 παράγραφος 2 του Ν. 2817/2000.
- η) Την εισήγηση στις αρμόδιες υπηρεσίες για την ίδρυση, την κατάργηση, την προαγωγή, τον υποβιβασμό, τη μετατροπή ή τη συγχώνευση των αυτοτελών σχολείων ειδικής αγωγής, όπως αυτά ορίζονται στην παρ. 13 του άρθρου 1 και των τμημάτων ένταξης, την προσθήκη

τομέων και τμημάτων ειδικοτήτων των Τ.Ε.Ε. και στελέχωση αυτών καθώς και την ανάλογη αύξηση ή μείωση των οργανικών θέσεων του προσωπικού.

θ) Εισηγούνται στις αρμόδιες υπηρεσίες, για την λειτουργία υπό ενιαία διεύθυνση των σχολικών μονάδων ειδικής αγωγής Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης που συλλειτουργούν ή συστεγάζονται.

ι) Την σύνταξη ετήσιας έκθεσης πεπραγμένων, η οποία υποβάλλεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και στο Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, με βάση την οποία πραγματοποιείται ανά διετία αξιολόγηση του έργου τους από το Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Τρόπος λειτουργίας των Κ.Δ.ΑΥ.

1. Το προσωπικό των Κ.Δ.ΑΥ., εκπαιδευτικό ειδικό εκπαιδευτικό και διοικητικό, δραστηριοποιείται με τη μορφή:

- α. συλλογικού διοικητικού οργάνου
- β. διεπιστημονικής ομάδας και υποομάδων
- γ. ατομικών ενεργειών κατά ειδικότητα

2. Ως συλλογικό διοικητικό όργανο συνέρχεται σε τακτές ή έκτακτες συνεδριάσεις υπό την προεδρία του προϊσταμένου του Κ.Δ.ΑΥ., στις οποίες συμμετέχουν όλοι οι υπηρετούντες σε αυτό, προκείμενου να ρυθμίσει θέματα προγραμματισμού των δραστηριοτήτων του, αναζήτησης και εφαρμογής τρόπων και μέτρων για την επίτευξη των γενικών και ειδικών σκοπών του και καθορισμού των λεπτομερειών λειτουργίας του.

3. Το εκπαιδευτικό και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό των Κ.Δ.ΑΥ. αποτελεί διεπιστημονική ομάδα, η οποία έχει την ευθύνη για την αναζήτηση και εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στην εκπλήρωση των εκπαιδευτικών και επιστημονικών αρμοδιοτήτων του Κ.Δ.ΑΥ.. Με απόφαση των μελών του Κ.Δ.ΑΥ. ως συλλογικού διοικητικού οργάνου μπορεί να συγκροτούνται υποομάδες από δυο ή περισσότερα μέλη για την αντιμετώπιση ειδικών εκπαιδευτικών και επιστημονικών θεμάτων στους τομείς ανίχνευσης, διάγνωσης και υποστήριξης των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Βασικοί άξονες λειτουργίας του Κ.Δ.ΑΥ.

1. Όλες οι πράξεις, ενέργειες και εισηγήσεις του Κ.Δ.ΑΥ. έχουν εκπαιδευτικό προσανατολισμό. Αποσκοπούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και στη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων τους. Επιδιώκουν να καταστεί δυνατή η ένταξη και επανένταξη τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα, η επαγγελματική τους κατάρτιση, η συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, η αποδοχή τους από το κοινωνικό σύνολο και η ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη.

2. Ειδικότερα κάθε Κ.Δ.ΑΥ. οργανώνει τις δραστηριότητες του γύρω από τους άξονες:

Α) Ανίχνευση – Διάγνωση - Αξιολόγηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που περιλαμβάνει:

- την ανίχνευση και παραπομπή,
- τη διαδικασία διάγνωσης, αξιολόγησης και έκδοσης της γνωμάτευσης,
- τις βασικές αξιολογικές εκθέσεις που αναφέρονται στην εκπαιδευτική αξιολόγηση, στην έκθεση κοινωνικού ιστορικού, την έκθεση παιδοψυχιάτρου, την έκθεση ψυχολόγου και τις άλλες αξιολογήσεις.
- τη διαδικασία για την κατάρτιση εισηγήσεων σε σχέση με τις λοιπές αρμοδιότητες των Κ.Δ.ΑΥ. και
- την τήρηση αρχείου ατομικών φακέλων.

Β) Υποστήριξη ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των οικογενειών τους και την εκπαιδευτική παρέμβαση που περιλαμβάνει:

- την κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων έγκαιρης (πρώιμης) εκπαιδευτικής παρέμβασης για παιδιά προσχολικής ηλικίας,

- την κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων συμβουλευτικής γονέων και οικογένειας,
  - την υποστήριξη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και
  - την υποστήριξη των διδασκόντων σε μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
- Γ) Ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου σε θέματα Ειδικής Αγωγής.

Υποστήριξη ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των οικογενειών τους.
Εκπαιδευτική παρέμβαση.

1. Οι δραστηριότητες για την υποστήριξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των οικογενειών τους και η εκπαιδευτική παρέμβαση αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ώστε:

- α. να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους,
- β. να βελτιώσουν τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξή τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα,
- γ. να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια για την επαγγελματική τους εξέλιξη και για τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία και στην κοινωνία.

2. Για την υλοποίηση των στόχων αυτών το Κ.Δ.Α.Υ. αναπτύσσει δραστηριότητες και προγράμματα υποστήριξης και εκπαιδευτικής παρέμβασης.

I. Προγράμματα έγκαιρης εκπαιδευτικής παρέμβασης για παιδιά προσχολικής ηλικίας.

1. Τα προγράμματα έγκαιρης (πρώιμης) εκπαιδευτικής παρέμβασης για παιδιά προσχολικής ηλικίας απευθύνονται σε παιδιά που δεν έχουν ενταχθεί σε κάποιο ειδικό πρόγραμμα ή δεν υπάρχουν στην περιοχή του Κ.Δ.Α.Υ. κατάλληλα ειδικά προγράμματα για την περίπτωση τους. Τα προγράμματα αυτά καταρτίζονται με απόφαση του εκπαιδευτικού και του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού του Κ.Δ.Α.Υ. και προσφέρονται ατομικά στο παιδί και στην οικογένειά του. Υλοποιούνται είτε στην έδρα του Κ.Δ.Α.Υ. ή μπορεί να έχουν την μορφή της κατ' οίκον παροχής. Το εξατομικευμένο πρόγραμμα παρέμβασης, με τους μακροπρόθεσμους και τους βραχυπρόθεσμους στόχους για τους γονείς και το παιδί, καταρτίζεται από τον υπεύθυνο του προγράμματος έγκαιρης παρέμβασης βάσει του πλαισίου που έχει δοθεί κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης του παιδιού. Την ευθύνη για την υλοποίηση του προγράμματος έγκαιρης παρέμβασης έχει ο εκπαιδευτικός του Κ.Δ.Α.Υ. μετά από ειδική επιμόρφωση, ή άλλος ειδικός του Κ.Δ.Α.Υ., ο οποίος θα έχει επιμορφωθεί ειδικά στον τομέα της έγκαιρης παρέμβασης και της συμβουλευτικής των γονέων.

2. Κύριος στόχος αυτού του προγράμματος είναι να εξοικειωθούν οι γονείς και η οικογένεια με το πρόβλημα του παιδιού τους, να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση και να παρέχουν τις απαραίτητες διευκολύνσεις για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού και τη συμμετοχή του στη ζωή της οικογένειας όπως και την προετοιμασία του για την προσχολική και τη σχολική εκπαίδευση. Ο υπεύθυνος του προγράμματος, συναντάται περιοδικά (μια φορά την εβδομάδα) με το παιδί και την οικογένεια, ενώ πραγματοποιεί και ομαδικές συναντήσεις συμβουλευτικής υποστήριξης για όλους τους γονείς που συμμετέχουν στο πρόγραμμα έγκαιρης παρέμβασης. Στις ομαδικές συναντήσεις μπορεί να συνδράμουν, όταν κριθεί αναγκαίο από τον υπεύθυνο και αλλά μέλη του Κ.Δ.Α.Υ. και κυρίως ο ψυχολόγος και ο κοινωνικός λειτουργός.

3. Τα προγράμματα αυτά αξιολογούνται ετησίως από την διεπιστημονική ομάδα του Κ.Δ.Α.Υ., σε ειδική συνέδρια στην οποία εισηγητής είναι ο υπεύθυνος της έγκαιρης παρέμβασης.

II. Προγράμματα συμβουλευτικής γονέων και οικογένειας.

1. Το Κ.Δ.Α.Υ., αξιολογώντας τις ανάγκες των μαθητών της περιφέρειάς του, σχεδιάζει και υλοποιεί προγράμματα συμβουλευτικής γονέων μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Την κύρια ευθύνη για την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων έχει ο ψυχολόγος του Κ.Δ.Α.Υ., ο οποίος συνεπικουρείται στο έργο του από τον εκπαιδευτικό και τον κοινωνικό λειτουργό του Κ.Δ.Α.Υ., καθώς επίσης και από όποιον άλλον ειδικό κριθεί απαραίτητο:

2. Εκτός των γενικών στόχων της συμβουλευτικής γονέων, που περιγράφονται στα προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης και οι οποίοι ισχύουν και για τα προγράμματα αυτά, ένας πολύ βασικός στόχος είναι και η ενδυνάμωση των γονέων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να συμμετέχουν ενεργά και συνεταιρικά με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, ώστε να επιτευχθεί η ισότιμη ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο σχολείο και στην κοινωνία. Τα προγράμματα συμβουλευτικής των γονέων υλοποιούνται μέσα από ατομικές ή ομαδικές συναντήσεις του ψυχολόγου με τους γονείς σε τακτά χρονικά διαστήματα. Στα προγράμματα αυτά τηρούνται οι κανόνες της συμβουλευτικής. Η πρόοδος τους αξιολογείται περιοδικώς από το ειδικό προσωπικό του Κ.Δ.Α.Υ. σε ειδική συνεδρίαση στην οποία εισηγητής είναι ο ψυχολόγος.

III. Υποστήριξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες.

1. Τα Κ.Δ.Α.Υ. στηρίζουν συστηματικά τους μαθητές με ειδικές ανάγκες της περιφέρειάς τους. Για το σκοπό αυτό συνεργάζονται με τους σχολικούς συμβούλους της ειδικής αγωγής και όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαίδευση των Α.Μ.Ε.Α.. Αξιολογούν και κατατάσσουν τους μαθητές στην κατάλληλη σχολική βαθμίδα παρακολουθούν περιοδικά την πρόοδο των μαθητών αυτών και παρέχουν στήριξη.

2. Τα Κ.Δ.Α.Υ. μετά από αξιολόγηση, προτείνουν την κατάλληλη εξεταστική μέθοδο για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες της περιφέρειάς τους. Γενικά μεριμνούν για την παροχή όλων των θεσμοθετημένων διευκολύνσεων που προβλέπονται από τις ισχύουσες διατάξεις για τους μαθητές της περιφέρειάς τους.

IV. Υποστήριξη των εκπαιδευτικών των τάξεων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

1. Τα Κ.Δ.Α.Υ. σχεδιάζουν ετησίως προγράμματα ευαισθητοποίησης για τους εκπαιδευτικούς της περιφέρειάς τους. Επίσης, σχεδιάζουν και υλοποιούν σε συνεργασία με τους σχολικούς συμβούλους ειδικής αγωγής, προσχολικής αγωγής και πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τους προϊσταμένους των διευθύνσεων και γραφείων εκπαίδευσης, τους διευθυντές των σχολείων και τους εκπαιδευτικούς, προγράμματα συστηματικής στήριξης των μαθητών με ειδικές ανάγκες, ειδικά αυτών που είναι ενταγμένοι στις συνήθεις σχολικές μονάδες. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί στα τμήματα ένταξης, υποστηρίζονται από τον εκπαιδευτικό του Κ.Δ.Α.Υ. ώστε να εφαρμόζουν τις κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας και να εξασφαλίζουν το κατάλληλο περιβάλλον μάθησης για τους μαθητές με ειδικές ανάγκες.

2. Την ευθύνη για την υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών έχει ο εκπαιδευτικός της αντίστοιχης βαθμίδας του Κ.Δ.Α.Υ., ο οποίος για το σκοπό αυτό επισκέπτεται περιοδικά (μια φορά την εβδομάδα) με τη μορφή του ειδικού «περιπατητικού εκπαιδευτικού», τα σχολεία της περιφέρειας του. Ο εκπαιδευτικός αυτός, προσφέρει συστηματική στήριξη στους μαθητές και κυρίως σε αυτούς που είναι ενταγμένοι στη συνηθισμένη σχολική τάξη.

3. Επιπλέον, τα Κ.Δ.Α.Υ. υλοποιούν προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης σε συνεργασία με το προσωπικό των ΣΜΕΑ. Στα πλαίσια της υποστήριξης των Α.Μ.Ε.Α. σχεδιάζουν, υλοποιούν και αξιολογούν προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ξένα Βιβλιογραφία**

- 1) Baker, C. & Padden, C. (1978). Focusing on the Non-manual components of American Sign Language. In P. Siple (ed.), *Understanding Language Through Sign Language Research*. London: Academic Press.
- 2) Clanet, (1990). *L'interculturel. Introduction aux approches interculturelles en Education et Science Humaines*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- 3) Hamers, J. & Blanc, M. (1989). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 4) Higgins, P.C. (1980). *Outsiders in a hearing world: A sociology of deafness*. Beverly Hills: Sage Publications.
- 5) Higgins, P.C. (1987) The Deaf Community. In Higgins, P.C. and Nash, J.E (eds.), *Understanding Deafness Socially*. Illinois: Charles C. Thomas Publisher, p. 151-170.
- 6) Lawson, L. (1981). The role of sign in the structure of the Deaf community. In Woll, B., Kyle, J.G. & Deuchar, M. (eds.), *Perspectives on BSL and Deafness*, London: Croom Helm.
- 7) Moores, D. (1996). *Educating the Deaf. Psychology, Principles and Practices*, 4th edition. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
- 8) Padden, C. (1980). The deaf community and the culture of deaf people. In C. Baker and R. Battison (eds.), *Sign Language and the deaf community*. Silver Springs, MD: National Association of the Deaf.
- 9) Padden, C. & Humphries, T. (1988). *Deaf in America. Voices from a culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- 10) Rubin, J. (1983). Bilingual education and language planning. In C. Kennedy (ed.) *Language Planning and Language Education*. London: George Allen and Unwin.
- 11) Schein, J. & Stewart, D. (1995). *Language in Motion, Exploring the Nature of Sign*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- 12) Siguan, M. & Mackey, W.F. (1987) *Education and Bilingualism*, London: Kogan Page for UNESCO.
- 13) Stokoe, W.C., Casterline, D., & Croneberg, C. (1965). *A dictionary of American Sign Language on linguistic principles*. Silver Spring, MD: Linstok Press.
- 14) Sutherland, M.B. (1979). Perspectives on education of cultural minorities. In A.E. Alcock et al. (eds.), *The Future of Cultural Minorities*. London: Macmillan.

- 15) Woodward, J. (1972). Implications for sociolinguistic research among the deaf. *Sign Language Studies*, 1, 1-7.
- 16) Baker, C. and Padden, C. (1980). *American Sign Language. A Look at its History, Structure and Community*. Silver Spring Md: National Association of the Deaf.
- 17) Conrad, R. (1979). *The Deaf School Child*. London: Harper and Row.
- 18) Cornett, O. (1967). Cued Speech. *American Annals of the Deaf*, 122, 3-13.
- 19) Kretschmer, R, (ed) (1985). Learning to Write and Writing to Learn. *Volta Review*, 87,5.
- 20) Mahshie, S.N. (1995). *Educating Deaf Children Bilingually*. Washington, D.C.: Pre-College Programs Gallaudet University.
- 21) Meadow, K. (1984). Social Adjustment of Preschool Children: Deaf and Hearing: With and Without Other Handicaps. *Topics in Early Childhood Special Education*, 3, 4, 27-40.
- 22) Montgomery, G. (1987). *The Appraisal of Methods of Teaching Language to Deaf Children*. Edinburgh: Scottish workshop Publications.
- 23) Pollack, D. (1964). Acoupedics: Uni-sensory Approach to Auditory Training. *Volta Review*, 66 (7), 400-409.
- 24) Quigley, S. and Paul, P. (1984). *Language and Deafness*. California: College Hill Press.
- 25) Stokoe, W. (1958). *Sign Language Structure: A Outline of the Visual Communication System of the American Deaf*. University of Buffalo: N.Y. Studies in Linguistics Occasional Paper, No 8.
- 26) Stokoe, W. (1972). *The Study of Sign Language*. Silver Spring, ML: National Association of the Deaf.
- 27) Supalla, T. and Newport, E. (1978). How many seats in a chair? The dirivation of nouns and verbs in American Sign Language. In P. Siple (Ed.), *Understanding Language through Sign Language research*. New York: Academic Press.
- 28) Featherstone, H. (1981). *A Difference in the Family*. 2nd edition. New York: Penguin Books Ltd.
- 29) Shein, J. (1989). *At Home Among Strangers*. Washington D.C.: Gallaudet University Press.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Λαζανάς Β., *Τα προβλήματα των Κωφαλάλων*, Αθήνα, 1984
2. Λαμπροπούλου Β., (1997). Οι απόψεις και οι εμπειρίες των Κωφών Μαθητών από τη φοίτησή τους σε Σχολεία Ειδικής και Γενικής Εκπαίδευσης. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 94-96.
3. Σαράντα Χρόνια (1988), Έκδοση της Ένωσης Κωφαλάλων Ελλάδος
4. Φίλιας, Β. (1977), Εισαγωγή στη μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Ελληνική αρθρογραφία, Φ.Ε.Κ.

1. *Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής*, Έκδοση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα 1988.
2. *Επετηρίς* (1950), Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφαλάλων, Αθήνα
3. *Εφημερίδες Κυβερνήσεως*: (Φ.Ε.Κ.) 68/15.3.1932, 726/15.6.1937, 96/17.5.1907, 41/4.2.1907, 185/6.9.1956, 281/16.11.1956, 53/19.1.1973, 273/4.12.1975, 56/15.3.1976
4. *Εφημερίδα Κυβερνήσεως*: (Φ.Ε.Κ.) 202/1979 Τ.Α, 80/31.3.1981, Γ 287/20.1.1982, 167/30.9.1985 ΑΤ.
5. Εφημερίδες Ομοσπονδίας Κωφών, *Ο Κόσμος της Σιωπής*, 1986.
6. Η Εφημερίς των Κωφαλάλων, 1956